MIHAIL JOLDEA

Cei șase de la Plevna

MIHAIL JOLDEA

Cei şase de la Plevna

Roman

EDITURA MILITARĂ, BUCUREŞTI, 1977

Coperta : RONY NOEL

...Şi ai început a învăţa netulburarea care este semnul tuturor fericirilor !...

12 aprilie 1877. Războiul dintre Rusia şi Turcia a început. În Constituţia imperiului otoman, Sultanul considera România ca parte integrantă a acestuia, fapt care îndemnă guvernul român la înarmare şi la semnarea convenţiei cu Rusia. În sfîrşit venit-a ceasul ca Ţara să dea cele cîteva sute de ani de potop al umilinţei pe stropul unei clipe şi să pună lacăt greu, de nesfărîmat, Înaltei Porţi unde fîlfîiau năframele negre ale mazilirii şi fulgerau iataganele lacome de sîngele voievozilor valahi şi moldavi. Se va opri odată pentru totdeauna convoiul de robi şi plean ce lua drumul Stambulului fie din trădarea boierilor, fie din spaima domnului cu tronul scos la mezat. Căci în aur se prefăcea sîngele poporului acolo, în cămările de basm ale Sultanului, şi în sînge se schimba aurul ţării împrăştiat pe drumul cel fără de întoarcere al robiei...

Cu optsprezece ani în urmă, cele două ţări surori, Moldova şi Valahia, s-au prins într-o îmbrăţişare fierbinte, gata şi la viaţă şi la moarte cu înfrăţire. Domnul, cu barbişon à la Napoleon al III-lea, Ale-

xandru Ioan Cuza, cerca prin greul domniei să zădărnicească uneltirile unora și frenetica tulburare a altora. Dar, într-o noapte de fevruar, un complot urzit cu necugetare l-a silit să abdice îndemnîndu-l să pornească pe greul drum al exilului, după ce a îmbrățișat santinela română și după ce, o clipă, și-a rotit privirea înceţoșată peste țară. Apoi, urcîndu-se în rădvan, surugiii au dat bice cailor, perdeluța de la geam s-a tras, și Cuza nu a mai zărit decît depărtările străine și reci ca o apă înghețată. Peste neam s-a așezat domnia cea nouă a unui prinț prusac, cu voce metalică și accent străin. Sub domnia lui, România porni un război aprig, războiul de independență națională. În balanța justiției eterne se cîntărea neatîrnarea sau pieirea acestei națiuni. Și filele istoriei neobosite se întorc, se întorc, se întorc...

* * *

Nu de mult, în lumea bună a Bucureștiului, își făcuse apariția o figură ciudată. Un bărbat distins, bogat și fermecător. Iar farmecul și interesul creșteau cu atît mai mult, cu cît nu se știa nici de unde venea, nici cine era. Străinul era înalt, cu ochi negri, migdalați, cu pometii puțin ieșiți în afară, cu nas vulturesc, cu gură senzuală și îndrăzneață, cu o bărbuță neagră și aspră, smead la față și cu un vag surîs în colțul gurii, ce ar fi putut fi și ironic, și batjocoritor, și compătimitor. Vocea îi era catifelată și convingătoare. Puțini erau aceia care îi suportau privirile negre și nu se plecau în fața lucirilor sale. Se știa despre el că se numea Serafim și că, prin misiți, cumpărase casele bătrînei cămătărese Zulnia Mavrodin la preț destul de ridicat, vreo patrusprezece

mii de galbeni pe acea vreme. Casele Zulniei Mavrodin se dărăpănaseră, stăpîna nemaivoind să investească bani în repararea lor, fie din socoteală, fie din lehamitea bătrîneții. Serafim tocmi zugravi, tinichigii, tîmplari, fierari, grădinari, cărămidari, reușind să redea caselor strălucirea de odinioară. Se reparară porțile masive de fier și se nivelă drumul principal, pe unde intrau și ieșeau trăsurile, vara, și săniile, iarna. Fură puse felinare la intrarea din față, ce aveau să ardă toată noaptea. Grădina uriașă din spate părăginită, cu vrejuri uscate și pomi golași, se schimbă într-un parc de nerecunoscut, cu boschete și alei de trandafiri. Tot acolo, în fundul curții, unde un zid masiv din piatră închidea proprietatea, ascunzînd-o vederii trecătorilor, se mai înălță și grajdul pentru cai. Fu ridicat podul casei și lărgită pivnița, căreia i se mai adăugară niște coridoare întortocheate, cu intrări și ieșiri mascate, pe care nu le cunoștea decît proprietarul casei. O cameră întreagă se sacrifică armelor de tot felul. Pe pereții îmbrăcați în tapet de mătase se așezară covoare de Șiraz, Smirna și Ferahan, iar peste divanele moi fură așternute covoare de Bukara, Tebriz și Ispahan. Pe covoarele de pe pereți, prinse în cui cu colț, odihneau arme cu forme ciudate : săbii fine de Damasc cu lamă subțire și arcuită, care vibra cînd o loveai cu degetul, pumnale în teci meșterite din argint și catifea roșie, buzdugane cu lănțug și ghimpi de oțel, pistoale cu sileaf, obrăzare, coifuri din țări îndepărtate și necunoscute, cămăși de zale, scuturi rotunde orientale, un soi de săbii în formă de șarpe, cu teaca din răchită neagră și mîner de abanos, și multe altele care dovedeau interesul stăpînului. Ușa camerei turcești, tăiată și rotunjită la colțuri, cu vitralii prin

care se strecura lumina în diferite culori, dădea într-o sufragerie uriașă, cu tavan din lemn de trandafir și mobilă din mahon. La capătul ei se afla un coridor lung, care ducea la o scară interioară cu vreo cincisprezece trepte, iar sus era dormitorul. Celelalte odăi, salonul, biroul, sala de jocuri, salonul de muzică și holul erau mobilate cu același gust bizar, înclinat înspre culorile sîngelui, fie roșu aprins ca jarul focului din corturile țigănești, fie roșu vișiniu. În toată casa locuia numai domnul Serafim. Departe de a fi încrezut și mohorît, ca toți oamenii cu avere mare, era foarte agreabil și prietenos. Povestea frumos întîmplări din viața lui, întîmplări ciudate, care făceau să se strîngă pielea ascultătorilor și ascultătoarelor. Povestea fără să uite nici cel mai mic detaliu despre călătoriile lui în țări îndepărtate, cu ființe neobișnuite și eresuri, cu vrăji și descîntece de moarte, cu vieți ce-și părăseau trupurile pentru a pătrunde în altele, numai spre a le chinui și distruge. Invitații îl ascultau fascinați, cu gurile uscate de emoție, și cu spaimă firească atunci cînd Serafim își chema printr-un șuierat aparte șarpele îmblînzit de el, gros ca piciorul de bărbat. Acesta se tîra încet, de undeva de la subsol, trecea printre musafirii îngroziți, fără a le da nici o atenție, încolăcindu-și stăpînul și sîsîind vesel. Privirile șarpelui și ale omului căutau privirile invitaților, încercînd să le stăpînească și să le facă să se zbată ca pasărea care nu mai are nici o scăpare. În vreme ce mîngîia șarpele cu solzi reci, Serafim vorbea despre vremea cînd șezuse în India, despre Egipt, despre Siria, despre maharajahul nebun din Lahore, despre Africa tropicală, despre niște mănăstiri din Himalaya, cu călugări fanatici care ucideau în virtutea

unei credinţe demente. Femeile îl ascultau fermecate tremurînd genele. Bărbaţii, căzuţi pe gînduri, îşi mîngîiau uşor bărbuţele. Lui Serafim îi plăceau oamenii, fie civili, fie militari, fie politicieni sau oameni de afaceri, într-un cuvînt, orice fiinţă, indiferent de sex, care „umblă în două picioare", cum îi plăcea lui să spună. Mergea mult pe jos, îmbrăcat elegant, cu dunga de la pantaloni impecabilă, cu jacheta tăiată după ultimul jurnal, învîrtind bastonul cu mîner de aur ca pe o morişcă. Uneori, figura lui avea ceva de copil cuprins de o mare tristeţe, alteori, de om în care colcăie veninul înfrîngerii, linişte adîncă sau veselie nebună, regrete sau căutări. Nimeni nu putea şti ce se ascunde îndărătul acelei priviri cînd înfiorătoare şi reci, cînd mîngîietoare, cînd sălbatecă precum stepa fără de început şi fără de sfîrşit.

Un inel cu piatră mare, verde, completa frumuseţea mîinii cu degete lungi şi nervoase. Tinerii din lumea bună îi căutau prietenia, unii din curiozitatea de a pătrunde în viaţa atît de misterioasă a acestui personaj, alţii atraşi de originalitatea lui, iar alţii, pur şi simplu, din spirit de imitaţie. Aproape toate casele bune îşi deschiseseră uşile pentru a-l primi, mîndrindu-se cu vizitele acestui bărbat plăcut, care mirosea a ambră, mosc şi tabac. Însă nenumăratele invitaţii nu-l reţineau să colinde toate mahalalele bucureştene singur, dornic de a descoperi ceva sau de a cunoaşte calea fiecărei uliţe, cu mersul ei nesigur şi strîmb. Se oprea în faţa vreunei case, privind-o lung, depărtîndu-se şi apropiindu-se, de parcă ar fi vrut să-i reţină imaginea în minte pentru veşnicie... Se întorcea brusc pe călcîie, plecînd repede, ca şi cum l-ar fi gonit cineva.

Ades, după plecarea musafirilor, rămînea singur în odaia orientală. Chipul lui lua acel aspect de copil cuprins deodată de o mare tristeţe. Feciorul aştepta nemişcat ordinele stăpînului. „Stinge luminile", şoptea Serafim. Feciorul îndeplinea treaba, apoi, la un semn, se făcea nevăzut. Rămas singur, ciudatul personaj deschidea uşa coridorului, pe unde se strecura trupul gros al şarpelui. Serafim îl privea cu dragoste. Ridica încet capacul unei chesele de argint, aşeza pe o tăviţă un fel de praf alb căruia îi dădea foc. Fumul se înălţa încet şi amîndoi, om şi şarpe, aspirau cu nesaţ. Pupilele se dilatau, pîlpîirea slabă a unicei lumînări lăsate aprinsă luminîndu-le chipul. Ochii erau ficşi, sticloşi, iar buzele tremurau uşor. Rămînea o vreme într-un soi de visare buimacă, după care înălţa braţele desenînd în aer diferite semne, rostind mereu aceleaşi cuvinte neînţelese. Se droga, spre a-şi părăsi fiinţa fizică, atunci cînd simţea nevoia. Mintea toropită de fumul alb se reîntorcea în ţările şarpelui de alături.

Femeile îl visau înfiorate, zbătîndu-se şi apărîndu-se, de parcă erau chemate de o voce venită din măruntaiele pămîntului. Se strîmbau, bolboroseau în somn, se trezeau cu mintea tulburată, lac de sudoare, incapabile să-şi mai amintească ceva. Ştiau doar că Serafim le apăruse în vis cu şarpele acela îngrozitor lîngă el. Bărbaţii făceau haz, casele unor demnitari ai guvernului îl primeau cu plăcere, dar Serafim căuta altceva... Cu totul altceva...

Crîşma janghinoasă a lui Firfirică, intitulată pompos „La Tache, magazin de coloniale şi delicatesuri". Crîşmă plină ochi de muşterii, fiindcă

domnul Tache își alesese vad bun, stînd în calea drumeţului însetat sau amărît ca o groapă mare în mijlocul drumului, pe care n-o poţi ocoli fiind nevoit să treci prin ea. Veneau muncitori necăjiţi, cu o leafă de mizerie, cu şorţul de piele pus peste cămaşa cu mîneci suflecate, neagră de sudoare şi fum, hamali cu cefe roşii şi vigoare de tauri, cu braţele muşchiuloase pe care se vedea cîte un tatuaj albastru, ţărani cu feţe supte şi arse de soare, cu ţepii bărbii crescuţi de cîteva zile, învîrtind ochii căscaţi de mirare la tot ce vedeau de sub căciulile buşite la vîrf, codoşi cu cămăşi vărgate, încinşi peste pantalonii nemţeşti cu brîu roşu, lat de-o palmă, ţigănci tinere şi arzoaie aduse de pezevenghi, care aprindeau minţile bărbaţilor aiuriţi de mizerie şi băutură şi care se dădeau pe cîţiva gologani sau pe covrigi, într-o odaie din fund, pe care dom' Tache o numea „odaie de afaceri". Nu de multă vreme se aciuase alături un turc cu dugheana lui. Îl chema Ahmed El-Zafi. Făcea negustorie cu rahat, bragă, salip, un fel de bigi-bigi lungi şi colorați ţipător, turtă dulce, stafide, smochine, năut, curmale, cafea şi alte bunătăţi, deliciul celor mici şi al celor ce-şi tratau amorezele la vreme de căldură nesuferită. Turcul era scund şi vînjos, lat în spate, cu braţe şi picioare zdravene. Faţa ciupită de vărsat de vînt, cu mustăţi castanii lungi „pe oală", cu ochi vii şi iuţi, cu nas lung şi puternic, cu gură mare şi dinţi de-o albeaţă neobişnuită, era încadrată de o barbă creaţă, tăiată scurt. Purta turban cu fes roşu şi ciucure negru lung, jiletcă verde, şalvari largi băgaţi în ciorapi de lînă aspră, peste care erau traşi papucii

cu vîrfurile ridicate. Își vindea marfa fără strigăte de negustor parșiv, ci printr-un cîntec trist ca de orbete, mereu același, legănîndu-și trupul, cu icnituri și cuvinte mîncate la jumătate. Și, deși nu se înțelegea o iotă din ce tot bolmojea el acolo, oamenii se opreau privindu-i legănatul caraghios și ascultîndu-i cîntecul bocit. Stătea undeva departe, pe o uliță veșnic murdară de noroi, într-o cămăruță scundă cu pereții coșcoviți și afumați. Uneori dormea acasă, alteori în dugheană. Cîteodată, vreunul care n-avea ce face îl zgîndărea ca să se distreze : „Bre, Ahmed, într-o bună zi or să-ți spargă hoții dugheana !“ Turcul îl privea o clipă pentru a înțelege ce vrea să spună, apoi răspundea într-o românească stîlcită : „Alah e mare ! Voia lui Alah estem poruncă pentru Ahmed !“ Pe copii îi iubea și îi lua pe genunchi, dîndu-le stafide și roșcove, povestindu-le basme turcești. Pe codane le cinstea cu bragă rece și un fel de napolitane cu rahat, mîngîindu-le obrazul și gîtul subțire de adolescente neîmplinite. „Moș Ahmed, să-mi dai de trei parale năut, cafea și suliman“, cerea fata, lipindu-și nasul de tejghea. „Bine, frumos cadîna ! Ahmed ascultă și se supune !“ Învîrtindu-se ca un titirez, turcul făcea pachetul, îngînînd melodia lui jalnică. „A zis mama să treci la catastif“, adăuga ea după ce lua pachetul. „Asta nu-i bine, bre, se burzuluia turcul supărat. Facem datorie, tot datorie, ma ce aliș veriș iesem lui Ahmed ? Daca tot dam pe datorie, se duce la dracu pravalie ! Să-i spui la cadîna de mă-ta că Ahmed a mofluzit. Ai înțeles bre ?“ Fata rîdea și o zbughea pe ușă. Rămas singur, turcul se jura pe

nemurirea profetului că nu va mai da o para pe datorie. „Eu nu știi ce facem ghiaurii ăștia de n-au niciodată parale !“ bombănea el ciudos.

* * *

În dimineața aceea, dom'Tache venea spre prăvălie grăbind picioarele scurte și dolofane. Era mahmur după cheful de noaptea trecută, chef sfîrșit după toate canoanele cu ciorbă de potroace zgîndărită cu un blestemat de ardei verde de lună, iute ca focul, și dreasă cu moare de varză pișcătoare și spumoasă. Îi veni să cînte și chiar începu să mormăie ceva cu o leliță și cu o foaie verde. În fața dughenei lui Ahmed se opri o clipă spre a-și trage sufletul. Turcul îl salută după cuviință ducînd mîna la frunte, la gură și la piept. Dom'Tache clătină din cap drept răspuns la salut și vru să treacă mai departe. Deodată își aduse aminte că în ziarele de dimineață scria cum că s-ar fi mobilizat patru divizii ale armatei române. Două din ele vor fi masate în sudul Bucureștiului pentru apărarea capitalei și alte două vor porni înspre Calafat, pentru a opri trecerea Dunării de către oastea turcească aflată la Vidin.

— Ce mai estem nou, bre dom'Tache ? întrebă Ahmed din ușă.

Dom'Tache îl privi dintr-o parte cu ochi cleioși și tulburi de somn. Nu-i plăcea turcul, mai ales acuma la vreme de rezbel, dar se învățase cu el ca țiganul cu scînteia.

— Ce să fie nou, turcule ?

— Știu și eu, dom'Tache ! Alah face ca în orice clipă să fie ceva nou. Oamenii mor...

— Asta-i treabă veche, i-o reteză scurt Tache.

— Așa estem bre, dom'Tache. Că mor oamenii e treabă veche, dar cînd moare cîte un om e treabă nouă, spuse turcul privindu-l pe Tache în crucea ochilor. Firfirică rămase buimac. Nu se prea avea el bine cu înțelepciunea orientală. Facem un cafea gingirlie la dom'Tache ? întrebă turcul îndatoritor.

„Se pune bine cu mine, gîndi Tache. Totuși o cafea nu mi-ar prinde rău. Poate că m-ar scoate din mahmureală."

— Apăi, dacă-i vorba de tratație, nu te refuz, spuse Tache neuitînd să-i pomenească lui Ahmed cuvîntul „tratație", ca nu cumva să se trezească la sfîrșit că i-o pune la socoteală. Intră în dugheană căscînd cu zgomot.

Cît prepară turcul cafeaua, Tache își roti ochii prin dugheană. Văzu șirurile de smochine prinse pe sfoară, stivele de cutii în care erau curmale dulci ca mierea, rahatul sugiuc bătut cu miez de nucă și pudrat cu zahăr, atîrnat ca salamul în cui, mandarinele micuțe și parfumate, sacii plini cu cafea de culoarea măslinelor verzi, lăzile cu halva pe care era desenată cîte o semilună și cîte un leu cu coama zbîrlită. Îl cuprinse invidia. Profită de faptul că turcul stătea întors cu spatele, pentru a-i înhăța un pumn de stafide, numai așa, ca să-i facă o pagubă.

— Dom'Tache, nu gustam puține stafide ? îl întrebă Ahmed parșivește, fiindcă îl văzuse cu coada ochiului cum se îndesa.

— Ah, nu, mersi, răspunse Tache cu gura plină, nu metaharisesc, și se făcu roșu ca racul. Luai așa, d-un capriț, ca să nu te tratez cu refuz. Apoi pentru a micșora gestul furtișagului în fața conștiinței

proprii, strînse buzele scoţînd un sunet scurt, plin de o sonoritate necuviincioasă.

— Ai spus ceva, dom'Tache ? îl întrebă turcul în vreme ce turna cafeaua în filigene.

— Eu ? Ce să spun ? Mă gîndeam că ai capital frumos, dacă îţi dă mîna să cumperi atîta marfă, răspunse Tache înveninat.

— Alah a dat, Alah mare estem ! zise Ahmed cucernic.

— Spanac ! Că Alah al tău altă treabă n-are decît să-ţi facă rost de rahat şi de toate marafeturile astea, adăugă Tache sorbind din cafea şi arzîndu-se cu ea, fapt care îl făcu să se oţărească şi să înjure ca la uşa cortului.

Ahmed îl privi zîmbind.

— Bre, dom'Tache, Alah al nostru, dimnizeu al vostru, numai ei au milă de noi, biete formici fără putere ce sîntem !

— De unde eşti, Ahmed ? se interesă deodată crîşmarul pentru a-l opri pe turc din turuială.

— Din Anatolia estem, zise Ahmed rămînînd cu ochii visători.

— Şi e frumoasă Anatolia aia a voastră ? mai întrebă Tache înăbuşindu-şi un căscat.

— Frumoasă ? He, he, dom'Tache, Anatolia estem ca o cadînă pe care de ce o iubeşti îţi vine să o iubeşti şi mai mult. Acolo soarele nu se stinge niciodată... Se face cînd leu de aur, cînd tipsie de sînge, pînă piere în depărtări ca să-i facă loc lunei să se culce peste chiparoşi şi curmali... Şi e linişte dom' Tache... Doar vîntul ca sărutul mîngîie feţele oamenilor şi ale cămilelor. Eheee ! Ce ştii dumnita, bre dom'Tache ? Crîşma, ghiaurii care se îmbată şi strigă, oameni amărîţi de mizerie, care îşi lasă pe

tejghea ultimul firfiric sau mahmudea pentru ca dom'Tache să ajungă giugiuc efendi, ya sidi ! sfîrși turcul cu amărăciune.

Lui Tache îi sări țandăra. „Ia te uită, domnule, cum mă mai beștelește turcul", gîndi el și se făcu foc.

— Dacă-i așa de bine acolo, la ce venișI în țara mea, hai ? întrebă Tache punîndu-și mîinile în șolduri.

— Voia lui Alah ! Nimeni nu face un pas fără încuviințarea Atotcuprinzătorului, de cînd se naște și pînă cînd Atotdespărțitoarea zidurilor vieții vine și te ia cu ea, ducîndu-te dincolo de limanuri, răspunse Ahmed.

— Apăi,... începu Tache, ai să te cam cărăbănești în curînd de p-aci, turcule !

Se uită la Ahmed sugîndu-și măseaua cu zgomot.

— Voia lui Alah, spuse turcul.

— Lasă-l pe Alah ! Ai să te cărăbănești fiindcă va fi rezbel, continuă Tache. I se păru că Ahmed îl privește foarte mirat. Ce te uiți așa ? Nu știi ce-i ăla rezbel ? O să ne batem cu voi, cu turcii, întări Tache. Așa că o să vă cam luați tălpășița. Ajungă-vă cîteva sute de ani !

Ahmed surîse ușor privindu-l cum se rățoia cu degetul prins în scobitura vestei, stînd crăcănat ca de obicei.

— Ce rîzi ? Nu-ți vine să crezi ? Uite-te aici, și-ți va pieri rîsul !

Scoase ziarul din buzunar întinzîndu-i-l. Turcul nici nu se uită la el. Știa. Firfirică mai pufni o dată pe nări, apoi ieși din dugheană fără nici o vorbă. Ahmed îl urmări cu privirea continuînd să zîmbească.

— Am tăiat noi pe Altînbey Brîncoveanu, dar pe un bey neamț ca ăsta ! bombăni dispreţuitor turcul, după care se apucă să facă puţină ordine.

Tache ridică oblonul crîşmei, descuie şi dispăru înăuntru. Îl trăsni o duhoare de doagă şi băutură, de lacherdă şi de icre tarama. Strîmbă din nas lăsînd uşa larg deschisă spre a intra aerul curat. Rostui în grabă mesele şi scaunele, gîndindu-se că ar fi cazul să facă parale multe acum în preajma războiului, că cine ştie ? Dacă ajung turcii la Bucureşti aşa cum au mai ajuns ?... S-a isprăvit şi cu crîşma, şi cu agoniseala, şi cu munculiţa. Coborî în pivniţă după vin, frămîntat de gînduri şi de socoteli. Se urcă repede înapoi şi acoperi cu foiţă pastrama şi butoiul cu peşte sărat, ţinut înadins spre a stîrni pofta de băutură, pentru a nu se pune musca. Îşi puse şorţul în aşteptarea muşteriilor care nu întîrziară să sosească. Primul care intră în crîşmă fu Zagură fierarul. Era un vlăjgan voinic, încă tînăr. Cînd se îmbăta îl ridica pe Tache peste tejghea şi îl pupa pe amîndoi obrajii, cu toată opunerea vehementă a crîşmarului. După aia îi ştergea faţa cu şorţul pe care i-l sălta pudic ca pe o rochiţă de domnişoară. Avea pe la marginea oraşului un mic atelier de fierărie şi lăcătuşărie. Punea şi potcoave, desfăcea şi case de bani, muncind de se spetea. Cînd îşi termina lucrul, dădea fuga la crîşma lui Firfirică, unde îşi lăsa agonisita strînsă cu sudoare. N-avea pe nimeni. Nici femeie, nici copii. Venise de mic în Bucureşti şi se băgase ucenic la un om al dracului, care îl bătea de trei ori pe zi şi îi dădea o singură dată de mîncare. Mai avea încă urmele loviturilor cu cleştele înroşit pe spinare.

— Hai noroc și alta-n loc ! îl salută Zagură pe crîșmar.

Tache îl privi piezîș, continuînd să șteargă tejgheaua. Nu tocmea băieți de prăvălie de teamă să nu-l fure. Mai bine își făcea treaba singur, bombănind și înjurînd toată vremea.

— Ce-ți dau ? îl întrebă Tache morocănos pe fierar.

— Apăi matale nu-mi știi meteahna ? Că doar nu beau în crîșma asta de ieri, de azi, răspunse Zagură.

Tache luă sticla cu secărică din raft și măsură cu paharul gradat, fără a lăsa să cadă o picătură în plus.

— Ce zici, dom'Tache ? Avem rezbel sau e doar vorbe ?

— O să cam avem, zise crîșmarul fără chef.

Nu-i plăcea Zagură pentru că făcea scandal cînd se îmbăta și în general nu-i plăceau oamenii voinici în fața cărora trebuia să-și țină gura. Zagură ridică paharul privindu-l o clipă în zare, după care trase o înghițitură zdravănă, strîmbîndu-se din cauza tăriei. Își șterse gura cu mîneca, linse paharul pe marginea pe care se scurgea o picătură de secărică și se mai strîmbă o dată scuturîndu-se ca de un fior.

— Toată treaba e că dacă ne batem măcar știm pă ce ! Că dacă ne împlinirăm cu moldovenii, se cheamă că avem o țară, așa că neapărat ne trebuie și un război ca să știm o socoteală, spuse Zagură.

Vorbea ca oamenii sărmani care au reușit să agonisească după atît amar de ani cîte ceva. Unirea. Agoniseala asta nu putea fi lăsată în grija lui Dumnezeu. Tache nu-i răspunse imediat. Își făcea de lucru cu un pahar pe care îl tot ștergea ridicîndu-l

și privindu-l în zare, suflînd în el și aburindu-l, și iar începea să-l șteargă. Se gîndea și el că rezbelul ăsta trebuia purtat de toată suflarea românească, de la un hotar la altul, că de nu, se ducea naibii crîșma lui. Locuia într-o casă veche la mahala, cu o curte mare plină de maghernițe, pe care le avea închiriate, și cu un grajd cît toate zilele, în care îi culca pe tîrlanii veniți de la țară, contra două parale, claie peste grămadă. Celor care dădeau o para mai mult, le așternea și un braț de paie, ceilalți își puneau căciulile căpătîi și deschideau lama ciachiei ținînd-o în podul palmei, ca la o adică să fie gata. Năframa cu paralele strînse în colțuri o legau de betelia izmenelor jegoase, pentru a nu-i cotrobăi mînă străină în crucea somnului. Tache Firfirică lua de la fiecare după putință și după înfățișare. Era mai jerpelit, îi umfla o para. Era mai acătării, îi umfla pînă la trei sau patru parale. Nu se însurase fiindcă „muierea costă, zicea el. E ca magazia cu marfă pe care trebuie s-o împrospătezi mereu și n-aduce venit!" Se îmbăta de unul singur la altă crîșmă sau la el acasă pînă îl treceau sudorile și cînd simțea că îl încing văpăile poftelor omenești, o chema pe Mița țiganca, care avea patru copii și unul în burtă cu omul ei. Mița sărea uluca și intra în casă, unde pentru două parale, vreun bariș sau ineluș cu piatră de sticlă îi potolea vipia răscolită de alcool. Atunci Tache începea să plîngă și să se jelească cu capul în poala țigăncii, care, obișnuită cu dancii ei, îl căuta în creștet de păduchi, uitîndu-se prin odaie dacă n-ar fi ceva de șterpelit, lucru care nu-i prea mergea cu Tache, că la plecare o căuta peste tot. Atunci țiganca se făcea că se gîdilă

și rîzînd ca o smintită îl prindea pe Tache de brăcinari și îl trîntea pe pat mozolindu-l și sărutîndu-l de la sfîrcul urechii pînă la gură, ca s-o țină minte și pentru altă dată. Pregătindu-se de plecare îi spunea crîșmarului :

— Într-o zi o să dăm de dracu, dom'Tache ! O să ne taie țiganu meu p-amîndoi ! Haolicoo și o să ne facă bucățele, dom' Tache ! După amenințarea asta dispărea peste ulucă asemenea nălucii.

Tache privea mut în urma ei cuprins de groază. Îl știa pe Costea țiganul, omul Miței. Era voinic cît un urs, buzat și se mai uita și încrucișat. De meserie era potcovar, dar se pare că mai ațînea și calea celor cu punga plină, la drumul mare, că belise și popi, și negustori, bașca alții mai de soi. Nici de la spurcarea domnișoarelor, pe care punea laba păroasă, nu se da înapoi. Dar fiindcă nu fusese prins niciodată, rămăsese potcovar cinstit. Pe tată-său, om la vreo optzeci de ani, îl urcase în vîrful nucului și îi luase scara. A rămas bătrînul o zi și o noapte văitîndu-se, pînă ce a căzut din pom de oboseală și nemîncare. Acolo i-a înghețat sufletul. Dar și tată-său fusese la zilele lui o huidumă și o pramatie de prima mînă. I se spunea „arhintarul Gheorghe din Zlătari". L-a prins Spătăria pe cînd făcea bani falși sau cum se mai spunea pe-atunci „Calpuzanlîc" și l-a dojenit cu vreo trei sute de ciomege de i-a muiat oasele. Celălalt complice al lui, unul Nicolae Castrianul, a dat să fugă peste Dunăre, dar au pus mîna pe el și l-au căznit pînă ce și-a dat duhul. Cum naiba să nu se teamă Tache, mai ales că țiganul se uita la el rînjind și spunîndu-i de cîte ori

îl întîlnea pe uliță, după ce-i sufla în față o duhoare de basamac :

— Într-o noapte am să viu să stau de vorbă cu tălică, dom' Tache, da... așa, mai îndeaproape !

Tache se cutremura și trecea mai departe fără să răspundă. Și totuși acest joc de-a viața, dragostea și moartea începuse să-i placă, tocmai pentru spaimele și văpăile îmbrățișărilor Miței. La urmă îl apuca o scîrbă și o lehamite, scuipînd de cîte douăzeci de ori, la gîndul că buzele țigăncii umede și fierbinți îi spurcaseră gura, pe care și-o clătea cu rachiu tare de tescovină. Avea senzația că îl săruta Costea țiganul, în vreme ce-i spinteca burta cu o custură ascuțită ca briciul. În cîteva zile îi trecea și spaimă, și scîrbă, și o lua de la capăt...

— Mergi la rezbel, dom' Tache ? îl întrerupse Zagură din gînduri.

— Ce-ți pasă ție dacă merg sau nu ? îl repezi Tache. Fiecare să-și vază d-ale lui.

— Te supărași, dom' Tache ? Gura lui Zagură se hlizi în rînjet. Sau matale faci rezbelul în pat cu muierile singure fără bărbat ? îl stîrnise fierarul.

— Mă, dacă mai spui o vorbă, te dau afară ! Ai înțeles ? încercă Tache să-l sperie.

Zagură nici nu se sinchisi de țîfna lui Firfirică. Mai trase un gît de rachiu, răsuci o țigară groasă cu hîrtie de jurnal. O aprinse, scoase două suluri de fum pe nas și se întoarse spre crîșmar.

— Ehh... Mă dai afară !... Unde s-a mai pomenit să mă dea pe mine cineva afară ? Dădu o dată cu pumnul în masă de zăngăniră geamurile. Tache tresări speriat. Se lăsă în jos după tejghea, ridicînd cocoșul pistolului. Așa, ca pentru orice eventualitate. Pă mine, să știi, dom'le Tache, nu mă dă ni-

meni afară. Nici din casă, nici din crîşmă, nici din lumea asta în care m-a adus mama! Cînd mi-o veni mie bine, plec. Uite aşa! Cu mîinile în pozunare, cu căciula pă piept şi cu cracii înainte... Daaa... plec fiindcă vreau eu, nu dumneata şi nimeni altul. Mă aghezmuiesc bine cu secărică, îl dau dracului pă dracu şi mă duc să slujesc sfinţilor ca hamal sau ca fierar. Că sufletele oamenilor sînt grele de păcate mai dihai decît poverile pe care le port eu în spate pe lumea asta împuţită ca crîşma dumitale!... Aşa să ştii!

Se îmbătase. Tache scrîşnea din dinţi şi tăcea. Îşi dădu seama că Zagură luase damf şi cînd lua fierarul damf era ca fitilul aprins, odată făcea explozie. Îl luă cu binişorul, umplîndu-i paharul ochi. Fierarul bău pînă la fund, cuprins parcă de o mare sete. Se întoarse spre crîşmar cu o privire ştearsă de chefliu. Puse pe masă amîndouă labele arse de jar şi înnegrite de fum. Îi trecuse paraponul. Ba chiar se liniştise.

— Vezi 'mneata, dom'Tache,... n-ai fi aşa de rău dacă nu te-ai lăcomi la bani. Tăcu o clipă zgîndărindu-şi urechea cu degetul mic. Pentru cine aduni, dom'Tache?

— Da cine adună, mă Zagură? spuse Tache moale.

— Aduni! ridică tonul fierarul. De pen'cine? Copii n-ai, muiere n-ai, sau ăi fi avînd, da n-o ţii cu cununie. Eşti singur pă lumea asta ticăloasă, aşa cum sînt şi eu, vai de sufletul nostru! Numai că eu sînt mai cu minte. Ce cîştig beau şi mă veselesc... Într-o zi o să te despice unul la burtă ca pe crap şi o să-ţi verse icrele, şi-atunci ce-ai făcut? Pă dracu!

Tache îl asculta cu luare-aminte. Pentru paralele astea nenorocite, strînse de la mine și de la alții ca mine, rabzi ocările mele și nacafelele beților și nu ți se roșește obrazul de rușine că vine o vîrstă cînd trebuie să-ți cureți sufletul de gunoaie și lături... Ce faci dumneata nu-i muncă... Muncă e ce fac eu și d-aia sînt stăpînul meu, pe cînd matale ești sluga mea... Vreau să mai beau ? Odată strig : „Dă-mi de băut dom'Tache !“ Și dumneata te scoli, vrei nu vrei, și-mi dai să beau... Cu mine se schimbă povestea... Vin și se roagă... Nene Zagură, c-așa și pă dincolo,... că sucită, că-nvîrtită... Iar eu strîmb din nas și dacă îmi convine îi fac trampa, dacă nu, bună ziua. Ei ? Seamănă meseria mea cu trîndăvia dumitale ?... Ba mai bine bat cu ciocanul pe ilău pînă dau din mine, da la mine în coșmelie sînt împărat.

Tache stătea într-un peș și îl asculta. Ce l-ar mai fi luat de guler și ce l-ar mai fi atins ca pe alde Ochiosu, da ăla e mic și slab ca o scrumbie afumată. Pe ăla îl bate dom'Tache pînă îi amorțește mîna ca să-și răsufle și el necazul neputinței cu zdrahonii ăștia de Zagură, Costea țiganul, Leonțiu și alții ca ei. „Ba chiar de mi-ar despica burta ca la crap și tot n-am să spun unde țin gologanii“ se trezi Tache vorbind în sinea lui. „Ce-mi veni, Doamne !“ gîndi el făcîndu-și cruce cu limba în gură. N-avu vreme să-i răspundă lui Zagură. Pe ușa crîșmei intră Leonțiu. Era blond cu ochi albaștri, subțire ca un țipar și iute în mișcări — pînă să apuce omul să se fi apărat, Leonțiu îi și lua piuitul. Altfel, de treabă. Împletea lațuri pentru păsărele, făcea colivii din cutiile aruncate, vindea prăștii copiilor de pe uliță, făcea cînd pe zidarul, cînd pe tîm-

plarul, cînd pe tinichigiul, cînta frumos duminica în strană la biserică și se spovedea după fiecare încăierare din cartier. În fața icoanelor lăcrima plecîndu-se pînă la pămînt, după care ieșea dandaratelea din biserică, nimerind în crîșma lui Tache Firfirică. Nu se bătea cu nimeni, dar dacă vedea vreo încăierare, împărțea loviturile cu drughineața lui întru sfînta dreptate. Da și-ntr-unii, și-ntr-alții spre a-i despărți. Nu folosea niciodată cuțitul. „Cuțitul, spunea el, e dat de Dumnezeu celui slab să se apere, după cum șchiopului i se face picior de lemn să poată umbla. Drughineața amețește și îți vîră minții în cap, dar nu omoară!" Purta lîngă inimă drughineața scurtă, cu măciulie ghintuită, cu care te trăsnea de nu-ți mai trebuia nimic după aia.

— Să-ți fie inima ușoară și ziua fericită, dom' Tache, îi ură Leonțiu crîșmarului.

— Da cum de venișI tu așa de dimineață? îl întrebă Tache, bucuros că nu mai era singur cu Zagură.

— Păi îmi termenai rosturile, mă descotorosii de niscai lațuri și mă trecu dorul după 'mneatale, că acu dacă se face rezbel între noi și păgîn, deh..., știu eu pe unde ne-or putrezi ciolanele?

Scoase un pumn de semințe din buzunar, întinzîndu-i și lui Zagură. Fierarul clătină din cap a refuz. Leonțiu începu să rontăie scuipînd cojile pe jos. Tache îi servi un pahar mare cu rachiu de caise.

— Pastramă vrei, mă? îl întrebă Tache. Se înveseli dintr-o dată fără motiv.

— Ce-ți veni, dom' Tache? se minună Leonțiu. Cine a mai văzut gustare la băutură? Păstrează-ți pastrama pentru domnișorii care își fac nevoile în țucal, adăugă el cu aer batjocoritor.

Zagură rîse gros dînd din mînă. Leonţiu mirosi rachiul, ridicînd o sprînceană în semn de admiraţie. Începu să soarbă încet, ţinînd mîna stîngă între genunchi. Zagură îşi culcă ameţit capul pe masă şi prinse să lălăie încet un cîntec deocheat. Soarele se urcase bine pe cer şi de-acolo se zgîia tocmai pe fereastra murdară a crîşmei lui Firfirică, înviorînd muştele şi înconjurînd capul fierarului cu o aureolă de raze. Un timp cei trei se închiseră în gîndurile lor. Tache se lăsă cu grijă pe un scaun să nu-l fărîme, că şi aşa erau toate prăpădite. Zagură rămase cu capul pe masă şi cu ochii mari deschişi, iar Leonţiu privea ceva nevăzut de nimeni. Nu se auzea decît pocnetul seminţelor de floarea soarelui, strivite între dinţii lui. În crîşmă mai intră unul Botoroagă, dar Tache se făcu că nu-l vede, lăsîndu-l să aştepte.

— Dom' Tache..., zise Leonţiu apoi tăcu.

— Ce vrei, mă ?

— Nimic. Îmi venea să zic ceva, da mă răzgîndii.

— Zi-i, mă, dacă ai ceva de zis, îl îndemnă crîşmarul.

— Nu, că nu-i ceva mai acătării. Mă agăţai de numele matale că mi se părea că-s prea singur pe lumea asta !

Tache rînji dezvelindu-şi dinţii strîmbi şi rari. Îl cuprinse o căldură, aşa, deodată, fără să fi băut nimic.

— Unde mai lucrezi, mă ? îl întrebă Tache pe Leonţiu ceva mai apropiat.

— Eh ! Unde să lucrez ? Parcă matale nu ştii ? Lucrez pe la boieri. Ieri mă chemă omul lui cuconul Arion... Botoroagă se ridică, oftă şi ieşi. Tache

îl urmări cu privirea. „Al dracului ! Iar a venit să bea pe datorie !“ mîrîi Tache... Că zicea să am grijă de zugrăvit ca de viaţa mea. Eh ! Unu-i cuconul Arion ! Auzii pe unul că ar fi furat două milioane de la Casa de Depuneri şi că nu-i face nimeni nimic, fiindcă e omul lui dom'Brătianu şi a lu'dom' Rosetti şi că o să scrie el chestia asta la gazetă...

— Două milioane ? fluieră Tache uimit. Ce de bănet ! Şi pe tine cu cît te plăteşte ? întrebă Tache curios.

— Păi mă plăteşte cu ziua,... răspunse Leonţiu.

— Eşti un prost, interveni Zagură din locul lui fără să ridice capul de pe masă. Dă ce mă-ta nu-ţi faci şi tu un pîlc de tîlhari cu care să te uneşti şi la bine şi la rău ? Că aşa făcea şi Marin Tuşcă şi alţii ca el... Tache începu să rîdă. Îi plăcu intervenţia lui Zagură şi aştepta ca Leonţiu să facă pe nebunul. „Nu le-ar sta rău dihăniilor astea să se încaiere puţin“, rîse în sinea lui cu rîs de şacal Firfirică. Nu vezi, mă, că s-au scumpit toate ? continuă Zagură. Pîinea de trei litre se vinde cu patruzeci dă bani, iar mălaiul cu treizeci ocaua...

— Şi ce-ai vrea să fac eu, Zagură ? Să îndrept ţara ? se răţoi Leonţiu.

— Să-ndrepţi pă mă-ta, bombăni fierarul. Ţi-am zis eu asta ? Da dacă Arion ăla al tău a furat două milioane şi nu-i face nimeni nimic, dă ce nu i-ai da tu un cep de vreo două sute de mii dă lei, că nu se bagă dă seamă la atît nămol dă bănet, pă care să-i dai pă la nenorociţii care n-au ce băga în gură ?

— Adicătelea să fur pentru alţii ? întrebă Leonţiu mirat.

— Tii, bătu-te-ar caliciile să te bată dă neghiob ! se înfurie Zagură. Îți oprești și tu, da oamenii te vor feri de stăpînire, vei avea gazde prin toate mahalalele, muierile vor aprinde lumînări pentru zilele tale și s-or ruga pentru păcatele tale alea păcătoasele... Și ai fi și tu frunte de haiduc temut și iubit ! sfîrși Zagură.

— Crezi tu că dacă mă prinde stăpînirea nu mă ciomăgește de mă omoară că am dat cep unui boier ca Arion ? Că ei între ei nu-și scot ochii, dar dacă pun gheara pe pupăză, o jumoale de pene ? ! Aștepta o negare cît de mică din partea lui Zagură pentru a prinde un strop de curaj.

— Păi dacă nu rizici, nu cîștigi, rîse Zagură. Așa-i, dom'Tache ?

Tache nu răspunse. Se făcea că n-auzise nimic. Ce-i trebuia lui bătaie de cap ? Dacă ticălosul ăsta de Leonțiu se va lua după nebunul de Zagură și va da gaură în casa boierului ? Și dacă îl apucă stăpînirea și îl căznește ca pe dracu forțîndu-l să spună unde a pus la cale tîlhăria ? Și dacă Leonțiu spune și laptele pe care l-a supt la mă-sa ? Așa-i că o pățește și Tache Firfirică comersant și apropitar ?

— Ia mai lăsați prostiile, haimanalele dracului, îi ocărî Tache. Toată ziulica umblați pe ulițe ififliu și aici la mine puneți la cale tot felul de ticăloșii, făcu el pe supăratul.

— Glumim și noi, dom'Tache, încercă să-l liniștească Leonțiu, uitîndu-se pe sub ochi la Zagură.

— Cît iei, mă, pe un ciomag tras la moacă ? întrebă Zagură și începu să rîdă ca de o glumă bună.

— Păi... depandă ! Dacă-i cap mai școlit și mai luminat, îmi iese un pol, două de parale. Dacă-i mai

sec, cinci lei, zece lei, după cum vor 'mnealor ! răspunse Leonţiu tot pe glumă.

Tăcu o clipă învîrtind paharul gol în mînă.

— S-o ia dracu de meserie că mi s-a urît. Tot aia şi tot aia ! Aştepţi să treacă omu şi te iei după el. N-aveţi nevoie de un zugrav ? Lucrez ieftin. Dacă se milostiveşte vreunul, îţi face semn să vii cu el. Da cîte zile stai cu ochii zgîiţi la cer ? M-am săturat. De-o veni războiul, oi face altă meserie, că altfel macină moara pe timp de rezbel, şi altfel în vreme de pace, încheie Leonţiu privindu-i pe cei doi şi scuipînd cojile de seminţe pe jos.

— Orice s-ar spune, e sărăcie mare, începu Zagură. Tache schiţă un gest de lehamite. Nu ne-a zis Brătianu că sub guvernarea lui o să curgă lapte şi miere ? Că d-abea atunci o să cunoaştem fericirea ? Că s-or micşora contribuţiile şi s-or mări lefurile ? Că n-o să ne mai ciomăgească nimeni şi nici n-o să ne mai ridice între baionete ? Că o să facă din ţara asta pă dracu şi pă tat-su ? Şi ce-a făcut ? Că dacă m-am dus să mă jelui pentru impozitul plătit de două ori, m-au zvîrlit pă scări, ba m-au şi cotonogit. Iar aici, la amărîţii de noi, joacă mizeria şi moartea ţinîndu-ne după gît ! Mi-e scîrbă, mă Leonţiule, şi de tine, şi de toţi ! Apăi cum să nu te-mbeţi ca un porc şi să mergi pe trei cărări ? Şi Zagură, după ce aruncă gologanii pe masă, plata rachiului, adăugă îndreptîndu-se spre uşă : Măăă, d-ale lui Brătianu, zece la un ban !

— Aşa-i, întări Leonţiu după ce plecase Zagură.

— Ba nu-i aşa, îl contrazise Tache.

— Dumitale ce-ţi pasă, dom'Tache ? Ai bani la teşcherea, învîrteşti fel de fel de afaceri, de poţi

să-ţi iei şi o fandraşandra *,... da pînă la urmă tot ai să dai de dracu !

— De ce să dau, mă, de dracu ? îşi ieşi dom'Tache din pepeni. Simţise unde bate Leonţiu. Îl rodeau bănişorii crîşmarului. N-am muncit ? Ce ? Mi-au căzut din cer ? Mi i-ai dat tu ? Am fost părtaş cu tine la meremeturile tale ? Hai ? Răspunde, mă ! Fir-ai să fii de şobolan ! Că într-o zi am să te văd atîrnat de gît ca un cîrnat. Şi atunci ce-ai să mai zici ?

Leonţiu zîmbi larg. Îi plăcea zbaterea asta a lui Tache. Presărase sare pe rană amintindu-i de bani.

— Toţi muncim, dom' Tache, ripostă Leonţiu.

— Cum munceşti tu, mă ? strigă Tache.

Se înfuriase.

— I-ascultă, mă ! Mie să nu-mi umbli cu şoşele şi momele ! Mie să-mi spui deschis, de ce nu vrei să munceşti cinstit ?

— Adică cum vine vorba asta, dom' Tache ?

— Adică aşa ca mine, se oţărî Tache. Leonţiu pufni în rîs.

— Ca mata zici ?

— Da. Ca mine, răspunse Tache scoţînd pieptul mîndru în afară.

— Da cinste e asta să amesteci apa cu vinul şi să iei ultimul bănuţ amărîtului care vine la dumneata să bea o ulcică ?

— Treaba lui, răspunse Tache roşu la faţă. Eu nu-i bag mîna în buzunar.

— Ba i-o bagi, dom' Tache ! Zău că i-o bagi ! E cinstit să-l ameţeşti cu basamac amestecat cu afion ca apoi să-l pui să iscălească hîrtie cum că ţi-e dator

---

* Corect : femme de chambre

banii pe șase sticle de rachiu, cînd știi bine că nu ți-a rămas dator decît o sticlă ?

— Cu cine am făcut eu, mă, asta ? întrebă Tache dîrdîind de enervare.

— Cu Oțoțoi. Ce ? Ai uitat ? i-o reteză Leonțiu. Cinstit e să chemi copile amărîte și să le bagi în odaia din fund dîndu-le pe mîna oricui plătește ? Ce să mai vorbim, dom' Tache ! Eu, măcar, nu zic, muncesc pe unde se nimerește, ating cu drughineața cînd e cazul. Recunosc ! Nu-i un fel de a trăi. Da mata nu recunoști și asta mă supără. Că faci pe sfîntul din calendar. În inimă îl ții pe dracu și pe buze pe Dumnezeu !...

— La urma urmei, fiecare să trăiască din ce poate, bombăni Tache moale.

— Zi așa, dom' Tache, da nu mă lua pe mine cu cinstea și cu alte marafeturi d-astea. Și ia seama,... îi spuse Leonțiu apropiindu-se de el, încît Tache se dădu doi pași înapoi. Într-o zi tot ai să găsești ce cauți ! Că o fi vreunul care să te miroasă pe la buzunar și cum stai singur, deh...

Tache simți o sudoare rece pe șira spinării. Vru să răspundă, dar Leonțiu ieșise.

— Într-o zi mă vor omorî, mormăi Tache ștergîndu-și fața cu șorțul. Și mă vor jefui ! I se uscase gura. Or să mă omoare... Da, or să mă omoare ! O spuse de cîteva ori de parcă ar fi vrut să-și întipărească bine în minte cuvîntul omor.

...Nu lăsa drumul mare pentru cărare

Mateiu Alevra scoase ceasul din jiletcă. Întîrziase. Împunse pe birjar cu bastonul. Acela se întoarse domol.

— Boierul dorește ceva ? întrebă vizitiul.

— Mai repede, băiete, mai repede, îl zori Mateiu.

Vizitiul se întoarse plesnind aerul cu biciul de cîteva ori. Caii o porniră la trap întins. Alevra se uita cînd la dreapta, cînd la stînga. I se păru că pe stradă e o forfotă neobișnuită. Miron Duca îl salută ridicînd bastonul. Mateiu se înclină scoțîndu-și jobenul. Țigănușii de o șchioapă strigau de mama focului cu voci subțiri de fată :

— *Războiul !* A apărut *Războiul.*

Mateiu făcu semn birjarului să oprească, chemă un vînzător de ziare, căruia după ce îi luă gazeta, îi aruncă o monedă fără să mai aștepte restul. Răsfoi ziarul fără nici un chef. Ochii i se plimbau pe reclamele vremii : „Cosmetice și compoziții chimice născocite de I. Miller. Alifie de frumusețe prin care pielița se face albă, netedă și răspîndește vioiciune peste față. Pomadă de mustăți castanii,

negre și bălane. Plasturi pentru negi. Toate acestea se găsesc în prăvălia doamnei Madam Lucovici, sub casele doctorului Mihalache Darvari". Mateiu schiță cu mînerul bastonului gestul de a-și ascunde căscatul. Întoarse pagina : „Un asasinat ce iese cu totul din comun". Se opri la reclama unui dentist : „Sosind de curîndu în capitală, jos iscălitul dentist cu documenturi medicale, înștiințează pe respectabilul public cum că e gata cu următoarele slujbe : scoate cu îndemînare dinții și a lor rădăcină ; are meșteșug de a umplea dinții cei găunoși cu aur sau argint ; vindecă toată boala de dinți, îi curăță cu deplinătate spre a-i feri de putrezime. Jos iscălitul vindecă pe săraci de la șase pînă la opt ceasuri fără nici o plată, iar pe cei avuți după mijloacele lor". Urma adresa și numele „jos iscălitului". Alevra întoarse foaia și ceti mai departe : „Vizita primului ministru la Livadia". În minte îi năvăliră fel de fel de gînduri. Care să fie rostul vizitei lui Brătianu la Livadia ? Ce voia ? Sau mai degrabă, ce voia domnitorul ? Caii își încetiniră trapul, dar Mateiu, furat de gînduri, nu-și dădu seama. Îi veni în minte tatăl său, cuconul Costache Alevra. Turcofil convins. Bătrînul fusese la vremea lui o figură interesantă a țării. Boier mare, posesorul unei averi de invidiat, bărbat frumos, prețuit de vodă Grigore Ghica, chemat pe la toate zaiafeturile, pentru voioșia și farmecul său, zdrobitor a multe inimi de femei ce-au suspinat îndelung după el cînd s-a însurat cu jupînița Elencu, fata spătarului Drăghici, jupîniță care l-a iubit cu toată fierbințeala vîrstei de șaisprezece ani cît avea cînd s-a măritat și pînă la douăzeci și doi, cînd a închis ochii, după ce născuse pe Mateiu. Moartea jupîniței Elencu s-a întîmplat la miez de noapte, în

20 avril 1851, cînd înfloreau dediţeii şi zvîcneau cu fîrîit de aripi ciocîrlanii. De-atunci cuconul Costache Alevra se scrîntise. La cimitir nu lăsase pe nimeni să atingă sicriul. Se apropiase de moartă şi, luînd-o în braţe, o dusese încet pînă la groapă, în vreme ce groparii purtau sicriul gol. Femeile lăcrimau, bărbaţii căutau în gînd cuvinte de îmbărbătare, neîndrăznind să se apropie de bărbatul înalt cu faţa încrîncenată de durere, ce păşea rar de tot, pentru a mai lungi puţin drumul despărţirii. În faţa gropii deschise a îngenuncheat depunîndu-şi povara scumpă în sicriu. Apoi a plecat singur pe aleea cimitirului, pierzîndu-se printre cruci, fără a mai întoarce capul. Clopotele băteau rar, amestecîndu-şi dangătul lor cu vocile preoţilor : „Şi iartă, Doamne, păcatele roabei tale Elena, acum şi pururea şi în vecii vecilor, Amin !..."

Mateiu rămăsese la bunici. Tată-său nu mai voia să ştie de nimeni şi de nimic. Locuia singur în casele date de zestre de spătarul Drăghici. Nu suferea în jurul lui decît pe Antoine, feciorul franţuz adus de la Paris, şi pe preotul casei care venea să-l vadă din cînd în cînd. Costache trăsese între el şi lume o perdea groasă de catifea, oprind pînă şi timpul să mai înainteze. Calendarul rămăsese deschis la foaia ce arăta data de 20 avril 1851, ceasul turcesc de aur cu briliante se oprise singur la orele unsprezece din noapte, atunci cînd jupînița respirase pentru ultima oară. Nu-l mai învîrtise cu cheiţa legată de toarta ceasornicului cu un lănţug mic de aur. Mateiu încercase să-şi vadă tatăl, dar franţuzul îi spusese mereu că stăpînul nu voia să audă de nimeni, nici chiar de el. Mult s-a mai amărît Mateiu atunci, dar peste

vrerea nebună a bătrînului nu încercase să treacă. După moartea bunicilor, rămăsese în casa lor, încasînd toate veniturile și îngrijindu-se ca lui taică-său să nu-i lipsească nimic. În complicitate cu Antoine, Mateiu avusese grijă de casă, să nu se năruiască și nici parcul să nu cadă în paragină, căci Costache nu mai știa nimic. Nici că Grigore Ghica nu mai e domn, nici că Unirea s-a înfăptuit, nici că Alexandru Cuza a abdicat, nici că pe tronul țării se așezase un prinț străin. Cît era ziulica de mare, învîrtea șiragul de mătănii cu gîndurile frînte și oprite la acea noapte de avril... „Elencuța mé mai doarme încă", bolborosea bătrînul și îi făcea semn lui Antoine să umble încet prin casă. Feciorul franțuz ar fi plecat de mult înapoi, în țara sa, de n-ar fi fost leafa regească pe care i-o dădea Mateiu. Și pe cei de la bucătărie îi plătea vîrtos, ca și pe grădinar. Antoine, după ce stingea luminile băgîndu-l pe bătrîn în pat, se retrăgea în apartamentul lui de la subsol. Rămas singur, Costache Alevra se dădea jos din pat, aprindea lumînarea din sfeșnicul mare de argint, ieșea din dormitor și, coborînd scara de lemn lustruit, străbătea sufrageria, holul uriaș, uitîndu-se cu grijă dacă perdelele mari sînt trase bine. Intra în salon. Acolo se apropia de portretul jupîniței, portret făcut în ulei de un pictor italian, și începea să-i vorbească.

— Am vinit, spunea el, pentru a-ți ura noapte bună, Elencuță ! Tăti-s ca în ziua ceea,... știi tu... Azi o fost măria-sa Domnul pi la noi ! Ce zîci de cinstea pi care ni-o face ? Și rîdea fericit ca să o facă pe Elencuța să-i zîmbească și ea.

Ochii femeii îl priveau din portret uneori fascinanți, alteori plini de dragoste și ocrotire. Așa i se părea bătrînului.

— Şî Elencuţa mé,... mă tot gîndesc că tare ţi-a fi frig,... şi caut să dau jalbă lui vodă pentru a-mi da mie tăti pădurile din ţară ca să-ţi încălzesc cerul în care matali umbli doar în rochiţa ceea... ştii tu...

Se oprea privind ochii albaştri, adînci şi mari, mîinile cu degete fine, micuţe, ca degetele de copil, ce se odihneau în poală. Se apuca să-i şoptească din nou fel de fel de vorbe de dragoste şi de iertare, sfîrşind întotdeauna cu întrebarea :

— Cînd vii ? Că te voi ţîne în braţe ani şi ani şi te voi iubi la nesfîrşit, numai nu-ţi face pacat cu mine dîndu-mă uitării.

Pe urmă se dezlănţuia criza. Mîinile începeau să-i tremure, o sudoare rece îi brobonea fruntea, scrîşnea din dinţi, se prăbuşea în jilţul mare, învelit cu blană groasă de lup, gemînd şi oftînd.

Aşa se scurgeau zilele şi nopţile cuconului Costache Alevra, veselul petrecăreţ de odinioară. Pînă într-o zi cînd se întîmplă ceva neaşteptat. Se tăia bulevardul Elisabeta, cel despre care Ulysse de Marsillac avea să scrie că va fi un „bulevard fantomă" pe care nu va trece nimeni. În curtea caselor spătarului Drăghici, case cu ferestre mereu întunecate ca mintea bătrînului Alevra, intră o echipă de oameni cu aparate de măsurat. Antoine se repezi înaintea lor, căutînd să-i facă a înţelege că stăpînu-său nu suferea pe nimeni, ferindu-se să spună că e nebun. Îi rugă să-şi caute de drum măsurînd tot ce-or pofti, în altă parte. La zgomotul vocilor, bătrînul tresări Era aproape de criză. Desigur că veneau să i-o ia pe jupînița lui. Ieşi în capul scărilor, cu barba albă şi privirea sticloasă, mîniat pe cei ce tulburau liniştea definitivă a casei. Un june cu mustăcioară, cu joben

și palton îmblănit înaintă cîțiva pași, surîzînd puțin intimidat.

— Cucoane,... începu tînărul care era șeful echipei.

— Afară, mișăilor, din casa mé, îi strigă bătrînul, nelăsîndu-l să vorbească. Afară că pun zăvozii pi voi !...

— I-ascultă, cucoane,... îl luă altul ceva mai repede.

— Cine ești tu, țopîrlan mojîc, de cutezi a-mi vorbi mie astfeliu ? se răsti bătrînul.

Omul surîse și se retrase. Începu din nou cel cu mustăcioară.

— Venerabile și stimabile, i se adresă el lui cuconul Costache, e poruncă de la vodă...

— Vodă ? Care vodă ? Ce vodă ? Vodă să-și vadă de treburile sale domnești și să nu se amestece în curtea mé !

Intră o clipă înăuntru, ca să revină cu sabia în mînă, tremurînd de furie. Văzînd că totul e zadarnic, oamenii ridicară din umeri și plecară așa cum veniseră. Bătrînul dădu ordin să i se pună caii la butcă. Se va duce la vodă spre a se plînge de „mișăii" care au cutezat să-i calce curtea. Feciorul franțuz execută ordinul primit, dar puse pe unul din rîndași să-i spună bătrînului că a fost la cimitir, la jupînița Elencu, și a pus flori, și i-a aprins lumînări, iar bătrînul care se îmbrăcase, fiind gata de plecare se muie tot și îl pofti pe rîndaș în casă spre a-i povesti totul. Uitase de vodă și de „mișei".

— Am ajuns, boierule, îl întrerupse vizitiul pe Mateiu din gînduri. Birja intrase în curtea lui Iancu Vărășteanu, trăgînd la scara cu copertină de sticlă. Mateiu urcă cele cîteva trepte privind la piticii de piatră cu nasurile ciuntite, sluțiți din cauza ploilor

și a vîntului. Ușa mare de ștejar se deschise și Mateiu lepădă pardesiul, jobenul și bastonul în brațele feciorului, începînd să urce scările de marmură. Dinăuntru se auzeau rîsete și pianul. „Trebuie să fie Luiza care cîntă" își spuse Mateiu privindu-se în treacăt în oglinda mare de la intrare și aranjîndu-și cravata prinsă într-un ac de aur cu perlă. Fu întîmpinat chiar de Iancu Vărășteanu care îi strînse mîna, îl luă de braț, făcînd înconjurul salonului și prezentîndu-l doamnelor care nu-l cunoșteau. Alevra sărută mîinile femeilor mai în vîrstă, se înclină în fața celor mai tinere, căutînd-o discret cu privirea pe Luiza. Semăna cu tată-său, adică era un bărbat frumos, doar ochii albaștri cu o umbră de melancolie erau ochii jupîniței Elencu și mîinile micuțe cu degete de copil. Gura era puțin cam mare, dar cele două gropițe în obraji, pe care le făcea cînd rîdea, îi dădeau un farmec deosebit. Nasul drept cu nări senzuale, mustăcioara șaten deschis cu vîrfurile în sus desăvîrșeau aerul de început de bărbăție. Purta părul pieptănat după moda vremii, cu cîțiva cîrlionți ce-i cădeau neglijent pe frunte, despicat, cu cărare la mijloc. Jacheta neagră cu jiletca de mătase albă și pantalonii cu dungi fine îi veneau turnate. Laura Oteteleșanu, soția bogătașului septuagenar Oteteleșanu, femeie cam la vreo patruzeci de ani, îl privi prin lornetă cu un zîmbet ușor provocator. Luiza îl zări. Pe față i se întipări un surîs de fericire. Se temea că Mateiu nu va veni, deși Alevra era un obișnuit al casei, luînd parte la toate sindrofiile care aveau loc aproape săptămînal în familia lui Iancu Vărășteanu. Cei doi trecură în salonul unde erau bărbații, spre regretul tacit al Oteteleșancăi și al

Luizei. Domnii discutau cu aprindere despre evenimentul zilei — războiul. La apariția lui Mateiu, Mihai Comăneanu se întrerupse înclinîndu-se comic și strigînd bine dispus :

— Iat-o și pe fetița tatii !

Îl îmbrățișă sărutîndu-l pe amîndoi obrajii. Duhnea a băutură ca de obicei. Mateiu se roși. Nu-i plăcea felul brutal și vulgar al Comăneanului.

— Vi-l las în grijă, spuse Iancu celorlalți arătîndu-l pe Mateiu și ieșind pentru a-și îndeplini mai departe oficiul de gazdă. Alevra se trase lîngă sobă, stingher, cu senzația unei singurătăți amare. Era necăsătorit ca și Iancu Vărășteanu și îndrăgostit discret de Luiza Romalo, vara acestuia.

În salonul doamnelor, Laura Oteteleșanu începu să se intereseze cu multă abilitate de tînărul Alevra.

Bărbații își reluară discuția întreruptă de apariția lui. Deodată Mateiu tresări. Zări spre marea lui bucurie pe enigmaticul Serafim. Stătea pe o canapea în celălalt capăt al salonului, trăgînd alene din țigară. Se uita peste oameni ca peste ape. Ochii negri, asiatici se opriră asupra lui Mateiu, salutîndu-l veseli. Alevra se înclină ușor zîmbindu-i. Vru să se apropie de Serafim, dar cercul compact de bărbați care discutau cu ton ridicat îl împiedică sau, mai degrabă, îl împiedică propria lui timiditate. Renunță pentru o clipă la ideea de a traversa odaia. Rămase mai departe lîngă sobă, uitîndu-se la toți cu aerul unui om străin și nemulțumit. Privi o clipă la maiorul Miron Vidrașcu, ofițer de Stat major, bărbat cu figura aspră și dură, posac și încruntat mereu din pricina stufoaselor sprîncene ce păreau a se uni. Mai încolo, Iorgu Vîrgolici, cu o mînă la

spate și cu alta trăgîndu-și nervos cioculețul alb, vorbea fără întrerupere împotriva Unirii, împotriva războiului, împotriva acelor vremi care „au dus țara de rîpă sau dacă nu au dus-o încă, apăi nu mai e mult". Pe un fotoliu stătea tolănit, cu ochii pe jumătate închiși, Sache Oteteleșanu, soțul Laurei. Zîmbea din cînd în cînd, dînd dreptate lui Vîrgolici. Bătrînii căutau să-i convingă pe cei tineri despre absurditatea acestui conflict, fără nici o șansă de izbîndă. Răzimat de un soclu, peste care se rotea o jerbă de trandafiri, stătea doctorul Sachelarie, deocamdată neutru. Lîngă el rîdea tare și vulgar Mihai Comăneanu, mare moșier și mare chefliu. Cunoștea toate damele de la *Rașca, Hugues, Vilcek* și de la *Obor*. Mai departe se afla atașatul militar al Franței, contele Jobert.

— E o mare greșeală, domnilor, spunea Vîrgolici. S-a bombardat Vidinul. Știți ce înseamnă asta? Provocare directă! Turcilor nu le rămîne decît să vină peste noi. Cu ce ne vom opune? Cu vorbe? Cu cîntece patriotice? Cu gvardia națională a lui Rosetti? Armata noastră abia se formează. N-avem tunuri, n-avem arme, n-avem decît îndrăzneala inconștientă a disperaților. Cu asta nu se poate cîștiga un război cu un adversar atît de puternic! Pe vremea mea Moldova era Moldova, Muntenia era Muntenia și fiecare se apăra cum putea și era mai bine. Oamenii aveau de toate, țăranul trăia pe lîngă casa boierului, comersantul își vedea de negoțul lui, breslele erau bresle... Dar n-a fost bine! Ni s-a năzărit să ne unim. Să ne contopim averile și să ne încîrligăm sărăciile. Și, peste toate astea, hop, facem și război! Și cu cine? Cu turcul, domnilor!

— Ba o să-i batem pe turci, cucoane Iorgule, de nu-şi vor mai găsi papucii pînă la Constantinopole, se auzi vocea spartă de beţivan a lui Comăneanu.

— Ia-n auzi vorbă ! spuse nemulţumit Vîrgolici. Cu ce-i batem pe turci, cap fără minte ce eşti ?

— Lasă-mă, cucoane Iorgule, sări Comăneanu, că nu e prima dată cînd îi batem. I-am snopit şi la Călugăreni, şi la Podul-Înalt, şi la...

— Voi n-aţi bătut pe nimeni, se oţărî Vîrgolici. Pe-atunci nici măcar nu eraţi o posibilitate de a fi ! Voi... Noi... îl imită Vîrgolici pe Comăneanu. Dumneata ce crezi, domnule Serafim ? i se adresă bătrînul.

— Despre ce ? întrebă Serafim complet străin.

— Despre război.

Vîrgolici aştepta cu înfrigurare răspunsul acestui personaj atît de ciudat şi interesant. Poate că îi va da dreptate apărînd cauza celor ce s-au împotrivit Unirii şi acestui război considerat nebunesc. Mateiu deveni foarte atent. Serafim îl va dispreţui pentru faptul că pînă acum nu se înrolase sau îi va aproba gestul de a sta deoparte ? Serafim parcă-i ghicise gîndul. Se uită cu milă la tînărul său prieten care îşi frămînta nervos degetele micuţe de copil.

— Războiul, stimate domnule Vîrgolici, începu Serafim continuînd să se uite la Mateiu, înseamnă purificare. Şi chiar dacă trupul îţi rămîne întreg, sufletul atinge pe undeva înălţimea martirilor. Dacă îl ocoleşti, vei avea liniştea animalului din staul, dacă nu, atunci vei descoperi, murind, măreţia omului... Rămîne de ales !

Se lăsă o mare tăcere. Vîrgolici îl privi nedumerit, neîndrăznind să ceară şi alte explicaţii. Maiorul

Miron Vidrașcu îl studia curios învîrtind nervos eghileții pe deget. Comăneanu ridică din umeri. N-a înțeles nimic. Oteteleșanu sforăia ușor. Tăcerea gravă, plină de rezonanțe venite parcă din alte lumi, fu risipită de vocea lui Mateiu Alevra.

— Serafim, eu vreau să mă înrolez. Trebuie să mă înrolez ! Trebuie ! spuse Mateiu cuprins de o febră ciudată.

Ieșirea lui era o ripostă la cele spuse de Iorgu Vîrgolici.

— Dacă tu crezi în acest război, îi răspunse Serafim, atunci de bună seamă nu-ți rămîne decît să te înrolezi. Dacă nu crezi, nu o face. S-ar putea să mori numai la gîndul ridicolului în care te-ai găsi!

— Bravooo, bravoo ! aplaudă Vîrgolici începînd să rîdă. Rîsul îi suna fals ca și aplauzele. Făcuse toate astea spre a da impresia că Serafim aprobă punctul lui de vedere.

— Tu nu crezi în acest război ? îl întrebă Mateiu copleșit de tristețe.

Drept răspuns, Serafim se mulțumi să surîdă. Alevra se pregăti să repete întrebarea, dar din celălalt capăt al salonului se auzi vocea răgușită a lui Comăneanu.

— Domnilor, spuse acesta, ridic paharul pentru armata română, care se bate pentru a noastră mîntuire ! Înalță paharul împreună cu ceilalți, în afară de Serafim.

— Tu nu ciocnești pentru victoria armatei noastre ? îl întrebă el. Crezi că această armată nu merită nici măcar un pahar de șampanie ?

— Cînd nu constituie un pretext de băutură, da. Merită. Dorești să mori, Mihai ? îl întrebă Serafim cu o blîndețe amară.

Comăneanu se uită la el lung fără să înțeleagă. Privirea i se zbătea neputincioasă în smoala ochilor asiatici, ca pasărea în lațul cleios al vînătorului.

— Firește că nu vreau să mor, răspunse Comăneanu ca deșteptat dintr-un vis. De ce să mor ? De ce să mor eu ?

Se uită la cadranul cel mare al pendulei, de parcă ar fi așteptat de-acolo răspunsul timpului. Deodată, unul din ace ieși din mijlocul cercului gradat, lungindu-se ca o lance îndreptată cu vîrful amenințător spre el. Și parcă în salon se făcu întuneric. Doar lancea aceea oribilă deveni fosforescentă. Mihai se prinse cu două degete de guler. N-avea aer. Se uită aiurit în jurul lui și nu mai zări pe nimeni în afară de lancea care creștea cu fiecare minut, înaintînd. Se trase spre perete, lovindu-se de el. Salonul arunca acum o lumină crudă, inumană, nefirească.

— De ce să mor ? bîigui Comăneanu cu voce bolnavă.

Timpul rămase suspendat între acele pendulului.

— Pentru că rostul omului este acela de a prelua suferința lui Dumnezeu, iar dorul de moarte e capătul scîrbei de viață...

Cine a vorbit ? Mihai se uită spre canapeaua pe care ședea Serafim. Întîlni doi ochi negri care îl priveau sălbatec, arzîndu-i inima. Simți că se sufocă. Lancea înainta necruțătoare, căutînd pieptul lui Comăneanu. Privirea omului de pe canapea se îmblînzi, devenind disprețuitoare ca marea care aruncă aproape de țărm trupul celui pe care l-a torturat, distrîndu-se cu chinul lui pînă cînd omul istovit s-a încîlcit în alge și corali. Mihai se trezi cu o puternică durere de cap. Observă cu uimire că lancea a dispărut, că lumina ardea în salon ca și înainte, că oa-

menii vorbeau tare şi rîdeau. „Cît timp a trecut", se întrebă el în şoaptă.

Din capătul celălalt al salonului vocea maiorului Vidraşcu sună tăios :

— Cînd Mihai Comăneanu a înălţat paharul pentru armata română, dumneavoastră, domnule Serafim, i-aţi răspuns într-un fel cam ciudat...

Serafim ridică ochii spre Vidraşcu. Întîlnind privirea neînduplecată a maiorului, zîmbi.

— Îmi permit să nu cred în înflăcărările alterate de tăria vinului, răspunse Serafim. Sînt neautentice. Par tot atît de ridicole ca şi ameninţarea copilului în faţa tigrului închis în cuşcă.

— Credeţi că domnul Mihai Comăneanu nu va răspunde la chemarea ţării de va fi nevoie, îl întrebă Vidraşcu pe Serafim, pîndindu-i răspunsul, ori domnia sa va rămîne acelaşi înflăcărat al vieţii de salon ?

— Nu sînt ghicitor, domnule maior, şi nici cunoscător de intenţii, spuse Serafim, dîndu-şi seama că atacul lui Vidraşcu era îndreptat asupra lui, prin zgîndărirea vanităţii lui Comăneanu.

Mihai, eliberat de spaima clipei prin care trecuse, începu să rîdă.

— Serafim e un dulău care îţi prinde mîna fără să muşte... Se opri văzînd privirea dispreţuitoare a maiorului. „Ar fi trebuit să-i cer socoteală lui Serafim, să-l provoc" gîndi Mihai ruşinîndu-se de laşitatea lui.

— Domnilor, începu Iorgu Vîrgolici căutînd să împace lucrurile, fiecare dintre noi e liber să se entuziasmeze sau să fie sceptic în faţa acestui rezbel. Domnului Serafim nu-i plac înflăcărările gratuite. Nici mie nu-mi plac, continuă el voind să-l atragă

pe Serafim de partea ideilor sale. Ne-am înflăcărat dezrobind țiganii spre a arăta lumii gradul de civilizație la care am ajuns și i-am lăsat muritori de foame, dar liberi, sau silindu-i să ia calea codrului, devenind tîlhari de drumul mare. Am împroprietărit pe țărani dîndu-le pămînt din pămîntul marilor proprietari de moșii, nereușind decît să ciopîrțim marea proprietate și să cîrpim nevoile țăranilor atît cît va trăi capul familiei. Și ne-am spus : iată o treabă bună ! Dar ia să facem o simplă socoteală, domnilor ! I s-au dat trei pogoane de pămînt lui Ion care are trei copii ; fiecare va moșteni cîte un pogon. Copiii lui Ion se vor căsători și vor avea copii. Judecați și dumneavoastră cît pămînt va reveni fiecăruia ! Așadar, țăranii vor rămîne tot fără pămînt, se vor muta de pe o moșie pe alta, căutînd ca niște cîini hămesiți de foame un loc unde să se aciuiască și să capete o bucată de pîine. Iată dar, domnilor, unde duc înflăcărările pripite și nesocotite. Țăranii nu se aleg cu nimic, iar proprietarii cu cîteva pogoane mai puțin. Oare nu era mai bine înainte cînd țăranul era legat de moșia proprietarului de la care avea de toate, el și familia lui ?...

— Nu era mai bine, domnule Vîrgolici, sări maiorul Vidrașcu înroșindu-se la față. Țăranul era legat de moșia proprietarului așa cum e legat cîinele cu lanț de loitrea căruței. Îl tîrîie pînă cînd își dă sufletul, pentru că și căruțașul, ca și proprietarul, nu vede ce se întîmplă în spate.

Vîrgolici surîse îngăduitor mîngîindu-și cioculețul. Știa de ce sărise Vidrașcu ca ars. Era fiu de țăran și era foarte firesc să se mînie... Mateiu Alevra nu se mai putu abține. Simțea reaua credință a bătrînu-

lui boier și înțelegea ieșirea dreaptă a maiorului Vidrașcu.

— Dă-mi voie, cucoane Iorgule, interveni Mateiu, vorbești de grija proprietarilor față de țăranii de pe moșiile lor ? Apăi știi dumneata că în Arhivele Statului se găsesc dosare cu jălbi de asuprire trimise de țărani cu miile ? Proprietarul moșiei Folteşti, Vasile Ivanovici, a bătut și asuprit oamenii din Folteşti, Fîntînele, Scînteeşti, Chiraftei și Măstăcani. În virtutea cărui drept, cucoane Iorgule ? Pentru ce lua vitele oamenilor însemnîndu-le cu fierul său ? Pentru ce îi silea pe oameni să facă podvadă de vin la Galați, luîndu-le dimerlia de pîine de treisprezece oca, în loc de doisprezece cum se obișnuia ? Pentru ce a silit pe cei din Stoicani să facă boierescul la celălalt capăt al moșiei, la Prut, și pe cînd oamenii coseau, el a vîndut locurile de coasă, în folosul său, străinilor lăsînd oamenii locului fără nutreț ?...

— Astea-s cazuri izolate, Mateiu, răspunse bătrînul nemulțumit.

— Și ce s-a făcut cu aceste cazuri izolate care erau cu miile ? întrebă Alevra aprins. Locuitorii au trimis o jalbă generalului Kiseleff care a pus o rezoluție pe una din ele în felul următor : „S'il est vrai que le Gouvernement est instruit et qu'il n'a point sévi contre le coupable, cela donnerait une triste idée de la marche des affaires en Moldavie"... Care a fost rezultatul ? Să ți-l spun eu, cucoane Iorgule. Nici unul ! Ivanovici a rămas mai departe pe moșie.

— Ți-am mai spus, Mateiu, că erau cazuri izolate. Nu există pădure fără uscături, adăugă Vîrgolici pufnind pe nas.

— Dar Neculai Vîrgolici, vărul dumitale, care îi silea pe oameni să lucreze peste boieresc, rămînînd cu ogoarele lor neprășite și nesecerate ?

— Ah ! Nicolas !... rîse Vîrgolici încercînd să dea un aspect ușor glumeț discuției.

— Dar de văduvele sărace pe care nu le lăsa să se mărite pînă ce nu-i plăteau douăzeci de galbeni, ce-ai de spus ? îl încolți Alevra.

— Mă surprinde ieșirea ta, Mateiu, spuse Vîrgolici, tocmai tu, feciorul lui Costache Alevra, mare proprietar de pămînt...

— Nu trebuie să te surprindă nimic, cucoane Iorgule ! Eu nu vreau decît să stabilesc un adevăr, răspunse Mateiu. În ceea ce privește moșia părintelui meu, de îndată ce o voi prelua, o voi împărți în loturi de cîte cinci și zece pogoane, înapoind-o celor ce au drept asupra ei...

Vîrgolici zgîi ochii privindu-l ca pe un nebun. Comăneanu stătea lipit de ușă, neștiind ce să spună. Vidrașcu surîse. Peste fața întunecată și aspră trecu o lumină de înțelegere față de izbucnirea lui Mateiu.

— Nu e nimeni de vină că lucrurile au ajuns aici, reîncepu Vîrgolici. Guvernul Provizoriu a semănat ura în sufletele nenorociților de țărani care...

— ...În vechime au fost moșneni, îi tăie vorba Mateiu, pînă au venit niște venetici ce s-au încuibat între oameni mai cu răul, mai cu minciuna, mai cu spaima, cumpărînd pe nimica toată petecul de pămînt al unuia și altuia, devenind mari proprietari.

— Dar tată-tău Costache ? N-a făcut la fel ?

Vîrgolici se înroșise la față de furie. Îl supăra obrăznicia tinerelului ăsta.

— Ei și ? Matale crezi că îi găsesc vreo scuză ? N-a declarat Guvernul Provizoriu claca desființată ? Ca

după cinci zile să revină, îndemnînd pe țărani să se apuce de muncă pe moșiile proprietarilor și arendașilor ? Sistem nenorocit de făgăduințe mincinoase și neomenești, spuse Mateiu mai mult în șoaptă. Și dacă țăranii nu ți-ar mai umple magaziile cu grîne și casa cu aur, pămîntul matale n-ar face nici două parale, cucoane Iorgule ! Sau poate vrei să mă faci să cred că acel pămînt a fost apărat cu sabia de mata și de strămoșii matale ! Dar țăranii unde au fost ? Nu ei, plugarii și locuitorii satelor, au păzit cu viața lor, jertfindu-se ei ca domniile voastre să vă scăpați zilele ? Vîrgolici se făcu alb ca varul. Eu știu țărani, continuă Alevra, care nu sînt nici bețivi, nici leneși, ci gospodari așezați care au muncit cincisprezece ani pentru a achita datoria făcută în iarna lui 1867 pentru cumpărarea porumbului trebuitor familiilor lor. Dacă mai țineți minte, se adresă el tuturor celor din salon, și desigur că mai țineți minte, cu prilejul discutării, la 9 martie 1872, a modificărilor propuse de guvern la legea de tocmeli agricole, Mihalache Kogălniceanu a povestit cazul unui proprietar care luase de la țăran pentru fiecare kilă de porumb ce valora patru galbeni, munca repartizată pe cinci ani în valoare de mai bine de douăzeci de galbeni...

— Să vă vedem pe voi, ăștia tinerii, ce ispravă veți face, ripostă Vîrgolici. Deocamdată, țara a intrat într-un rezbel din care, să mă ierte dumnezeu, nu știu cum va ieși, spuse el căutînd să abată discuția pe alt făgaș. Ehe ! Voi nu știți ce înseamnă un rezbel !...

— Nici dumneavoastră nu știți ce înseamnă un rezbel, îl întrerupse Miron Vidrașcu. Și nici n-aveți de unde să știți.

Vîrgolici îl privi neplăcut surprins. Ce voiau tinerii ăştia ? Să-l înveţe pe el, Iorgu Vîrgolici, lupta vieţii ?

— Pînă acuma, noi n-am avut decît bătălii. Acesta este primul nostru mare rezbel, continuă Vidraşcu.

Serafim îl privi cu coada ochiului.

— Mă rog, şi care e diferenţa între bătălie şi rezbel, întrebă Oteteleşanu care se trezise din somn.

— Bătălia face parte din cadrul organizat al rezbelului, îl lămuri Vidraşcu. Rezbelul purtat cu luciditate presupune lupta în totalitatea ei, angajînd şi timpul cu zvîrcolirile lui...

— Ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba ! făcu Oteteleşanu. Moft ! Vorbe goale !

— Va' zică, pentru dumneata, domnule maior, Călugărenii şi Vasluii n-au fost decît nişte biete încăierări. Bravos ! Aferim dragostea de moşie ! spuse Vîrgolici de-a dreptul indignat.

— N-am spus că au fost doar nişte biete încăierări, se apără Vidraşcu, ci nişte bătălii, dacă vreţi, de hărţuială într-un cadru restrîns de timp care s-au tot adunat asemenea picăturilor de ploaie într-o găoace, adică în acest rezbel de independenţă.

— Nu vă înţeleg, domnule maior, îl întrerupse Vîrgolici. Adică dumneata socoteşti că România a făcut bine intrînd în acest rezbel cu Turcia ?...

— Ori de cîte ori asupritul caută să scuture jugul asupritorului e o cinste şi demnitate pentru el, răspunse Vidraşcu.

— Dar înţelege, domnule maior, că noi, românii, n-am fost niciodată ofensivi. Noi ne-am apărat. reluă Vîrgolici.

— Asta facem şi acum, domnule Vîrgolici, ne apărăm, spuse Vidraşcu.

— Ce fel de apărare e asta, domnule maior ? Trimetem armata la Dunăre, bombardăm Vidinul, oare faptele nu demonstrează acţiunea noastră ofensivă ? Acest război este al Rusiei. Noi nu avem ce căuta în el. În locul tributului pe care l-am fi putut plăti cu uşurinţă, noi dăm vieţile a mii de soldaţi tineri, vieţi ce nu pot fi recuperate niciodată, conchise Vîrgolici.

Lui Vidraşcu i se păru că Vîrgolici este un moşneag de pe alte vremi, căzut în mijlocul unei lumi noi. Se mulţumi să surîdă. Serafim asculta discuţia cu mare atenţie. Pe Vidraşcu îl aprecia, dar asta nu-l împiedica să nu simtă o aversiune împotriva maiorului român, amestecată şi cu o uşoară teamă. Figura dură, impenetrabilă a lui Vidraşcu, îi era aproape nesuferită. Se gîndea că de cînd îl cunoscuse pe maior, nu reuşise să descopere ce se ascunde dincolo de uniforma aceea cu guler ţeapăn, de culoarea ţigărilor de foi. Din întîmplare, cei doi îşi încrucişară privirile. Ce gîndea unul ? Ce gîndea celălalt ?

— Eu propun, domnilor, să mai lăsăm politica şi pusul ţării la cale, că s-a descurca ea şi fără grija noastră şi să ne veselim cît mai ne ţin puterile, spuse Oteteleşanu potrivindu-şi monoclul. Mai bine am trece dincolo să mai schimbăm o vorbă, două cu cuconiţele noastre că s-or fi plictisit singure, adăugă el gîndindu-se la Cecilia, fata adoptată de Lăscăruş Ceaur, despre care gura lumii vorbea că ar fi fost chiar fata lui Lăscăruş, făcută cu o ţigăn-

cușă de iatac, fată care zîmbise de cîteva ori cu înțeles grăsunului de Oteteleșanu.

Tocmai atunci intră în salon Iancu Vărășteanu.

— Dumnezeu te-a adus, Iancule, zise Oteteleșanu. Ce gînduri ai tu cu noi ? Ne lași aici ca pe niște cocoși să batem din pinteni gata, gata a ne încăiera, în vreme ce, în salonul de alături, grațiile pentru care s-au războit Aheii cu Troienii zece ani, oftează de dorul nostru. Asta înțeleg și eu război, rîse el scuturîndu-și gușa. Să te lupți pentru o femeie ! Ce zici, domnule maior ? îl întrebă el pe Vidrașcu.

Maiorul se făcu a nu auzi.

— Drept ai grăit, se adresă Iancu lui Oteteleșanu, și iată-mă mesagerul grațiilor de care vorbești dumneata și care vă roagă să mai lăsați politica și să poftiți în salonul mare unde vă așteaptă polca și valsul.

Începură să iasă. Serafim rămase mai la urmă privind distrat un bibelou gingaș înfățișînd „Venus și lebăda".

— Pari plictisit, îi spuse Iancu lui Serafim, înconjurîndu-i mijlocul.

— Spune-mi, Iancule, ce fel de om e Vidrașcu ? întrebă Serafim.

— Vidrașcu ? Hmm ! E o cetate căreia zidarii au uitat să-i facă porți și ferestre. Serafim începu să rîdă. Nici nu poate ieși din ea, dar nici nu poate primi pe nimeni. Altfel un om admirabil, adăugă Vărășteanu.

Cei doi rămaseră în cadrul ușii camerei unde începuse dansul. O mică orchestră așezată lîngă fereastră executa o polcă galop, dansatorii țopăiau frenetic, fugărindu-se de la un capăt la altul al salonu-

lui. Două perechi de ochi se încrucișară de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea și pe care o soartă rea îi despărțise, îngăduindu-le să se revadă după mii de ani. Ochii erau ai Adinei, născută Baldovin, soția maiorului Vidrașcu, și ai lui Serafim. Mateiu Alevra trecu prin fața Laurei Oteteleșanu, căutînd să se apropie de Luiza, cînd evantaiul Laurei îl opri discret. Mateiu se întoarse mirat și neplăcut surprins de îndrăzneala femeii.

— Cu ce vă pot fi de folos ? întrebă el rece și protocolar.

Oteteleșanca surîse privindu-l prin lornetă.

— Domnule Alevra, puțini sînt bărbații cărora le reținnumele, spuse ea continuînd să surîdă. Era autoritară și sigură pe ea datorită averii soțului și farmecelor ce încă mai existau.

— Doamnă, memoria scade în raport cu vîrsta, răspunse Mateiu înclinîndu-se.

Mîna mică și grăsuță a femeii se strînse pe mînerul evantaiului, în vreme ce surîsul stăruia încă pe obrazul ei. Ofensa nu o făcu să roșească. Își mușcă ușor buza de jos, continuînd să-l privească pe Mateiu cu ochi puțin obosiți, plini de senzualitate.

— Tocmai îi spuneam domnului Alevra că puțini sînt bărbații cărora eu le reținnumele, îi repetă ea soțului care se apropiase.

— Apăi distrată ca dumneata cine mai este, spuse Oteteleșanu cu ochii aprinși după Cecilia, ce dansa în brațele unui ofițer de roșiori.

Alevra profită de apariția soțului și se îndreptă spre Luiza Romalo care se așezase pe taburetul de la pian făcîndu-și vînt cu evantaiul. Amîndoi se înroșiră de parcă ar fi comis un păcat de neiertat.

Iancu Vărășteanu caută privirea Adinei, dar n-o mai găsi. De afară se auzea șuieratul vîntului de primăvară urmat de un bubuit prelung.

— Se cunoaște că au intrat bărbații în salon. A început să tune, spuse zvăpăiata de Natalia Onciu.

Afară praful era spulberat și ridicat în vîrtejuri odată cu frunzele rămase din toamnă.

— Se pare că începe furtuna, îi zise Adina lui Serafim, care se nimeri lîngă ea.

Îl privi cu o cutezanță de care se rușină. Bărbatul îi susținu privirea cu o mîndrie enigmatică și dulce.

— Va trebui să înceapă furtuna, doamnă, spuse el prinzînd privirea Adinei în lumina ochilor asiatici.

Un fulger puternic străbătu cerul, dînd impresia unui răsărit de soare, pentru o clipă. Adina tresări.

— Nu vă temeți, doamnă, o liniști el. Și întunericul are cîteodată nevoie de lumină.

Adina nu răspunse. Își căută soțul cu privirea, înspăimîntată, simțind în apropierea lui Serafim un pericol nespus de dulce, lîngă care dispărea și demnitatea ei de femeie și credința soției. Petrecerea se dezlănțui odată cu furtuna. „Cîntă zeiță mînia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul, / Patima crudă-a Aheilor multe amaruri aduse", declamă Vîrgolici, ridicînd cupa cu șampanie, în timp ce afară parcă se sfărîma pămîntul în bucăți. Mateiu îi repeta Luizei în neștire, iar fata își acoperea din cînd în cînd fața cu evantaiul :

— Te iubesc, Luiza ! Trebuie să mă înțelegi. Trebuie !

Serafim făcea niște scamatorii cu cărți de joc în mijlocul unor doamne, punîndu-le să tragă fiecare cîte o carte. Pe lîngă el trecu Iancu Vărășteanu. Serafim îl puse și pe el să tragă o carte. Iancu se supuse amuzat. O întoarse și în față îi apăru din întunericul desenului scheletul alb și hidos al morții, cu coasa pe umeri. Vărășteanu izbucni în rîs, depărtîndu-se grăbit. Începuseră să se aducă gustările și băutura. Bărbații serveau galanți femeile, feciorii alergau de colo pînă colo, Vidrașcu privi gînditor cărțile uitate pe masă de Serafim, cu cea reprezentînd moartea deasupra.

* * *

Satul Stoicănești se întindea lălîu și mizer de o parte și de alta a drumului desfundat toamna, de ajungea noroiul la osia carului, iar vara, praful se ridica în vîrtejuri răsucite de vînt sau era răscolit de copitele dobitoacelor și de picioarele desculțe ale copiilor, în joaca lor sălbatecă și nefericită.

Aproape de biserica înălțată pe dealul „bondocilor" își ridicase gospodărie necăjită și amarnică Tudor Sucală, țăran vînjos trecut de mult de prima tinerețe. Rămas cu ani în urmă fără muiere, Tudor își crescuse cele două fete mai cu pumnii, mai cu înjurătura, mai cu vorba bună, după cum se nimerea. Era scundac, cu un grumaz gros și roșu, cu pielea tăbăcită și tăiată de șanțuri adînci, mai întotdeauna umede de sudoare și jegoase în timpul muncii. Îi plăcea băutura, dar numai duminica după-amiază, cînd se schimba cu cămașă curată, bătută cu levănțică, trasă peste izmenele de pînză albită. Mijlocul și-l încingea cu un chimir de piele, lat de o

palmă, cu despărţituri în care păstra gologanii, batista cu înfloriturí, „fitanţele" de la logofătul lui Comăneanu, cum că primise ceea ce i se cuvenea pe zilele de muncă, pacul de mahorcă cu foiţă şi „amînarul". De căciulă nu se despărţea nici iarna, nici vara. Zicea el că românul fără căciulă e ca muierea fără fustă. Umbla mai mult desculţ, de i se bătătoriseră tălpile mai dihai ca opincile. Numai cînd se pornea la tîrg, la Drăgăneşti, trăgea peste nădragii negri şi aspri ciorapi albi de lînă, încălţîndu-se cu bocancii. Sus, în grinda casei, ţinea „fitanţele" de gloabă, de la veterinar, şi cîte o reţetă de la „doftur" pe care n-o făcea niciodată. Repede îi sărea ţandura, că era mîndru ca orice calic, şi repede îi trecea. Cînd se îmbăta nu era bine să-i iasă cineva în cale, că era nărăvaş şi porcos la gură, dar dacă apuca să se culce, apăi dormea pînă a doua zi, cînd se scula cu capul tehui şi cu măruntaiele arse de băutură. Altfel gospodar şi harnic de n-avea pereche. Ce folos ! Îl înghesuia sărăcia din toate părţile, cum încolţesc dulăii ciobanilor lupul venit la tîrlă. Muncea pe moşia Comăneanului de se spetea, împreună cu Ana, fata cea mai mare, mai făcea învoială pe la alte Tite Rogojinaru, gospodar cuprins, cu ifose şi pămînt mult, peste optzeci de pogoane, mai lucra iarna cizmărie, căputînd cizme vechi şi opinci sparte, mai făcea cojocărie, că se pricepea la toate, mai pleca la tîrg să facă parale ba cu ouă, ba cu găini, şi uite-aşa îşi ţinea zilele, tot căutînd să adune pentru cele „două pietre din casă", cum le spunea el fetelor cînd era în toane bune. Avea vreo două pogoane de pămînt tocmai la mama dracului, lîngă lotul lui Constandin a lu' Ichimie Pelimon. Fie-sa, Ana, să tot fi avut nouăsprezece ani. Nu

prea înăltuță, dar nici prea mică. Ochii ușor migdalați, cu miez de miere de toamnă în ei, aduceau cu ochii maică-si. Gura ceva cam mare, cu buza de jos mai groasă, era leită poleită gura lui tată-său. Cînd rîdea, făcea gropite în obraji și își dădea capul pe spate, zgîlțîindu-se de voie bună. Părul îl purta strîns în două coade ce băteau în brun arămiu. Toată ființa ei părea chemătoare la dragoste vinovată. Catarina, mezina, aducea mai mult cu taică-său și la ochi, și la sprîncene, și la nas, ba chiar umbletul apăsat și greoi, pînă a nu se betegi, era al lui Tudor Sucală. Rămăsese șchioapă pe la vreo șapte ani sau „schirnavă" cum spunea ea. Își tîra piciorul ca pe o buturugă, săltîndu-l cu șold cu tot, de parcă mergea pe valuri. O singură dată se dusese la horă, stînd deoparte, răzimată de ulucă și privind cu suferința amară a schilodului veselia celor întregi. Atunci se apropiase de ea, în rîsetele celorlalți flăcăi, Mitru Lupu chemînd-o la joc. Îi venise așa, dintr-o dată, să-și bată joc de „schiopîrlană" ca să se distreze ceilalți și s-o facă să rîdă pe Rada a Zamfirei. Catarina se făcuse stacojie la față de rușine. S-a întors să plece, dar în graba ei s-a împiedicat de un ciot și a căzut. Hohotele o plesneau ca un bici peste tot trupul. Începuse să plîngă. Deodată răsări lîngă ea Constandin a lu' Pelimon. O ajută să se ridice, apoi se îndreptă înspre Mitru. Acela îl aștepta cu mîinile în șolduri. Cei doi țigani, cel cu vioara și cel cu fluierul, simțind că e rost de bătaie o șterseră.

— Ce, Constandine, îți căzu mireasa ? îl întîmpină Mitru, rînjind a batjocură.

Se încăierară. Ceilalți se deteră la o parte făcînd loc. S-au prins de brîie, s-au sucit, s-au învîrtit, pînă

cînd Constandin îl ridică pe Mitru răsturnîndu-l și trîntindu-l cu capul de o piatră. Mitru rămase lat, cu fața plină de sînge. Pelimon se întoarse către ceilalți. Îi privea cu ochi răi și înghețați :

— Mai e vreunul din ăi de-au rîs ?

Tăcură toți. Constandin a lu' Pelimon trecu printre ei așa cum treci printre păpușile de bălegar. De-atunci Catarina nu mai ieșea din casă. Spăla, curăța, dădea de mîncare la păsări, mulgea vaca, mătura în bătătură, gătea și, luîndu-se cu treaba, mai uita. Cînd și cînd, duminică seara, cînd apărea luna de se strîngeau fetele și băieții la horă, Catarina se punea pe plîns, blestemîndu-și soarta de „schirnavă".

Tudor Sucală își puse în gînd să-și mărite fata, pe Ana. „Măcar scap de una, se gîndea el, iar ailaltă o să stea pe vatră pe lîngă mine să mă îngrijească". Îi trebuia pentru Ana lui un băiat mai acătării, care să-i fie de folos și cu brațele și cu averea. Pusese ochii pe unul, Ghiță a lu' Bodolan, om așezat la vorbă și la băutură. Dar pe Ghiță, Ana nu-l putea suferi. Cînd îl vedea firav și încet la treabă, cu pielea albă pe el ca brînza și ochii spelbi și încrucișați de pește fiert, i se întorceau mațele. Ba mai avea și un nas lung cît o trompă, și niște urechi blegi, și un păr cînepiu, să dai și să fugi ! Încercase el, Ghiță, nu-i vorbă, să se apropie de Ana, ba la horă, ba la tîrg, dar fata își făcea rîs de el ca de o pocitură. Viclean și răzbunător, Ghiță a lu' Bodolan, tăcea, înghițea și aștepta.

— Îți place de Constandin a lu' Pelimon, hai ? o întreba el cînd o întîlnea.

— Nu-i treaba ta, îl repezea fata mînioasă că Ghiță îi dibuise patima.

Îi plăcea de Constandin, ba chiar îl iubea. Cînd o prindea în braţe şi o săruta gîdilînd-o cu mustăţile lui moi ca mătasea, Ana îşi pierdea răsuflarea. O torcolea ca pe dracu ! Ghiţă a lu' Bodolan se făcea a nu băga de seamă dragostea nebunească a celor doi. Dar îi pîndea şi le ştia rostul de fiecare dată.

— Ană, vină la mine acas',... o îmbia Constandin sărutîndu-i ochii.

— Ba, răspundea Ana cu şiretenia aceea dulce a fetei care se ştia iubită. La ce să viu ?

— Iaca aşa,... să mai stăm de vorbă !

— Da acilea nu stăm de vorbă ? îl zgîndări ea.

— Vin' fa şi nu mă mai perpeli pă jăratec, îşi pierdu Constandin răbdarea.

— Nu viu că de află tătica, mă omoară ! Rămase cu ochii în pămînt, scurmînd ţărîna cu degetul cel mare de la picior.

— Procestania ei de viaţă ! înjură Constandin dîndu-şi pălăria pe ceafă. Ană, tu vrei să fii muierea mea ?

— Aha !

— Apăi dacă da... Se opri. Nu ştia ce să-i mai spună. Vii ? repetă el rugămintea. Aştepta răspunsul fetei cu sufletul la gură.

— Hai că viu, răspunse Ana într-un tîrziu, dîndu-i un brînci în glumă.

— Să nu te temi, Ană, că-s singur. N-am pă nimeni, spuse Constandin cuprins de amărăciune.

Fata îl mîngîie pe obraz. Înălţîndu-se pe vîrfuri, îl sărută zorită pe gură şi o rupse la fugă. Constandin se uită lung după ea. O porni înspre casă. Rupse o frunză de salcîm şi punînd-o între buze, începu să şuiere. Locuia pe aceeaşi uliţă cu Tudor Sucală. Şi pogonul de pămînt pe care îl avea, era tot alăturat

de al bătrînului. „Dacă îmi dă fata, se gîndea el, apăi unim loturile și e gata ! Grîul a dat în spic de parcă e vrăbioi", se bucură Constandin gîndindu-se și făcînd socoteli în minte. Era voinic ca un taur și muncea cît zece. Tată-său, Ichimie Pelimon, murise muscat de un cîine turbat, dar pînă să moară, oamenii îl legaseră de un copac în mijlocul cîmpului, că urla și lătra precum cîinii. Mamă-sa murise la nașterea lui în urma unei infecții. În afara unui unchi sanchiu și ciufut, care își făcuse gospodăria în alt sat, nu mai avea neamuri. Așa că își înjghebă un rost după puterile lui. Iarna lucra cojocărie, că învățase meseria de la taică-său de cînd era mic, iar vara muncea pe moșia Comăneanului. Își ridicase o căsuță cu două odăițe, cu pămînt pe jos, cu vatră de zid văruită și cuptor, odăițe care îi slujeau și de bucătărie, și de atelier, și de locuință. În tindă, sub horn, atîrnau crăcanele cu lanț, de care spînzura ceaunul pentru mămăligă. Mai avea și un fel de coșar din nuiele, acoperit cu stuf ca și casa în care își ținea bucatele, și un șopron unde își adăpostea juncanii. Își mai făcuse în spate un fel de grădină de zarzavat, iar curtea și-o împrejmuise cu gard de nuiele. Ograda i-o păzea Dolfa, o cățea mare cît un vițel. Constandin o așteptă pe Ana pînă seara tîrziu. „Se lasă greu și vrea să mă fiarbă", își spuse el plimbîndu-și mîna prin blana cățelei care se așezase cuminte la picioarele lui. A doua zi se întîlni cu Sucală la loturi. Se uitau amîndoi cu o bucurie fierbinte la spicele care de-abia se mai legănau de grele ce erau. Sucală făcu și cîteva glume de părere bună ce avea. Constandin rîse și amîndoi veniră împreună sporovăind și glumind. Nu-i pomeni lui Sucală nimic despre Ana și de gîndurile lor. Cînd

se îngînă ziua cu noaptea, Sucală înjugă boii. Pleca la tîrg cu niscai daraveri. Niște piei de oi și vreo două putini cu brînză. Ana se speriase tare cînd tatăsău se uitase nedecis la ea dacă să o ia cu el sau nu. Renunță la gîndul ăla și ieși cu carul pe poartă. Ana sări din pat, uitîndu-se pe fereastră și urmărindu-l pe tată-său cu privirea, pînă cînd carul coti la stînga, luînd drumul Drăgănești lor. Se îmbrăcă iute, făcu lampa mică de tot, se mai uită la soru-sa care dormea liniștită pe laviță și ieși în vîrful picioarelor. Frunză, dulăul, se gudură o clipă pe lîngă picioarele ei, scheunînd, după care se depărtă, mișcîndu-și coada alene. Luna intrase în nori și stelele erau gata să apună. Pentru prima oară, Ana se bucură de întuneric. Grăbi pasul. Întoarse o clipă capul spre a vedea dacă nu o urmărește cineva. Se gîndi la Ghiță a lu' Bodolan și se cutremură. La Constandin ardea gazornița. Ridică un bulgăre de pămînt zvîrlindu-l înspre geamul din dreapta. Dolfa sări și începu să latre furioasă. Într-o clipă Constandin fu lîngă poartă.

— Care ești, mă, de dai cu pietre ? întrebă omul furios.

Ana răsări din întuneric ca un nufăr. Tremura toată. Constandin încremeni. Alungă cățeaua. Deschizînd poarta o prinse pe Ana pe după umeri, aducînd-o în casă. Era atît de tulburat, încît îi tremurau mîinile pe cînd încerca să-i scoată broboada.

— Nu venișI ieri după cum ne fu vorba, spuse el făcînd pe supăratul, dar inima îi striga de bucurie. Ana îl privi lung în ochi fără să răspundă. Unde-i tată-tău ? o întrebă Constandin.

— Se duse la tîrg că încărcă niscai piei de oaie și fo două putini cu brînză...

Constandin n-o mai asculta. O ridică pe genunchi mîngîindu-i obrazul și potrivindu-i șuvițele de păr. Se uita la ea cu o dragoste atît de fierbinte, încît îi părea că o lumină puternică îi pătrundea în suflet, cotrobăindu-i prin tot trupul. Începu să o legene așa cum se leagănă copiii. Fata îl prinse pe după gît cu brațele, lipindu-și obrazul de fața lui. Și cum stăteau așa, păreau un vîrtej stîrnit de un vînt ciudat, care nu avea nimic bun în el.

— Ce-o să se aleagă de noi, Constandine ? îl întrebă Ana fără a-și desface brațele de pe grumazul bărbatului.

Constandin nu-i răspunse. Continua să o legene începînd să o sărute încet pe colțul gurii, pe obraz, pe ochi, pe ureche, strîngînd-o ușor în brațe, numai cutremur și flacără. Fata îi răspundea tot atît de înfiorată și neliniștită.

— Ce-o să se aleagă de noi ? repetă ea întrebarea, tremurînd toată.

Își băgă capul sub bărbia bărbatului sărutîndu-l ușor pe gît. Constandin îi prinse obrajii în palmele lui mari și puternice. Se sărutau pe gură mușcîndu-se, căutînd fiecare un loc mai bun de alintat pe trupul celuilalt. Deodată Constandin se ridică luînd-o în brațe. O clipă se priviră în ochi. Ana, cu spaima înflăcărată a primei dăruiri, Pelimon, cu dorința nepotolită a celui ce nu mai e dispus să renunțe. Peste trupurile lor urlau vijeliile, în timp ce deasupra cocioabei se lăsă liniștea catifelată și mîngîietoare a dragostei. Ghiță a lu' Bodolan își încleștă mîinile de poarta lui Pelimon în clipa cînd auzi țipătul de durere pătimașă al fetei. D-abia atunci Ghiță își înfipse unghiile în carne. Dolfa se repezi la el lătrînd, dar

cuțitul lui Bodolan îi sparse burta, aruncînd-o peste cap. Căţeaua rămase nemișcată. O singură dată a apucat să chelălăie scurt, puternic, dureros. Constandin o auzi, dar în dîrdora încleștării, nu înțelese sau nu voise să înțeleagă nimic din urletul de moarte al cîinelui. Ghiță sări peste poartă și se strecură în șopronul vitelor. După cîteva minute ieși grăbit privind înspre casa întunecată. Își mușcă buzele. Îl apucă un fel de sughiț. Îi vedea pe cei doi zvîrcolindu-se înfometați de dragoste de parcă zidul casei căzuse lăsînd să se zărească intimitatea din care se înfrupta Constandin. O clipă se gîndi să intre peste cei doi și să-i omoare, apoi să-și facă și el pofta cu „tîrfa" lui Sucală, după care să fugă în pădure sau să-și taie beregata. Dar disperarea neputinței fu înlocuită de frică. Îl știa pe Constandin și se temu. „Tu... Constandin a lu' Pelimon, rosti Ghiță ca un soi de blestem, pînă nu te-oi pune eu cu cracii în sus, nu mă las !" Îi curgeau balele de parcă turbase. Se mistui în întunericul care începuse să se destrame. Pe drum se gîndi să-l juruie la altar sau să-i facă chipul din lut și să-i găurească ochii cu furca. „Tot mai bun e cuțitul", gîndi Ghiță.

Cei doi din casă se ridicară ca doi oameni beți sau loviți de friguri. Ana se lăsă din nou pe laviță. Era obosită, înspăimîntată. Constandin se întinse și el lîngă femeie și, luîndu-i mîna, începu să i-o sărute. Ana își retrase mîna mirată și rușinată. Îi veni să rîdă de gestul lui Constandin făcut cu toată seriozitatea.

— Ană, începu Pelimon, gîndesc că acu nu mai are ce face tată-tău. Va trebui să mi te dea de nevastă.

Ana se înfioră gîndindu-se la Sucală. Se făcu mică de tot, strîngîndu-se toată lîngă Constandin.

— O să dărîm casa asta, își continuă Pelimon gîndurile cu glas tare, și pe locul ei o să pun vie, iar cu materialele de-aici înădim casa lui tată-tău și om sta cu toții împreună. Via e bună că aduce bani și poate că ne-om învrednici și om putea să cumpărăm un loc mai jos de biserică, pă care să facem crîșmă... ca să crape Paraipan de necaz !

Spunea lucruri în care nu credea. Constandin nu era bun de crîșmar. Era muncitor de pămînt și nu de tînjit pe după tejghele.

— Și dacă pleci la rezbel ? întrebă Ana cu teamă.

— Parcă rezbelul o să țină cît lumea. O să ne batem cît o să ne batem și om veni acasă, răspunse liniștit Constandin.

— Ție nu ți-e frică ? mai întrebă Ana temîndu-se să pronunțe cuvîntul moarte.

— Dă ce ?

— Iaca așa ! Că păgînul nu ține seama că noi doi ne iubim, zise Ana.

Constandin începu să rîdă.

— Ți-e că m-or omorî ? Rîdea liniștit, odihnit, calm, ca omul care în disperarea lui i se păruse că nu va mai ajunge niciodată la capătul drumului lung și greu și uite că dintr-o dată totul se sfîrșea cu bine. La ce să mă omoare ? Ce le făcui ? spuse el cu o tristețe de copil mirat de o pedeapsă pe care n-o merita.

— Parcă rezbelul alege !

— Apăi... dacă n-o alege, ăi rămîne și tu cu gîndul la mine pînă ce îi nimeri vreun creștin...

— Taci ! Ana se ridică în capul oaselor privindu-l furioasă

Era atît de frumoasă, cu ochii aprinși de mînie, cu buzele umede și încă fierbinți de sărutările lui Constandin, încît bărbatului îi veni să se închine la ea ca la icoană.

— Ană, nimeni nu moare că vrea, spuse el. Cum a fi, să fie ! Da eu cred că mă va păzi Cel de Sus și mă voi întoarce cu bine la tine...

— Da la ce să te duci ? întrebă Ana nepricepînd ea povestea asta cu mobilizarea. Comăneanu se duce ? Și alții ca el se duc ? De ce tu ? De ce tu și ai noștri ?

Constandin nu răspunse. Pe undeva avea și ea dreptate. Da. Cei mai mulți sînt ei, nu boierii. Ce vrea Ana ? Să se ducă o mînă de oameni în întîmpinarea turcilor, să se ducă boierii și ei, cei mulți, țăranii, să stea pe coptor ? Începu să rîdă. Ana îl privi mirată.

— De ce rîzi ? îl întrebă ea.

— Nu știu ce-mi veni ! răspunse el nevrînd să-i spună gîndurile, spre a nu mai pune paie peste foc.

Soarele se înălța încet într-un bună-dimineața de sînge. Stăteau întinși cu mîinile sub cap, fiecare cu singurătatea lui. Stufuł de pe casă părea o bucată de pămînt între ochii mari deschiși ai femeii și ai bărbatului și între cer.

* * *

Văzduhul părea de sticlă. Nu adia nici un vînt. O căldură înăbușitoare învăluia satul. Muște verzi și altele mici, așa-zise bețive, dădeau chioare, intrînd în ochii oamenilor și ai vitelor. Pe la nămiezi se stîrni un vînt ușor. Și deodată cerul se întunecă de parcă

s-ar fi apropiat noaptea. Praful stîrnit de vînt se răsucea prin curți, se izbeau porțile de ușori, se trînteau ferestrele și noaptea cea închipuită fu străbătută de lumina orbitoare a fulgerului. Oamenii așteptau ploaia, paparudele, fetițe de zece ani jucau goale, doar pîntecele erau acoperite cu frunze mari de oțetar. Pe cer înaintau repezi norii albi ca fantomele, ai grindinei. Oamenii încremeniră cu ochii la cerul înșelător. Constandin lăsă totul baltă, repezindu-se la pogonul lui de pămînt. Holdele se legănau neasemuit de frumos, ca o mare bîntuită de valurile adîncului. Știa că n-are ce face, că nu se poate apăra cu nimic și totuși mai spera ca totul să nu fie decît un capriciu al cerului mînios. Zări ca prin sită, la capătul lotului său, pe Sucală, venit ca și el în goană, să apere, cu slabele puteri omenești, munca încordată și amarnică, de stihia ce se anunța sinistră ca moartea. Intră în grîu ca într-o apă de aur legănată, mîngîindu-l și încurajîndu-l. Norii prinseră a se desface. Prin spărtura lor se zări un petec albastru de cer. Pelimon respiră ușurat. Îl văzu pe celălalt, pe Sucală învîrtind căciula și îi auzi chiotul.

— Se duseră, măăă, ducă-s-ar pe pustii !

Vru să se întoarcă înspre sat, dar îngheță. Norii albi se strînseră pumn, devenind nefirești de albi. De sus începură să cadă mai întîi picături mari de ploaie ; urmă piatra. La început mică cît măzărichea, apoi crescu pînă ce ajunse cît oul de porumbel. Bușea în grîu zdrobindu-l, sfîșiindu-i spicele, tocîndu-l de parcă o mînă nevăzută îl prinsese sub o meliță uriașă. Sucală înjura și amenința cu pumnul. Pelimon stătea buimac în capul gol, neștiind ce să facă. Îi venea să se întindă peste tarla să o acopere cu trupul lui vlă-

guit de muncă. Pentru prima oară îi păru rău că tarlaua nu e cît el de mare ca să o poată ocroti. Îi sîngera și fața, de gheața care îl plesnea cu putere, și sufletul încremenit în durere. Îl văzu pe Sucală cum se lasă la pămînt. Crezu un moment că bătrînul fusese lovit de vreo piatră mai mare în cap și se gîndi să alerge la el. Dar Sucală n-avea nimic. Sîngera ca și Pelimon și se lăsase în genunchi sărutînd grînele care piereau zdrobite. La un moment dat nu se mai văzu nimic. Nici oameni, nici lanuri, nici cer. Doar bucăți de gheață rotunde, strălucitoare, năpustindu-se într-o fugă nebună. Pelimon căzu în genunchi, ascunzîndu-și capul în mîini. Auzi galopul unui cal și înjurăturile lui Comăneanu. Cînd ieși soarele, nu mai trăia nimic pe loturile lui Sucală și Pelimon. Parcă un tăvălug uriaș trecuse peste frumusețea aceea de recoltă batjocorind totul. Ceva mai departe, Comăneanu își ștergea fața de sînge. Plecară fiecare în trei direcții, ca și cum le-ar fi fost rușine să se întîlnească unul cu altul.

Pe la jumătatea drumului, Ghiță a lu' Bodolan sări din căruță. Se plictisise de zdruncinat. Păși agale pe lîngă boi cu biciul ridicat în sus. Parcă se urîțise și mai mult. Dinspre Boianu, venea Tudor Sucală. „Oțu de tat-su !“ își spuse Ghiță la vederea lui Sucală. Aflase că îl bătuse piatra și se bucura. Pămîntul lui scăpase neatins. Cei doi se întîlniră în crucea drumului. Sucală se îndreptă spre a nu-i arăta lui Ghiță cît e de sfîrșit și de trist. Bodolan îi dădu binețe, la care Sucală răspunse, trecînd mai departe.

— Da ce-ai bre, nea Sucală, că parcă nu ți-ar fi boii acasă, spuse Ghiță așa ca să-și facă vorbă.

— Apăi nu mi-or fi ! răspunse Sucală în doi peri.

— Da ce-auzii, nea Sucală, că te bătu piatra? făcu pe îngrijoratul Ghiță.

— Eh! M-atinse doar într-o parte, minți Sucală spre a nu-i da ocazie lui Bodolan să se bucure prea mult. Da tu încotro, măi Ghiță? întrebă Tudor ca să schimbe vorba.

— Ia, mă duc să-mi văz pămînturile, răspunse Bodolan fălos.

— Păi da,... mormăi Sucală. Cînd ai ce vedea te duci să vezi!

— Vreau să-mi fac și eu rost, neică Tudore, zise Ghiță uitîndu-se la Sucală cam dintr-o parte. „Acu i-o trîntesc eu și de fie-sa", gîndi Ghiță. Că taica zicea să-mi găsesc o muiere așezată și să-mi leg și eu gospodărie. Că slavă domnului, pămînt am, vite îmi dă taica...

Sucală simți acru în gură. „Ce noroc pe slutu ăsta a lu' Bodolan!"

— Bine zice tată-tău, măi Ghiță, spuse Sucală. Numai că fetele așezate n-au stare, iar ălilalte, deh...

Se opri scărpinîndu-se în cap cu gîndul la sora lui Ghiță care avea și stare și parale, dar ce folos! Se întinsese cu tot satul.

— Că ce bucurie am eu că Ana, fie-mea, e cuminte și așezată...

„Ai să vezi tu acuma așezarea lui fie-ta", gîndi Ghiță și surîse.

— Că și loc de casă îi dau și pămînt... Se uită la Ghiță pe sub căciulă.

Acela rîse cu dispreț.

— De unde să-i dai, neică Tudore, că n-ai nici dumneata, i-o trînti Ghiță, jucîndu-se neatent cu biciul. Mă gîndii la Tudora, a lui Zavelcă, hai? Matale

ce zici, neică Tudore ? îl încercă vicleanul de Ghiță.

— Care mă ? Păduchioasa aia ? Care își face de cap cu toți ? Ghiță rînji. Ți-e a rîde, Ghiță ? Și dă ce, mă rog ? Am spus vreo prostie ? Sau mint eu ?

Sucală simți că îl apucă dracii, dar se stăpîni.

— Rîz și eu ca prostul de ce-și aduce aminte, zise Ghiță făcînd pe tăntălăul. Mă gîndesc că atunci cînd eram mici, eu și fata dumitale, toată ziua ne jucam și ne duceam la scaldă împreună, da acu... deh ! N-are ochi pentru mine !

— Așa îi e firea, Ghiță. Ascultă la mine, căută Sucală să-l împace. Nici tu n-ai mai dat pă la noi... Vorba ăluia : Apa din căldare, pînă n-are foc sub crăcane, nu fierbe !

— Apăi bag sama că are foc sub crăcane, mîrîi Ghiță.

Sucală îl privi în ochi.

— Adicătelea cum vine vorba asta ? îl întrebă Tudor.

— Nimic. Vorbe ca toate vorbele. Zisei și eu așa... Că arde focu lu' Constandin a lu' Pelimon, neică Tudore. Și două focuri nu încap în aceeași vatră, că se duce dracului căldarea ! După ce i-a zis-o, Ghiță se făcu a se uita o clipă pe cer și deodată deveni grăbit. Apăi,... la bună vedere, neică, și cu sănătate, spuse și, dînd cîteva bice boilor, plecă mai departe, lăsîndu-l pe Sucală aiurit.

Va'zică asta era buba ! Constandin ! Scrîșni din dinți de era mai mai să-i spargă. O luă pe scurtătură ca să ajungă mai repede acasă. În drum se abătu pe la crîșma lui Paraipan. Era cătrănit rău și i se zbătea și ochiul drept. Crîșmarul îi puse litruța de rachiu dinainte, apoi își făcu de treabă pe după tej-

ghea. Ştia el, Paraipan, că nu-i bine să înceapă vorba cu Sucală cînd e încruntat şi i se zbate ochiul drept. Tudor bău îndesat, cu toate speranţele făcute zob, cu mintea învălătucită de necazul care dase peste el. La o vreme auzi miorlăitul crîşmarului lingău şi curios din firea lui. La început, Sucală nu-i dădu nici o atenţie. Paraipan se tot foia învîrtindu-se prin crîşmă, ştergînd mesele cu dosul mîinii şi trăgînd cu coada ochiului la Tudor. Tot atunci intră şi Ilie Dămian şi Neculai Ţîfu. Paraipan se învîrtea şi servea repede, fericit că nu e singur cu Sucală în crîşmă. Cei doi care intrară erau paraponisiţi şi încă aiuriţi de prăpădul care dăduse şi peste pămîntul lor. Nici unul din ei nu scotea vreo vorbă. Pînă la urmă, Paraipan nu se putu abţine.

— Da ce-auzii, nea Tudore ? îl luă el cu binişorul.

— Ce-auzişi, mă ? mîrîi Sucală privind la crîşmar chiondorîş.

— Zice lumea că te faci cuscru cu alde răposatu Ichimie Pelimon.

Sucală trase un gît zdravăn de rachiu strîmbîndu-se şi tuşind. Nu răspunse imediat. Îi văzu pe Dămian şi pe Ţîfu devenind atenţi.

— Măi, Paraipane, începu Sucală cu ton liniştit, dacă îţi dau una peste bot umpli crîşma de balegă, ai auzit ? Paraipan tăcu înfricoşat. Care dumnezeii mă-sii ţi-a zis ţie vorbele astea nebune ? Îi privi pe cei doi cu chef de ceartă. Voi, mă ?

— Ba noi, nu'! răspunse Dămian şi în numele lui Neculai Ţîfu. Că noi nu ne băgăm în casa altuia, nea Tudore, şi dacă vorbeşte lumea...

— Lumea, nea Tudore, sări şi Paraipan cu gura, lumea, rogu-te de iertare !

— Cum să-mi dau eu fata după amărîtu ăla de Constandin, că e numai izmană și cămașă ? Bătu o dată cu pumnul în masă de zăngăniră paharele. Crucea ei de viață ! Mă, Paraipane, se opri cu ochii holbați la crîșmar, știi tu pentru ce sînt lăsați săracii pe lume ?...

— Deh, nea Tudore,... știu și eu ? Așa o fi legea lui Dumnezeu sfîntul, spuse Paraipan cu jumătate de glas.

— Ce lege, mă ? Care lege ? Stă Dumnezeu să ne vază amarurile ? Se uită el cu coraj la noi ? Ba ! El se plimbă prin cerul lui albastru cum se primblă boier Comăneanu prin grădina conacului. N-aude, n-a vede ! Că dacă l-a bătut piatra și i-a zdrumicat cîteva pogoane, lui nici că-i pasă, da eu două pogoane am avut și mi le-a făcut praf ! Proști mai sînt săracii, măi Paraipane, proști de dau în gropi ! Că dreptatea pînă n-o prinzi de un crac și nu-i spui, ia stăi, fa, cu mine de vorbă, nici nu vrea să auză...

— Așa-i, nea Tudore, așa-i cum zici, răspunse crîșmarul lingău și miorlăit.

— Așa-i, Paraipane ! Tu din ce ți-ai făcut stare ? Din băutura asta împuțită ! Și îți faci rîs de noi, proștii, că venim aci, că n-avem încotro și ne îmbătăm ca porcii... Că odată beat, uiți de toate și odată uitat, dormi, și dacă dormi, e ca și cum ai muri oleacă !...

— Nea Tudore, eu ca om cinstit,... îl întrerupse crîșmarul șifonat, adică...

— Cinstit, pe dracu ! Ia nu-mi mai cînta mie povești ! Da Comăneanu din ce și-a făcut stare ? Hai ? Crezi că l-au trecut sudorile muncind cu bratele aplecat peste seceră din zori pînă în seară ? Ași ! I-a căzut plăcinta de la tat-su și mă-sa !

— Ia mai taci, măi, nea Tudore, că te-o auzi careva și dai de bucluc, spuse Dămian.

— Iote, d-aia nu mai poci eu ! strigă Sucală. Că eu ce las la copiii mei ? Hai ? Venin, asta las ! E bine așa ?...

— N-o fi bine, nea Tudore, da ce să-i faci ? răspunse Paraipan oftînd prefăcut. Așa e legea !

— Ce lege, mă ? Ce tot îmi scoți ochii cu legea ? Da pe noi ne-a întrebat cineva dacă legea asta ne vine la socoteală ? Sau ne dă peste bot ! Noi, care sîntem mai mulți ca ei. I-ascultă, mă ! Pe mine poate să mă aresteze și să-mi calce casa orice poteraș sau primar ?

— Poate, da,... spuse Paraipan.

— Da pe Comăneanu ? Îl calcă ? Hai ? Procestania ei de viață, că nu poate. Că primarele e mînă în mînă cu subprefectul și cu arendașul și toată ziua se pupă bot în bot ! Ehei, Paraipane, Paraipane,... da și cînd s-or trezi proștii... n-o să-i mai încapă țara de deștepți ! Ajunge o vadră de amar pentru o singură căciulă. Tot dă pe dinafară ! Sucală îi aruncă banul sculîndu-se să plece. Se mai întoarse din ușă către crîșmar. Mă, eu știu cine ți-a spus ție de fie-mea și de Constandin...

— Să fie al dracului cu mă-sa ăla de,... încercă să se jure Paraipan.

— Porcul de Ghiță a lu' Bodolan ! Ăla ți-a spus. Da tu, dacă te mai legi o dată de ea, apăi al tău e dracu ! Să nu zici că nu ți-am spus !

Sucală ieși trîntind ușa cu furie de se zgîlțîi clopoțelul pus acolo pentru a vesti mușterii.

„Va' zică, umplu tîrgul, nagoda aia lu' Bodolan, își spuse Sucală. Și de ce să nu-l umple ? își răspunse tot el. Adicătelea, o poftește pe fie-mea, îi dă tat-su pămînt și trențe și ea se hăndrălește cu amărîtu ăla de Constandin ! Oliolio, că n-ajung eu acasă ? C-o pisez cu picerele pînă-și scuipă bojogii." Mergea înspre casă turbat întărîtîndu-se din ce în ce mai mult. „Acu cînd se făcu rezbel în țară, de nu știm ce ne mai așteaptă, pațachina dracului, îi arde de dragoste !"

Și tot așa mergea Sucală bombănind și drăcuind numai din gură, că din suflet nu spunea, că pe Ghiță nu-l putea suferi de fudul și ciufut ce era ! Ajunse acasă taman cînd Catarina ținea ceaunul de mămăligă între tălpile picioarelor, învîrtind melesteul și icnind. Frunză dulăul sări bucuros în calea lui Sucală. Dar omul n-avea chef de cîine. Îi trase un picior de se dădu Frunză de două ori peste cap schelălăind de durere. Sucală trînti portița și intră în casă.

— Unde-i soru-ta ? se răsti el la Catarina.

— Acilea în odaie, cîrpește la niște trențe de-ale tălică, răspunse fata înfricoșată, uitîndu-se pe furiș la tată-său. Îl văzu mînios, cu ochii înroșiți și o prinse tremuriciul.

Sucală se opri ridicîndu-și nădragii. Izbi cu piciorul în ușa care sări de perete. Ana își înăbuși speriată un strigăt.

— Ce-ți veni, tătică ? îl întrebă ea.

— Pe mă-ta, îmi veni ! îi răspunse Sucală cu artag. Ana îl privi nedumerită. I-ascultă, fa, mult o să-ți mai faci tu rîs de mine ? Și fără a-i lăsa timp să răspundă, îi trînti un pumn peste gură de o umplu de sînge. Ana se ghemui la pămînt ca animalele înfricoșate dinaintea biciului. N-auzi, fa ?

Începu să o piseze cu picioarele. Fata gemu încet, apoi cînd o răzbi, dădu un strigăt ca de moarte. Pe gardurile vecine se iţiră cîţiva megieşi.

— Sai, mă, c-o omoară, strigă un glas de femeie.

— Omoară pe dracu ! se auzi vocea bărbatului. Îi dă două, trei pălmi, acolo, şi gata, o omoară !

Din casă se auzeau răcnetele fetei.

— Ce ţi-am făcut ? Ce-ai cu mine ? ţipă Ana ştergîndu-şi sîngele de pe gură.

— Mă mai şi întrebi ? Închinarea cui te-a legănat ? Că mi te dăduşi în dragoste cu neprocopsitul ăla de Constandin a lu' Pelimon, de m-arată toţi cu degitele cînd ies pe uliţă.

Ana nu răspunse. Era tocată de lovituri şi aiurită. În prag se ivi beteaga.

— Tu ce paştile mă-tii vrei ? o întîmpină Sucală suflînd greu.

— E gata masa şi...

— Ieşi că te-ating şi pe tine.

Catarina închise uşa şi începu să plîngă. O iubea pe Ana cu iubirea infirmului, recunoscătoare, pentru că soru-sa avea grijă de ea, ţinînd locul maică-si. Stătea lîngă uşă, rozînd nervoasă colţul basmalei, cu urechea atentă la ce se întîmplă dincolo. Auzi vocea groasă şi aspră a lui taică-său şi se înfricoşă de moarte.

— Să ştii, Ană, că eu te-am făcut, eu te omor ! spunea Sucală. Iar om cu cununie nu ţi-a fi decît Ghiţă a lu' Bodolan.

Se gîndea că va reuşi să-l împace într-un fel sau altul pe Bodolan şi aşa o să fie bine pentru toţi.

— Nu-l iau, tătică, pe zdreanţa aia de Ghiţă măcar de m-ăi omorî ! chirăi deodată Ana.

— Nu-l iei, fa ?
— Nu-l iau, tătică !
— Apăi să știi, chiar te omor !
— Omoară-mă !...
„Îndrăcită ca mă-sa", gîndi Sucală. Îi plăcea țăpenia fetei. Se îndîrji și mai tare.
— Făăă, nu mă băga în pușcărie !
Îi mai dădu cîteva picioare de o răsturnă pe spate cu fustele în cap.
— Trăsni-te-ar Dumnezeu de vampiră, că îmi sapi groapa !
Ieși, trîntindu-se pe laviță. După un timp adormi. Ana rămase o vreme la pămînt. Plîngea încet, cu o durere cruntă în toată ființa. Își privi pulpele învinețite de lovituri, pe care le mîngîiase și sărutase Constandin. Sucală nu se trezi decît atunci cînd îl chemă beteaga la masă. Răsturnase mămăliga pe ștergar ; puse pe masă cîte o lingură de lemn. La mijloc așeză blidul adînc, înflorat, cu saramură de pește, prăjit pe cărbune, adică vreo șase, șapte fîțe și văduvioare, solnița, usturoiul, o sticlă cu gît lung, murdară, pe sfert cu rachiu, cu aștupuș din hîrtie, după care se așeză strîngînd piciorul beteag sub ea. Se uită la tată-său cum dormea cu gura căscată sforăind greu și o prinse mila. „O fi năcăjit cu pîrdalnica asta de piatră ce o dădu Dumnezeu", gîndi ea. Sucală se sculă tehui de cap. Avea o greutate în suflet și o amăreală în gură. Înainte de a se așeza își frecă barba nerasă de vreo cinci zile. Gemu ușor. „Mă-ncearcă bătrînețele, arzăle-ar focul să le arză", își spuse el. Răcni la fie-sa cea mică :
— Ce stai și te bleojdești la mine ? Cheam-o pe soru-ta la masă !

— O chemai, tătică, da zise că-i e rău !

— Spune-i să vină pînă nu mă duc eu la ea ! strigă Tudor cu voce amenințătoare.

Catarina se ridică dispărînd în odaie. Sucală își tăie cuața o bucată de mămăligă cît toate zilele, din care făcu dumicați pe care îi strînse în mînă spre a-i rostui mai țapeni. Trase pe gît și restul de rachiu, rămînînd cu ochii în tavan cît dură gîlgîiala. Se apucă de mîncat. Supse zeama sărată și obrajii i se scofîlciră ca la cei duși de pe lume. Mînca gîndindu-se că mai bine îl lua dracu și ar fi scăpat de griji și necazuri. O bătuse pe Ana nu din cauza lui Pelimon. O bătuse și pentru asta, dar mai mult o bătuse pentru piatra care îi sfărîmase toată munca. „Nu-i ea de vină, săraca, se gîndi Sucală, dar dacă nu avui pe cine să-mi vărs focu !..." Cele două fete vorbeau încet. Sucală se uită înspre odaia lor, vru să spună ceva, dar se răzgîndi. Ana veni în urma Catarinei. Era plînsă și cu buza de jos umflată și vînătă. O vreme nu se mai auziră decît plescăiturile celor doi care sorbeau saramura cu zgomot. Ana își tăie o bucată mică de mămăligă.

— Nu iei zeamă ? o îmbie Sucală.

— Ba ! răspunse fata.

Tată-său o privi o clipă fără dușmănie. „Frumoasă ca maică-sa", își spuse Tudor. Se uită la amîndouă și deodată îl cuprinse o milă năprasnică pentru copiii ăștia amărîți, pentru el, pentru mizeria lor. L-ar fi dorit ginere pe Constandin în locul șampaliului ăla de Ghiță a lu' Bodolan, dar n-avea ce face. Își simți ochii umezi de lacrimi.

— Parastasul lui de ardei ! E iute ca focul, mormăi bătrînul pentru a deschide vorba.

Cele două fete nu răspunseră. Se temeau pînă să și izbească lingura de blid. Sucală zîmbi pe sub mustăți. Îi plăcea frica fetelor. „Asta-i semn că mă au la respect, își zise el, nu-s ca fleoanțele lui Cătănău, de fac din tat-su ce vor !“

— Ană, ...să mănînci fată... că vezi tu... lumea e rea și dacă nici trupul ăsta al nostru nu-i hrănit...

Tăcu. Ana nu-i răspunse. Sucală se ridică repede de la masă și ieși afară. Îl năpădise plînsul. Era un plîns nervos, de om istovit, stors, vlăguit. Se răzimă de pălimar și în apa lacrimei lucea steaua la care se uita cu setea neputinciosului. Se gîndi că așa cum o bătuse el pe Ana de pomană, așa îi bătuse Dumnezeu grîul. Frunză dulăul se apropie cu teamă. Nu uitase piciorul pe care i-l trăsese stăpînul. Sucală întinse mîna mîngîindu-l pe creștet. Încurajat cîinele se ridică, răzimîndu-și labele de pieptul omului. O vreme stătură așa. Și om, și cîine. „De ce sîntem atît de ai dracului ?“ se întrebă Sucală uitîndu-se la cîine care mișca încet din coadă închizînd ochii. Ana ieși cu sumanul lui taică-său.

— Se lasă răcoarea, tătică, zise fata întinzîndu-i sumanul.

Tată-său îl luă fără să răspundă. Ar fi trebuit să-i spună ceva. Orice. „Parcă le ia Dumnezeu și mințile celor sărmani, nu numai starea“, gîndi Sucală intrînd în casă și întinzîndu-se pe laviță. Opaițul fumega zbătîndu-și flacăra. Noaptea se făcu crîncenă ca sărăcia lui Tudor Sucală.

* * *

La apusul stelelor, trei regimente de călărași ocupau pozițiile de luptă la dreapta Verbiței.

* * *

— De ce n-ai venit la lucru, Constandine ?

Vocea de beţivan a lui Comăneanu încerca să fie blîndă. Constandin privi obrazul încă tînăr al boierului, pe care începuseră să apară vinişoare de sînge, de la atîtea chefuri şi nopţi pierdute. „Se ofileşte ca floarea neudată", îşi zise Pelimon.

— N-auzi, mă, ce te-ntreb ? De ce n-ai venit la lucru ?

— Mi-a murit boul, boierule, răspunse Constandin. Adicătelea mi l-a ucis...

— Cine ? întrebă Comăneanu uitîndu-se pieziş la Constandin şi continuînd să-şi lovească botforii cu biciuşca.

— Nu ştiu, boierule...

— Aşa !...

Constandin îi privea fălcile mari şi puternice cum se strîngeau lăsînd să i se zbată muşchii. Comăneanu înaintă cîţiva paşi. Se uită la Pelimon ca la o gînganie.

— Ce fel de om eşti tu, mă ? îl întrebă Comăneanu cu aceeaşi voce în care nu se deslușea nici ură, nici furie, ci o totală indiferenţă. Eu te ţineam de om serios şi harnic, cînd colo, tu eşti o jigodie,... o gioarsă,... un cîine afurisit !... Răcni cu ochii scoşi din orbite. Tu îţi baţi joc de mine ? Paştele şi dumnezeii tăi de flenduros !

D-abia acum Constandin îşi dădu seama că Mihai Comăneanu nu-i compătimea nici nenorocirea, nici fiinţa lui de nevoiaş, aşa cum crezuse la început. Biciuşca şuieră prin aer şi Pelimon o prinse cu stînga.

— Să nu dai, boierule,... c-apoi, mîrîi ţăranul.

— C-apoi, ce ? întrebă Comăneanu făcîndu-se a nu înțelege.

— C-apoi nu e bine.

— Mă amenințI, mă ? întrebă Comăneanu și începu să rîdă. Tu ? O balegă, un nimic ? Ehei, Pelimoane, Pelimoane, de-acu te-a văzut nen-tu dracu ! Au să te umfle dorobanții și am să te bat, măi băiete, pînă ți-or veni mințile la cap !

Comăneanu îi vorbea pe un ton glumeț, aproape vesel. Deodată pe Constandin îl prinse teama. Teama aceea străveche a celui ce nu a apucat să aibă niciodată apărare și dreptate. Rămase cu gura căscată, cu buzele uscate și crăpate, neștiind ce să răspundă. Prin dreptul conacului boieresc trecu Ghiță a lu' Bodolan, mînîndu-și agale boii ungurești. „Acu să te văz, frate Constandine, pe unde scoți cămașa", își spuse Ghiță, auzindu-i pe cei doi. De bucuros ce era, începu să cînte încet. Comăneanu privi la Constandin căutînd să citească ceva pe fața țăranului. Dar nu putu să citească nimic. Nici ură, nici furie, nici patimă ascunsă, ci doar o liniște mare. O liniște care îi puțea lui Comăneanu a mortăciune. „De bună seamă că ăsta va pune foc sau va ucide, gîndi el. Întotdeauna cînd nu poți ceti nimic pe fața țăranului, se întîmplă ceva !" Se prefăcu că îi pare rău de nenorocirea lui Pelimon.

— Și zici că n-ai găsit nici o urmă, Constandine ? îl întrebă el.

— N-am găsit.

— Asta-i încă una ! Hmmm ! Vă omorîți între voi ca cîinii, spuse Comăneanu.

Constandin nu răspunse. Se uită la Comăneanu cu o milă amestecată cu scîrbă. N-a mai dat nici o crezare îndulcirii vorbei aceluia.

— De-acu pot să plec, boierule ?

— Apăi pleacă, măi !...

Constandin întoarse un spate cît doi saci cu grîu.

— Constandine !

Pelimon se opri. Îl cuprinse o amăreală și o zăticneală la stomac de parcă i se întorceau mațele pe dos. Comăneanu bägă mîna în buzunar scoțînd patru galbeni.

— Na, mă, să-ți cumperi bou !

Mihai voia să cumpere pacea țăranului și mînia ascunsă pe care i-o ghicise mai de mult. Pelimon dădu din mînă a lehamite. Nu credea o iotă din dărnicia fățarnică a aceluia. Plecă, lăsîndu-l pe Comăneanu cu mîna întinsă.

Boierul nu făcea pentru prima oară acest gest. Îi bătea pe țărani, e drept. Și îi bătea crunt. Și nu din sfîntul senin. Și asta e drept. Fiindcă, din cauza sărăciei, furau și îi prindea, sau nu-i făceau pe voie, și atunci, de teama de a nu se trezi cu vreun țăpoi în burtă sau cu hambarele în flăcări, plătea cu bani sunători. Stricase și fete, că la beție nu mai ținea socoteala faptelor lui, că avea sîngele iute al lui tată-său, răposatul Iordache Comăneanu, dar dacă le strica, apăi le făcea și zestre. Le punea salbă de aur la gît cumpărată de la Slatina, le dăruia două junici și loc de casă și le mărita. Așa că fetele ce aveau salbă, junici și loc de casă, parcă purtau dangaua Comăneanului. Se știa că au fost țiitoarele lui. Cei ce le luau de neveste, le luau gata însărcinate, da închideau ochii că, deh,... luau fete cu stare. Apoi își scoteau ei pîrleala și dracii pe spinarea muierii pe care o netezeau cu bătaia. De obicei copiii veniți primii pe lume mureau din senin, chiar la naștere. Bărbații îi îngropau în poiată, de uneori dădeau cîinii

peste ei. Cei de-al doilea creșteau zdraveni și sănătoși. Comăneanu știa astea, dar n-avea ce face. Iarna pleca la București sau în străinătate, pentru că iernile la țară aduceau a spaimă și a netrăire. Urlau lupii în miez de noapte lungă, dînd ocol pe la saivane, de ți se ridica părul în cap. Primăvara, însă, se întorcea, apucîndu-se de muncă și de muieri, Unii din oameni îi sufereau totul pentru bani. Nu se ținea măreț. Bea cu ei, se veselea cu ei și îi snopea în bătăi. Iar ei se învățaseră și cu bătaia, și cu banii. Au încercat să mîrîie cînd le-a închis biserica și le-a smuls crucile de pe mormintele părinților, trăgînd brazdă peste gropnițe, dar s-au liniștit, fiindcă Mihai Comăneanu le-a dat aur mult și loc pentru biserică, și pentru cimitir. Că ce luase, îi trebuia să-și rotunjească loturile. Îi pusese sub talpă pe toți, în afara lui Tudor Sucală, om dat dracului, și de Constandin a lu'Pelimon. Amîndoi aveau cerbicea tare și nu voiau să se supună. Ba mormîntul lui Ichimie Pelimon apăru iar în brazda Comăneanului. Și atunci, ca și acum, a încercat boierul să-i dea bani, dar Constandin a spus „ba", și atunci, ca și acum, lăsîndu-l pe Comăneanu cu mîna întinsă și cu ochii bleojdiți după el. Mihai nu era omul răzbunărilor. Cînd îl apucau năvîrliile, îl apucau pe moment, dacă nu, nu. Însă a lu'Pelimon îi stătea în coastă ca un junghi.

Constandin se întoarse acasă luînd-o pe scurtătură. Îi era silă și de oameni, și de el, și de Comăneanu. I se păru că a fost prea laș și prea tăcut. Ajuns în ogradă, scoase o găleată cu apă proaspătă și își spălă fața. Îl dureau brațele și pieptul, de parcă fusese prins sub roata carului. „Dacă aș coborî în păcat mai adînc, poate că m-aș mîntui" își zise Constandin gîndindu-se la crimă. Comăneanu îi ră-

sări în minte ca o iazmă pe care o văzuse cîndva la o baracă de la bîlci, cu cap mare și urît, așezat pe trupul unui păianjen hidos. Celuilalt, care i-a ucis și cîinele și juncanul, nu-i găsea chipul deloc. Îi vedea trupul vîscos, dar chipul de dihanie nu i-l putea dibui. Pînă și mersul de vată al strigoiului îl simțea, dar chipul parcă îi era făcut din vînt și din bulboană. O clipă, mocirla care îi băltea în suflet se dădu la o parte. O înlocuise o petică albastră de cer și în ea apăru chipul femeii iubite. Al Anei. O clipă doar. Pentru că mocirla deveni mai puternică și mai împuțită.

* * *

Pe la orele două, după-amiază, avangărzile diviziei române semnalau mișcări de trupe inamice înspre Dorny-Etropol. Bateriile de artilerie inamică deschiseră un foc violent asupra luptătorilor români.

Păzește-te de cel ce nu mai are ce pierde !...

Era trecut de miezul nopții. Bucureștiul era cufundat în pîcla somnului. Ici și colo, mai strălucea în cîte o fereastră o lumină slabă ca o floare ciudată. În biroul său, Miron Vidrașcu continua să lucreze. Acest om nu prea înalt de statură, cu fața negricioasă, veșnic posomorît, avea o putere de muncă extraordinară. De cînd începuse războiul ceruse să fie trimis pe front, dar șefii lui se opuseseră categoric. Vidrașcu era unul din cei mai buni ofițeri de Stat major. În cele din urmă căpătase învoirea cu condiția de a termina niște lucrări urgente cu caracter secret. Vidrașcu se zorea, muncind cît șapte. Peste cîteva zile avea să plece pe front. Acest ofițer integru care nu cunoștea cuvîntul „odihnă", avea o mare slăbiciune — Adina Vidrașcu, soția lui. O iubea cu pasiunea adolescentului, împlinindu-i toate gusturile și capriciile. Datorită felului său dur de a se purta cu oamenii, nu prea avea prieteni, dar asta nu-l împiedica să frecventeze cele mai bune case, unde era primit cu admirație și respect. Apreciat de palat, Vidrașcu nu întîrziase să-și creeze o poziție demnă de invidiat. Era fiu de țărani venit de undeva

de prin părţile Ardealului. Intrase ucenic la un crîşmar bogat, apoi la un negustor de stofe. În locul lefii, băiatul ceru patronilor săi posibilitatea de a învăţa carte. A terminat şcoala cu cea mai mare medie. În urma intervenţiei patronului, obţinu aprobarea de a intra în şcoala militară. Silinţa şi tenacitatea de care dădea dovadă au atras atenţia profesorilor, restul nefiind decît o problemă de muncă şi perseverenţă. Căsătoria cu Adina, născută Baldovin, nepoata unuia dintre bogătaşii ţării, i-a mai adus şi o zestre frumoasă, pe care fiul de ţăran nu o visase nicicînd. Adina îl iubise cu acea iubire puternică, cutremurătoare a tinereţii, dragostea lor zbătîndu-se între violenţă şi dulce suferinţă, cu încăpăţînări şi furii, cu mîngîieri duse la nesfîrşit. Dar în vreme ce în el sălăşluia liniştea milenară, pietrificată a ţăranului român, în ea conăcise jocul tuturor diavolilor de pe, şi de sub pămînt. Familia o repudiase oarecum pentru pasul făcut ; cum averea era a ei, o lăsă în pace răcind însă relaţiile. Se reluară şi ele de îndată ce Vidraşcu intră în graţiile palatului. Strălucirea soartei nu reuşi să schimbe firea gravă şi puţin prietenoasă a lui Vidraşcu, şi nici obiceiurile înrădăcinate în el. Cu aceeaşi smerenie săruta mîna părintelui său ca atunci cînd era de o şchioapă. Iar cînd se întîmpla să stea de vorbă cu un ţăran bătrîn, rămînea în picioare. În saloanele pe care le frecventa, mai mult spre a-i face plăcere Adinei, era tăcut şi neutru, privind cu indiferenţă la lumea care nu-i aparţinea şi pe care n-o iubea.

În noaptea aceea de muncă încordată, Miron Vidraşcu îşi îngădui să pună pentru cîteva minute tocul jos. Se ridică şi ieşind din birou străbătu holul cel

mare, salonul, sufrageria, după care urcă treptele dormitorului. În drumul său, controlă ușa de la marchiză și pe cea care dădea înspre grădină. Cercetă ferestrele de la salon și sufragerie și numai după aceea se îndreptă spre dormitor pentru a vedea dacă Adina era acoperită. De obicei, se dezvelea peste noapte rămînînd aproape goală. Miron călcă ușor ca o pisică. La lumina candelei, își văzu soția. Schiță un gest de nemulțumire, se apropie de ea și o înveli. O clipă rămase nemișcat, privind-o. Era atît de frumoasă, încît bărbatul încetă să mai respire, auzindu-și bătăile inimii. Adina dormea cu gura ușor întredeschisă, suflînd regulat și liniștit. Deodată peste fața ei trecu o umbră de spaimă. Chipul i se încruntă, mișcă din mîini ca pentru a se apăra, începînd să geamă. Parcă cineva o forța să facă un lucru peste puterile ei. Apoi fața i se destinse. Vidrașcu surîse. „Cine știe ce visează", își spuse el. Coborî treptele tot atît de ușor cum venise, îndreptîndu-se spre birou. Își scoase haina rămînînd în cămașă. Începu să lucreze cu înfrigurare. Făgăduise că totul va fi gata pînă a doua zi. Deodată i se păru că aude un zgomot de fereastră pe care o zgîlțîie vîntul. Se opri din lucru tresărind. Un timp nu se mai auzi nimic. „Mi s-o fi părut" se gîndi și reîncepu să lucreze. Ajunsese aproape de sfîrșit. Fața dură și neprietenoasă stătea aplecată peste hărți. Tic-tacul ceasornicului de pe cristalul biroului îl făcu să ridice privirea. Trei fără un sfert ! Auzi din nou acel zgomot ciudat. Se ridică de la birou încercînd să deslușească de unde venea. O clipă rămase nehotărît. Atunci, încet, se deschise ușa. Din cauza lămpii de pe birou, și a întunericului din cameră, Vidrașcu nu putu să zărească decît silueta unui bărbat. Fulgerător, maiorul duse

mîna la sertarul biroului unde își ținea revolverul. Dar necunoscutul fu mai iute decît el. Cuțitul zvîrlit cu măiestrie se înfipse în pieptul lui Vidrașcu care se prăbuși fără nici un geamăt. În cădere, trase hîrtiile jos de pe birou. Necunoscutul se apropie, ascultînd horcăitul celui lovit de moarte, apoi începu să cerceteze documentele. Își făcu unele notițe, copie cîteva acte cu efectivele militare, cercetă cu grijă amplasarea batalioanelor românești și a batalioanelor regimentului Arhanghelgorod din divizia 5-a rusă, lăsînd totul la locul lui. Luă cu el ceasul de aur al maiorului, inelul, port-vizitul și niște bani din sertarul biroului după care începu să răvășească odaia. Răsturnă fotoliile, trînti călimara masivă de bronz pe jos, îndoi covorul, căutînd să abată atenția pe panta jafului. Trecu peste corpul căzut al maiorului și dispăru pe unde venise.

Se lumină de ziuă. Servitorii se treziră începîndu-și munca. Văzînd lampa aprinsă în birou nu cutezară să intre. Știau că stăpînul are obiceiul să lucreze pînă în zori, se odihnea o oră, două, ca apoi să plece la serviciu. Lampa mai arse pînă la orele opt și jumătate cînd Ion feciorul bătu discret în ușă. Dinăuntru nu-i răspunse nimeni...

* * *

Deși, oficial, guvernul declarase neutralitatea României, Turcia nu ținu seama de acest lucru, bombardînd localitățile aflate pe malul românesc. Artileria română răspunse și ea bombardînd Vidinul. De fapt, asta însemna intrarea României în război alături de Rusia. De la tribuna Adunării Deputaților,

Mihail Kogălniceanu declara cu solemnitate de jurămînt : „Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare... Voim să fim independenți, pentru că voim să trăim viața noastră proprie, pentru că nu voim să mai pătimim pentru greșelile altora...".

România se afla de aproape două luni în război cînd se petrecu uciderea maiorului Vidrașcu, fapt care stîrni un val de proteste împotriva guvernului. Cîțiva oameni de stat își prezentară demisiile. Ion Brătianu făcea sforțări disperate pentru menținerea șubredului său cabinet. „Bărbații către care s-a adresat pînă acuma primul ministru au refuzat condițiile care li se propuneau, alții au refuzat cu totul de a lua răspunderea unei situații compromise. Regretăm aceasta, scria ziarul *«Războiul»*, pentru domnul Brătianu al cărui patriotism îl știm. Dar cine l-a pus să guverneze o țară întreagă în numele unei coterii ?". Ca protest împotriva poliției incapabile de a da de urma asasinului maiorului Vidrașcu, mai mulți ofițeri demisionară. Prefectul Capitalei, Radu Mihai, cel ce îi urmă lui Ciocîrlan, fu luat în derîdere de gazete. Se înființă un premiu pentru prinderea ucigașilor sau a ucigașului. Cîțiva suspecți fură arestați, bătuți măr și, cu oasele muiate, recunoscură cu toții că ar fi comis crima, prilej de nou scandal în presă. Au fost interogați servitorii casei Vidrașcu, soția, vînzătorii de gazete... Totul se dovedi zadarnic. Ucigașul necunoscut parcă intrase în pămînt.

* * *

În dimineața aceea, Tache Firfirică venise foarte bine dispus la prăvălie. Cumpărase gazeta, făcu puțină curățenie în crîșmă, supse un păhărel de rachiu

de izmă că „nu-ș ce avea la lingurea", își puse șorțul dinainte, după ce își scoase din buzunar revolverul cu butoi pe care îl încuie în sertarul tejghelei. Apoi se apucă să citească gazeta. Citea greu, cu împotmoliri și opinteli, încît la sfîrșitul articolului, îl apucă sughițul. Citi comunicatele de război și se minună de înverșunarea turcilor și de dîrzenia românilor. La fiecare frază unde se pomenea de turci, Firfirică le trăgea cîte o înjurătură de mamă, aruncînd și cîte o privire către dugheana lui Ahmed El-Zafi care încă nu venise. „Ce-o fi cu turcul, bre ? se întreba Tache. L-or fi miruit niscai mardeiași. Ai dracului mai sînt turcii ăștia. Parcă i-ar fi făcut mă-sa din întuneric și tăcere". Citi și despre odioasa crimă. Îl trecură fiorii. „Așa or să mă omoare și pe mine ! Și dacă m-aș înrola volintir ?" Izgoni gîndul ca pe ceva nefiresc. Citi mai departe : „Cadavrul maiorului Vidrașcu zăcea într-o baltă de sînge..." Cuvîntul fu înlocuit în mintea omului bîntuit de spaimă : „Cadavrul crîșmarului zăcea..." Rupse ziarul cu furie. Crîșma începu să se umple de consumatori. Aproape de orele douăsprezece își făcu apariția și Leonțiu. Rodea semințe ca de obicei scuipînd cojile pe jos. Duse un deget la pălărie în chip de salut, așezîndu-se la o masă. Părea preocupat de ceva. Privirea îi era îngreunată de parcă un plumb nevăzut îi trăgea pleoapele în jos. Își culcă încet capul pe braț, simțind o toropeală ciudată care nu se asemăna cu somnul.

— Ce-i cu tine, mă ? îl întrebă Tache, punîndu-i băutura dinainte.

Leonțiu auzi întrebarea crîșmarului, dar nu se mișcă, necatadixind să răspundă. Se mulțumi să ridice din umeri. După un cîrd de vreme își săltă ca-

pul privind la cei din jur. Chipuri de ceară. Tache era lîngă el, veghind ca mama la căpătîiul feciorului bolnav. Leonțiu surîse și pleoapele îi deveniră și mai grele. „Nu e un om rău dom'Tache ăsta", își zicea el luptîndu-se cu moleșeala. „Poate chiar ăsta îmi va goli buzunarele și burta de măruntaie", se gîndea Firfirică în vreme ce îl privea pe Leonțiu. Zugravului i se făcu de urlat, dar nu putu înjgheba nici măcar un geamăt. Trăia aceeași senzație ca atunci cînd era mic și năvălise pe neașteptate în odaia lui tată-său. Îl găsise pleoștit la pămînt, cu priviri de sticlă, ca ochii păsărilor împăiate. Leonțiu oftă adînc, încercînd să-și dea seama ce se petrecea cu el. Firfirică îl privea cu ochi șui și viclean, sau așa i se părea.

— Auzi, dom'Tache,... începu el. Azi-noapte mă tăvălii cu o țigancă... Rămase tăcut cu privirea hăbăucă.

— Și ți-a furat gologanii, completă Tache rîzînd.

Leonțiu făcu un gest cu mîna.

— După ce ne-am perpelit noi așa, mai înspre zori îmi ceru să o las să-mi ghicească. Dă-te fă, dracului, cu ghicitul tău, îi zisei. Mi-era un somn de nu puteam să țin ochii deschiși. Ca acuma. Da acuma nu mi-e somn. Aș tot zăcea... O lăsai să-și facă cheful. Țiganca scoase din traistă o mînă de mort uscată ca piatra...

— Mînă de mort ? se înfioră Tache.

— Mînă de mort, îl asigură Leonțiu. Cu piele, cu unghii... Mă privi lung în ochi și începu să-mi spună tot felul de lucruri și de bazaconii, care de care mai afurisite. Ba că am să mor repede, ba că viața mea se va stinge iute, ca un cărbune aruncat în găleata

cu apă, ba că vor veni niște cai albi cu o grapă după ei și vor trece peste o crîșmă lăsînd în urmă numai cărămidă și buruiană...

— O fi zis de crîșma mea, se sperie Tache.

— Știu eu de ce crîșmă zicea ea ? Pe urmă a făcut un cerc în jurul meu cu mîna aia de mort, uitîndu-se în ochii mei, că nu mi-i puteam desprinde din ochii țigăncii,... pe urmă n-am mai știut nimic. Cînd m-am trezit țiganca nu mai era. Plecase...

— Măi, să fie al dracului ! se minună dom'Tache scărpinîndu-se în cap gînditor. Discuția lor fu întreruptă de un grup gălăgios care intră în crîșmă. Erau tineri cu toții, cel mai mare dacă avea vreo douăzeci și șase de ani.

— Jupîne, spuse unul dintre ei, dă-ne ceva de băut ! Repede că ni-i de grabă !

— Da încotro vă grăbiți așa, dacă nu vă e cu supărare ? îi întrebă Tache, zorindu-se să-i servească.

— La rezbel ! Sîntem volintiri !

Leonțiu ridică deodată ochii. Erau veseli, gălăgioși și puternici. Zugravul simți ceva care îl împingea de la spate. „Țiganca mi-a spus că am să mor aici", își aminti el. Un gînd năstrușnic îi trecu prin minte. Se apropie de grupul tinerilor care începu să cînte.

— Care-i mai mare dintre voi ? întrebă Leonțiu.

— Eu, răspunse cel care comandase băutura. Se proțăpi în fața lui Leonțiu, înalt și zdravăn, cu niște brațe lungi care îi veneau pînă aproape de genunchi. Care ți-e voia ? îl întrebă lunganul pe Leonțiu.

— Mă luați cu voi ? O chiuitură de bucurie fu răspunsul.

Tache Firfirică rămase cu ochii căscați. „Leonțiu, haimana de București, ba zugrav, ba dulgher, ba cîntăreț în strană...“ Se închină scurt. „Asta-i făcătură !“ gîndi el. Își aminti de Zagură, fierarul care plecase volintir mai de mult. „Parcă a dat strechea în toți“, își spuse Tache. Leonțiu se trezise din somnolență. Rîdea și cînta. La un moment dat, lunganul își șterse mustățile, ceru plata și grupul, cu Leonțiu la mijloc, se îndreptă spre ieșire. Din prag, Leonțiu se mai întoarse o dată către Tache. Acesta îl privea cu ochii înspăimîntați.

— Să știi, dom' Tache, că mă întorc. Să te găsesc sănătos și la pungă gros, rîse Leonțiu depărtîndu-se.

Mușterii din crîșmă se înverșunară la vorbă din nou, comentînd gestul lui Leonțiu. Numai Tache rămase așa, fără chef de nimic. Se uită spre dugheana turcului. Închisă. „N-a venit“, își spuse Tache. Ieși în prag uitîndu-se după grupul care îl luase pe Leonțiu. „Să te găsesc sănătos și la pungă gros“ își aminti el de urarea șmecherului. „Adică, mă întorc eu, dom' Tache, și tot îți umflu gologanii !“ Cerul începuse să se acopere de nori. Vîntul se trezi și el suflînd și izbind ferestrele deschise. Glas de sticlă spartă, pe urmă întuneric ca noaptea. Primul trăsnet lumină rece vinețiia cerului. Ploaia se porni să țopăie în picături mari pe caldarîm. Cheflii strigau în crîșmă, numai lîngă Tache se făcuse liniște mare ca într-o viroagă cu morți mulți și uitați. Se întoarse din prag cînd unul dintre ei striga din tot pieptul :

— Măăă,... să bat ai noștri ca leii ! Vivat !

Tache se apropie de el și îi puse mîna în piept :

— Mă, eu cînd ți-oi da o palmă... Omul rămase năuc. De cei de-acolo nu se urlă așa, ca vitele, se șop-

teşte, îl lămuri Tache, şi nu cu paharul în mînă, ci în genunchi !

Se întoarse repede dispărînd după tejghea. „Parcă aş fi un gîndac de bălegar", îşi zise el cu ciudă. Afară ploaia răpăia nebună. Oamenii beau şi urlau. Tache aştepta. Ce ? Nici el nu ştia !

— L-au curăţat ! mormăi Comăneanu închizînd ziarul.

Lăsă totul baltă îmbrăcîndu-se în grabă. Trebuia să-l vadă pe Iancu Vărăşteanu sau pe Alevra. Desigur că sînt cu toţii la Serafim. Nu mai aşteptă să se pună caii la trăsură. Ieşi în fugă sub privirile mirate ale lui Dumitru, feciorul, care nu-l văzuse niciodată atît de grăbit. Ajuns în stradă, Mihai se aruncă în prima birjă dînd adresa lui Serafim. Zeci de gînduri îi treceau prin minte. „Vidraşcu a fost asasinat spre a fi jefuit", spuneau ziarele. Se prea poate ! O lume pestriţă se învîrtea în oraşul ăsta ! Dar dacă l-a ucis vreun amant al Adinei ? Nu credea el ca o femeie atît de frumoasă ca Adina să n-aibă vreun amant, mai ales că ea avea tot atîtea feţe cît are diamantul, încît nu se putea şti niciodată care era cea adevărată. Sau poate o mînă străină a stins viaţa nefericitului maior cu intenţia de a apuca documente militare de mare importanţă.

— Mai repede, birjar, mai repede, îl zori Comăneanu pe vizitiu.

Caii o luară la galop, dar birjarul strînse hăţurile repunînd caii în trap întins. Ajuns în faţa casei lui Serafim, plăti şi se repezi pe scări în sus. Dădu buzna peste fecior, care nu îndrăzni să-l oprească. Îl ştia pe cuconul Mihai cam trăsnit, aşa că îl lăsă

în plata lui. Comăneanu străbătu holul în grabă, apoi camera de biliard, pe cea turcească, sălița aceea ciudată pe care Mihai n-o putea suferi pentru că nu știa ce hram poartă și intră în salon. Vocea fornăită și ascuțită a lui Iorgu Vîrgolici tuna și fulgera.

— Degeaba, domnilor, asta e consecința guvernării Rosetteștilor și a oamenilor lor. Niște neputincioși cu o poliție neajutorată care lasă oamenii de valoarea lui Vidrașcu la voia întîmplării...

Serafim stătea în jilțul cel mare, cu brațe sculptate ce închipuiau capete de lei. La apariția lui Mihai, întoarse capul ușor.

— S-a aflat ceva ? întrebă Comăneanu uitînd să mai dea bună-ziua celor de față.

Iancu Vărășteanu se plimba întunecat de la un capăt la altul al salonului. Ținuse la Vidrașcu și îl aprecia ca pe o mare speranță a tinerei armate române. Alevra stătea într-un fotoliu cu fața îngropată în mîini. Crima îl surprinse atît de mult încît nu-și putea reveni. Vîrgolici se așezase pe canapea, picior peste picior, de unde continua să acuze. Moartea lui Vidrașcu era pentru el un pretext de a lovi în guvernanți și în sistemul lor politic.

— Ce-ai vrea mata să se afle cu o poliție de paie ? se adresă el lui Comăneanu. Iată unde am ajuns. Dumnealor au crezut că le este iertat a profita de putere pentru a pune pumnul în gură celor mai aleși fii de români, pentru a despărți societatea în două tabere, de biruiți și biruitori, pentru a ne tîrî în foc dezbinați, fără știința a ceea ce facem și la ce trebuie să ne așteptăm. Războiul cu turcii nu poate să se sfîrșească decît printr-un dezastru pentru noi...

— Aici e vorba de uciderea lui Vidrașcu, îl întrerupse Comăneanu văzînd că bătrînul bate cîmpii.

— Da, da. De uciderea lui Vidrașcu. Ajung și acolo, spuse Vîrgolici. Toate se leagă între ele...

— Dar e vorba de un jaf ordinar, reluă Comăneanu.

— Asta să o crezi mata, tinere, răspunse furios Vîrgolici. Nu e vorba de nici un jaf. Aici e vorba de o mînă străină. Și nu m-ar mira să fie chiar *Selim șarpele*...

Serafim surîse în vîrful buzelor atît de discret că nici nu se băgă de seamă. Vărășteanu se opri din plimbat.

— *Selim șarpele* ? Ce-i asta ? întrebă Comăneanu.

— Vezi că habar n-ai, tinere, de politică ? spuse Vîrgolici. *Selim șarpele* este unul din cei mai străsnici agenți ai turcilor. A fost trimis în Anatolia, ca să pună la cale revolta minoritarilor și ca să poată dezlănțui războiul civil, a fost trimis în Bosnia, în Herțegovina, în Bulgaria, după care i s-a pierdut urma, dacă n-o fi avut vreo misiune și în țară la noi...

— *Selim șarpele* este porecla ? întrebă Serafim pe Vîrgolici.

— Desigur, numele nu i-l știu și cred că nimeni nu i-l știe. Crima asta făcută cu atîta socoteală nu putea fi comisă de un găinar oarecare. D-aia zic că glasul adevărului este împiedicat de un nemernic ca Stolojan, Misail, Costinescu și alții ca ei... Vîrgolici se întorsese iar la of-ul lui.

— Vezi dumneata, cucoane Iorgule, spuse Serafim, zidurile vechilor cetăți încearcă să se mai opună vremurilor nemiloase care le fărîmițează treptat.

— Ce vrei să spui cu asta ? sări Vîrgolici. Că cei bătrîni nu mai sînt buni de nimic ? Și că voi tineretul știți totul ?

— Și care ar fi după dumneata glasul adevărului, cucoane Iorgule ? întrebă Vărășteanu ușor respectuos, ușor ironic.

— Care ? zise Vîrgolici simțindu-se încolțit de dulăii cei tineri. Catargiu Lahovary, Mavrogheni, Carp, Creţulescu, Cantacuzino și mai sînt și alții care nu-mi vin deocamdată în minte. Facem un război fără arme, cu o armată d-abia născută, împotriva unei armate cu tradiție, experiență. Se opri împiedicat de tuse.

— Parcă tot mata pomeneai, cucoane Iorgule, pe cînd încă trăia bietul Vidrașcu, de Călugăreni, Vaslui și de alte locuri unde aceeași armată de țărani fără arme s-a ridicat împotriva aceleiași armate bine organizate și puternice, replică Alevra simțind cum se enervează.

— Dragă Mateiu, îi răspunse Vîrgolici cu un soi de dispreț în glas, tare mă mir de mata care te amesteci în vorbă fără să cunoști nimic din frămîntările acestei țări. Îmi stai toată ziua la hotel cu „Societatea de cultură și solidaritate între studenți", unde tot puneți țara la cale. Ce faceți acolo ? Despre ce vorbiți ? Ce vreți ?

Vîrgolici era curios ca o femeie. Își băga nasul peste tot, comitea indiscreții și gafe, trăgea cu urechea, se uita pe gaura cheii, iscodea, pîndea, ca apoi să se reverse ca un torent împotriva guvernului. Acum aștepta cu ochii căscați de curiozitate spusele lui Alevra despre această „soțietate" de care auzise el cîte ceva, dar nu atît cît ar fi vrut. În locul lui Mateiu, vorbi Comăneanu :

— Păi, la vîrsta lui, despre ce ai vrea să vorbească, cucoane Iorgule ? Despre dame, despre... Se opri.

Serafim îl privea cu o îngăduință dispreţuitoare.

— Plănuim să facem un *club cu orientare revoluționară*, răspunse Alevra.

— Ce drăcie mai e și asta ? se miră Vîrgolici. Mateiu, feciorul bunului meu prieten, Costache Alevra, plănuiește un club cu orientare... Bine am ajuns ! Am citit cîteva din articolele matale, dar în afara unui avînt foarte explicabil la vîrsta matale, n-am reușit să constat decît o superbă naivitate...

— Se prea poate, zise Alevra cu răceală, ca articolele să fie naive precum spui, dar eu voi scrie mai departe, chiar dacă ar exista primejdia ca glasul meu să răsune în pustiu. Negreșit că fiecare dintre noi e încredințat că vinovat e acela care gîndește altfel decît el, că numai el are dreptate, că numai el a prins adevărul de-o aripă. Pentru asta, oamenii se încaieră între ei tăvălindu-se cu ferocitate, ca un ghem de șerpi veninoși ! Mă rog ! Fiecare are dreptul de a folosi armele care îi sînt mai la îndemînă, dar a defăima permanent lupta unui popor, găsesc că nu e decît o alianță deghizată cu vrăjmașul, căruia, oameni ca mata, cucoane Iorgule, nu faceți decît să-i dați apa la moară. Destul ne-am rugat : „Doamne, ascultă ruga noastră ! Lasă să se deschidă gura noastră !“ Și iată că a lăsat să se deschidă gura noastră. Pentru ce, cucoane Iorgule ? Pentru ca din această gură să se reverse valuri de ură, de lăcomie, de pizmă, spre denigrarea unui neam care își caută singur drum în oceanul frămîntat al istoriei...

— Tinere, ia seama la ce spui, se aprinse Vîrgolici. Eu mi-am denigrat neamul ? Eu, care cu toată

familia mea am fost un stîlp al acestei țări ? Eu revărs valuri de ură ?...

— Da. Dumneata, cucoane Iorgule, cînd spui că n-avem armată. Cînd ridici în slava cerului armata dușmană...

— Vrei să spui că avem armată ? se înfierbîntă Vîrgolici.

— Da. Avem armată. Și chiar dacă e așa cum spui dumneata, noi trebuie să credem în ea. În clipele de față nu avem decît o datorie. Să fim cu gîndul, cu sufletul și cu trupul alături de cei ce își dau viața pentru pămîntul României !...

Mateiu se înflăcărase ca un adolescent.

— Vivat, în aplaudă Vîrgolici în bătaie de joc. Vorbești ca la „soțietatea" aia a voastră.

— Lasă-l, cucoane Iorgule, interveni Comăneanu, dă-i pace băiatului ! La vîrsta lui e normal să fii plin de entuziasm, spuse Comăneanu împăciuitor.

— De ce nu te înrolezi dacă îți iubești atît de mult țara ? spuse bătrînul veninos. Sau această iubire e mai mult platonică și din gură ?

— N-ai grijă ! Mă voi înrola cît de curînd. Și vei vedea că nu-mi iubesc țara numai platonic, răspunse Mateiu.

— Și eu îmi iubesc țara, Mateiu, spuse Vîrgolici de data asta cu un ton ceva mai calm.

— Dumneata îți iubești pămîntul și averea, cucoane Iorgule ! Încurci iubirile.

— Și eu care venisem să aud noutăți în privința asasinatului, spuse cu un aer dezolat Comăneanu.

Serafim continua să tacă și să mestece la nesfîrșit o pereche de cărți de joc.

— Statul va trebui să-i facă funeralii naționale, reîncepu Mateiu. Chiar dacă la noi nu este obiceiul

a se pune preț pe cei mai buni fii ai țării, lăsîndu-i să fie sacrificați...

— La cine te referi, stimabile ? îl întrerupse Vîrgolici.

— La Bălcescu, la Vladimirescu, la Horia, la Doja...

— Ăștia-s revoluționari, bre Mateiu, spuse bătrînul nemulțumit.

— Spui de parcă revoluționarii ar fi ciumați ! Ăștia-s revoluționari, bre Mateiu, îl imită Alevra pe bătrîn, revoltat.

— Domnilor, începu Serafim, continuînd să amestece cărțile, și care pînă atunci asistase neutru împreună cu Vărăsteanu, un om a fost asasinat, o soție a rămas văduvă, o suferință îngrozitoare s-a abătut peste casa fostului nostru amic. În loc să ne grăbim a veni în ajutorul bietei femei, purtăm niște discuții cu totul inutile și nepotrivite momentului. Vă rog să-mi iertați intervenția atît de nedelicată, se scuză Serafim cu tonul lui distins, despre care nu știai ce să crezi — își bate joc sau vorbește serios.

* * *

Dricul înainta încet. În urma lui, cupeurile se legănau cuprinse parcă de somn. De departe, șirul de trăsuri făcea impresia unui drum negru care se mișca cu o încetineală de melc. Pe capacul sicriului, chipiul lui Vidrașcu își tremura pamponul roșu ca o floare sălbatecă. Muzica militară, zgomotoasă prin alămurile ei, conteni. Doi ofițeri purtau pe perne de catifea roșie însemnele și decorațiile celui ucis. Vremea începu să se strice. Deasupra orașului se lăsă o

ceață deasă ca o pînză murdară de păianjen. Ajuns în dreptul cimitirului, dricul se opri. Începură să bată clopotele. Sicriul fu ridicat pe umeri de șase ofițeri. Din ceață se iveau preoți ce păreau împietriți, așteptînd fie să cetească la căpătîiul vreunui decedat, fie chemarea vreunei familii pentru veșnică aducere aminte. Milogi murdari se zbăteau care mai de care să apuce loc în față. Unii dintre ei, agitîndu-și ciocurile sau tîrîndu-se, alții răsărind din ceață ca niște statui schilodite, încremeniți într-o nemișcare bizară. Deodată tăcerea deveni stăpînă și peste vii și peste morți. Nu se mai auzeau decît pașii scrîșnind pe pietrișul aleii care ducea la capelă. De-a dreapta și de-a stînga se înșiruiră o mulțime de oameni cunoscuți și necunoscuți. Adina călca în urma sicriului de parcă ar fi fost somnambulă. Se ținea de brațul unei femei mai în vîrstă. Peste chipul tulburător de frumos, acum palid de oboseală și de spaima prin care trecuse, era tras vălul negru al doliului. Ridică o clipă privirea căutînd în jurul ei o altă privire care să nu fie a curiozității. Fără voie, întîlni ochii lui Serafim. Își lăsă brusc privirea în pămînt cu o vagă umbră de mulțumire. Iancu Vărășteanu se apropie de ea, stîngaci, neștiind ce să spună. Îi sărută mîna din mers. Adina îl privi ca pe un străin, întrebîndu-se cine era. Prin minte îi jucau crîmpeie de soare și de dragoste cu Miron. Se rușină. Vocile preoților înălțau rugi umile pentru iertarea păcatelor celui „ce din pămînt a fost făcut" și „în pămînt se va întoarce". Răsări chipul nemișcat al unui preot bătrîn, învești mîntat într-o rantie lungă, decolorată de soare. Vîntul aducea miros de tămîie și de flori putrede. Adina simți o ușoară slăbiciune. Se strînse mai tare de brațul femeii în vîrstă. În urma ei mergeau cei din

familia Baldovineștilor. George Baldovin, unchiul Adinei, veri, mătuși mai apropiate sau mai îndepărtate. Ceva mai la o parte, venea familia lui Miron. Mama și tatăl. Cele două familii păreau despărțite de un semn nevăzut, hotar între două lumi. „...Și iartă, Doamne, păcatele robului tău Miron, acum și pururea și în vecii vecilor, amin!" sfîrșiră glasurile preoților. Izbucni bocetul cumplit al mamei lui Vidrașcu. Mergea lîngă bărbatu-său, îmbrăcată țărănește, cu basma neagră, ținîndu-și mîna la gură, așa cum o țin țărăncile cînd sînt lovite de o mare durere sau de uimire. Se zbătu să treacă printre oameni și, ajungînd lîngă sicriu, luă capul lui Miron în mîini, legănîndu-l odată cu ea în ritmul bocetului, pe care îl rostea, oprindu-se din cînd în cînd să respire :

„Pe cea gură de valeeee... Miroane... hă !
Vine o matahală mareeee...
Cu cinci capeteeee...
Patru sufleteeeee...
Și o sută de degeteeee... Miroaneeee... hă !
Și-mi lua copilul și mi-l sfîrtecaaaa...
Și mi-l ducea peste poarta vămilorrr...
Și-l înălța peste vîrful stîncilor...
Și de-acolo mi-l zdrobea...
Și mi-l prăpădea... Miroaneeee, copilul maichii ! hă !"

Se prăbuși peste fiu-său, hohotind, sărutîndu-i fruntea și buzele reci ca gheața. Îl mîngîia și îi șoptea, legănîndu-l înnebunită sub privirile încremenite ale Baldovineștilor. Bătrînul plîngea încet, trăgîndu-și muierea care continua să bocească. Adina simți că i se face rău. Auzi vocea lui George Baldovin :

„Ar fi putut să ne scutească de teatrul ăsta ! Poate că dacă i se dădeau niște bani...“ Își potrivi monoclul salutînd cu un zîmbet distins pe un cunoscut. Izbucnirea soacră-si o punea pe Adina într-o situație ridicolă, așa i se părea, obișnuită fiind cu lumea din care venea și cu liniștea decentă și civilizată în astfel de ocazii, de parcă moartea ar fi fost o ceremonie tragică, nu o durere aproape fizică. Mateiu Alevra se strînse înfiorat lîngă Serafim care stătea drept ca o lumînare, cu mîinile strînse peste pîntec, căutînd cu privirea aceea stranie un orizont ce avea să se închidă și deasupra lui, dar asta ceva mai tîrziu. Un reprezentant al Palatului își începu oratiunea funebră. Vorbea scurt, milităreste, oprindu-se din cînd în cînd : „Militarul Vidrașcu... datoria... patria alături de el... aceste clipe“... Vîntul se zbenguia cu vorbele oratorului, smulgîndu-le și lovindu-le de pomi. Mihai Comăneanu făcu un pas înapoi și alunecă pe pămîntul jilav scos pe marginea gropii. Se prinse iute de o cruce de lemn pentru a nu cădea, dar imediat își retrase mîna cu scîrbă. Nimerise peste balele unui melc ce se tîra gras și umed pe brațul crucii, ca o mocirlă în miniatură. „Ce scîrboșenie și moartea asta“ ! își spuse el, ștergîndu-și mîna pe pantalon și uitîndu-se la crucea de lemn pe care stătea scris un nume, dar pe care nu-l deslusi fiind aproape șters de vreme. Iancu Vărășteanu se apropie de Serafim. Îi venea să plîngă. Nu din cauza lui Vidrașcu, ci pentru faptul pedepsirii întregului neam omenesc prin moarte. Serafim îi înconjură talia de parcă i-ar fi ghicit gîndurile. Ceremonia se sfîrșise. „Loc ! Faceți loc, vă rugăm !“ Vocea groparilor suna neutră și indiferentă. Sicriul fu înlănțuit în brațe puternice de chingă. Unul din gropari, cel mai vînjos,

îl apucă potrivindu-l în așa fel, încît să se îmbuce perfect cu groapa căscată. George Baldovin și încă cîteva rude o luară pe Adina, întorcînd-o cu spatele și ducînd-o de-acolo, tocmai cînd începu să se audă burdușeala bulgărilor de pămînt. O clipă, ochii Adinei căutară ochii lui Serafim ca pe un sprijin. Și îi găsi. O așteptau mîndri, cutezători, cu iradieri de catifea și oțel, mîngîietori și sălbatici „Doamne!" se cutremură Adina în toată ființa ei și iar roși de rușine. Oamenii îi căutau lacomi figura spre a citi pe ea urmele lacrimii și ale suferinței. Adina își strînse buzele. Nu putea plînge. Ea care plîngea din toate nimicurile!... Zări peste umăr pe groparul vînjos aruncînd pămîntul peste groapă cu hărnicie, apoi nu mai văzu decît cerul și norii care alergau groși și lăptoși, bîntuiți de vînt și preschimbați cînd în dragoni, cînd în cai înaripați. „Oare cum arată asasinul lui Miron, se gîndi Mateiu. Poate că e aici printre noi și ne privește"...

Ceața se ridica. Norii deveniră vîrtejuri rotindu-se nebunește. Cimitirul începu să se golească. Lîngă groapă nu mai rămăsese decît mama lui Miron, împărțind colivă și bănuți de o pară la copii și gropari pentru sufletul băiatului „trecut peste poarta vămilor". Tatăl lui Miron își sprijinea fruntea de un copac, căutînd răcoarea după fierbințeala ucigătoare a cumplitei vești. Nu pricepea nimic, bîiguia în neștire: „Doamne dumnezeule! Doamne dumnezeule!...".

* * *

În noaptea aceea, Comăneanu se întîlni cu Serafim, Mateiu și Iancu la *Vilcek*. Era o sală mică, numită pompos „salon", unde aveau loc balurile de sîm-

bătă seara. Acolo se cînta „O du lieber Augustin", iar înspre ziuă se dansa „cancanul" mai dihai decît la *Closerie de Lilas* sau *Mabille*. Tot acolo veneau junele modiste, dornice să petreacă după o săptămînă istovitoare de muncă la patron, răsplătită cu cîțiva lei, căutînd să se încurce cu niscai negustori bogați sau cu domni în frac, gata de aventuri extraconjugale, așa cum citeau ele în romanele de duzină. De-acolo se alimenta cu știri senzaționale rubrica „Întîmplări din capitală", fiindcă nu de puține ori un cuvînt hotărîtor îl avea cuțitul sau „vitriolul". Mai veneau străini blonzi, care consumau anghemachturi și șnițele cu bere, dameze simțitoare gata să consimtă la „amoarea" unor juni care nu le cereau decît o oră pe zi, după care erau libere să facă ce vor, bătăuși tocmiți de cutare ca să-l atingă pe cutare, în sfîrșit o lume pestriță dornică de băutură, dans și dragoste, în mijlocul căreia Mihai Comăneanu era în elementul lui. Rîdea zgomotos, spunea cu glas tare glume fără perdea, se jura pe toți sfinții pentru orice fleac, își trăgea palme, se îmbăta, săruta cîte o fată, ciupea pe alta, se certa cu cîte un bețiv de la masa vecină, ofta considerîndu-se nefericit, apoi înlemnea întîlnind privirea lui Serafim care, ca un prinț exilat pe „această insulă a leproșilor", catadixea să-i adreseze cîte un cuvînt. Ciudată și fără explicație era prietenia dintre acești patru oameni deosebiți între ei ca fire, ca temperament și cultură. Pentru ce se căutau cu ardoare ? Ce avea să-i spună enigmaticul Serafim, gălăgiosului și vulgarului Comăneanu, care în afara gazetelor nu citea nimic, care căsca de-i trosneau fălcile la concerte, care nu se interesa decît de muieri și de moșia lui ? Sau Vărăș-

teanu, bărbat așezat, cu adîncimi sufletești, cu preocupări de politician, ce avea cu același Serafim ciudat și întortocheat, cu un suflet permanent plecat în căutarea unor vise lăsate prin niște țări stranii, cu oameni avînd alte credințe. Ce legătură putea fi între furtunosul și avîntatul Alevra, sensibil și îndrăzneț, jurist și gazetar, pătimaș și orgolios, și ceilalți de care s-a vorbit ? Și totuși... Parcă îi aduna o mînă nevăzută, mînîndu-i înspre ură, ca imediat să-i întoarcă înspre dragoste și în același moment să-i îndepărteze, spulberîndu-i în cele patru vînturi.

Acolo, cu fum de tutun ieftin, cu femei ce miroseau a parfum ordinar și a sudoare, unde Comăneanu debita glume idioate, Serafim stătea cu privirea fixă, cu gîndurile întoarse la Adina Vidrașcu, boieroaică din neamul Baldovineștilor, gînduri care cereau purificarea sufletului și terfelirea trupului, pînă unde se sfîrșea păcatul și începea penitența. Iancu Vărășteanu rămînea tăcut în singurătățile lui, privind din cînd în cînd figura lui Serafim, și clătina ușor din cap, ca și cum ceva imposibil i se plimba prin fața ochilor. Mateiu răsucea în inimă firul lung al iubirii adînci care nu poate fi rupt decît de neliniște sau de nebunie. Peste cîteva zile avea să plece pe front cît mai departe de iubire și cît mai aproape de moarte. Pumnul izbit în masă al lui Comăneanu îi făcu pe cei trei să tresară și să se privească de parcă s-ar fi reîntîlnit după o despărțire de ani și ani de zile. Își zîmbiră cu jena celui care a lipsit atîta amar de vreme din mijlocul prieteniei. De n-ar fi fost pumnul lui Comăneanu, cei trei ar mai fi călătorit mult în lung și în lat.

— Ce mă-sa facem, fraților ? izbucni Mihai. Prohodim pe cineva ? Ia uitați-vă în jurul vostru !

Femei, femei, femei! Şi drăguţe şi urîte, şi toante şi simpluţe, de toate calibrele şi de toate culorile! N-avem decît să întindem mîna şi...

Se opri întîlnind ochii lui Serafim cu privirea lor metalică de care se temea întotdeauna. Căută un sprijin în ochii lui Iancu şi ai lui Mateiu, dar nu găsi decît un gol amar. Păreau oraşe părăsite de mult din motive necunoscute.

— La urma urmei, dacă voi nu petreceţi, eu petrec! spuse tare Comăneanu, dînd paharul cu şampanie peste cap. Îşi şterse buzele cu batista, apoi începu să se roage: Fraţilor! Măi, fraţii mei! Eu sînt fericit! Dar să mă bată Dumnezeu dacă ştiu ce-i aia fericire! Spuneţi-mi, tu Serafim, sau tu Iancule, sau tu Mateiu, voi care rumegaţi în voi înţelepciunea cum rumegă oile mele stînd pe o coastă. Sau măcar spuneţi-mi ce-i dreptul la fericire? adăugă el uitîndu-se ceţos la cei trei.

— Dreptul la fericirea ta e dreptul la nefericirea altuia, rosti Serafim fără să-l privească. Se gîndea la Adina cu toată fiinţa lui căutîndu-i privirile acolo, în depărtarea casei ei, pentru a i le prinde şi a le subjuga.

— Ce-mi pasă mie de nefericirea altora! strigă deodată Comăneanu, încît cei de la masa vecină întoarseră capul. De cînd eram mic nu mi-am pierdut timpul căutînd nefericirea altora. Dealtfel timpul meu a fost întotdeauna măsurat. Pentru asta am avut nevoie de mine şi de mulţumirea mea.

Vorbise repede. Saliva i se scurgea pe bărbie. Se şterse agitat cu ochii la cei trei care tăceau privindu-l.

— Manes, Tekel, Fares, şopti Serafim.

— Ce-i aia? întrebă Comăneanu.

— Timpul copilăriei îl poți măsura în ani, Comănene. Al adolescenței în luni, al maturității în ore și al bătrîneții în minute, secundele îți rămîn pentru moarte !...

Serafim îi spuse toate astea aproape cu milă. Comăneanu îl privi cu ură. Serafim avea ceva în el care răscolea, biciuia și îngenunchea. În definitiv cine era acest Serafim care îndrăznea să-l pună la punct pe el, Mihai Comăneanu, mare proprietar de pămînt de care tremurau atîtea sate ? Se îmbătase ?

— Cine ești tu ? Pentru ce mă tulburi cu vocea și cu ochii tăi îmbîcsiți de dispreț ? Hai ? De unde vii ?

Mîna nevăzută începuse să-i dezbine înveninîndu-i cu ură. Iancu și Mateiu se uitară la Serafim. Își ținea capul în mîini de parcă n-ar fi auzit rățoielile lui Comăneanu. Într-un tîrziu răspunse liniștit :

— Cine ai vrea să fiu, Mihai ? Începutul sau sfîrșitul ? Te-ar mulțumi să știi că vin de la un capăt al pămîntului și mă îndrept către celălalt capăt ? Ți-ar place să știi că sînt o umbră care aleargă în contemplația nimicului așa ca tine ?...

Se opri o clipă apoi continuă :

— Uneori îmi plac vulgaritatea și aroganța ta dintr-o dorință ciudată de a-mi năclăi sufletul și a mi-l tăvăli prin noroi. Sînt niște căi de purificare, egale extazului, cu condiția ca toate astea să fie suferință. Vulgaritatea în gunoi, aroganța în murdărie, teroarea asupra unor oameni simpli devin aproape izvoare mistice, și ești mai aproape de Dumnezeu cînd te îneci cu spaimă într-o mocirlă decît dacă ai privi cu indiferență icoana lui...

Se opri din nou. În ochi îi răsări tristețea celui ce va trebui să moară în cel mai scurt timp.

— Ce-ai mai vrea să-ți spun, Mihai ? Cum ai vrea să te abat din calea nepăsării tale față de tot ? Chiar față de crimă !...

Comăneanu îl privea îmbufnat. Nu înțelegea nimic. Drept răspuns strînse paharul în mîini făcîndu-l cioburi.

— Cîteodată mi se pare că ești duh și abur, Serafim, spuse Mihai cuminţit.

— S-ar putea, răspunse Serafim și zîmbi încercînd să glumească. Iar tu ești alcool și gărgăuni !

Izbucniră cu toții în rîs. Mîna nevăzută îi strînse îndemnîndu-i la prietenie. Comăneanu bătu cu pumnul în masă.

— Așa, Serafime ! Fii om de pe planeta noastră ! Rîzi, glumește, ia-mă peste picior,... petrece ! Uneori, zău, îmi vine să cred că tu ești mort de mult. Acum vreți să petrecem, fraților ? Vreți dame ? Vreți local de lux ? Vă duce Mihăiță, tartorul, că le știe pe toate... Și pe Jeny... și pe aia cu fundul mare cît o căruță...

Rîse, dar rîsul i se stinse deodată. Avu impresia că se află singur, la miez de noapte, într-un cimitir de sat. Vru să-și mai toarne șampanie, dar sticla era goală. Serafim ceru plata. Răspîndea în jurul lui o neliniște fierbinte de iad.

— Dacă vreți vă spun și zvonurile despre Serafim. Tot vă spun ! Ba că e fiul unui mare boier care a încercat să pună mîna pe domnie și nereușind a fugit în lume, ba că o principesă Soutzo sau Mavrogheni l-a făcut cu un slujitor venețian, apoi de rușine a pus ca slujitorul să fie otrăvit,... astea de la cuconul Vîrgolici cetire !

Vărăşteanu asculta atent spusele trăsnitului de Mihai. Serafim se juca învîrtind bastonul pe loc. Mateiu făcea haz.

— Astea sînt zvonurile din pătura cultă, adăugă Comăneanu, că mai sînt şi zvonurile populare. Cică Serafim n-ar fi altul decît strigoiul nefericitului domn Hangerli, descăpăţînat de turci, şi că noaptea iese pe coşul casei cu o pelerină roşie pe el, îndreptîndu-se spre lumea stelelor, de unde revine în zori, galben la faţă ca un mort...

Intrară la *Hugues,* marele hotel şi restaurant din faţa teatrului. Aici domnea o cu totul altă atmosferă decît la *Vilcek.* Sobră, gravă, distinsă. Mihai comandă caviar, o sticlă de „Chateau Yquem 1858" şi o sticlă de „Chateau Lafitte 1848". Îşi frecă mîinile bucuros, vorbind întruna.

— După asta, spuse Comăneanu, vă duce tata la *„Raşca",* s-o vedeţi pe madmoiselle Gordon şi pe grăsana aia de Fanelly... Cei trei nu-l ascultau. Erau preocupaţi şi abătuţi. Ce naiba e cu voi ? îi întrebă Comăneanu.

Serafim zîmbi absent. Se gîndea că în curînd va trebui să plece şi poate pentru totdeauna. Îl regreta pe Vărăşteanu sincer, ca şi pe Mateiu, tînărul sensibil, visător, pus pe fapte mari, regreta atmosfera acestui oraş cu bizareriile lui, cu lumea lui de boieri şi mocofani, de negustori şi calici, de eleganţi şi trenţăroşi, cu case superbe şi cocioabe mizere, cu juni cheflii şi dame dornice de suspinele şi serenadele amorezilor de mahala. Serafim era totuşi un romantic...

— Beţi şi mîncaţi, fraţilor, că cine ştie... Cu războiul ăsta ! rosti Mihai cu gura plină. Sorbi şampania dintr-o înghiţitură. Ce vreţi să fac, fraţilor ? Duc o viaţă de monah, se scuză el. Stau toată vara la ţară

în mijlocul unor oameni pe care nu-i înțeleg nu mă înțeleg, între niște îndărătnici și analfabeți, care mă privesc cu ochi de viezure, pîndindu-mă. Sînt lacomi, vă rog să mă credeți ! Sînt lacomi și vor să apuce totul.

Își făcu o tartină cu icre negre, mușcînd din ea ca un animal hămesit. La colțul gurii îi rămăseseră cîteva boabe de icre pe care și le șterse cu limba. Mateiu îl privea cu dezgust.

— Și care mai plecați în rezbel, fraților, în afară de Mateiu ? întrebă el în bătaie de joc.

— Eu, răspunse Vărășteanu foarte serios. Ar fi trebuit ca nici să nu-i răspundă, dar i se păru că Mihai nu a pus întrebarea în glumă. Sau poate că n-a înțeles el.

— Și pe mine cui mă lăsați ? întrebă Comăneanu glumind.

— Vino și tu, i se adresă Alevra.

— Eu ? Ce să caut eu acolo ? Brrr ! Se strînse ca de frig. Vorbise serios, dar cînd văzu figurile celor doi, o întoarse pe glumă. Ce se va face Bucureștiul fără mine ? Și damele ? Și localurile ?

Nu-i răspunse nici unul.

— La ora asta, acolo, mor sute de oameni, spuse Alevra cu voce înceată.

— Pleci și tu, Serafim ? întrebă Mihai cu speranța că măcar unul dintre ei va rămîne lîngă el.

— Voi pleca și eu, răspunse Serafim gîndindu-se că plecarea lui va fi alta.

— Serafim ! Fraților ! începu Comăneanu. Nu vă gîndiți că moartea nu prețuiește nimic ? Pentru că ori cu voi, ori fără voi, rezbelul își va urma cursul lui. Comăneanu deveni dintr-o dată serios. Vă răsfățați într-un avînt funebru încercînd să apucați ne-

murirea de coadă, dar cine vă garantează că această nemurire vă va băga în seamă ? Cine vă garantează că moartea voastră va cîntări greu în balanța Țării ? Uitați-vă în jurul vostru ! Excroci, stricate, politicieni din aceia care trag sforile, șmecheri rafinați, afaceriști... Mă rog ! Eu unul nu-i condamn. Oamenii sînt liberi să trăiască așa cum vor.

— Fericirea se gustă, nu se mănîncă, Mihai, îl întrerupse Serafim. E mult prea puțină pentru a o mînca așa cum vrei tu !

— Judeci ca un băcan, sări și Vărășteanu. Țara nu-i formată din oamenii de care ai pomenit. Țara nu-i aici la *Hugues*, nici la *Vilcek*, ci acolo, pe cîmpul de luptă... Și să mai știi că nu dorul de a muri pentru satisfacerea unui orgoliu idiot ne mînă, ci dorința de a trăi, făcîndu-ne stăpîni pe surprizele fatale ale viitorului, ferindu-ne de a deveni victimele unui dezastru național...

— Atunci de ce nu te duci acolo unde zici că e țara ? îl întrerupse Mihai. De ce stai aici cu noi bînd șampanie franțuzească ? Sau te temi că vei muri într-un șanț nevăzut de nimeni ?

— Nu mă tem, Mihai, de moarte, ți-am mai spus-o, zise Vărășteanu ceva mai potolit. Cel ce n-a cunoscut intimitatea morții înainte de a muri, se rostogolește umilit și învins în necunoscut, dar odată prins în vîrtejul ei, lunecă în teribilul sfîrșit ca în sine, ca în cunoașterea ființei lui, de care nu are a se teme. Viața e limitată în timp, moartea înseamnă întinderea universală a omului în infinit. Acum înțelegi pentru ce nu mă tem ?

— Dracu știe ce spui tu ! bombăni Comăneanu.

Vărășteanu surîse cu îngăduință. Serafim își freca bărbuța privindu-l pe Vărășteanu cu admirație și invidie. Iancu vorbise și gîndise ca el.

— De ce nu poți înțelege nimic, Mînai ? îl luă Mateiu la rînd. Aș da orice și oricît ca să pot pătrunde în miezul întunecat din tine !

Comăneanu nu răspunse. Nu mai avea chef de nimic. Făcea cocoloașe de pîine expediindu-le cu bobîrnace de pe masă. Era asemenea celor care se străduiesc să înțeleagă o muzică și văzînd că nu pot se lasă copleșiți doar de sunete. Toți patru gîndeau în felul lor mergînd parcă pe niște coridoare stabilite mai dinainte de acea mînă nevăzută care îi aduna și îi împrăștia ca pe niște fulgi.

Ieșind din local plecară fiecare în altă direcție. Din noaptea aceea nu-l mai văzu nimeni pe Serafim.

CAPITOLUL IV

...Selim şarpele căuta întunericul !...

România chemase sub arme o sută de mii de oameni, dar dintre ei doar jumătate erau pregătiţi de luptă. Eforturile financiare pentru procurarea de arme depăşeau posibilităţile statului. S-a făcut apel la populaţie care răspunse cu generozitate, desfăcîndu-şi punga „de la vlădică pînă la opincă". Transporturile de furaje, muniţii şi alimente au fost oarecum echilibrate prin sistemul rechiziţiilor. Pe unde nu existau căi ferate, pe drumuri anevoioase, ţăranii făceau de bună voie sute de kilometri înspre linia frontului, purtînd în căruţele lor alimente şi echipament pentru luptători, luînd la întoarcere bolnavi şi răniţi, pentru a-i lăsa la spitalele din spatele frontului. Veneau oamenii, părinţi şi neveste, de pe meleagurile din jurul Dunării pînă în faţa Plevnei, pentru a-şi vedea feciorii sau soţii, şi nu se citea în ochii lor nici disperare, nici desnădejde, nici tristeţe. Bucureştiul trăia şi el cu intensitate febra războiului. Cetăţenii, unii erau chemaţi sub arme, alţii se înrolau de bună voie convingîndu-şi neamurile şi prietenii să-i urmeze. Veneau ardeleni de peste munţi, trecînd

pe furiş prin locurile nepăzite de grănicerii „cesarocrăieşti", de parcă o trîmbiţă răscolea dealurile şi văile chemînd pe toţi purtătorii de arme să apere glia pînă la ultimul strop de viaţă. Veneau ţărani, şi muncitori, şi negustori, şi meseriaşi, şi toţi cei ce simţeau românește, ca acum, în ultimele ceasuri, să se prindă în răfuiala definitivă cu aceia ce-i umiliseră încercînd să-i subjuge atîta amar de vreme... În localuri, cofetării, cafenele, pe străzi, oamenii discutau cu aprindere comunicatele de război. Cei juni se înflăcărau uşor, cei mai vîrstnici erau mai zăbavnici, ba poate şi cu o uşoară teamă, dar toţi gîndeau la fel. Se încheiau afaceri grăbite, se vindeau moşii cu acareturi cu tot, case şi terenuri, de umblau misiţii cu limba scoasă nemairăzbind. Şi multe din aceste bunuri vîndute se preschimbau în arme, medicamente, alimente, luînd calea cea grea a frontului.

* * *

Dinspre cazărmi înainta un regiment de dorobanţi cu fanfara în frunte. Pleca pe front. În faţa drapelului oamenii se descopereau, femeile lăcrimau privind la tinerii ce purtau cuşma înclinată şi pană ţanţoşă de curcan. Se aruncau flori, se striga, se aplauda, strada devenise un fluviu ce se mişca înainte şi înapoi admirîndu-şi flăcăii.

Mateiu Alevra se afla de cîteva minute în salonul lui Iancu Vărăşteanu care era plecat la Comandament. Venise să-şi ia rămas bun de la Luiza Romalo. La vederea ei se roşi brusc. Îi sărută amîndouă mîinile, lipindu-şi fruntea de ele. Dispunea de tone de dragoste. În dreptul ferestrei, soarele, ca o uriaşă tip-

sie de foc, cobora de parcă ar fi vrut să intre în măruntaiele pământului.

— E adevărat, Mateiu ? Pleci ? întrebă Luiza cu intonația caldă a fetelor îndrăgostite. Mi-a spus Iancu și n-am vrut să cred...

— Trebuie, Luiza... Știi... Aș vrea să-ți spun că plecînd în rezbel...

Luiza îl privea ameţită de dragoste. În amîndoi se mistuia flacăra puternică a iubirii.

— Trebuie, Mateiu ? mai întrebă cu speranța că Alevra va amîna plecarea.

Mateiu nu răspunse. Luiza se ridică apropiindu-se de fereastră. Rămase dreaptă, cu privirile plecate în urmărirea soarelui care dispăruse pe jumătate.

— Intră în pămînt ca un om, șopti ea.

Alevra se apropie.

— Luiza ! o chemă el cu tonul unui copil chinuit.

Fata se întoarse brusc. Ochii îi jucau în lacrimi. Și cum stătea dreaptă și nemișcată, Mateiu o cuprinse în brațe. Pentru prima oară se sărutară cu deznădejde, cu dorința mîngîierii și a înțelegerii, cu acel oftat liniștit ce se coboară și peste inima femeii și peste cea a bărbatului. Rămaseră strîns îmbrățișați un timp destul de îndelungat sau cel puțin așa li se păru.

— Dacă ți se va întîmpla ceva, care ar mai fi rostul meu pe lume ? șopti Luiza lipindu-și fața de obrazul lui Mateiu. Simțea că vorbele nu reușeau să exprime ceea ce gîndea și se rușină. Alevra continua să o țină în brațe.

— Nu va fi nimic ! Nu va fi nimic, repeta el întruna. O săruta strîngînd-o lîngă inima lui ca și cum s-ar fi temut ca fata să nu se facă abur și să dispară. Poate că ar fi bine să ne căsătorim !

Spuse asta repede căutîndu-i privirea. Luiza nu îndrăzni să răspundă. Mateiu înțelese. Și dacă totuși... ar fi căzut pe front ? Ce s-ar întîmpla cu ea ?

— Iartă-mă ! N-am știut ce spun !

Fata îi acoperi buzele cu palma micuță și parfumată. Stăteau așa uitînd să aprindă lumina, ca două umbre mistuite de mult de vraja vieții. „Ce bine e să fii bătrîn, gîndi Mateiu. Așa ca Vîrgolici. Să nu mai simți nici suferința, nici bucuria, numai liniștea !"

Din hol se auzi vocea lui Iancu Vărășteanu. Cei doi tineri se despărțiră repede. Iancu își sărută vara, îl îmbrățișă pe Mateiu, apoi își aprinse țigara. Nici n-a observat că în cameră lampa era stinsă. Atît era de emoționat. Se trînti pe fotoliul de lîngă pian cu mulțumirea unui bancher care și-a încheiat toate socotelile.

— Peste două zile, anunță el, locotenentul Vărășteanu pleacă pe front.

Părea împăcat și liniștit. Luiza rămase cu privirea la albastrul întunecat al cerului de noapte. Avea impresia că peste o mare de foc a fost așezată cu grijă o perdea albastră, găurită prin mii de locuri, pe unde se zăresc ceea ce numim noi, oamenii, stelele. În odaie nu mai era pian, nici clape, nici coarde. Doar un hău negru fără de început și fără de sfîrșit.

* * *

În noaptea aceea, tunurile tăcură. Se lăsase o liniște nefirească, aproape bolnavă. Soldatul Constandin a lu' Pelimon, dintr-un regiment de dorobanți, nu putea închide ochii. Fel de fel de gînduri se rostogoleau prin fața lui ca niște căluți de mare. O re-

văzu pe Ana, fata lui Tudor Sucală, şi o dori cu foamea înfricoşată a celui a cărui viaţă trebuie să plece curînd din fiinţa lui. Îl revăzu pe Sucală cum îi intra în ogradă, ţanţoş, pus pe scandal. Se văzu şi pe el şi surîse. Bătrînul îl luase la rost cu mustaţa bîrzoiată de furie.

— Ascultă mă, fecior de paparudă, îi strigase atunci bătrînul, cine crezi că eşti tu ? O lepădătură, un vîntură vînt, un prăpădit... Şi să-mi laşi fata în pace că de nu, dai de dracu cu mine ! Să nu-ţi pară lucru de glumă !

— Aaaa, asta era ? pufnise Constandin în rîs.

— Da. Asta era ! Şi nu te mai hlizi la mine, îl repezise Sucală.

— La ce mă tot boscorodeşti, nea Tudore ?

— Te boscorodesc, vezi bine, că eu am nevoie de om pentru fata mea, nu de o fleandăriţă ca tine !

Constandin îşi aminti că îl apucase atunci un fel de dîrdîială, de-i venise să scuipe şi pe viaţă şi pe tot. Îl mai întrebase pe Sucală cam ce om i-ar trebui pentru fata lui, pentru Ana.

— Om cu stare ! îi răspunsese acela.

— Aha ! Apăi, iaca, d-aia n-am ! îi spusese în batjocură Constandin.

— Ei, dacă n-ai, atunci să-ţi vezi de izmenele tale şi să nu te mai ţii după fie-mea ! Ai înţeles, om făr' de căciulă ? O sărăcie cu altă sărăcie, fac două sărăcii! O s-o dau după Ghiţă a lu' Bodolan, îi mai trîntise Sucală.

— Ca să-ţi faci dumneata rostul, nenoroceşti doi oameni ! Că eu cu Ana ne iubim şi sîntem în vorbă, dacă vrei să ştii, îi răspunsese atunci Constandin mai domolit.

— Ia uite ! se minunase Sucală. Adică cum e treaba asta ?

— Aşa cum e ! Da la ce mai venişi să-mi baţi capu', nea Tudore ? Pă mine m-a apucat un gol şi o scîrbă la inimă de-mi vine să vărs ! N-ai decît să-ţi vinzi fata şi în tîrg ca p-o vită ! Plimb-o ! Arată-i dinţii ! Despleteşte-i coadele şi strigă-i preţul ! Pe urmă aşază-ţi fundul pă bani şi ai să fii fericit ! Da să ştii, nea Tudore, că odată ce i-ai vîndut trupul, i-ai vîndut şi sufletul...

Constandin surîse amintindu-şi cum îşi ieşise atunci din pepeni.

— Măăă, nu înţelegi că aşa cum sîntem crăpăm de foame ? căutase Sucală să-l lămurească.

— Fă ce vrei ! o ţinuse una şi bună Constandin. Du-o la proprietar, dă-i-o lui Comăneanu, întinde-o pe uliţa satului, strigă ca la iarmaroc, ridică-i poalele, fă-te de rîs şi de ocară... Eu mă mir cum nu ţi-o fi ruşine, nea Tudore ! Că săracii-s oameni mîndri, doar de nu s-o fi spurcat alde muma dumitale cu vreun ciocoi !

Constandin revăzu acuma figura împietrită a lui Sucală. Nimeni nu îndrăznise să-i vorbească în felul ăla. Se roşise tot şi ieşise trîntind poarta. Acasă o bătuse pe Ana de o stîlcise, după care se dusese la Bodolan în bătătură strigîndu-i faţă de nevastă şi de scălîmbul de fie-su că face ceva pe pămîntul şi pe casa lui. Îşi tuflise căciula pe-o ureche şi plecase fluierînd. Noaptea i se făcuse rău. Voise să-şi strige fetele, dar din gură nu-i ieşeau decît nişte sunete bolbocite. Dimineaţa, fetele l-au găsit căzut lîngă pat, chircit şi rece.

Înainte de a pleca la oaste, Constandin se luă cu Ana, înjghebînd gospodăria ca un om harnic ce era și se tot duse. „După rezbel, se gîndi Constandin, o să vînz casa și locul și o să măresc rînduielile lui nea Tudor. Catarina o să vază de plod, iar eu cu Ana om munci pe pămîntul Comăneanului, dacă nu ne-o da și nouă vodă niscai moșie...".

Stătea pe șezut cu arma între picioare, ținînd-o cu țeava în sus, îndreptată înspre stele. Se afla cu regimentul într-un loc de unde se putea observa malul stîng al Vidului și țărmul Dunării înspre Rahova. Deodată observă o umbră ce se strecura grăbită. Se ridică urmărind-o cu privirea. Dintru început își zise că ar putea fi vreun ofițer care se îndreaptă spre bivuac. „Ce fel de ofițer să fie ăsta de se ferește așa ?" Constandin se luă după cel ce se furișa aproape fugind. Îl ajunse repede, somîndu-l să stea. Necunoscutul se opri. D-abia acum Constandin îl observă bine. Era un bărbat scurt și îndesat, îmbrăcat țărănește. Pelimon îi porunci să se întoarcă. Se temu să nu fie vreunul din banda lui Zdrelea sau Mărunțelu, tîlhari care terorizau toată regiunea Dunării, sau vreun spion. Li se atrăsese atenția că mișunau iscoade de-ale dușmanului. Necunoscutul făcu calea întoarsă executînd ordinul lui Pelimon. Mergeau tăcuți prin noaptea ce parcă nu mai avea sfîrșit. Apele Dunării luceau ca un paloș uriaș căzut între două țări. Constandin își petrecu peste braț cureaua armei ținînd-o vînătorește. Mergea agale în urma străinului fără să întrebe și fără să caute să afle ceva de la el. Se gîndea acasă, la muncile cîmpului, la Ana, căreia îi va fi greu să trudească cu burta la gură... Ajunseră la o viroagă. Luna se ascunsese în nori. Necunoscutul se opri aplecîndu-se să-și lege opinca.

Constandin nici nu şi-a dat seama de ce s-a întîmplat. Auzi izbitura cuţitului în cheutoarea centironului, după care străinul se năpusti asupra lui Pelimon ca un tigru. Constandin a lu'Pelimon, ţăran din Stoicăneşti, ştia trînta din tată în fiu. Era puternic ca un bivol. Dar şi necunoscutul avea muşchi de criţă şi iuţeală de fiară. „Numai de nu m-ar răpune", gîndi Constandin în clipa cînd se încăierară. Ar fi putut să strige sau să tragă un foc de armă alarmînd posturile, dar îi fu ruşine. Şi-apoi acest joc de-a moartea îl zgîndări. Se încleştară rostogolindu-se. Mîna străinului bîjbîia pe pămînt în căutarea cuţitului, în vreme ce cu cealaltă strîngea zdravăn gîtlejul lui Constandin. Picioarele se încolăciră în jurul picioarelor lui Pelimon ca algele în jurul celui ce se zbate spre a scăpa de înec. Deodată Constandin se lăsă moale dînd impresia că se sfîrşeşte. Cel de deasupra lui slăbi strînsoarea pentru o clipă, timp suficient ca Pelimon să-l răstoarne încălecîndu-l vîrtos. Gîfîiau amîndoi continuînd să se lupte. „Va'zică, d-ăştia mi-ai fost, crucea şi parastasu mă-tii dă cine ăi fi !" scrîşni trîntindu-i un pumn peste faţă cît un bolovan. Străinul gemu de durere. Pelimon îi prinse capul lovindu-l zdravăn de cîteva ori de pămîntul tare ca piatra. Omul nu mai mişcă. Constandin se ridică şi smulgîndu-i brîul îi legă strîns mîinile la spate. Necunoscutul se ridică greu, împleticindu-se, mergînd ca un somnambul.

Asupra lui se găsiră documente militare, inelul din aur masiv cu cap de leu al maiorului Vidraşcu şi tabachera tot din aur a acestuia. Prinsul nu scoase o vorbă. Fu trimis sub escortă la Bucureşti. Poliţia îl stîlci în bătaie, dar fără folos. Rămase într-o mu-

ţenie dîrză. După cîteva ore fu găsit spînzurat în celula lui. În cele din urmă se stabili că mortul nu era altul decît Ahmed El-Zafi, turcul din dugheana alăturată crîşmei lui Tache Firfirică.

Acesta, cînd află, înjură de mama focului şi cumpără prăvălia turcului cu toată marfa.

În sunetele muzicilor şi trompetelor, cu căpitanul în frunte, cu steagurile desfăşurate în adierea vîntului, în şiruri lungi treceau dorobanţii. Plecau la luptă cruntă flăcăii României. Tache se uită lung după ei şi după ultimul drapel ce fîlfîia, făcîndu-i parcă semn să-l urmeze. Se întoarse în crîşmă întunecat la faţă. Îşi destupă o sticlă începînd să bea şi să-şi vorbească singur. „Îi văzuşi, Firfirică ? Se duceau de parcă îi mîna vijelia ! Şi tu stai aici, ca un fătălău, aşteptînd pe toţi beţivanii... da şi ăştia s-au împuţinat că s-au dus naibii care încotro ! Prinzi grăsime pe burtă, Firfirică, sameni cu un clapon şi azi, mîine or să se întoarcă care s-or mai întoarce, fie Leonţiu sau Zagură, şi or să te scuipe în obraz că în vreme ce ei se luptau cu turcii, tu te luptai cu băuturica şi cu fustele Miţei, trăsni-o-ar Dumnezeu de ţigancă parşivă !“

Şi stătu mult cu el de vorbă, şi îşi făcu socotelile pe hîrtie, adunînd şi scăzînd, şi iar se da înapoi de la idee ca şi cîinele prins în laţul hingherului, şi iar o lua înainte auzind în sufletul cel bătucit de pleşcar ordinul comandantului : „Soldat Firfirică Tache, striga vocea. Prezent ! răspundea Tache în el. Pentru faptele de arme săvîrşite împotriva inamicului, măria-sa vodă, îţi acordă «Virtutea militară»“. Şi Firfirică scoase pieptul în afară şi oftă. Şi drapelele fîl-

fiiau şi soldaţii prezentau armele pentru onor şi comandantul îl săruta pe amîndoi obrajii. Deodată îşi lăsă capul pe tejghea şi începu să plîngă. Plîngea cu faţa ghemuită în palme, cu sughiţuri palide, cu suferinţa neputinciosului care ar fi dorit să facă şi el ceva măreţ şi nu putea. Lîngă el apărură, îmbrăcaţi militar, Leonţiu şi Zagură. Rîdeau de se prăpădeau şi îi întindeau mîinile. Şi din nou auzi fanfara militară. Se strînse ca de frig uitîndu-se la toate sticlele de pe rafturi, la mesele schiloade, la scaunele puturoase şi scuipă lung în mijlocul crîşmei. Mai aruncă o privire la dugheana pe care o cumpărase şi se ridică în picioare ca un om care ia o hotărîre definitivă. Scoase din sertarul tejghelei călimara, tocul şi hîrtia. Scrise mare, citeţ, cu litere de o şchioapă, scoţînd limba din gură, canonindu-se şi transpirînd, trei cuvinte : **PLECAT LA REZBEL**. Ieşi, trase oblonul, puse lacătul şi lipi hîrtia. Se simţea mai uşor şi era mîndru de parcă ar fi săvîrşit o faptă de arme. Ajuns acasă îşi strînse tot calabalîcul cărîndu-l în pivniţă unde avea ascunzători pe care nu le ştia decît el. Se duse apoi la chiriaşi să-şi ia rămas bun. Cînd auzi madam Fima că dom'Tache pleacă la rezbel se cruci bătîndu-se peste gură, gest care îl impresionă pe Tache grozav. Intră la familia Dincă. Plozii, vreo şase la număr, văzîndu-l se strînseră ciotcă lîngă mamă care, crezînd că dom'Tache vine să facă scandal pentru chirie, luase o poziţie agresivă. Auzind despre ce este vorba, femeia răsuflă uşurată, ba chiar îl invită să ia loc pe un scaun cam şubred pe care dom'Tache îl refuză după o scurtă privire.

— Chiar pleci, dom'Tache ? întrebă femeia cu o umbră de îndoială.

— Plec, cucoană, că ţara are nevoie de braţe, răspunse Tache repetînd vorbele unui politician pe care le citise în gazetă.

Îşi luă rămas bună şi de la amărîţii ăia de Naftuli, o familie de evrei sărmani care îşi duceau zilele din cărăuşie. Cînd să plece, Miţa ţiganca îi făcu semn de la gard.

— Mi-a plecat omu, dom'Tache. Să viu ?

— Unde-i plecat, fa ?

— Unde ? ! La rezbel. La dracu să-l ia !

— La rezbel ? se miră Tache. Păi şi eu tot la rezbel plec, răspunse Firfirică plin de ifos. Miţa pufni în rîs. De ce rîzi femeie ? Nu-ţi vine a crede ?

— Nu crez, dom'Tache, macar de m-ăi omorî. Nu crez ! Că nu te-nduri mneatale să dai crîşma şi casa pe-o puşcă şi-o bainetă !

Tache o înjură de mamă, apoi ieşi mîndru pe poartă îndreptîndu-se spre Comandament. Începu să calce falnic, sugîndu-şi burta, în vreme ce, prin faţa ochilor revăzu drapelul fîlfîind în vînt şi făcîndu-i semn prietenos de chemare. Sudoarea îi brăzda faţa grasă, furişîndu-se prin barbă înspre gît. Firfirică nu se şterse. „Trebuie să plec, îşi spunea el întruna. Trebuie să plec. Ce mă-sa ? ! Parcă mi-a murit ruşinea ! Poate că scap !" îşi continuă el gîndul. Dintr-o curte se repezi un cîine lătrînd furios. Firfirică nici nu se sinchisi. În dreptul Comandamentului se opri cuprins de spaimă. Bărbaţi tineri şi mai în vîrstă intrau pe lîngă el sporovăind şi rîzînd. O clipă se gîndi să se întoarcă. Dar i se făcu ruşine. Îl trezi o voce prietenoasă şi puternică de bărbat.

— La rezbel, cetăţene ?

Firfirică se întoarse buimăcit întîlnindu-se cu doi ochi albaştri şi veseli.

— La rezbel, răspunse într-o doară.
— Atunci să intrăm că e o înghesuială...
— Ca la pomană, mormăi Tache.
— Tot volintir ?
— Tot. Da cum îţi zice ? întrebă Firfirică.
— Tache Lambru, răspunse bărbatul.
— Ei, bată-te să te bată ! se miră Tache. Şi mie îmi zice tot Tache, Tache Firfirică, comersant şi apropitar.

Şi cei doi intrară rîzînd, ca doi elevi pe poarta şcolii.

* * *

În faţa oştenilor români se înălţa duşmănoasă şi ameninţătoare Plevna. Înconjurată de o linie de fortificaţii ca o potcoavă uriaşă cu colţurile răzimate pe malul drept al Vidului şi ascunsă vederii de dealurile din jur, aştepta ca fiara încolţită, pe cei ce ar fi atacat-o. Partea convexă a semicercului era întoarsă spre Griviţa şi Radişovo, în aşa fel că începutul potcoavei pornea de pe malul drept al Vidului tăind satele Opanez, Bucova şi Griviţa, după care cobora spre sud-est către Radişovo cîrmind prin satele Krişin şi Olceagaş, întorcîndu-se iarăşi pe malul drept al Vidului. Linia mergea pe coamă de dealuri repezi şi drepte ca nişte ziduri de cetate, dominînd valea Bucovei sau, cum o numeau turcii, Bucova-Tabia, apoi continua pe deasupra Griviţei, botezată de turci Abdul-Kerim Tabia, şi de ruşi şi români „marea redută de la Griviţa". Armata turcească de la Plevna era compusă din nizami, redifi, trupe de elită din garda imperială a sultanului, contingente neregulate din

Albania şi Bosnia şi din provinciile asiatice. Dispunea de armament foarte modern în vremea aceea.

Cele trei divizii ale armatei române au fost puse împreună cu două corpuri de armată ruseşti sub comanda supremă a lui Carol 1, formîndu-se astfel armata de vest. Cartierul domnesc s-a stabilit la Pordim, de unde în ziua de 27 august se dădu următoarea proclamaţie : „Români ! Alături cu drapelul Augustului Imperator al tuturor Ruşilor, pe care stă scrisă emanciparea popoarelor creştine din Orient să înălţăm şi noi drapelul nostru care poartă semnul de viaţă de sine stătătoare, semnul de independenţă al Statului Român. Iubirea cu care veţi susţine şi veţi îmbrăţişa pe fraţii şi fii voştri care au trecut Dunărea spre a afirma vitalitatea şi forţa României, vor înzeci avîntul şi valoarea lor. Cu deplină, dar, încredere în concursul unanim şi necurmat al tuturor claselor Naţiunei şi în convingerea că vă veţi îndeplini toţi cu sfinţenie, de la mic pînă la mare, şi în orice împrejurare, datoriile voastre către patrie, noi intrăm făţiş în luptă înălţînd vechiul strigăt cu care mai ades au învins părinţii noştri : «Înainte cu dumnezeu pentru ţara noastră, pentru legea noastră !»“ I.C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, P. S. Aurelian, G. Ghiţu şi I. Cîmpineanu contrasemnaseră proclamaţia. Peste trei zile, românii atacară Griviţa.

* * *

Gîndurile fugeau înspre casă învîrtindu-se în jurul vetrelor ca sufletele celor ce au plecat din lumea asta, cum se spune în basmele strămoşeşti. De undeva, din dreapta, se auzeau mugind înfundat tunurile ruseşti. Leonţiu stătea cu faţa la soare, cu ochii

închişi. Încerca să-şi cîrpăcească amintirile, dar nu reuşea să adune şi să închege nimic. Parcă s-ar fi născut atunci. Ceva mai departe, soldatul Ieremia Robu, ţăran din Lipca Veche, îşi povestea cu voce scăzută visele. Cei din jur îl ascultau cu gurile căscate de uimire.

— Se făcea aşa, spunea el, ca o cîmpie mare cît puteai cuprinde cu ochii. Şi eu mergeam singur prin ea pînă ce am ajuns în mijlocul ei. Acolo am stătut să răsuflu, cînd deodată cîmpia a început să ardă. Jucau flăcările în jurul meu şi şuierau ca şerpii... Iar eu m-am temut şi am vrut să fug, dar a venit o apă neagră şi a stins flăcările. Acu eu tot mă minunam ce poate să fie asta şi văzui cu ochii mei cum se înălţau braţe din apa aceea neagră, şi apăreau trupuri care de care mai mătăhăloase, şi se făceau că mă strigă pe mine întinzînd mîinile să mă apuce. Şi-l văzui pe Tite Roşu, unul din satul meu, care muri de mult, cum venea înspre mine tot jucînd şi rîzînd... Se opri o clipă închinîndu-se. Frate-său, Dumitru Robu, îl asculta înfricoşat. Tite îmi ieşi în faţă şi îmi strigă : „Degeaba fugi, Ieremio, că d-aci nu mai ieşi !“ Şi iar se puse pe rîs. Am dat eu să fug, da picioarele se făceau tot mai grele, pînă nu le-am mai putut mişca...

Matahala de Zagură fierarul care era ceva mai la o parte, scuipă lung, ridicîndu-se plictisit. Se apropie de Leonţiu care stătea ca un cîine jigărit la soare întinzîndu-se. Îl privi o clipă cu coada ochiului, fără să se mişte din poziţia lui.

— M-a înnebunit Ieremia ăsta cu visele lui neroade, mîrîi Zagură. Leonţiu surîse fără să răspundă. Se aude, continuă Zagură schimbînd vorba, că în cîteva zile pornim la atac...

— Măcar ! răspunse Leonțiu plictisit. S-alege într-un fel. Ce atîta zurbă pentru o amărîtă de viață ! Fierarul îl privi mirat. Ne oploșim, ne cocoloșim, am fi în stare să ne băgăm și în gaură de șoarece numai să ne apărăm viața. Pentru anii ăștia cît îi avem de trăit, facem cele mai mari ticăloșii...

— Mă, tu ai venit aici să crăpi ? îl întrerupse Zagură.

— Am venit să-mi schimb viața, dacă vrei să știi, îi zise Leonțiu.

— Cum să ți-o schimbi ? întrebă Zagură fără să înțeleagă.

— Iac-așa ! Să devin un alt om. Poate că văzînd atîta suferință și durere o să mi se moaie inima și o să pornesc pe altă cale. Asta nu mă împiedică să-mi fie dor de crîșma oțului ăla de Firfirică, adăugă el zîmbind.

Zagură nu răspunse. Își curăța unghiile cu vîrful baionetei.

— Tu la ce ai venit aici ? îl întrebă Leonțiu pe fierar.

— Nu știu cum să-ți spun. M-a apucat într-o noapte o milă de toți care sînt aici. Adică de ce ăia să se lupte pentru tine și tu să stai și să strîngi gologani, așa mi-am spus ! Mi se părea că sînt frate cu toți, din aceeași mamă,... că sînt mai mici ca mine și n-are cine-i apăra și,... uite așa ! Mă trezii aici !

Se făcu tăcere. Se auzea scîrțîitul carelor de la inamic. Vîntul adia încetișor. Ceva mai încolo, Niculăiță Gușă, caporal din compania a doua, șuiera din frunză. Alții dormitau prinși de apele somnului.

— Drepți ! se auzi vocea sergentului major Cristea ce venea în fuga mare.

Săriră cu toţii în picioare.

— Alinieeeea! Vine măria-sa! Măăă, cînd o ajunge vodă în dreptul vostru, să strigaţi un *ura* de să sară fesurile turcilor din cap!

Din stînga se auzeau urale. Locotenentul Vărăşteanu se apropie în fugă cu sabia afară.

— Măăă, tu, de colo! Tu, mă, tu, se adresă Cristea lui Zagură, scuipă pe cizme, fă ce-i face şi lustruieşte-le! Să-mi fac mustăţile în ele! Tu, ăla micu, potriveşte centironul pînă nu te potrivesc eu!

Se vedea un pîlc de călăreţi apropiindu-se în trap. Iancu Vărăşteanu se întoarse spre trupă.

— Fiţi atenţi, băieţi! Să ieşim bine! Dreeepţi! Pentru onor, înainte, prezentaţi... arm'!

Se auzi plesnitura palmelor ce loveau armele. Apoi din piepturile soldaţilor răzbiră urale puternice. Primul călăreţ, cu mantaua desfăcută şi chipiul pus drept pe cap, era vodă. Locotenentul Iancu Vărăşteanu se repezi să-i prezinte raportul. Vodă îl opri printr-un gest uşor. Îşi struni calul în faţa soldaţilor ducînd un deget la chipiu.

— Bună ziua, copii!

— Să trăiţi!

Domnitorul îşi plimbă privirea rece şi puţin obosită peste soldaţi. Îl însoţeau generalul rus Zotof, locotenent-colonelul Măldărescu şi ceilalţi ofiţeri de ordonanţă. Urmă o clipă de tăcere adîncă. Iancu Vărăşteanu rămase cu sabia înclinată pentru onor. Vodă îşi muta privirea cînd asupra unuia, cînd asupra altuia. Nu părea nici mulţumit, nici bine dispus. Închis în el, cu figura împietrită, fără nici un licăr de surîs, dar nici de încruntare. Carol îşi purta calul prin faţa trupei de parcă ar fi căutat ceva. Deo-

dată se opri în fața lui Constandin a lu' Pelimon. Îi ridică centironul puțin căzut cu cravașa, uitîndu-se la el dintr-o parte.

— Aveți de toate, băiete ? îl întrebă vodă.

— Să trăiți, măria voastră, avem de toate, numa... Se opri speriat de îndrăzneala lui.

Locotenentul Vărășteanu ridică privirea uitîndu-se la Pelimon pe sub cozoroc. „Cine știe ce prostie mai spune și ăsta acuma", gîndi Iancu.

— Numai ce ? stărui vodă. Pelimon își linse buzele de emoție. Spune băiete !

Vocea lui vodă suna aspră și metalică. Asta îl înfricoșă și mai tare pe Constandin. „Dracu mă puse să nu-mi țin gura?" Ar fi vrut să-i spună domnitorului că pîinea e mucegăită și că fasolea e pe sponci, d-abia o dibui în ciorbă, dar o întoarse repede cu viclenia aceea a țăranului român.

— Numa, ...reduta de-acolo, n-o avem, măria-ta ! răspunse Pelimon arătînd cu ochii înspre pozițiile turcești.

Iancu Vărășteanu respiră ușurat. Vodă își supse buzele, spre a nu-l umfla rîsul. Generalul Zotof întrebă pe unul dintre ofițeri ce spusese Pelimon. Acesta îi traduse și rusul rîse cu poftă.

— N-aveți decît să o luați, îi zise vodă lui Constandin după o clipă.

— Apăi,... o s-o cam luăm, măria-ta, răspunse Constandin mulțumit că a întors-o bine.

— Cum te numești, băiete ? îl mai întrebă vodă.

— Să trăiți, măria-ta, sînt soldatul Pelimon Constandin, din regimentul al zecelea de dorobanți, batalionul întîi, plutonul doi.

— Ştii cum îl cheamă pe comandantul regimentului dumitale ? se mai interesă vodă.

— Ştiu, să trăiţi, măria-ta, răspunse Pelimon. Îl cheamă don'locotinent-colonel Măldărescu.

— Dar pe comandantul batalionului ? stărui Carol.

— Să trăiţi, măria-ta, pă don' comandant al batalionului îl cheamă don' maior Şonţu.

Vodă se întoarse către ceilalţi soldaţi adresîndu-li-se cu aceeaşi voce lipsită de căldură.

— Căutaţi să vă faceţi cu toţii datoria către ţară cît mai bine !

Salută cu degetul la chipiu după cum îi era obiceiul, apoi întoarse calul pornind în galop urmat de ofiţeri. La puţină vreme se auziră urale dinspre plutonul sublocotenentului Mateiu Alevra. Vărăşteanu comandă repaosul şi se depărtă spre a afla de la Mateiu cum se descurcaseră celelalte plutoane. Leonţiu se apropie de Pelimon rozînd veşnicele lui seminţe de floarea-soarelui.

— Zi, aşa, Pelimoane ! Îţi veni ţie dintr-o dată să-i zici lui vodă de redută !

— Ba ! Vrui să-i spun de ăia de la manutanţă, dar dacă îl văzui că se uită la mine chiorîş, mă lăsai păgubaş şi dădui fasolea pă redută. Şi ieşii mai bine la socoteală.

Spuse toate astea fără urmă de rîs sau de glumă, ci serios, ca ţăranul care socoteşte cum ar fi mai avană negustoria. Zagură rîdea de se prăpădea. Ieremia Robu se apropie cu veşnica lui sfioşenie.

— Pelimoane, spuse el cu vocea lui domoală şi blajină, erai gata, gata să zici cine ştie ce...

— Ce să spun, mă ? se oţărî Pelimon la el, plin de curaj. Adic'telea pîinea nu-i mucegăită ? Şi boaba de fasole n-o cauţi cu lingura pînă ameţeşti? Iote, măăă!

se miră Pelimon de teama lui Ieremia. Şi ce ? Vodă nu-i tot om ca mine ?

Robu se depărtă făcîndu-şi cruce.

— Te făcuşi al dracului, Pelimoane ! îi strigă Zagură aruncînd cu un bulgăre de pămînt în el.

Spre seară primiră raţie dublă de pîine şi tutun. Vremea începuse să se înrăiască. Nori groşi se burzuluiau pe cer şi vîntul sufla cu putere. Începuse să plouă încet, aşezat, de parcă ar fi fost ploaie de toamnă. Dumitru Robu se întinse lîngă frate-său Ieremia, văitîndu-se că l-au ros cizmele. Era un băiat tînăr, blonziu, cu umeri înguşti ca de fată şi cu o faţă veşnic mirată ca de copil. Tăceau toţi prefăcîndu-se că dorm, dar nu dormeau, căci în fiecare se zbătea ceva ca o pasăre ce ar fi vrut să zboare din colivia zăbrelită a coastelor şi nu putea. Zagură se trînti lîngă Leonţiu ca un bivol în băltoacă, suflînd greu. De undeva se auzea clipocitul unei singure picături de apă care cade pe acelaşi loc. Ploaia aducea a ţîrîit de greier.

— Dormi ? întrebă Leonţiu pe Zagură.

— Nu dorm.

— Oare cum ne-o sta nouă morţi ? îl răscoli Leonţiu pe fierar.

— Du-te'n mă-ta ! îl înjură acesta. Tăcură. Nu mă tem că mor, Leonţiule, spuse fierarul. Mă tem de schilodeală şi de şacali. Am auzit că umblă pe-aici ca cîinii.

De departe veneau bufnituri de tun. Şi greierii ţîrîiau. Şi erau mulţi, mulţi de tot...

— În definitiv, ce naiba am făcut eu în viaţă ? se întrebă Leonţiu. M-am tîrît ca un cîine la picioarele unuia şi altuia care îmi arunca codrul mai mare de mămăligă, munceam pe unde se nimerea doar, doar

mi-oi îndulci și eu viața... că tare amare mai îmi erau zilele și deodată... Pufni în rîs. Mă mir și eu de ce-am ajuns !...

— De ce moașă-ta n-ai învățat și tu o meserie ? îl întrebă Zagură.

— Te făcuși deștept, bre Zagură ! Păi tu ce crezi că am fost la viața mea ? Am făcut toate meseriile. E drept că n-am învățat, dar le știam ca lăutarii, după ureche. Am fost dulgher, tinichigiu, zugrav... Da cine avea nevoie de Leonțiu să-i zugrăvească ogeacul ? Că ăia sărmani și prăpădiți mă chemau și după aia începeau să se vaite că n-au cu ce-mi plăti. Ce era să fac ? Mai începeau să urle și plozii în jurul meu, mai bocea și muierea, așa că îmi luam bidineaua și îi dam dracului, să fie pomană de sufletul tatii ! Într-o zi, cum mergeam eu amărît pe străzi, cu găleata după mine, hop că mă strigă o cucoană, mă tocmește și apucă-te, Leonțiule, de treabă. Am spălat pereții cu săpun, am pregătit culoarea, mă rog, tot dichisul. Cînd să plec, că se făcuse noapte, îmi spune cucoana că să dorm acolo, că ce să mă mai duc pînă acasă, ca să m-apuc de lucru mîine dis-de-dimineață. Am zis, bine, cucoană ! De unde să știu ce avea ea în cap ! Peste noapte mă trezesc că vine peste mine și mă zgîlțîie și mă trage și îmi zice, „vină măi, Ionică, la mine în pat că ți-o fi frig aici". Am sărit ca ars. Era fleșcăită și îi puțea gura ca la un șoarece mort și despletită cum era, mă prinse spaima, deh, ...aveam și eu nouăsprezece ani ! S-a agățat de gîtul meu și a dat să mă sărute. Am îmbrîncit-o și am fugit că era de vîrsta mamei. A doua zi m-a luat poliția ca din oală că să scot cerceii de aur și broșa, că de nu, în pușcărie o să-mi putrezească ciolanele ! Eu mă juram pe

toţi sfinţii că n-am luat nimic, dar ei o ţineau una şi bună. Şi m-au bătut, măi frate, pînă am scuipat sînge. P-ormă m-a văzut un comisar. S-a uitat la mine, m-a măsurat cu privirea şi mi-a spus, „hai cu mine" ! M-a dus la un boier acasă. Ăla s-a uitat la mine şi a zis : „Bun ! E în ordine !" P-ormă comisarul mi-a zis să nu fac pe nebunul şi să ascult de boier, că dumnealui m-a scos de la başcă şi dacă fac vreo mişcare intru din nou. Vroiau să mă facă mardeiaş politic, dar eu am zis că mai bine să mă creadă lumea hoţ decît să sparg capetele unora care nu mi-au făcut nimic. Şi m-am făcut hoţ ! Şi prima pe care am furat-o a fost cucoana... Şi i-am furat cerceii şi broşa, că le avea ascunse în sertarul de la măsuţa de noapte, aşa ca să ştiu măcar pentru ce m-au bătut ! Şi bijuteriile le-am dat de pomană la una cu bărbatul bolnav şi cu şapte copii. Aşa că n-am prins nici năravul ăsta. Da m-am răzbunat şi eu !... Şi păsări prindeam şi le vindeam, da ţineam minte unde le-am vîndut. Le furam şi le dam drumul, că nici mie nu mi-a plăcut să stau în colivie.

Tăcu şi începu să ronţăie seminţe. Zagură tăcea şi el. Greierii dădeau concert acompaniaţi de mugetul tunurilor ce băteau din cînd în cînd ca şi cum ar fi vrut să amintească că mai e vorba şi de un război.

— Mai tîrziu, reîncepu Leonţiu, am vrut să mă însor, dar s-au găsit cîţiva să-i spună fetii şi părinţilor că aş fi stat la başcă. Cînd a auzit tată-său m-a luat la goană. După aia am început să beau şi să-mi las banii la oţu de Firfirică... Se opri trăgînd cu urechea. Dormi, Zagură ?

— Nu dorm, răspunse acesta. Mă gîndeam la ce spuneai tu !

Nici Constandin a lu' Pelimon nu dormea. Se gîndea la Ana care venise nu de mult cu carele de alimente pînă în fața Plevnei. Cînd îl strigă sergentul că îl caută muierea lui, i se muiară genunchii. Făcuse Ana sute de kilometri, borțoasă cum era, ca să-i aducă cojocul lui taică-său, cîte ceva de ale gurii și să-l vadă. Mai ales să-l vadă. În timp ce el mînca, ea îl privea cu dragoste și de mamă, și de nevastă. Nu-și vorbiră prea mult. Constandin o ținu toată vremea în brațe, simțind trupul femeii dogorindu-l. Îi săruta ochii, și gura, și mîinile, în vreme ce Ana îl mîngîia șoptindu-i vorbele lor de dragoste.

— Constandine, îi zisese ea la despărțire, fă așa fel să nu te prăpădești că viața fără tine...

Se ținuse tare pînă acum, dar o răzbise plînsul. Plîngea înfricoșată, zguduindu-și umerii firavi și lacrimile i se scurgeau pe obraji, lăsînd dîre de murdărie pe fața plină de praful drumului. Ana spusese aceleași vorbe pe care le rostise și Luiza Romalo lui Mateiu Alevra și toate femeile bărbaților lor, care plecaseră la moarte cu voie sau fără voie. Numai că Ana le spusese țărănește, așa cum știa ea să vorbească și să gîndească.

Pelimon se răsuci în așternut. Își scoase pacul de tutun aprinzîndu-și țigara. Ceilalți, mulți dintre ei adormiseră, sforăind puternic.

— Leonțiu ! strigă Zagură.

— Ce-i, mă ?

— Nimic, răspunse Zagură. Nimic. Ziceam că dacă s-o întîmpla...

Se opri retezînd gîndul perfid al morții cu voința omului puternic.

— Ce să se întîmple, Zagură ? insistă Leonțiu.

— Nimic, mă ! Lasă-mă în pace. Cînd eram mic, beam ţigară pe cîmp, noaptea. Şi cînd n-aveam cu ce s-o aprind, prindeam licurici, că ziceam că-s cărbuni umblători...

— Măi, că prost mai erai, rîse Leonţiu.

— Prost, da, răspunse Zagură, gîndindu-se că s-ar putea să moară totuşi...

* * *

Mateiu Alevra privi ceasul. Unu şi un sfert după miezul nopţii. Încercase să-i scrie Luizei, dar se trezise deodată cu sufletul gol şi mintea rătăcită. Făcu cîţiva paşi prin cort. Fără să vrea, ochii i se opriră pe tocul revolverului. „Oare l-am încărcat ?“ se întrebă el. Îl scoase răsucind butoiul. Capsele străluceau ca ochii rîsului. Se lăsă încet pe pat. Îşi aminti de casa în care trăise, de salonul unde se sărutase cu Luiza, ba i se păru că aude chiar vocea ei şi îi veni gîndul că zăcea în cortul ăsta de cel puţin o mie de ani. Mai revăzu gara, lumea care alerga spre vagoane, pe el, căutînd cu privirea prin furnicarul de oameni, şi deodată o zări. Venea repede, căutîndu-l îngrijorată. La fereastra vagonului mîinile lor se strînseseră de parcă le-ar fi lipit cineva pe vecie. Nu-şi vorbeau pentru a nu-şi zăticni privirile care se căutau mîngîindu-se la nesfîrşit. Pe urmă Luiza a dispărut în mulţimea de pe peron. Îi căuta mîna, dar erau atîtea mîini care se înălţau fluturînd batistele, rostind prin mişcare ceea ce gurile nu mai avuseseră vremea să rostească. I se umeziră ochii. Foaia de cort se dădu la o parte. Venise Iancu Vărăşteanu.

— Am văzut lumină în cortul tău, spuse el,

— Nici tu nu poţi dormi ? îl întrebă Mateiu.

— Imposibil. Cred că din cauza ţînţarilor.

Îl mințea pe Mateiu pentru a nu-i transmite și lui starea sa de neliniște. Se așeză pe pat scoțînd din buzunarul mantalei o sticlă de coniac. Mateiu făcu ochii mari. Băutura îl va ajuta să uite sau să doarmă cel puţin ! Îl iubea pe Iancu Vărășteanu ca pe un frate mai mare, mai ales că și el, și Luiza îi mărturisiseră taina lor. Vărășteanu i-a îmbrățișat din toată inima. Abia acum îl cuprinse pe Mateiu teama de moarte. Îi împărtăși gîndurile lui Vărășteanu, care începu să rîdă. Suna în rîsul lui ceva fals, ce s-ar fi dorit a fi încurajare și în care nici Iancu nu credea. Încercă să schimbe discuția povestind de una și de alta.

— Se pare că peste două zile pornim, spuse Alevra.

— Știu, răspunse Iancu și se posomorî. Am vorbit cu maiorul Șonțu...

— L-ai văzut pe Șonțu ?

— Da. Vesel, sigur pe el, convins că nu ne va ține nimeni piept... Pe de o parte e bună și încrederea exagerată în ai tăi !...

— Nu ți se pare că uneori are aceeași privire ca Serafim ? întrebă Mateiu.

— Nu știu. Nu-mi dau seama.

— Ai mai aflat ceva despre el ? stărui Mateiu.

— Nu. În ultima scrisoare, de dinainte de dispariție, îmi scria că între viață și moarte nu-i nici o diferență... Că de multe ori poți trăi ca un mort fiindcă viața nu mai valorează nimic. Subliniase „poți trăi ca un mort“ zicînd că se amuză grozav cînd așază unul lîngă altul cuvinte care sînt atît de diferite ca înțeles încît se naște acel monstru numit „tîmpenie de exprimare“. Începură să rîdă.

— Ciudată făptură, spuse Mateiu.

Vărășteanu nu răspunse. Părea preocupat de ceva. Parcă ar fi vrut să vorbească și parcă nu. Alevra avu senzația că Iancu trăia niște clipe grele.

— Mi-a scris și Vîrgolici,... începu Iancu.

— Ah, bătrînul nostru curios ca o femeie și plictisitor...

— Da. Printre altele pomenea și de Adina Vidrașcu...

Mateiu se feri să-l întrebe ceva, deși simțea că dacă ar fi insistat, Iancu ar fi cedat și ar fi vorbit. Își bău paharul pînă la fund, ferindu-se să se uite în ochii lui Iancu. Îi trecu prin minte că în scrisoarea lui Vîrgolici ar mai putea fi vorba și de Luiza, cu toate că primise scrisoarea ei cu o săptămînă în urmă. Toată ființa lui se întoarse la Luiza. Îi simțea parfumul discret pe care îl răspîndea de îndată ce intra în salon. Și aici îl simțea. În cortul pe care ploua mărunt și monoton.

— Va fi greu, spuse Vărășteanu într-un tîrziu.

Alevra îl privi fără să înțeleagă.

— Ce va fi greu, Iancule ?

Vărășteanu nu răspunse imediat.

— Mă gîndesc la ploaia care a început să cadă, răspunse el, dar se vedea bine că voise să spună cu totul altceva. E vorba de artilerie, continuă Iancu, va fi greu să-și facă amplasamentele prin noroiul și băltoacele astea.

Vorbise fără nici un chef, numai ca să spună ceva, să ascundă ce îi chinuia sufletul, întristîndu-i zilele. Din depărtare se auzeau zgomotele roților de tun.

— Merg spre poziție, explică Iancu și tăcu din nou.

Își mai turnă un pahar dîndu-l peste cap. Se strîmbă tot. Plutea ceva greu, apăsător în aer, oprind respirația.

— Se pare că vom porni mîine în zori, zise Mateiu.

— Nu cred. Din cele spuse de Șonțu, reieșea că românii ar fi încercat să-i convingă pe ruși să renunțe la atac, stăruind să se facă mai întîi întăriturile și după aceea să pornească...

— Rușii scontează pe vitejia soldaților și pe numărul mare pe care îl au, adăugă Mateiu. Și au acceptat propunerea făcută de noi ? întrebă el.

— Nu știu. Nu cred. Rămîne de văzut.

— Se aude că românii vor ataca reduta aflată la nord și că la acest atac va lua parte și brigada rusă din al noulea corp de armată, care va proteja stînga noastră.

— Și divizia a patra ?... întrebă Mateiu fără să știe de ce îl interesa divizia a patra.

— Divizia a patra va da pentru atac patru batalioane, răspunse Vărășteanu. Vor fi plutoane care vor purta scările, fascinele, gabioanele, sacii cu pămînt... Pe urmă va porni la asalt al doilea batalion în formație de companii și uite așa !... Tăcu de parcă i se așeză o greutate pe suflet.

— Atacul, șopti Mateiu mai mult pentru el.

— Ai spus ceva ? întrebă Iancu.

— Nimic. Mă gîndeam la momentul cînd se va ordona atacul.

— Aa ! Da. Momentul acela, zise Vărășteanu fără chef și începu să rîdă.

— De ce rîzi ?

— Ordinul sună cam așa : „Toți oamenii trebuie să fie bine hrăniți, să aibă pîine și brînză pe două zile. Vor fi în tunici, cu chipiuri albe, dorobanții vor purta mantale...

Mateiu surîse la rîndu-i.

— Vom pleca spre moarte unii cu mantale și alții fără, continuă Vărășteanu. Parcă are vreo importanță !

Făcu un gest nelămurit cu mîna și se ridică. Dorea să plece, să rămînă singur, simțind că nu mai poate suporta prezența nimănui, nici chiar pe aceea a lui Alevra.

— Te conduc puțin, spuse Mateiu ridicîndu-se și el.

— Cum vrei.

Ieșiră din cort. Afară, noaptea era de smoală. Ploaia se întețise. Mergeau tăcuți, ferindu-se să calce în băltoace.

— Mateiu, începu Vărășteanu, dacă voi cădea...

Alevra se întoarse privindu-i chipul palid ca după boală.

— Firește că nu e neapărată nevoie să cad, o întoarse Vărășteanu în glumă, asta în cazul că pe unul din gloanțe e scris numele meu... Deveni iar serios. La urma urmei ca să știi că ești om, trebuie să știi să mori și pentru ce să mori, altfel... Era vizibil că făcea sforțări mari pentru a spune ceva care îl măcina pe îndelete. Voiam să te rog să rupi o anumită scriscare pe care o vei găsi în bagajul meu. E adresată doamnei Vidrașcu. Să nu te mire, se grăbi el să adauge.

— Pentru ce să mă mire ? întrebă Mateiu blînd, pentru a-l face pe Iancu să vorbească. E firesc ca doi oameni care s-au cunoscut să-și vorbească și să-și scrie.

— Da, e firesc, zise Iancu posomorît.

Un soldat răsărit din noapte, salută scurt, recunoscîndu-și comandantul. Ajunseră în dreptul cortului lui Iancu.

— Te vei întreba de ce n-o rup eu și te rog pe tine s-o faci !...

— Nu întreb nimic, răspunse Mateiu cu aceeași voce prietenoasă.

— E mai bine așa. Mă scutești pe mine de explicații. Noapte bună !

Îi întinse mîna intrînd grăbit în cort.

Mateiu o porni înapoi. Se gîndi la purtarea ciudată a lui Iancu, la tristețea pe care nu o văzuse niciodată pe chipul său pînă acum. Își făcea reproșuri că l-a lăsat singur tocmai în clipa asta cînd poate că ar fi avut nevoie de el mai mult ca oricînd. Deodată auzi o voce aspră care îi porunci să se oprească. Mateiu se opri. În față apăru un ofițer urmat de trei soldați. Recunoscu chipul energic al căpitanului Valter Mărăcineanu.

— Aaa, dumneata ești, Alevra ? întrebă Mărăcineanu liniștindu-se deodată.

— Eu, domnule căpitan.

— Ce naiba cauți pe o vreme ca asta și la o oră atît de tîrzie ? Mateiu rîse ușor. Nu e nimic de rîs, îi spuse Mărăcineanu serios. S-ar fi putut să-ți găurească pielea cu cîteva gloanțe... Ni s-a semnalat în zonă apariția unui spion turc...

— L-am condus pe locotenentul Vărășteanu pînă la cortul său, găsi cu cale să explice Alevra.

— Voi civilii aveți un fel de a vă purta foarte caraghios, pufni Mărăcineanu. Ca niște domnișoare. Vă conduceți unul pe altul de parcă v-ați teme de ceva...

— Văd că și dumneavoastră,... încercă Mateiu să-i răspundă.

— Noapte bună, Alevra, i-o reteză scurt Mărăcineanu, dispărînd în întuneric cu cei trei soldați după el.

Mateiu privi lung în urma lui. Îi plăcea acest ofițer energic, puțin brutal, cu rîs puternic de adolescent,

semănînd la ochi puțin cu Vidrașcu. Își aminti de Vărășteanu, de scrisoare și de Adina. Încercă să facă o legătură, dar renunță. „Chiar de-ar fi așa, ce rost am eu în treaba asta ?“, se întrebă Mateiu. Își mai aduse aminte de un gest al lui Vîrgolici, cînd acasă, la Vărășteanu, îl făcuse atent, dîndu-i un ghiont ușor, arătîndu-i-l cu capul pe Iancu care era cu ochii ațintiți asupra Adinei. Totul nu durase decît o clipă, suficient ca în privirile acelea să se poată citi mult, încît numai un orb n-ar fi înțeles nimic. Ridică privirea spre cer. Deasupra se sparse întunericul lăsînd să se vadă o bucată albastră, purtînd în ea licărul stelelor. Ploaia încetase. Dinspre pozițiile dușmane începu să sufle vîntul. Se uită înfiorat într-acolo. „Din partea aceea vine moartea“, se gîndi el. Brusc revăzu hăul întunecat al pianului din salonul Luizei. O gură uriașă gata să înghită tot. Și nici o lumină !... Și nici o șoaptă !... Ce cumplit tace moartea ! Intră în cort și se întinse pe pat îmbrăcat. Somnul îl prinse imediat și... Se făcea că noaptea murise... Afară se întindea România de la Marea cea mare pînă în văgăuni de munte și foc de luceferi...

* * *

Se luminase de ziuă. Era o dimineață pămîntie, tulbure, încărcată cu tristețe. Nu se auzea decît zgomotul surd de căruțe sau chesoane. În șanțurile adînci băltea apa și cu toate podelele puse pe fundul tranșeelor, noroiul chiftea sub tălpi, prinzînd lipicios cizma sau opinca și trăgînd-o în josul pămîntului. De cîteva zile își făcuseră apariția șobolani grași cu coada lungă și cheală. Spurcatele lighioane năvăleau și în corturi guițînd ca porcii, cățărîndu-se pe raniță

în căutarea hranei. Păreau niște bulgări de noroi vii care se rostogoleau printre picioarele oamenilor. Baionetele și lopețile înjunghiau și despicau dezgustătoarele animale, oamenii scuturîndu-se cu scîrbă. De picioarele lui Constandin a lu' Pelimon se împiedică un soldat firav, spelb, cu ochi de viezure, cu dinții lați și murdari. Vru să lovească un șobolan. Capela îi intrase pînă peste urechile blegi. Pelimon ridică privirea gata să tragă o înjurătură, dar se opri.

— Tu ești măi, Ghiță ? se miră Constandin văzîndu-l pe a lu' Bodolan aici.

— Pelimoane ! exclamă Ghiță bucuros.

Venise de o zi și nu cunoștea pe nimeni.

— Da cum nu te opri tată-tău pă tine ? întrebă Pelimon.

— Iaca, nu s-a putut, și-apoi...nici mie nu-mi mai venea să stau acasă,... că plecă și boier Comăneanu la oaste...

— Io-te, mă, drăcie ! Da ce-i veni ?

Ghiță nu răspunse. Se mulțumi să ridice din umeri.

— Și pîn'sat ce mai e ? îl luă Constandin pe departe ca să nu-l întrebe direct de Ana.

— Păi cum știi. Rămaseră muierile, copiii și babele, răspunse Ghiță.

Se feri să se uite în ochii lui Constandin și de-al dracului nu-i spuse nimic de Ana și nici de purtarea lui față de ea cînd o dăduse pe poartă afară pentru că îl rugase s-o împrumute cu două bănicioare de mălai. Tăcea înrăit și înspăimîntat. De-o parte turcii, de alta namila asta de Pelimon.

Constandin nu-l crezu că a venit de bună voie și așa era. Îl luaseră și pe el ca pe mulți alții. Se făcu însă că îl crede. Îi văzu figura înspăimîntată și rînji

tresărind în el de părere de bine, că prea era fudul prostălăul ăsta cu pămîntul lui.

— Cum e p-acilea ? întrebă Ghiță timid.

— Apăi cum să fie ? Turcii taie nasurile și pîntecele răniților, îi explică Pelimon cu indiferență.

Ghiță se albi, făcîndu-și cruce. Pelimon nu mințea. Se găsiseră răniți ruși și români mutilați de dușmani.

— Poate că n-om porni acu, îngînă Ghiță.

Constandin rîse. Mai încolo, Mihalcea, un zdrahon de moldovean cît toate zilele, povestea celor din jurul lui în gura mare, ce noroc a avut el întotdeauna în viață.

— Măăă, d-apoi știți voi cînd oi muri eu ? Cînd o face plopu perje !

— Ce-i aia „perje", măi Mihalcea ? îl întrebă unul din Mehedinți.

— Prune, măi frate ! îi zise altul în hazul tuturor.

Leonțiu se apropie de Pelimon tot ronțăind semințe. Se uită o clipă la Ghiță ca la un nimic, după care nu-i mai dădu nici o atenție. Îi întinse tabachera lui Pelimon, apoi binevoi să se ocupe un pic și de Ghiță.

— Da tu cine ești, mă, că nu te-am văzut pe-aici ? îl întrebă el.

— Eu îs Ghiță a lu' Bodolan, de fel din Stoicănești, răspunse el cîntărindu-l pe zugrav cu ochii aceia apoși și iuți ca de viezure, căutînd să afle cam cine o fi ăsta de-l întreabă pe el cine e. Leonțiu nu catadixi să i se prezinte.

CAPITOLUL V

...Niciodată moartea nu s-a clintit de pe tronul ei, ci noi ne-am dus spre ea cerîndu-i azil...

În noaptea aceea de 28 august, noapte rece, cu stele multe, multe şi căzătoare, a venit ordinul de luptă pentru trupele armatei de vest. Aducea cu el iz de moarte, dar şi de descătuşare. Se ordona ca de îndată ce se vor ivi zorile, toate bateriile de artilerie să deschidă focul asupra întăriturilor Plevnei. Bombardamentul urma să înceteze la orele nouă dimineaţa pe toată linia, ca să reînceapă la orele unsprezece. Între orele unu şi două şi jumătate bombardamentul va fi iar oprit. La reluarea lui vor înceta să tragă bateriile care prin focul lor ar putea împiedica marşul trupelor pornite la atac.

Îndată după primirea ordinului, tabăra românilor intră într-o agitaţie firească ca în ajunul oricărei bătălii. Din mintea tuturor dispăruseră ca prin farmec toate amintirile. Trăiau cu toţii viitorul sîngeros ce avea să înceapă cu acel „mîine" necunoscut. Parcă cineva ar fi rupt firul care lega sufletul soldaţilor de casă, de soţie, copil sau părinte. Erau numai nerv şi fibră. Fraţii gemeni, Fodor şi Todor, se căutau strigîndu-se. Erau doi voinici veniţi tocmai din fundul Ardealului, de îndată ce au auzit că România a intrat

în război. S-au strecurat mai tîrîndu-se, mai umblînd și au ajuns în țară. Se strînseseră țărani, muncitori, învățători, negustori. Cei mai mulți veniseră de la începutul luptelor, alții însă nu primiseră încă botezul focului.

* * *

Zagură fuma scoțînd pe nările păroase două suluri de fum. Pelimon își cerceta baioneta, Ieremia Robu își povestea visul, în vreme ce frate-său, Dumitru, se închina cucernic. Moldoveanul Mihalcea rîdea de ce povestise cu cîteva minute mai înainte. Fodor și Todor se găsiră și acum își împărțeau frățește „pita" și „slana" stînd în genunchi cu fundul sprijinit de călcîie. Ghiță a lu' Bodolan se apropie de Constandin lăsîndu-se pe vine lîngă el. Acela îl simțise, dar nu întoarse capul. Își văzu mai departe de treabă.

— Ce-i, Ghiță ? întrebă Constandin fără să-l privească.

— Ce să fie ? răspunse Ghiță. Venii și eu lîngă tine.

Lui Pelimon i se făcu deodată milă de Bodolan.

— Lasă, mă, că trece și asta, îl încurajă el. Ai să te întorci acasă și ai să faci iar pă nebunul cu pămîntul tău, rîse Constandin.

— Constandine, să nu mă lași, scînci plîngăreț Ghiță.

Privi cu teamă la namila asta de român ca și cum Constandin ar fi fost un munte care ar fi putut să-l adăpostească și să-l apere de urgie.

— Măi, decît te-ai văita ca o muiere, mai bine ți-ai ascuți baioneta, că o să ai nevoie de ea.

Pe Ghiță îl trecură fiorii. Se gîndi o clipă să-i mărturisească lui Constandin chestia cu juncanul pe care i-l tăiase, ca odată mărturisit, Dumnezeu să-l ierte și să nu-l pedepsească. Dar nu-i spuse nimic. Dacă Pelimon după ce va auzi nemernicia lui îl va lăsa singur în vîltoare ? Începu să rîdă spre a-i da impresia lui Pelimon că nu se teme de nimic. Scoase baioneta și o șterse de unsoare.

— Așa e, Constandine, o să cam am nevoie de ea. Făcea pe voinicosul, dar tremura sufletul în el ca frunza bătută de vînt. Ia vezi, taie bine ? Îi întinse baioneta. Pelimon o încercă cu buricul degetului.

— Taie pă dracu ! Asta nu intră nici într-un cartof, darmite într-o burtă de turc !

Lui Ghiță i se făcu greață. Constandin îi ascuți baioneta înapoindu-i-o. Ceva mai la o parte, Zagură meșterea închizătorul carabinei. Se uită la Leonțiu făcîndu-i cu ochiul.

— Tu ce stai, măi Leonțiule ?

— Da ce să fac ?

— Iacă, să-ți cureți arma, să-ți verifici baioneta...

— N-am eu nevoie de-alde astea.

Scoase din sîn drughineața lui cu măciulie de fier, de care nu se despărțise niciodată, uitîndu-se la ea cu dragoste. Zagură făcu din gură un sunet necuviincios.

— Adică, tu te crezi aici prin mahalalele Bucureștiului ? Te încaieri cu unul sau altul și îl altoiești la mir ?

— Las'că știu eu ce fac, răspunse Leonțiu liniștit.

Lîngă ei se nimerește și Ilarion Hoaspă. Fața lunguiață și smeadă era încadrată de o barbă mare care îi lungea chipul și mai mult. Hoaspă fusese popă.

Cînd a auzit că-i rezbel, n-a mai stat pe gînduri. A lepădat sutana şi a îmbrăcat haina de soldat. Nu prea vorbea şi nu se băga cu nimeni. Ştia să cînte frumos, că noaptea cînd n-aveau somn cîntau cu toţii, dar popa îi întrecea.

— Nu ţi-e teamă, părinte ? îl întrebă Zagură în glumă.

Hoaşpă ridică sprîncenele stufoase.

— Teamă ? De ce, fiule ? Odată şi odată tot trebuie să plecăm din lumea asta. E chestie de timp. Şi-apoi mai uşoară şi mai frumoasă e moartea aici, în noroi, decît a îmbuibatului în patul lui cu cearşaf curat.

— Părinte, dar uneltele popeşti ţi le-ai adus ? glumi mai departe Zagură.

— Cum de nu, fiule ! răspunse Ilarion serios arătîndu-i lui Zagură baioneta.

Zorile începură a se ivi. Dintr-o geană de întuneric răzbătu o lumină albă cît o năframă. În jurul ei, norii vineţi acopereau cerul. De undeva din apropiere se auzeau roţi de căruţe. Li se aducea pîinea şi brînza. Cîţiva soldaţi începură să împartă raţiile pe plutoane. Zagură înlemni. Se uita la soldatul care stătea cu burta în afară şi nu-i venea să creadă.

— Măi, Leonţiule, ia te uită şi tu că mie mi-e că am orbul găinilor !

— Ce să văd, Zagură ? întrebă Leonţiu mijindu-şi ochii.

— Măi, ăla care împarte raţiile nu-i Tache Firfirică ?

— Ce să caute Firfirică aici ? Oţu ăla îşi vede de afacerile lui la Bucureşti. Totuşi întoarse capul. Sări drept în sus. Să mă ia dracu dacă nu-i Firfirică ! izbucni Leonţiu.

Soldatul se apropia de ei căscînd ochii mari.

— Leonţiu ! Zagură ! Aoleo, mînca-v-aş ! Beţivii mei ! Olio, lio, lio !

Îl apucă pe Tache un plîns din ăla paraponist, că nu mai nimerea şorţul să se şteargă cu el. Pentru că cei doi reprezentau în faţa lui Firfirică toată trăirea lui înainte de rezbel. Crîşma, gologanii, Miţa ţiganca, viaţa lui de fante tomnatec de mahala şi de zurbagiu.

— Da ce faci p-aici, dom'Tache ? îl întrebă Leonţiu nevenindu-i totuşi să creadă.

— Venii să lupt şi eu, răspunse Firfirică săltîndu-şi puşca „Krinka" cu ţepuşa lungă. Aoleuuuu, pupa-v-aş, ... copiii mei !

Luînd capul lui Leonţiu în mîini, îl sărută pe obraz şi pe gură. Pe urmă îl sărută şi pe Zagură. Le dădu raţii triple şi nu mai ştia ce să facă de părere de bine.

— Dă-i şi popii, dom'Tache, că el ne face împărtăşania, rîse Leonţiu arătîndu-i-l pe Hoaşpă.

— Îi dau, fraţilor, zău că îi dau, că dacă e prieten cu voi, care va să zică e pricten şi cu mine, spuse Tache punîndu-i şi popii două raţii. Se îndoi în faţa lui Hoaşpă care nu catadixi să se ridice. Blagosloveşte, sfinte părinte ! zise Tache aşteptînd cu fruntea plecată.

— Amin ! spuse Hoaşpă făcînd semnul crucii asupra lui Firfirică. Şi Domnul să primească !

— Ia spune drept, dom'Tache, îi zise Zagură rîzînd, îţi iese ceva la treaba asta ?

— Îmi pare rău că tocmai tu să zici vorbele astea de mine, răspunse Tache ofensat. Eu venii să lupt cu turcii, lovi-i-ar brînca ! Da ştiţi voi pe ăl de avea dugheana lîngă mine ?...

— Turcu ?...

— Turcu, mă ! El-Zafi. Era spion, trăsni-l-ar ! Cînd au pus mîna pe el, și-a făcut seama. Ca să vezi cu cine stai alături și haber n-ai ! Îi plăcea lui Tache să spună cuvîntul „haber n-ai“ pe care îl prinsese de la ofițeri. Se auzi strigat. Cu bine, fraților, și să știți că vă am în grija mea. Și pe tine, popo ! Ai mei sînteți ! Numai să nu-mi faceți vreunul pocinogul și să crăpați, că mă fac foc !

Se depărtă în fugă, rîzînd, alergînd crăcănat, cu burta înainte, săltîndu-și arma.

— Ce mai zici de asta ? se cruci fierarul. Firfirică la rezbel ! Să-și lase el afacerile și țiganca ca să vină aici !

— Deh, răspunse Leonțiu. Cît o fi de parșiv, tot român e și el. L-o fi ros rușinea și a luat-o din loc ! Fapta asta îi iartă jumătate din păcate. Așa-i, popo ?

— Amin ! răspunse Hoașpă înecîndu-se cu un dumicat de pîine cît toate zilele.

Deodată pămîntul se cutremură. Săriră cu toții în picioare. Din trei sute douăzeci de guri de tun se revărsa puhoiul de fier asupra Plevnei. Se părea că niște mîini uriașe apucaseră pămîntul scuturîndu-i măruntaiele. Artileria dușmană răspundea modest. În jurul orei nouă, bombardamentul încetă cu desăvîrșire. Pe la unsprezece începu și iar tăcu pe la ora unu. Și iar,... și iar. Pe cînd bateriile trăgeau proiectil după proiectil, comandanții începuseră pregătirile pentru lupta cea mare. După-amiază, pe platoul de la observator, s-a ținut un scurt consiliu de război — Carol, Marele Duce Nicolae, comandanții Corpurilor 4 și 9 române, comandantul detașamen-

tului aliat Imeritinski, șeful Statului major general al armatei de vest, generalul Zotof. S-au aprobat ordinele de luptă, ceasornicele au fost potrivite. Șefii plecară spre a aduce la îndeplinire ordinele primite.

* * *

Mateiu Alevra nu-și mai găsea locul. Cînd era la plutonul lui, cînd la companie. Părea cuprins de o neliniște amețitoare. Vărășteanu, dimpotrivă, era împăcat cu toate treburile astea dînd semne de totală indiferență. Soldații așteptau încordați cu nervii întinși la maximum. Trecu în galop un escadron de roșiori, urmat de o sotnie de cazaci, cu săbiile late cît palma, scoase afară din teacă. Imediat, venea un escadron de dragoni.

— Ce le pasă ăstora ? spuse Zagură arătîndu-i pe călăreți.

Nu-i răspunse nimeni.

Spre seară tunurile reîncepură tragerea. Era un fel de duduit continuu, în timp ce o pînză de foc creștea peste cîmpiile cu cerul acoperit de nori negri și groși. Ploaia ținu pînă la ziuă. Prin noapte treceau furgoane cu muniții, călăreți care duceau și aduceau ordine, ofițerii făcînd ultimele inspecții... Focurile din jurul campamentelor se stinseră, rămînînd tăciunii pe jumătate aprinși.

Era cam cu două ore înaintea atacului.

Din stînga pozițiilor românești se auziră împușcături și strigăte. Neliniștiți, Carol și Marele Duce o ținură într-un galop pînă în pozițiile rusești. Acolo aflară că turcii, surprinși de înaintarea ge-

neralului Skobelef, începuseră ofensiva împotriva stîngii armatei aliate. Corpul 4 rus, înșelat de ceață, de sub comanda generalului Krylof, se crezu atacat de turci și se lăsă tîrît în luptă. Se repezi cu o coloană de atac asupra redutei turcești de la Radișovo. Fură respinși cu pierderi mari. Românii auziră împușcăturile și strigătele, dar rămaseră pe loc, neprimind un alt ordin care să-l fi contramandat pe cel știut.

În sfîrșit a sosit și ceasul. Coloanele românești aveau să iasă din vîlceaua în care stăteau ascunse, spre a năvăli asupra temutei redute Griviţa, unde mai mult de jumătate din regimentul rus Penza fusese distrus. Asaltul îl dădeau unsprezece batalioane românești și trei batalioane ale regimentului rus Arhanghelgorod. Începuse din nou să plouă. O ploaie rece și deasă. Ceaţa încă nu se risipise. Tunurile băteau poziţiile turcești cu o furie crescîndă. La un semn al comandanţilor, batalioanele începură a urca fără zgomot coasta vîlcelei. Coloana diviziei a 3-a înainta cu batalionul 1 în frunte din regimentul 10 de dorobanți răspîndită în trăgători. Înaintea batalionului mergea maiorul Sonțu. Ținea sabia sub braț și fluiera încet cu chipiul dat pe ceafă. Din cînd în cînd se întorcea înspre trupă zîmbind și ridicînd pumnul strîns în sus. Îi urma batalionul 1 din regimentul 8 de linie în formaţie de atac în frunte cu căpitanul Valter Mărăcineanu. Alevra își conducea plutonul întorcîndu-se cînd cu spatele la inamic, cînd pornind înainte. Își simţea mîinile reci ca gheaţa și obrazul arzînd ca focul. Cei nouă sute de metri care îi despărţeau pe români de reduta dușmană au fost străbătuți într-o liniște de

moarte. Ghiță a lu'Bodolan se ținea de Constandin, părînd pe lîngă namila de Pelimon o vietate mică, îngrozită, gata să o rupă la fugă. Mihalcea moldoveanul mergea aplecat, de teamă că fiind prea înalt va fi văzut. Privea la cei din jur făcîndu-le cu ochiul și strîmbîndu-se. Zugravul mergea cu capul în jos uitîndu-se pe unde calcă. Zagură își ținea arma strîns în mînă, parcă s-ar fi temut să n-o scape. Ieremia Robu își făcea cîte o cruce neterminată, căutînd cu privirea pe frate-său, Dumitru. La dreapta lui Alevra, în fruntea plutonului, înainta Iancu Vărășteanu. Se sprijinea în sabie ca într-un baston, cu chipiul într-o parte și cu o liniște teribilă întipărită pe față. O singură dată se întoarse și, întîlnind privirea lui Mateiu, îi zîmbi făcîndu-i semn. Înaintau cu toții, emoționați, preocupați, chinuiți de aceeași întrebare : „Cum va fi în clipa aceea teribilă" ? Mateiu tresări. Mergînd drept, în afara rîndului, Mihai Comăneanu venea zorit, așa cum venea întotdeauna, fie la chefuri, fie la treabă. „Asta-i nemaipomenit !" își spuse Mateiu. Comăneanu pe front". Întîlni din nou privirea lui Vărășteanu și i-l arătă pe Mihai cu sabia. Vărășteanu făcu ochii mari și își duse mîna la gură spre a-și înăbuși rîsul. Însemna că Mihai venise de cîteva zile la divizie de vreme ce nu-l întîlniseră. Ar fi vrut să-i facă un semn, dar se răzgîndi. Zănatecul de Comăneanu ar fi fost în stare să dea un chiot de să se cutremure vîlceaua. Mateiu se întoarse spre trupă văzîndu-și de drum. Fodor și Todor se ajutau unul pe altul. Din cauza ploii pămîntul devenise clisos.

Deodată tunurile încetară. Oamenii fură înconjurați de o tăcere înfiorătoare. Li se părea că fiecare

aude respirația celuilalt. De la dușman nu răzbea nici zgomot, nici mișcare. Nervii oamenilor stăteau gata să plesnească. Un joc straniu de-a moartea se încinsese.

— Or fi fugit! își dădu cu părerea Ghiță a lu'Bodolan.

Pelimon nu-i răspunse. Înainta cu pași mari. Popa Ilarion venea în urma lor. Mergea cu capul în piept ca un berbece gata să lovească. Barba îi flutura în vînt.

— O mai fi mult pînă la ei? întrebă Leonțiu, gîfîind, pe Zagură.

— Acu ajungem, răspunse acesta fără să se întoarcă.

— Doamne, al puterilor, nu mă lăsa, bolborosea Ieremia Robu suflînd greu.

Leonțiu îl privea zîmbind. Îi plăcea figura acestui țăran slabă, cu gropi în obraji, ca icoanele pe care le săruta după fiecare încăierare, cerîndu-și iertare. Zugravului îi veni chef să cînte popește. Se întoarse căutîndu-l pe Ilarion Hoașpă. Văzîndu-l, se apropie de el cu bucurie.

— Părinte Ilarioane, cum e cîntecul ăla cu „Doamne al puterilor fii cu noi!“ ?

Ilarion holbă ochii. Privirea lui Leonțiu era fixă și sticloasă. „Oare n-o fi înnebunit?“ se întrebă popa.

— Acum nu-i vremea, fiule. Nu-i vremea, căută Ilarion să-l liniștească și trecu mai departe.

Deodată maiorul Sonțu înălță sabia. Ceilalți ofițeri făcură la fel.

Ajunși sus, la creastă, gata să se năpustească asupra redutei dușmane, românii înmărmurira. Între ei și tranșeea inamică se căsca o vîlcea lungă de vreo

șase sute de metri cu suiș repede, stăpînită de reduta turcească. O pădurice tînără le apăru înainte. Copacii erau legați între ei cu sîrme ca să oprească înaintarea năvălitorilor. Oștenii își priviră comandanții. Sonțu rămase o clipă descumpănit cu sabia ridicată. O clipă. După care se repezi înainte. Oștenii îl urmară.

Ajunși în vale, dorobanții începură să urce povîrnișul în fugă. Alunecau pe pămîntul clisos, se agățau de tufele întîlnite în cale, tăiau sîrmele, se sprijineau în baionete, își dădeau mîiniie care se întîlneau reci și jilave, tremurînd de oboseală. Gîfîiau, dar nu încetineau înaintarea. După muchea clinei se porni o adevărată grindină de foc. Începuse să bată și artileria lor. Primele obuze se sparseră în vîlceaua unde se aflau trupele ce atacau. Batalioanele se contopiră. Oamenii șovăiră o clipă. Se auzeau urletele și gemetele celor loviți. Maiorul Sonțu se înălță, strigînd din toate puterile :

— Înainte, leilor !

Primii apărători căzură sub loviturile atacatorilor. Mihalcea moldoveanul apucă arma de țeavă, lovind cu patul. Leonțiu se făcea că împunge și lovea cu drughineața de fier. Vasile Sticlete se aruncă înainte, dar o baionetă turcească i se opri în piept. Sticlete dădu drumul la armă, prăbușindu-se cu un strigăt de moarte.

— Înainte, copii ! urlă Șonțu, dar fulgerat se lăsă în genunchi.

Chipiul îi căzu. Se răsturnă pe stînga. Căpitanul Mărăcineanu se repezi încercînd să-l ridice.

— Domnule maior, ... îngăimă căpitanul.

— Oamenii,... du-i mai departe,... lasă ... du-te ... du...

Corpul deveni moale în mîinile lui Mărăcineanu.

Atunci se auzi un strigăt de deznădejde. Reduta Griviţa pe care o atacaseră nu forma doar o întăritură aşa cum era însemnată pe hărţile Statului major rus şi comunicată luptătorilor. De pe muchiile văilor Bucovei şi Griviţei, tabăra turcească se vedea într-adevăr ca o singură şi uriaşă redută, dar, privită îndeaproape, era compusă din două, legate printr-un şanţ. Terenul cu încolăcirile lui nu arăta decît feţele de la nord şi sud.

Ce mai era de făcut? Să fi întors frontul ar fi fost de-a dreptul o nebunie. Să se fi ordonat retragerea, ar fi însemnat necinste şi ruşine. În acele momente grele se auzi glasul şefului coloanei de atac, colonelul Ipătescu:

— Înainte copii!

Asemenea rostogolirii stîncilor, dorobănţimea se repezi înainte. Turcii deschiseră un foc viu de carabină, mitralii şi artilerie. Trăgeau din şanţuri, de la adăpost, de pe banchete şi de pe parapet, formînd trei rînduri de pînze de foc fără oprire.

Oamenii se transformară în fiare. Lîngă Hoaşpă ţiui ceva ca un ţînţar uriaş. Popa se aruncă la pămînt. O clipă, ca îndată să se zvîrle înainte. Lîngă el, un copăcel tînăr fu căptuşit cu zdrenţe de uniformă. Ilarion crezu că înnebuneşte. Încercă să se tragă îndărăt, dar se răzgîndi. Se repezi înainte. Goarna suna fără încetare.

— Înainte! Înainte! se auzeau glasurile comandanţilor.

Oamenii săreau peste cei căzuţi, se împiedicau, se ridicau. Unii din ei înălţau privirile spre steag, de parcă ar fi vrut să prindă puteri. Deslușiră chi-

purile oacheșe cu fesuri roșii. În fața lui Pelimon răsări un turc cît toate zilele. Răcnea, învîrtind toporul. Arma lui Constandin sări ca o surcică. Turcul deschise ochii mari, dar lopata lui Comăneanu îl despică. Goarna continua să sune. Se auzi strigătul lui Valter Mărăcineanu :

— După mine, băieți !

Se repezi în șanț, lovindu-l pe primul care îi ieși în cale, voi să se întoarcă, dar o țepușă îl țintui de parapet. Două gloanțe îi găuriră pieptul. Se lăsă încet ca un om bătrîn care caută liniștea pe pămînt. Alevra se trezi față în față cu un turc cu ochii mari și catifelați ca de femeie. Era frumos și tînăr. Își descărcă pistolul în pieptul lui. Se opri privind ochii ce se închideau încet, lăsînd pleoapele ca o cortină peste viața care a zburat. Alergă mai departe. I se împăienjenea vederea. De fum ? De lacrimi ? De suferință ? Soldații erau murdari de noroi, de sînge, de fum. Cădeau și dintr-o parte și din alta cu nemiluita. Comăneanu se lupta cu un turc gras și spătos. Arma îi sări într-o parte, dar Comăneanu n-a uitat de piedica țărănească. Cei doi se încleștară. Îl răsturnă pe turc, gîtuindu-l. De pe redan un altul îi sări în spate. Mihai se zbătu, dar deodată auzi țipătul de durere al turcului. Baioneta lui Pelimon îi pătrunsese pînă în plămîni. Pelimon și Comăneanu se priviră fără să se recunoască. „Parcă l-am mai văzut undeva", își spunea fiecare alergînd. Pe Iancu Vărășteanu îl prinse o cange gata să-l tragă în șanț. Se repeziră Fodor și Todor, smulgîndu-l din cangea care rămăsese cu o bucată de uniformă agățată de cîrlig. Lupta devenise atît de înverșunată încît cei loviți nici nu mai simțeau.

Soldați și ofițeri făceau eforturi disperate pentru a atinge parapetul drept și înalt. Oamenii se prăbușeau ca spicele sub seceră. Șanțurile erau pline de morți și răniți. Alevra scăpase și mergea înainte. Era murdar tot. Pe față, pe mîini, pe uniformă. În dreapta ținea sabia, iar în stînga revolverul.

O mie două sute de soldați căzură uciși și răniți. Companiile rămase fără comandanți alergau spre redan cuprinse parcă de vijelia disperării. Focul inamic continua năprasnic. Colonelul Angelescu, comandantul diviziei a 3-a, ordonă să se sune retragerea cu lacrimile în ochi. Era disperat. Paisprezece batalioane fuseseră făcute puzderii. Divizia, cu coloana ei de atac, pornise deodată, urmînd să lovească Griviția din față și din flanc. Terenul pe care înaintau era mai strîmt, astfel că atacatorii se furișau acoperiți de vîlcea. Comandantul coloanei de atac, colonelul Borănescu, o cîrmi la stînga spre a susține flancul, desfășurînd batalionul 2 de vînători în trăgători. Îi urmau batalionul 1 din regimentul 14 de dorobanți și batalioanele regimentelor 4 de linie. Artileria română și-a lungit tragerea spre a nu lovi în propriile trupe. Turcii îi lăsară pe români să se apropie. Cu un strigăt neîntrerupt de „ura!" vînătorii se avîntară la atac, dar trei rînduri de foc și de șrapnele curmară elanul.

— Înainte copii! strigau ofițerii.

— Înainte fraților! îndemnau sergenții și fruntașii.

În fața redutei șirurile se clătinară și se desfăcură. Apărarea dușmană părea un cerc uriaș de fier și foc. Atacul fu respins. Colonelul Pilat fu trimis la generalul Cernat cu ordinul expres ca divizia să

atace imediat. În același timp, generalul Krüdner primi ordin să susțină cu batalioanele rusești atacul diviziei. Dar generalul Cernat care văzuse tot ce se petrecuse în flancul drept informă Comandamentul român despre situația disperată în care se găsea coloana întîi de atac și despre imposibilitatea acesteia de a mai înainta. Erau orele patru după-amiază. Colonelul Angelescu își întocmi trupele rămase, dezlănțuind al doilea atac. Cu drapelele desfășurate, cu goarnele ce sunau, românii se avîntară încă o dată sub grindina de gloanțe. Dar cu tot eroismul și efortul supraomenesc, ofensiva se prăbuși. Coloana rusă înșelată de ceață și negură rătăcise drumul, ajungînd tocmai cînd atacul românilor era respins. Îndemnați de colonelul Voinescu, de maiorul Candiano-Popescu, de căpitanii Groza și Pruncu și de toți comandanții care mai rămăseseră în picioare, rîndurile românilor, așa decimate cum erau, se repeziră dinspre Vest, în timp ce rușii atacau dinspre Est. Românii și rușii fură respinși pentru a treia oară. De la ruși căzu însuși comandantul regimentului Arhanghelgorod și o mulțime de ofițeri și soldați. De la români mai căzură vreo douăzeci de ofițeri și vreo mie de soldați. Înspre seară situația devenise gravă. La dreapta, divizia a 3-a era pusă în imposibilitate de a mai reîncepe vreo acțiune. Divizia a 4-a fusese sfărîmată după trei atacuri consecutive. La centru, generalul rus Krylof dăduse două atacuri la Radișovo unde luaseră parte la luptă vreo șapte regimente. Rezultatul — peste cinci mii de morți și răniți. La aripa stîngă, generalul Skobelef pierduse patru mii de oameni.

Începu din nou să plouă. Pe deasupra parapetelor turcești, românii văzură cu groază trupurile pline de sînge ale lui Sonțu și Valter Mărăcineanu. Batjocorite și înfipte în suliți se legănau de la dreapta spre stînga ca într-un dans grotesc. Unii dintre soldați începură să plîngă. Alții se încrîncenară de furie, cerînd să iasă la atac. Chipurile oamenilor erau descompuse de oboseală, de ură neputincioasă, de deznădejde. În jurul steagului, un pîlc de oșteni stăteau năuciți. Se apropie de ei un călăreț. Era posomorît și îngîndurat. Mondirul îi era desfăcut, iar chipiul aplecat pe frunte.

— Ce faceți, copii ? îi întrebă călărețul.

— Ce să facem, măria-ta ? îi răspunse un sergent mai arătos care îl recunoscu pe vodă, ia, ne-au prăpădit păgînii !... Atîția mai rămaserăm !

— Atîți cîți sînteți și cu ceilalți tovarăși ai voștri care sînt încă zdraveni, adunați-vă și mergeți înainte și a voastră va fi victoria !

Se depărtă urmărit de privirile obosite ale soldaților. La orele șapte fără un sfert, colonelul Angelescu strînse trupele pornind la un ultim atac. Nemîncați, copleșiți de pierderile avute, descurajați de înfrîngere, se pregătiră din nou. Pentru a patra oară în decurs de cîteva ore ! Soldații din regimentul 2 de vînători se amestecară cu aceia ai batalioanelor din al 14-lea și 10-lea de dorobanți și al 5-lea de linie, zvîrlindu-se ca un pumn uriaș asupra dușmanului. De data asta furia, suferința și nebunia făcură corp comun sfărîmînd dîrza împotrivire a turcilor. Cu urlete sălbatice, soldații se aruncă în șanț avîndu-l în frunte pe maiorul Candiano-Popescu.

— Înainte ! strigau ofițerii.
— Înainte ! strigau gradații.

Lupta se dădu corp la corp. Dinspre Sud-Vest pătrunseră în redută și batalioanele rusești comandate de maiorul Kwitka. Un soldat turc încercă să se strecoare cu drapelul înfășurat pe braț. De sus se repezi asupra lui ca șoimul soldatul Grigore Ion. Cei doi se încleștară rostogolindu-se. În ajutorul românului veni sergentul Stan Gheorghe, urmat de caporalul Nică Vasile, toți trei din regimentul 2 de vînători. Rezistența turcilor se clatină pînă se nărui. Fugeau cuprinși de spaimă lăsînd în mîinile românilor cinci tunuri și steagul cu semiluna pe el. Căzu și căpitanul Maican cu brațul sfărîmat după ce-și înfipse sabia în pieptul unui ofițer turc. La orele opt seara, reduta era ocupată de români, turcii retrăgîndu-se și închizîndu-se în al doilea retranșament.

Despre căderea redutei Griviția 1 nu aflaseră nici restul armatei, nici Comandamentul român. Ploaia nu mai contenea. Noaptea era de smoală. Din dreapta și din extrema stîngă se auzeau împușcături. De pe cîmpul de luptă, vaietele celor căzuți făceau să se cutremure sufletele ostașilor scăpați cu zile. La lumina anemică a felinarelor, sanitarii se tîrau încercînd să-i salveze pe cei grav răniți. Ziua aceea de luptă costase trupele aliate peste zece mii de oameni. Știrea despre căderea Griviței fu singura rază luminoasă în sufletul trist și întunecat al fiecărui luptător. Ploaia încerca să spele sîngele de pe răni trezindu-i pe cei leșinați și redîndu-i durerii. Cei

loviți mai ușor încercau să se tîrască pentru a ajunge în liniile românești. Dar pierderea de sînge și efortul le stăvilea orice rest de voință.

* * *

Tache Firfirică înainta cu băgare de seamă cu cele două căruțe în care se aflau marmitele cu mîncare pentru trupă. Drumul era anevoios și caii se opinteau trăgînd cu greu. Ajutoarele sale erau doi soldați. Unul de-i zicea Boalfă, cam tuciuriu la față, ceea ce îl îndreptățea pe Tache să-l strige „țiganul", iar pe celălalt îl chema Mihalache Cuteică, țăran de pe undeva de prin Dolj. Drumul era presărat cu morți și chesoane răsturnate. Boalfă începu să tremure. Îl cuprinse un frig nervos. Dîrdîia ca un apucat. Cuteică era un flăcău vînjos cu ochi blînzi de țăran răbdător și supus. Nu se înspăimîntă de tot ce vedea, ci mai degrabă îl cuprinse mila. Iubea caii tot așa de mult ca și pe oameni. Văzînd un cal ce voia să se ridice și nu putea din cauza șlaurilor, se repezi și scoțînd cuțitul tăie curelele. Eliberat, calul se ridică scuturîndu-se și sforăind. Era nevătămat. Cuteică îl mîngîie pe coamă, apoi își lipi fața de botul lui. Îl luă cu el ducîndu-l în spatele căruței. Calul mergea cuminte plescăind cu copitele prin noroi.

— Ce-ți veni, Cuteică ? îl întrebă Tache văzîndu-l cu calul după el.

— Era păcat, dom' Tache, să-l las,... răspunse țăranul blînd. Suflet și el... deh ! Acu, de vreme ce scăpă cu zile de ce să se chinuiască acilea ?

Tache rîse ușor îndemnînd caii cu biciul. Îi plăcea Cuteică pentru că era blajin și așezat și avea vorba

domoală și respectuoasă. Îi spunea „dom' Tache" deși erau amîndoi simpli soldați. Boalfă însă era parșiv și făcea matrapazlîcuri cu mîncarea, dar să-l fi ferit sfîntul să-l prindă Tache, că ar fi fost vai de pielea lui ! Și Boalfă ca să se ia bine, îi spunea „don' sergent".

— Sărăcuți de maica lor, îi căina Boalfă pe cei căzuți, cum plecară ei de-acasă buni zdraveni și cum ajunseră aici să-i macine ploile și vremile astea relile !

— Ce să-i faci, Boalfă ? ! Astăzi ei, mîine noi, c-așa-i la rezbel, filozofă Tache.

— Bate-te peste gură, don'sergent, și nu mai spune vorbili astea ! lovi Boalfă în loitra căruței. Că-i păcat de tinerețile noastre !

Își săltă arma pe umăr înaintînd în ploaia rece, ce se cernea măruntă ca bobul de nisip. Tăceau toți trei, ocolind sau sărind băltoacele, fiecare cu gîndurile și spaimele lor. Deodată, caii de la căruța din față se opriră sforăind. În mijlocul drumului era căzut un dorobanț cît toate zilele. Probabil că rănit fiind, s-a tîrît cît s-a tîrît, pînă l-a ajuns moartea acolo.

— Ho, caii tatii, ho, cu tata ! îi liniști Firfirică apucîndu-i de dîrlogi.

— Boalfă ! Cuteică ! Ia veniți să ridicăm soldatul ăsta că s-au speriatără caii, zise Tache.

— Eu nu pun mîna, don' sergent. Să fie al dracului ăla care o pune mîna pe mort, spuse Boalfă înfiorîndu-se.

— Da ce vrei, mă ? Să-l ardic eu singur ? se răți Firfirică.

Boalfă și Cuteică se apropiară de cel căzut.

— Parcă n-ar avea nimica, zise Cuteică. Dorobanțul era cu fața în jos și cu un picior strîns sub el.

— Haideți, fraților, îi îndemnă Tache, nevenindu-i nici lui la îndemînă să-l tragă pe mort din drum.

Cuteică se aplecă apucîndu-l pe soldat de picioare și așteptînd.

— Hai, Boalfă ! Ce vrei ? Să mă fac al dracului ? țipă Tache.

Boalfă se apropie tremurînd tot. Încercă să apuce mortul, dar dădu un icnet de scîrbă. Se retrase ștergîndu-și mîna pe manta. Apoi luă noroi frecîndu-se pe mîini.

— Trage-l, Cuteică, de picioare, n-avem ce-i face!

Cuteică îl trase mai aproape de șanț. Cușma de dorobanț căzu din capul mortului.

— Cuteică, mai repede ! îl zori Firfirică. Trebuie să ne grăbim. Ne-așteaptă oamenii nemîncați și obosiți !

O luară din loc. Din cînd în cînd Boalfă își tot ștergea mîna pe manta. Peste sufletele celor trei vii se lăsă un fel de pîclă înăbușindu-le.

— Dom' Tache, șopti Cuteică. Vorbea încet fără să știe nici el de ce. Io zic să avem puștile pregătite și bainetele puse...

— La ce, Cuteică ? întrebă Firfirică privindu-l mirat.

— Iaca așa ! C-acilea mai bîntuie unul și altul, oameni fără căpătîi.

Firfirică luă arma de la umăr încercînd-o din mers. Apoi puse baioneta. Boalfă îl imită. Cuteică își pipăi cuțitul pe care îl purta în turetca cizmei. Se opriră. De nu prea departe se auzeau tropote de

cai. Caii de la căruțele lui Firfirică nechezară puternic.

— Don' sergent, să lăsăm căruțili și să ne pitim, șopti Boalfă.

Firfirică îi făcu semn să tacă. Prin crucea nopții se zăreau siluetele a trei călăreți. Tache făcu repede un plan de luptă. Era pentru prima oară cînd lua o decizie serioasă. Își săltă nădragii că așa îi era obiceiul. De cîte ori cădea pe gînduri, își sălta nădragii. Boalfă începu din nou să tremure. Se uită în jurul lui. Morți cît vrei ! Îi veni o idee.

— Don' sergent, dacă ne-am face morți ? întrebă Boalfă.

— Bine te-ai gîndit, Boalfă, spuse Tache. Să vedem mai întîi cine sînt. Dacă or fi de-ai noștri, bine,... de nu...

— Lasă-i în plata lor, don' sergent, spuse Boalfă.

Cuteică tăcea încruntat.

— Boalfă, ți se urî cu binele ? îl luă Tache din scurt. Ce vrei ? Să ne uităm la ei cum trec ? Poate zici să le dăm și onorul !

— S-apropie, dom' Tache, șopti Cuteică.

Se trîntiră la pămînt pe marginea șanțului cu armele pregătite. Caii începură să pască trăgînd căruțele după ei. „Numai de n-ar da în șanț să răstoarne marmitele", gîndi Tache. Scrută întunericul cu pușca băgată sub el. Mîinile îi tremurau ușor. O sudoare rece începu să-i brobonească fruntea. Și-o șterse dîndu-și capela de două ori înainte și înapoi. Călărețiii se apropiau. Li se auzeau vocile. Vorbeau o limbă aspră, necunoscută. Unul dintre ei rîse. „Turcii !" își zise Tache. Trase cu coada ochiului la Cuteică. Acesta aștepta liniștit cu arma întinsă. În dreptul celor două

căruţe, turcii opriră caii. Ţineau armele în mîini cu paturile sprijinite pe şold şi cu ţevile în sus. Unul dintre ei se dădu jos, privind cu atenţie în jurul lui. Se uită în căruţă punînd mîna pe una din marmite. Era caldă încă. Spuse ceva celorlalţi şi apucă dîrlogii unui cal. „Aşa ţi-e vorba ? Vrei să-mi furi hrana trupei ?“ Tache îşi descărcă arma în el. Cuteică şi Boalfă traseră în acelaşi timp. Cei doi se rostogoliră de pe cai. Unul rămase întins cu mîinile în cruce, iar pe celălalt îl tîrî calul care, speriat de împuşcături, sări peste şanţ, dispărînd în noapte.

— Să le luăm armele, fraţilor ! spuse Tache.

Se plecă asupra primului turc care căzuse luîndu-i pistolul şi carabina. Cuteică luă arma celui de-al doilea, iar Boalfă se luă după calul cu turcul prins cu piciorul în scară. Calul păştea liniştit trăgîndu-l pe mort după el. Întoarse capul uitîndu-se cu indiferenţă la Boalfă. Pe Boalfă îl trecu un fel de frig pe şira spinării. I se înceţoşară ochii. Se apropie şi Tache urmat de Cuteică.

— Acu, ce-mi făcu el mie de trăsei în el, don' sergent ? Îngenunche lîngă mort lipindu-şi urechea de pieptul lui. Poate că mai trăieşte ! Aşi ! Ce să mai trăiască ? spuse el ridicîndu-se, că am tras cu frica morţii ! Îi luă arma şi pistolul.

— Să mergem, fraţilor, că e tîrziu ! îi îndemnă Tache.

Deodată se opri tresărind. I se păru că aude zgomote şi tropăituri. Şi nu se înşela. În urma celor trei ucişi, ce formau un fel de avangardă, venea un grup ceva mai numeros de cerchezi care încercaseră să intre în Plevna, dar se rătăciseră. Auzind împuşcăturile, au înaintat răspîndindu-se în trăgători. Firfirică simţi un cîrcel în inimă.

— Văzuși, don' sergent, zise Boalfă, dacă îi lăsam să plece ne lăsau și ăștia în pace... Acu ne ia dracu pe toți !

„O să ne prindă vii și o să ne facă bucăți", se gîndi Tache. Boalfă nu mai tremura. Înghețase.

— N-avem ce face, dom' Tache, spuse Cuteică pregătindu-și arma luată de la turc. Îi primim cu foc și,... Dumnezeu cu noi !

Se dosiră în spatele căruțelor.

— Cuteică, pe unde se încarcă arma asta ? Că uitai, zise Tache.

Cuteică îi arătă. Boalfă prinse și el mișcarea.

— Dacă ne descotorosim și de ăștia, spuse țiganul, ne întoarcem cu „Virtutea militară" pe piept. Haoleo, cînd m-o vedea muierea mea, dicorat...

Tache îi aruncă o privire furioasă. Turcii înaintau cu multă precauție. Nu făceau zgomot pentru a nu fi descoperiți.

— Tragem toți odată, șopti Firfirică necunoscînd numărul celor ce veneau. Își închipuia că vor fi fiind vreo șase-șapte neisprăviți. Să-i lăsăm să se apropie, fraților, mai adăugă.

Îl cuprinse o mîndrie teribilă. El, neputinciosul, fricosul, crîșmarul, în luptă cu turcii pentru Țară ! Să mori de rîs și nu alta ! Se gîndi la Zagură și Leontiu. „Or fi ei eroi, dar nici eu nu-s mai prejos", își spuse.

Îi lăsară pe turci să se apropie, apoi deschiseră focul. Se auziră gemetele și strigătele celor loviți. Turcii trăgeau la nimereală, nevăzînd pe nimeni.

Auzind schimburile de focuri, românii se alarmară. Două plutoane au fost trimise în pas alergător în direcția împușcăturilor.

Cuteică trăgea nimerind în plin de fiecare dată. Avea și noroc, și ochi bun. Parșivul de Boalfă ba trăgea dintr-un loc și dădea fuga în altă parte, de unde trăgea iar spre a da impresie turcilor că sînt mai mulți, ba trăgea și cu arma și cu pistolul turcului ucis. Bîlbîia în neștire : „Doamne, apără-ne și păzește-ne de oții de turci !“ Zări pe unul mai apropiat și îl luă binișor la ochi. Arma plesni scurt. Îl văzu pe turc cum încearcă să se ridice ca să recadă iar. Se bucură. Firfirică trăgea cumpătat. Își plimba arma alegînd dintre fesurile care se iteau. Cînd trăgea închidea o clipă ochii. Arma îi lovea umărul dîndu-i-l înapoi. La o vreme, Firfirică distinse doar focul lui Cuteică.

— Ce aștepți, Boalfă, puiule ? Invitație ? întrebă Firfirică fără să se întoarcă. Iote, mă, al dracului țigan ! Se opri ! își spuse Tache. Olio, dacă nu-ți frîng eu oasele după bătălie, să nu-mi zici mie don'sergent! Trage mă, n-auzi ?

Întoarse privirea o clipă. Boalfă zăcea cu fața în sus, cu arma lipită de piept de parcă ar fi ținut un ciomag. Pe Tache îl cuprinse spaima. Moartea lui Boalfă îl zgudui profund. „Dacă moare și Cuteică, m-a luat dracu !“ Doljanul trăgea socotit. Turcii se repeziră urlînd. Din depărtare se auzeau pașii celor două plutoane românești. „Iote mă, cîtă oștire trimet turcii pentru amărîtul de Firfirică“, se gîndi Tache neștiind cine sînt cei ce se apropiau. Auzi strigătul de moarte al lui Cuteică și se înfioră din creștet pînă în tălpi. Un turc se strecurase în spatele lui înjunghiindu-l. Se ridică lovind cu baioneta orbește. Turcul se rostogoli alături. Firfirică se repezi înainte. Rîdea. Îi trecuse și teamă și tot. În dîrdora luptei zări aproape de el doi ochi negri și o barbă. Vru să stingă

lumina vieţii din ochii aceia, dar simţi cum îi fuge braţul cu umăr cu tot. Căzu şi simţi sub el o baltă fierbinte. Mintea îi umbla nebună, în vreme ce trupul se pregătea de moarte. Turcii încercară să fugă. În ambuscada creată de Firfirică şi soldaţii lui mulţi căzură. Ceilalţi, înconjuraţi, se predară încolonîndu-se între baionete şi luînd drumul prizonieratului. Ofiţerul român ordonă unui soldat să-l întoarcă pe mort. Firfirică îi privea sticlos, fără frică. Privea cu indiferenţă. Mai încolo, Boalfă stătea pe spate cu arma strînsă la piept. Lîngă roata căruţei zăcea Cuteică doljanul cu baioneta înfiptă în spate.

— Unde or fi ceilalţi bravi ? se întrebă ofiţerul.

— Numai trei au fost, don' sublocotinent, spuse un soldat.

Ofiţerului nu-i venea să creadă. Se descoperi emoţionat. Ceilalţi făcură la fel.

Cerul începea să se lumineze. Ploaia se oprise şi stelele apuneau. Doar pe obrazul lui Firfirică mai stăruiau picăturile de ploaie ţinînd loc de lacrimă. Căzuse convins fiind că destinul Ţării a stat o clipă în mîinile lui, ale lui Boalfă şi Cuteică şi poate că avea dreptate.

* * *

Alevra începu să-i scrie Luizei. „Nu ştiu ce să-ţi spun mai întîi ! Că te iubesc de-aici, din împărăţia morţii, şi îmi vine să alerg spre tine ca să te privesc măcar o oră... Să-ţi scriu despre tot ce se petrece aici cu teama să nu-ţi întunec gîndurile...". Condeiul alerga umplînd paginile. Mateiu scria cu dor, aproape cu furie. Nu-i povesti nimic Luizei din ceea ce pă-

timise. Vorbea cu ea, pronunțînd cu voce tare cuvintele, închizînd ochii ca să o poată revedea în minte. Apoi silueta ei se aburea dispărînd.

Iancu Vărășteanu, urmat de doi soldați, inspecta posturile cele mai înaintate. Se întunecase de-a binelea și cerul se acoperise de nori. Nu departe se zăreau întăriturile dușmane. Se opri. Ascultă cu atenție. Din stînga lui venea un zgomot ușor, ca și cum s-ar fi tîrît cineva. Făcu un semn soldaților, care au înțeles. Unul porni spre dreapta și altul spre stînga. Iancu scoase revolverul. Îl văzu pe soldatul care o luase spre dreapta întorcîndu-se.

— Nu e nimic, domnule locotenent, raportă el.

Vărășteanu era gata să bage revolverul în toc, cînd auzi vocea aspră a celuilalt soldat :

— Stai !

Începu să alerge, bucuros că nu se înșelase. Nu-și închipuia că va da peste cine știe ce... Vreun dezertor turc, lucru care se întîmplase de mai multe ori, sau chiar un spion. Ajunse în apropiere. Soldatul ținea arma întinsă către un bărbat îmbrăcat în haine civile, cu gulerul de la surtuc ridicat. Peste haină avea o manta militară fără grade. Omul ridicase mîinile încremenit, neașteptîndu-se la surpriza asta. Reușise să se strecoare pînă în apropierea liniilor turcești, răsuflase ușurat și deodată... Vărășteanu rămase cu degetul pe trăgaciul pistolului. Nu deslușea fața celui prins.

— Percheziționează-l. soldat, ordonă el.

Celălalt ostaș ținea arma întinsă înspre prins. Cel ce îl percheziționase se întoarse întinzîndu-i lui Vărășteanu un cuțit cu lamă lungă și subțire, un portofel și o hartă militară.

— Înapoi ! ordonă Vărăşteanu.

Prizonierul fu înconjurat. Nu vorbea nimeni. Înaintau prin noroi tăcuţi. Vărăşteanu mergea pe lîngă ei trăgînd cu coada ochiului la necunoscut. Ajunşi la cîţiva paşi de şanţurile româneşti, fură somaţi de santinele. Ofiţerul spuse parola. Un soldat ridică un felinar chior care d-abia clipea în întuneric. În clipa aceea, văzu faţa prizonierului şi se cutremură.

— Serafim !

Prinsul nu răspunse. Se mulţumi să arunce o privire rătăcită. Părea obosit şi complet năucit. Nu mai avea nimic din trufia de odinioară. Părea îmbătrînit cu douăzeci de ani.

Fu anchetat pe loc. La început se încăpăţînase să nu vorbească. Tăcea toată vremea, uitîndu-se în pămînt. Pe urmă îşi ieşi din muţenie. Vorbea repede. Ofiţerul care lua note îl putea urmări cu greu. Recunoscu că a vrut să treacă la inamic. Fără să-l întrebe nimeni declară că nu era străin nici de moartea maiorului Vidraşcu. El pusese la cale această crimă, ducînd-o la îndeplinire cu ajutorul complicelui său, Ahmed El-Zafi. Vorbi şi de Adina Vidraşcu, mărturisind că o hipnotiza şi astfel aflase unde îşi ţinea Vidraşcu hîrtiile secrete. Declară că o iubise cu patimă şi că se înţelesese cu ea ca imediat după plecarea lui să plece şi ea la Paris unde trebuiau să se întîlnească. Mai declară că a stat tot timpul ascuns, putînd doar acum să se strecoare printre linii şi ar fi reuşit dacă nu l-ar fi trădat oboseala care îl cuprinsese. După ce mărturisi toate astea, surîse aproape inconştient. Fu închis dîndu-i-se voie să se apere.

Avocat a fost numit Alevra. Înaintea procesului a luat contact cu deținutul.

Serafim stătea pe un scăunel cu mîinile între genunchi. Părea cuprins de o mare tristețe. Cînd intră Mateiu nici nu ridică privirea.

— Serafim !

— Ah, tu erai ? întrebă Serafim fără nici un fel de mirare sau bucurie. Totul îi era indiferent.

— De ce ai făcut asta ? întrebă Alevra.

— Ce rost mai au întrebările, Mateiu ?

— Voi fi apărătorul tău și va trebui să știu unele lucruri...

— Ce-ai vrea să știi mai mult decît ceilalți ?

— Dacă ai făcut acțiuni de spionaj...

— Da, răspunse el privind în altă parte.

— Și dacă ai fost plătit pentru asta ?... adăugă Alevra. E important.

— De ce ? Acum ce mai poate fi important, Mateiu ?

— E important, fiindcă dacă ai făcut spionaj ca luptător e una și dacă ai fost plătit e alta.

Mateiu vorbea rar, în șoaptă aproape, avînd senzația că dacă va vorbi mai tare, ar trezi niște amintiri ce dormeau liniștite undeva, într-un ungher de suflet.

— Aș vrea să vorbesc cu Iancu, Mateiu, spuse Serafim.

Vocea îi era calmă și blajină.

— Ce vrei să-i spui ?

— Ce vreau să-i spun ? Serafim parcă fusese plecat și abia revenise pe pămînt. Vreau să-i spun că războiul este grădina trandafirilor roșii și triști.

— Uite ce e, Serafim... Nu e timp de pierdut. Vărășteanu refuză să te vadă.

Serafim observă că Mateiu nu-i mai spunea „Iancu", ci „Vărășteanu". Între prietenia lor își băgase coada moartea și imposibila întoarcere. Surîse absent. Și mai observase Serafim că Alevra nu-i întinsese mîna. Mateiu nu uitase să-i spună că îl apără deoarece a fost numit apărătorul lui.

— Înțeleg, răspunse Serafim simțind disprețul lui Mateiu. Înțeleg, repetă el. Dacă aș fi fost luptător de tranșee...

— Să știi că te-am iubit foarte mult, Serafim !... Înainte de... Se opri.

Serafim ridică privirea învăluindu-l pe Mateiu cu o lumină caldă.

— Pentru ce atîta ură între oameni cînd stelele le vedem la fel ? îngăimă Serafim.

— La asta ai fi putut să te gîndești mai devreme, răspunse Mateiu. Aș dori să-mi spui totul ca să văd ce e de făcut.

— Te zbați degeaba, prietene. Învinsul nu poate avea dreptate niciodată. Aș fi vrut să-l mai văd pe Iancu, adică pe Vărășteanu, se corectă el. Doar ne vom despărți pentru totdeauna.

Mateiu nu răspunse. Știa că pledoaria lui va fi zadarnică. Că probele erau evidente, că prinsul recunoscuse totul.

— Mateiu ! Te-aș ruga să renunți la apărare. E inutil. Să lăsăm lucrurile să se sfîrșească așa cum au început !

Mateiu îl privi fără să înțeleagă. Plecă tot fără să-i întindă mîna lui Serafim. Prietenia lor murise înecată de silă. Stătu îndelung de vorbă cu Vărășteanu, dar nu obținu nimic. Nici măcar făgăduiala de a vorbi cu Serafim.

Se formă un consiliu de judecată din ofiţeri superiori şi inferiori. Cînd intrară în odaia în care se judeca procesul, Serafim nici nu se sculă în picioare. A trebuit ca soldatul care îl păzea să-i facă semn. Cît timp se dădu citire actului de acuzare, Serafim parcă dormita. Reţinu vag figura slabă şi osoasă a unui ofiţer înalt, cu ochii negri şi sprîncene stufoase, care semăna grozav cu Vidraşcu. Ofiţerul vorbise mult, acuzînd cu vehemenţă actul comis de Serafim, care a profitat de ospitalitatea ţării şi de bunăvoinţa ei. „Să nu uite acuzatul că oamenii care acoperă cu trupurile lor cîmpurile de luptă, îşi cuceresc libertatea cinstit, cu arma în mînă, nu lovind pe la spate, nici prin viclenia mişelnică a trădării, nu-şi făuresc drum spre nemurire... Acuzatul a mai fost încurajat în acţiunea lui ticăloasă şi de lumea în care se învîrtea şi pentru care ideile de patrie şi libertate aveau un înţeles prea vag. Dar aici, pe cîmpurile de bătaie, departe de saloanele cu ferestre acoperite cu draperii de catifea, prin care nu răzbat nici exploziile tunurilor şi nici vaietele celor ce îşi dau viaţa pentru ţară, aici a încercat acest om să mai lovească o dată, aşa cum a lovit mişeleşte inima admirabilului ofiţer Miron Vidraşcu...“. Ofiţerul procuror vorbea cu patimă şi ură. Era fiu de ţăran de prin părţile Vrancei. Serafim îl privi o clipă cu atenţie. Nu văzu decît un întunerec de groapă. Păru dezorientat. Îşi opri privirea apoi pe faţa lui Vărăşteanu şi surîse. Era cineva pe care îl cunoştea. Dar ochii lui Vărăşteanu alunecară spre un punct de pe perete. Apărarea a fost aproape inexistentă. Ultimul cuvînt îl avu acuzarea. Serafim tresări cînd îşi auzi numele. Încercă să spună ceva, dar se răzgîndi, murmurînd stins : „N-am nimic

de spus". Sentința fu necruțătoare. Moartea. Cînd i se citi verdictul, nici nu se clinti. Se aștepta.

A doua zi, în zori, o grupă de tiraliori din plutonul doi al locotenentului Vărășteanu se înșiruiră în fața condamnatului cu arma la picior. Vărășteanu se apropie de Serafim cu sabia scoasă, fără a-l privi.

— Iancule,... bîigui Serafim.

Ar fi vrut să-i spună că îl înțelege, că știe că își face datoria, că...

— Dorești să fii legat la ochi ? îl întrebă Vărășteanu făcîndu-se că nu a auzit chemarea.

— Nu. Nu doresc, răspunse Serafim după o scurtă pauză.

Își dădu seama că Vărășteanu murise și acum, în față stătea un bărbat necunoscut, rece, protocolar, grăbit să-și îndeplinească sarcina neplăcută. Din depărtare se auzea mugetul tunurilor.

— Aș vrea totuși să vă rog ceva, domnule locotenent, adăugă Serafim.

Ultima portiță spre casa prieteniei se închisese.

— Te ascult, zise Vărășteanu fără să-l privească.

— Doresc să fiu îngropat cît mai adînc, pentru a nu ajunge hrană cîinilor... Dacă credeți că rugămintea mea ar putea găsi un ecou în inima dumneavoastră...

— Mai ai altă dorință ?

Serafim scutură din cap. Își spuse că pe acest ofițer nu-l cunoscuse niciodată. Se uită în dreapta întîlnind groapa săpată, asemănătoare cu aceea a maiorului Vidrașcu. Pe marginea ei stătea sicriul de lemn negeluit și nevopsit. Capacul era pus ceva mai încolo. „Pentru ce se întîrzie atîta ?" se gîndi Serafim aproape supărat. Vărășteanu se retrase spre stînga ridicînd sabia. Tobele răpăiră. Ridică ochii spre cer, căutîndu-i pe cei plini de taine ai Adinei. Oștenii

luară linia de ochire. Auzi comanda Vărășteanului și mai apucă să vadă cum lasă sabia în jos. Armele trosniră toate în același timp. Serafim se prăbuși în genunchi cu un miros de silitră în nări, apoi căzu mototol într-o parte. Ciudat ! În afara unor înțepături de ac nu simțea nimic. Ce ușor se moare ! Sîngele cald îi încălzea mîinile înghețate. Și căldura aceea îi făcea bine. Pe urmă o boare de vînt îi mîngîie fața. Mai apucă să vadă cizmele lui Vărășteanu care se apropiau și îl cuprinse o oboseală nemaipomenită. Încercă să se ridice, să nu adoarmă, să umble, dar marele somn îl prinse în brațele lui. Rămase cu ochii deschiși. Iancu îl mai privi o dată. I se păru că mai zărește în ei zbaterea plăpîndă a unui licăr de viață. Se înșelase. Era soarele care se reflecta în sticlozitatea lor ca într-o oglindă cu luciu negru. Grupa se depărtă în cadență de marș. Vărășteanu mergea cu capul în jos, palid ca un mort. Peste groapa proaspăt închisă țopăiau păsărelele în căutarea hranei. Niciodată Serafim nu rămăsese atît de singur...

...Ce-ai să te faci cînd nu vei mai vedea
Lumina strălucind pe fața mea ?...

(Mahabharata)

Bătălia din 30 august îi convinsese pe ruși că nu se putea cuceri PLEVNA prin atacuri succesive, ci trebuia împresurată și silită să se predea.

Cîmpul de luptă era plin cu răniți și morți. Unitățile de sanitari se strecurau anevoie în zona de luptă. Setea chinuia, prelungind suferințele. Soarele ardea trupurile celor în care mai pîlpîia o fărîmă de viață. Pămîntul se uscase de parcă era de cremene. D-abia își începură munca sanitarii și ostașii care se oferiseră să ajute la ridicarea răniților că fură întîmpinați cu un foc viu din partea turcilor. Gestul era cu atît mai neomenos cu cît erau și de-ai lor căzuți între linii.

Sanitarul Bravu ajunse lîngă un tînăr lovit la picior. Ostașul era palid și slăbit din cauza sîngelui pierdut. Avea febră mare. Buzele uscate bîiguiau ceva. Bravu se plecă :

— Apă ! ceru rănitul clănțănind din dinți.

Își scoase bidonul apropiindu-l de buzele omului. Îi legă rana strîns de tot, apoi se întinse pe burtă urcîndu-l în spinare.

— Încearcă să te prinzi de gîtul meu, îi spuse.

Se ridică icnind cu povara în spate. Gloanțele turcilor țiuiau căutînd pe cei ce se luptau cu moartea și pe cei ce căutau să-i salveze. Mai încolo Mihalcea, moldoveanul care se oferise voluntar, se opri lîngă alt ostaș.

— Măi, Modrea, tu ești ? îl recunoscu Mihalcea.

Rănitul deschise ochii arși de febră, clipind des. Din gură îi ieșea un fel de șuierat.

— Is io, măi, Mihalcea, bată-mă norocul să mă bată !

Modrea îl privea țintă și nu înțelegea nimic. Mihalcea îi căută rana. Avea capul spart. Îl săltă în cîrcă înaintînd aplecat tare, spre a oferi o țintă cît mai mică.

— Acu ajungem, măi Modrea, îl încuraja Mihalcea. Iaca acuș ! Mai sînt cîțiva pași și-i gata ! Și te-or duce, măi frățioare, la spital și te-i face bine ! Și-apăi... te-i duce acasă, măi Modrea, ...și ai să-ți vezi fimeia și copchilașii și tare va fi bine, sporovăduia Mihalcea.

Gloanțele turcilor deveniră ploaie. Se tîra pe pămînt cu Modrea în spinare. Bravu se lăsă pe burtă să se mai odihnească fără a-i da drumul rănitului din spate. Își simți mîna udă de ceva fierbinte și lipicios. Se ridică începînd să alerge gheboșat, cu pași mari. Se ascunse lîngă o tufă cu senzația că turcii îl caută cu disperare. Își puse povara jos, ștergîndu-și mîna de manta. Respiră adînc, din tot sufletul.

— Mai e o leacă și ajungem, spuse căutîndu-se de țigări. Nu găsi.

Rănitul stătea cu ochii închiși și se făcuse parcă mai palid. Era plin de sînge. Bravu îl scutură. Nu răs-

punse. Își lipi urechea de pieptul lui, apucîndu-i mîna care era rece ca gheața. Se ridică înjurînd și se întoarse pe cîmpul de luptă cu încăpățînare și mînie.

— Iaca, acu-i gata ! îi zise Mihalcea lui Modrea. Auzi același șuierat care îl înnebunea. Auzi, măi Modrea, cînd eram acasă la mine, la Moldova noastră, m-am trezit pi cîmp c-o fată în brațe, da să vezi minune...

Vorbea repede și gîfîia. Șuieratul rănitului se amesteca acum cu geamătul. Mihalcea începu să alerge. Sudoarea îi șiroia pe față. Se șterse cu mîneca mantăii...

— Și să vezi, drăcia dracului... reîncepu el.

Modrea icni. Mihalcea simți povara din spate mai grea. Pe frunte i se prelingea sudoarea. Se șterse cu mîneca și fără să vrea se uită la ea. Mîneca se roșise.

— Măi, ce să fie aiasta ? se întrebă Mihalcea și se opri. Modrea se rostogoli rămînînd nemișcat. Măi, Modrea, măi !

Se uită la capul rănitului. Sîngera în două locuri. Înțelese. Îi închise ochii. Bravu se tîra pe lîngă el cu alt rănit care urla din toate puterile.

— Taci, măi frate, că ne-aude păgînul și ne potopește, căuta Bravu să-l liniștească. El tăcea o clipă ca imediat să reînceapă.

Bravu o luă la goană. Îl urmăreau gloanțele de parcă se vorbiseră care să-l nimerească mai întîi. Căzu fulgerat. Își simți gura plină de sînge. Rănitul alunecă alături. Încercă să-l scuture pe Bravu, dar nu reuși. Se tîrî puțin prinzîndu-se de traista cu pansamente. N-avu putere să o deschidă. Nici nu mai era nevoie. Murise.

Zagură se ridică peste buza șanțului. Alergă prin noapte la Vărășteanu :

— Să trăiți, don' locotenent !...

— Ce-i Zagură ?

— Don' locotenent, dați-ne voie, mie și cîtorva băieți, să ieșim și să scăpăm niște suflete de români...

— Nu se poate, băiete !

— De ce, don' locotenent ?

— Pentru că nu e voie. Vor începe schimburi de focuri.

— Nu tragem, don' locotenent. E păcat de ei, don' locotenent, frații noștri...

— Bine, Zagură. Ia-ți cîțiva oameni...

— Iau, don' locotenent, paștele mamii lor de păgîni !

Salută scurt întorcîndu-se în goană între ai lui.

— Măi băieți, care dintre voi vreți să mergeți cu mine ? îi întrebă Zagură.

— Unde să mergem, Zagură ? zise Leonțiu fără să se miște.

— Acolo unde se aud strigătele... Sînt ai noștri, fraților !...

— Hai că merg eu, spuse Leonțiu ridicîndu-se alene.

— Iaca vin și eu, bre Zagură, se repezi Mihalcea.

— Și eu, ridică brațul Constandin a lu' Pelimon. Tu vii ? îl întrebă el pe Ghiță a lu' Bodolan.

— Ba, că mă tem, răspunse acesta cu ochii în altă parte.

— Șezi dar și clocește, măi Ghiță, îi zise Pelimon privindu-l ca pe un gîndac.

Mai veniră Fodor și Todor și Dumitru Robu, fratele lui Ieremia.

— Lăsați armele aici, spuse Zagură. Nu luăm decît lopețile și cuțitele.

Ieșiră din șanț tîrîndu-se ca șerpii. Norii începură a se vălătuci pe cer cînd acoperind luna, cînd descoperind-o.

— Fraților, le mai grăi fierarul pînă a nu se împrăștia, strecurați-vă pe lîngă răniți, faceți pe morții. Cum s-o apropia ucigă-l toaca, îi săriți la gît.

O luă fiecare în altă direcție. Zagură se tîra încet ca o umbră. Îi ocolea pe cei morți cu un sentiment de durere fără margini. „Mîine s-ar putea să zac eu în locul ăstuia", se gîndi, privindu-l pentru o clipă pe unul din cei căzuți. Auzi ceva mai departe un geamăt ușor. Ajunse repede pînă acolo. Rănitul stătea pe spate cu fața toată brobonită de sudoare. La zgomotul făcut de fierar, întoarse capul înspăimîntat.

— Ssst, frate ! îi șopti.

Rănitul respiră ușurat. Era un băiat bălan la față cu o mustăcioară mică, abia mijită. Se rugă de puțină apă.

— Unde ești rănit ? îl mai întrebă Zagură tot în șoaptă.

— În burtă. Dă-mi nițică apă !

— N-am, frățioare, nici un strop, îl minți Zagură. Auzi alt zgomot în apropiere. Ssst ! Rănitul gemu din nou. Zagură stătu pe loc făcînd pe mortul. Turcul se apropie scoțînd cuțitul. Fierarul se pregătea. Cînd dușmanul îl întoarse pe rănit spre a-l înjunghia, Zagură îi înfipse cuțitul în gît, astupîndu-i cu mîna liberă gura. Turcul se zbătu puțin stropindu-l pe fierar cu sînge pe față și pe mîini, apoi se liniști. Zagură îl deslușì mai la o parte pe Constandin a lu' Pelimon cum gîtuia pe unul ce încerca să strige. Rănitul de lîngă Pelimon începu să geamă înspăimîn-

tat. Nu știa ce se petrece lîngă el. Constandin zări apoi un dușman ce se apropia de-a bușelea. Îi vedea fața oacheșă încadrată de o barbă mare, creață și fesul roșu. Înainta încet ca un animal la pîndă, ținînd toporul în mîna stîngă. Pelimon făcu pe mortul. Auzea răsuflarea gîfîită a turcului. Îi bătea inima să-i iasă din piept. Acesta trecu pe lîngă el, îl privi o clipă și se tîrî înspre rănitul care se văita. Constandin îi sări în spate, astupîndu-i gura cu mîna stîngă și strîngîndu-l de gît cu dreapta. Turcul încercă să scape din strînsoarea de fier, horcăi și rămase cu fața în jos. Pelimon se apropie de rănit, îi dădu apă, îi legă rana, plecînd mai departe. Fodor și Todor, gemenii, lichidară vreo trei ucigași cu lopețile. Leonțiu se trezi cu doi cerchezi care se apropiau. Se lungi și el făcînd pe mortul. „De data asta va trebui să folosesc cuțitul", își zise nemulțumit. Unul din cerchezi îl cercetă pe zugrav împingîndu-l cu muchia toporului. Leonțiu se lăsă moale. Celălalt se apropie de rănit. Deodată Leonțiu despică burta celui ce-l cercase cu toporul. Turcul se prăbuși cu un vaier stins. Al doilea, nevătămat, sări în picioare. Sări și Leonțiu. Nu mai avură vreme să folosească nici o armă. Se prinseră în brațe rostogolindu-se. Vrăjmașul încercă să se ridice, dar zugravul îi puse sfînta piedică țărănească. Lovi scurt, de două ori. Se depărtă. Nu făcu prea mult drum. În cale văzu o umbră aplecată asupra cuiva. Se opri. Umbra vorbea românește, rostind un popesc : „Primește-l, Doamne, în grădina ta, unde nu-i nici întristare, nici suspin !". Era popa Ilarion Hoașpă care lichidase un ucigaș și acum îl prohodea. Venise îndată după cei plecați cu Zagură. Nu-l răbdase inima să rămînă nesimțitor la chemarea fierarului.

— Ce faci aici, popo ? se miră Leonţiu văzîndu-l lîngă turcul care nu mai mişca.

— Împart dreptatea cerească, fiule, spuse Ilarion.

Pe Leonţiu îl pufni rîsul. Se despărţiră. Cerchezii însă simţiră ceva. Începură să se retragă în întăriturile lor. Românii se întoarseră aducînd în spate fiecare cîte un rănit. Leonţiu ocoli mult la dreapta. La fiecare pas dădea peste un mort sau rănit. Înaintă cu amăreală în suflet pentru tot ce văzuse şi pentru tot ce săvîrşise. Se simţi tras de pulpana mantalei. Mîna străină rămase încleştată. Se întoarse. Văzu un turc care agoniza deschizînd şi închizînd ochii ca o jucărie stricată. Îşi scoase bidonul cu apă. Ridică încet capul duşmanului dîndu-i să bea. Ochii nu erau nici înspăimîntaţi, nici înlăcrimaţi de suferinţă. Purtau pecetea indiferenţei pusă întotdeauna pe privirea celor care vor pleca în cîteva clipe. Bău totuşi. Apa i se scurgea pe bărbie şi omul rămase cu ochii în ochii lui Leonţiu, care citi în ei o palidă mulţumire. Cînd vru să-i aşeze capul cu grijă, turcul oftă lung. Românul îi închise ochii plecînd mai departe. Ajunse în liniile româneşti ceva mai tîrziu decît ceilalţi, cu un dorobanţ în spinare, împuşcat în piept. Zagură îl înjură zdravăn şi Leonţiu rîse.

— Am crezut că te-au belit ăia, îi spuse Zagură după ce se mai linişti.

Noaptea îşi slăbise puterile. Cerul se făcuse vînăt. De undeva se auzi cîntatul unui cocoş. Dumitru Robu se închină aplecîndu-se cu smerenie.

— Doamne, murmură el, de unde cocoş la vremea asta şi tocmai aici ? Ori e trîmbiţa judecăţii de apoi, ori îi Satana sub chipul cocoşului...

Soldații încremeniră în pacea somnului, numai sentinelele stăteau drepte de veghe în trupul altei țări, în care mocnea aceeași dorință fierbinte de libertate.

* * *

Mateiu Alevra obținu o învoire de trei zile. Primise scrisoare de-acasă. Ceva nu era în regulă. Îl îmbrățișă pe Iancu. Acesta îi dădu o scrisoare pentru Luiza și alta pentru bătrînul Vîrgolici. Mateiu îi văzu privirea întunecată și încercă să glumească. Iancu zîmbi absent. Se schimbase mult de la moartea lui Serafim. Chiar în ziua plecării lui Alevra, fusese repartizat la plutonul lui sergentul Mihai Comăneanu.

— Unde ați fost, fraților ? zisese cu bucurie Comăneanu intrînd în cort. Și la divizie și la turci v-am căutat, gîndindu-mă că v-ați dus după cadîne !

Vărășteanu surîse. De data asta Comăneanu era bine venit. Mai făcea puțină curățenie în sufletul lui.

— Și Mateiu ?... Ce-i cu el ? se interesă Mihai. Cînd am aflat că există un pluton Alevra, am făcut pe dracu în patru și m-am înființat... Iată-ne din nou toți trei, că de Serafim nu știu nimic.

— Mateiu e în țară, la București, răspunse Vărășteanu schimbînd vorba.

— Ce vorbești, Iancule ? se miră Comăneanu. Păi așa facem războiul ? Noi aici și el după dame pe la *Hugues* ?

Rîdea cu capul dat pe spate, cu mîinile în șolduri, turuind din gură neîncetat. Uitase de Serafim spre mulțumirea lui Vărășteanu. Iancu începu să rîdă și el. Îi făcea bine prezența gălăgioasă a lui

Mihai. Îl rugă să-i povestească ce-a mai făcut de cînd nu s-au văzut. Îl invită să ia masa împreună în cort. Mihai sări în picioare și strigă ca un apucat :

— Să trăiți, don' locotenent, am înțeles ! Măăă Iancule, măăă ! Mai ții minte petrecerile noastre ?... Chefurile de la tine... Petrecerile de la mine... Vorbea cuprins de o nostalgie amară. Casa aceea ciudată a lui Serafim,... șarpele, măăă Iancule, ...șarpele de care se speriase cuconul Iorgu Vîrgolici...

Vărășteanu încetă să mai surîdă. Regretă că îl invitase pe Mihai la masă. Poate va găsi un pretext să scape de el. Să-l cheme cineva la Comandament, sau...

În trenul ce gonea spre București, Mateiu căzuse pe gînduri. Revăzu procesul lui Serafim, rechizitoriul ofițerului procuror și pe Vărășteanu. Își mai aduse aminte că atunci cînd procurorul pomenise de saloane și draperii de catifea, Iancu roșise. Văzu figura palidă și obosită a lui Serafim, locul unde fusese împușcat și îngropat... Îi mai răsuna încă în urechi vocea catifelată și sfîrșită : „Te zbați zadarnic, prietene ! Învinsul n-are niciodată dreptate !“ „Ce nebunie ! își spuse Mateiu. Se credea un luptător învins ! Iar eu am tăcut. Am tăcut ca un idiot... Ar fi trebuit să-i strig în obraz : De cînd un spion se poate socoti învins ? Prins ? Da ! Căzut în capcană ? Da ! Fugărit și hăituit ? Da !“ Îl înțelegea pe Vărășteanu care refuzase întîlnirea cu Serafim. Dar nu-i înțelegea tristețea fără de sfîrșit de după execuție. Și el se simțise atras de Serafim. Și deodată s-a năruit totul ca un castel de nisip peste care a călcat pasul necruțător al adevărului. Se lăsă

pe spătarul canapelei închizînd ochii. Încercă o senzaţie de oboseală plăcută. Figura lui Serafim se estompă pînă ce dispăru de tot. Rememoră scene din încleştarea la care luase parte. În faţă zări ochii frumoşi, ca de femeie, ai tînărului ofiţer turc pe care îl împuşcase. Îi vedea închizîndu-se încet şi trupul căzut mai întîi în genunchi, apoi rostogolirea cu un picior adunat sub el. În fierbinţeala luptei nu văzuse toate astea, dar le înregistrase ca un mecanism orb, ca o maşină. Deasupra şanţurilor turceşti văzu trupurile lui Sonţu şi Mărăcineanu. Deschise ochii încercînd să alunge imaginile, dar ele stăruiau cu încăpăţînare. Sfîşie brusc perdeaua însîngerată a amintirilor, căutînd imaginea Luizei ca pe un ajutor. Trenul ţăcănea pe linie monoton, lăsînd să defileze prin faţă cîmpii verzi, păduri tinere, sate cu case albe acoperite cu stuf, cerul albastru... Din nou totul fu înghiţit de întuneric. Un întuneric dens din care răzbătea focul roşu al exploziilor.

Ajuns acasă, Alevra se schimbă repede, îmbrăcînd un costum uşor, ce-i dădea senzaţia goliciunii, atît era de uşor faţă de hainele militare. În aceeaşi amiază se opri în faţa casei cu ziduri îmbătrînite, cu grilaj de fier, cu salcîmi şi castani crescuţi în voie, strivind cu umbra lor o parte din faţadă. Îl întîmpinară piticii de piatră cu capetele decolorate de soare, cu nasurile mîncate de vreme şi de ploi. Plutea aici parcă un alt văzduh. O lume se aprindea încet şi alta, pe care o părăsise, se stingea. Cele cîteva trepte de piatră pe care se făcuse stăpîn muşchiul verde duceau la uşa de la intrare. Sună copleşit de o mare emoţie. Îi deschise feciorul albit în familia Vărăştenilor care, la vederea lui Mateiu,

își permise să zîmbească mai mult decît s-ar fi cuvenit. Alevra observă că figura feciorului începuse să semene cu cea a piticilor. Intră în salonul cu mobilă veche, cu pianul masiv și draperii de catifea, în care nu se schimbase nimic de cînd plecase în război. O clipă încăperea se repopulă cu lumea ce se împrăștiase de mult. Acolo stătea Vidrașcu, dincolo frumoasa și puțin trecuta doamnă Oteteleșanu, pe canapea răsări Adina Vidrașcu, despre care aflase că vînduse totul după moartea soțului plecînd la Paris, plecare ce coincidea într-un mod ciudat cu dispariția lui Serafim.

Mateiu se întoarse brusc la auzul unui fîșîit de rochie. Luiza se repezi în brațele lui. Rămaseră îmbrățișați fără să-și spună un singur cuvînt. Într-un tîrziu, se depărtară, continuînd să se privească cu aceeași dragoste sfîșietoare. Mateiu părea stînjenit. Luiza îi ghici gîndul.

— Te neliniștește tăcerea, nu-i așa ? spuse ea.

Era atît de frumoasă încît Alevra își simți ochii umezi.

— Nu mă poate neliniști nimic, în afară de tine.

— Spune-mi, ce face Iancu ? întrebă Luiza.

— Cînd ești pe front, două cuvine sînt suficiente. E bine, răspunse Mateiu.

— Și Comăneanu ?

— L-am întîlnit cu puțin timp înainte de a veni aici. Cred că a rămas tot atît de trăsnit ca mai înainte.

— Și... tu, Mateiu ?

— Eu ?... Cu chipul tău înaintea ochilor și cu spaima de a nu cădea. Gîndul că s-ar putea să nu te mai văd...

Luiza îi astupă gura, înspăimîntată.

— Serafim ? mai întrebă Luiza.

— Nu știu. Nu l-am văzut, minți Mateiu.

Își aminti de scrisoarea lui Iancu. O scoase grăbit din buzunar întinzîndu-i-o. Fata se scuză începînd să citească. Mateiu îi urmărea mișcarea ochilor verzi ca algele, gura frumos arcuită. „Numai de nu i-ar fi scris Iancu de moartea lui Serafim" se gîndi el. Luiza împături scrisoarea punînd-o pe pian. Părea îngîndurată și tristă.

— Cîte zile stai în București ? îl întrebă ea pe Alevra.

— Poimîine plec înapoi, răspunse Mateiu posomorîndu-se. Să nu mai vorbim de asta, Luiza ! Deocamdată sînt lîngă tine și întotdeauna voi rămîne lîngă tine, chiar dacă voi fi numai cu gîndul.

Afară începu să se însereze. Cei doi rămaseră strînși unul lîngă altul. Și totul căzu iar sub tăcere de cetate vrăjită. Din grădină se auzeau țîrîiturile greierilor. Mateiu o luă în brațe. Luiza simți apropierea lui caldă, bărbătească, în timp ce-i asculta cuvintele șoptite. Buzele lui i-au atins vîrful urechii. Niciodată Luiza n-a cunoscut o astfel de mîngîiere. Trupul i se topi sub atingerea de foc. Ar fi vrut să se apere, dar brațele lui Mateiu o cuprinseră puternic. Încercă să se ridice.

— Sper că nu vei aprinde lumina murmură el.

— De unde îmi cunoști gîndurile ? îl întrebă ea ca să-l necăjească. Încercă să se rupă din brațele lui, dar căldura bărbatului o ameți. „Cel puțin de n-ar intra cineva", se gîndi ea. O senzație dulce o cuprinse făcînd-o să bîiguie cuvinte pe care nu le rostise niciodată. Un vîrtej amețitor îi zbătea sîngele

făcînd să-i tresară toată ființa covîrșită de fericire și de pace adîncă...

Se îmbrăcă în tăcere depărtîndu-se de Mateiu care rămase nemișcat ca după o zăcere lungă. O urmări cu privirea cum stătea dreaptă lîngă draperia de catifea. D-abia acum își dădu seama că Luiza suspina. Se apropie de ea mîngîindu-i umărul.

— Taci. Nu mai plînge, o rugă el.

Luiza tremura, dar trupul bărbatului era atît de puternic și îmbietor încît se întoarse spre el ascunzîndu-și fața la pieptul lui. O strînse sălbatec ținîndu-o pe loc, în vreme ce îi șoptea cuvinte de dragoste fără șir. Luiza simți cum i se urcă sîngele în obraz. Mateiu o sărută neîngăduindu-i să mai respire. Nesfîrșită voluptate, amestecată cu teroarea morții... și Luiza simți cum își pierde cunoștința.

Afară luna se ridicase deasupra castanilor, mare, roșie ca o uriașă baltă de sînge.

* * *

Mihai Comăneanu nu-și găsea liniștea. Numi santinelele, verifică ținuta și armamentul oamenilor. Umbla de la un soldat la altul, venea, pleca, cuprins de o înfrigurare ciudată. Dădu peste Constandin a lu' Pelimon.

— Constandine ! exclamă Comăneanu surprins. Tu ești, mă ?

— Eu, să trăiți, don' sergent, răspunse Pelimon luînd poziție de drepți.

— Aoleu, Constandine, nici aici nu scăpai de tine! rise Comăneanu.

— Apăi,... deh,... cucoane Mihai,... de țăran și de drac nu scapi nici în rai, zise Pelimon rîzînd și el.

— Măi Pelimoane, parcă te-am văzut la primul atac... cînd mă încolţise unul de-ai lor...

— Ştiu şi eu, cucoane Mihai ? Să poate !

Nici Comăneanu n-a vrut să spună că Pelimon i-a scăpat viaţa, pentru că ar fi trebuit să-i mulţumească într-un fel, dar nici Pelimon n-a vrut să-i aducă aminte, ca să nu creadă „boierul“ că i-a scăpat zilele aşa ca să se pună bine cu el.

— S' trăiţi boierule ! salută Ghiţă a lu' Bodolan.

— Da tu ? Ce cauţi p-aici, măi Ghiţă ? se miră Mihai.

— Venii şi eu la rezbel, răspunse Ghiţă cu un aer atît de nevinovat, încît cei doi pufniră în rîs.

— Bodolane ai dat de dracu ! Păi dacă te prind turcii te fac arşice, glumi Comăneanu.

— Dacă ! răspunse Ghiţă cu încăpăţînare.

În jurul lor se adunară mai mulţi soldaţi glumind şi rîzînd. Şi cum stăteau ei aşa strînşi ciotcă făcînd haz de mutra lui Ghiţă, se pomeniră deodată cu un şuierat ce venea înspre ei. D-abia au apucat să se arunce cu toţi la pămînt că obuzul se sparse ceva mai încolo.

— Ce-a fost asta, fraţilor ? se întrebă Ghiţă.

Începu un bombardament viu din tabăra turcească. Comăneanu se uită la ceas. Cinci după-amiază. Proiectilele se spărgeau cînd la dreapta lor, cînd la stînga, cînd mai înainte, cînd mai înapoi. Turcii îşi reglau tirul. Un obuz lovi o căruţă cu pîine. Un cal fu omorît pe loc. Se auzeau urlete de durere şi de moarte. Un soldat din plutonul trei alerga înnebunit. Îl lăsaseră nervii. Începuse să cînte tremurînd şi plîngînd. Comăneanu se repezi după el trîntindu-l la pămînt. Soldatul se zbătea în-

cercînd să se ridice. A trebuit să-l apuce Pelimon și Ghiță și să-l țină bine.

— Ce cauți tu la război, muceo ? urlă Comăneanu la el trăgîndu-i două palme zdravene.

Băiatul, să tot fi avut douăzeci și unu de ani, rămase năuc cu mîna la falcă. Încetase să se mai zbată și acum plîngea liniștit, ghemuindu-se la pieptul lui Pelimon. Bombardamentul se înteți. Comăneanu își duse mîna la obraz întîlnind ceva cald și vîscos. Soldatul tînăr sări de lîngă Pelimon urlînd cu mîinile la ochi. Alerga năuc înspre turci. Comăneanu scoase revolverul. Cîțiva ostași se repeziră pe urmele lui, dar nu-l mai putură prinde. Niște focuri de carabină venite de la turci îl țintuiră în genunchi. Ridică brațele spre cer cu privirea stinsă, sîngerîndă. Încercă să se ridice dar puterile îl părăsiseră. Rămase astfel plecînd doar capul cu care atinse pămîntul într-un fel de mătanie ciudată.

Exploziile se înmulțiră. Începuse și artileria română să tragă. Un urlet neîntrerupt se auzea din reduta turcilor. Strigăte de „alah" și „aman" umpleau cerul. Românii așteptau neclintiți. Îi lăsară pe dușmani să se apropie pînă la o sută de metri, după care deschiseră un foc viu din toate armele. Primul val de atacatori căzu ca un lan secerat. Îi luă locul al doilea.

— Nu vă lăsați, copii ! auzi Comăneanu vocea lui Iancu Vărășteanu, îndemnîndu-și oamenii.

— Pe ei, fraților ! strigă și Mihai repezindu-se cu baioneta la armă.

— Acu să te văz, boierule ! zise Pelimon trecînd pe lîngă Mihai.

Comăneanu vru să-i tragă o înjurătură, dar se trezi piept în piept cu un nizam cît toate zilele.

Turcul învîrtea toporul strigînd. Mai iute ca el, Comăneanu îl lovi cu baioneta. Pelimon se repezi în încleștarea lui Fodor cu un turc, lovindu-l pe acela cu patul armei. Ghiță se trezi nas în nas cu un arap negru ca fundul ceaunului. Învîrtea iataganul și urla ceva pe limba lui. Ghiță o sfecli, dar cum nu era prost, dădu un țipăt de durere lăsîndu-se să cadă pe spate cu mîinile în cruce, ca și cum ar fi fost lovit. Arapul se opri o clipă cu iataganul ridicat, apoi se întoarse repezindu-se asupra lui Ieremia Robu care se lupta cu disperare. Ghiță sări drept în picioare înfigînd baioneta între coastele arapului care se întoarse disperat. Văzînd mutra lui Ghiță, holbă ochii cît oul de porumbel și se prăbuși într-o parte. Ghiță lucra cu tactică vicleană, că putere n-avea. Mai doborî un turc cam tot în ace'ași fel. Alergă apoi înspre Pelimon pe care îl văzuse încăierat. Se împiedică de un turc căzut, îl înjură ridicîndu-se. Rănitul își descărcă pistolul în pieptul lui Bodolan. „Trăsești în mine, hai ?“ Îl izbi cu patul armei vrînd să alerge mai departe. Deodată îl prinse o ameteală grozavă și își simți cămașa leoarcă. Pămîntul se învîrtea cu el într-o horă nebună. Alunecă moa'e, tîrîndu-se printre picioarele luptătorilor. Trecu în fugă Vărășteanu, urmat la cîțiva pași de popa Ilarion Hoașpă.

— Părinte Ilarioane ! îl strigă Ghiță, dar popa nu-l auzi. Alerga în salturi mari, cu barba fluturînd în vînt. Din cînd în cînd, după ce dobora cîte unul, ridica ochii spre cer spunînd cu voce tare :

— Slobozește, doamne, pe robul tău, cum l-o fi chemînd... !

Îl mai văzu pe Dumitru, țăranul tînăr și sfios, cum se prăbușea și îi veni să plîngă. Viața se scurgea cu fiecare picătură de sînge. Își simți ochii grei de somn. O mînă rece căuta să-i închidă pleoapele. Se împotrivi.

— Numai de n-aș adormi, își spuse el convins că de va rămîne treaz nu va muri.

Leonțiu lucra cu drughineața plin de sîrg. Arma o ținea mai mult de sperietură. Fulgerător se apăra și fulgerător se năpustea. Așa puturos cum părea, putea fi iute ca pantera. Zagură era încolțit de trei dușmani. Unul, repezindu-se spre pieptul fierarului, căzu fulgerat de lopata ardeleanului Todor. Altul nimeri în baioneta lui Comăneanu. Ghiță ridică ochii spre cer. Dar și cerul se învîrtea ca o morișcă. Auzi goarna turcilor sunînd disperat retragerea. Lupta durase mai mult de o oră. Dușmanii o luară la fugă închizîndu-se în redută. Se sfărîmaseră de împotrivirea românilor.

Ieremia Robu întreba pe fiecare dacă îl văzuse pe frate-său Dumitru. Se pleca asupra răniților și morților cercetînd și tremurînd. Se opri lîngă un dorobanț. Lăsîndu-se în genunchi și prinzînd trupul rece al lui frățînă-su în brațe începu să-l legene și să-l jelească.

— Fooodooor ! își strigă Todor fratele geamăn.

— Aicea mi-s ! răspunse de undeva Fodor. No, bine ! se liniști frate-său.

Comăneanu se așeză pe jos ștergîndu-și fața de sudoare și praf. Sufla din greu. Constandin a lu' Pelimon dădu peste Ghiță.

— AdormișI, mă ? î' întrebă el. Ei, bată-te să te bată !

Îl împinse ușor. Ghiță nu răspunse. Pelimon se lăsă într-un genunchi.

— Scoal'mă, că să termină !

Îl prinse de veston. Mîna i se umplu de sînge. Comăneanu se apropie și el.

— Ce-are ?

— Îl scurmară la piept, zise Pelimon încercînd să-l ridice.

Ghiță deschise ochii. La vederea lui Pelimon și a lui Mihai surîse arătîndu-și dinții lați și murdari.

— Hai, Ghiță, să te ducem la sanitari. Ai să te faci bine, îl încurajă Pelimon.

— Boierule,... Constandine,... mor și-mi rămîne pămîntul...

— Taci, mă, că nu mori, sări Comăneanu cu gura. Măăă, dacă scapi îi dai lui Pelimon trei pogoane de pămînt ? glumi el.

— Să fie al dracului ăl' de n-o da ! șopti Ghiță.

— Ți-ai găsit cine să-mi dea mie trei pogoane de pămînt, spuse Pelimon cu un soi de dispreț.

Bodolan încercă să-l apuce pe Pelimon de guler, dar mîna îi alunecă fără putere.

— Constandine,... boierule,... să mă ierte Dumnezeu acum cînd plec din lumea asta... Respira din ce în ce mai repede. Constandine... eu... Auzi Constandine ?... Ce ziceam ?... Abia putea vorbi. Eu... ți-am tăiat... juncanul... atunci... știi tu... de năcaz... că eu... iartă-mă Acu... dacă... I-auzi ia ! Toacă !... Mai e mult pînă la ziuă !

Constandin se uită la Comăneanu. Mihai ridică brațele a neputință. Încă nu începuse să se însereze. Pelimon se uită la Ghiță în sufletul căruia se lăsa întunericul rece cu miros de veșnicie și pămînt. Văzu căința celui ce făcuse rău cu bucuria sălba-

tecă a neputinciosului. Doi sanitari se apropiară cu brancarda.

— Aveţi vreun rănit ? întrebă unul din ei.

— Nici unul, răspunse Comăneanu închizînd ochii lui Ghiţă.

* * *

Mateiu Alevra trecu pe lîngă casa lui Serafim. Se opri puţin în faţa ferestrelor oblonite. Se uită în curte. Grădina se părăginise, boschetele nu mai existau. Încercă poarta. Era închisă. Ar fi vrut să intre, deşi ştia bine că nu mai are pe cine găsi. Poate doar pentru a mai respira acel suflu ciudat al spionului executat în faţa Plevnei. Plecă mai departe, mergînd agale cu privirea întoarsă la casa care rămînea în urmă tăcută ca un mormînt. Mai avea de stat încă o zi în Bucureştiul în care întîlnise o lume necunoscută, gălăgioasă, dornică de petrecere şi huzureală. Misiţi, afacerişti, ofiţeri de manutanţă şi de la partea sedentară, eleganţi, cu mustăţile în furculiţă date cu oleuri parfumate, negustori burtoşi mişunau pe străzi ca un furnicar. Trecu pe lîngă el un căpitan de intendenţă, la braţ cu o femeie tînără şi frumoasă. Mateiu nici nu îi observase. Mergea ca un somnambul, cu senzaţia unui străin venit într-un oraş pe care nu-l mai văzuse.

— Nu ştii să saluţi, sublocotenente ? îl opri căpitanul. Femeia era ceva mai departe şi se uita la Mateiu binevoitoare.

— Nu v-am observat, domnule căpitan, răspunse Mateiu, fără nici un chef.

— Scuză de soldat prost, pufni căpitanul trăgînd cu coada ochiului la doamna care surîdea. Din ce unitate faci parte ?

— Domnule căpitan, sînt sublocotenentul de rezervă Mateiu Alevra din regimentul 10 de dorobanți, batalionul întîiu...

— Îți voi face raport, sublocotenente, mormăi căpitanul.

— Am înțeles, domnule căpitan, răspunse Mateiu stăpînindu-se.

— Ce fel de ofițeri sînt superiorii dumitale de nu te-au învățat nici atîta lucru ?

— Superiorii mei, domnule căpitan, sînt maiorul George Sonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu și mulți alți eroi care nu se îndeletnicesc nici cu salutul, nici cu promenada pe-aici, prin București ! izbucni Alevra. Căpitanul se făcu roșu ca racul. Iar dacă doriți să mă învățați salutul, am să vă rog să veniți acolo, la Plevna, și vă voi saluta nu cu mîna la chipiu, ci cu chipiul în mînă, continuă el furios.

— Ia seama, sublocotenente ! Ai insultat un superior...

— Dumneata ?... Mateiu surîse răutăcios.

— În orice caz, vom mai sta noi de vorbă, mîrîi căpitanul.

— Acolo, domnule căpitan. Vă aștept acolo !

Salută întorcînd spatele. Mai auzi cuvintele căpitanului, niște bolboroseli furioase spuse femeii : „A intrat indisciplina în ei. Cred că dacă stau acolo și se luptă din cînd în cînd, au dreptul să se poarte cum vor !“ Alevra ar fi vrut să se întoarcă, dar îl cuprinsese o silă teribilă. Se trezi în fața casei lui Iorgu Vîrgolici. Tremura de furie. Se liniști adu-

cîndu-şi aminte că avea să-i dea din partea lui Iancu o scrisoare. O avea la el.

— Bine, Mateiu, eşti în Bucureşti de atîta vreme şi nu ai trecut să mă vezi ? îl certă bătrînul.

— Am venit ieri şi plec mîine, minţi Mateiu.

— Ce faci ? Cum e pe-acolo ? Am auzit că turcii se predau pe capete...

— Turcii se bat cu o dîrzenie nebună, cucoane Iorgule, zise Mateiu.

— Ei, ei... Asta o spuneţi cu toţii ca să păreţi voi nişte eroi. Parcă noi n-am cetit comunicatele ! Se predau, mon cher, asta e. În curînd se termină.

Îl apucă pe Alevra cu două degete de obraz aşa cum se joacă cei bătrîni cu copiii. Gestul şi înfumurarea bătrînului îl enervară din cale afară. „Ce ştiu oamenii ăştia despre război ?“ se întrebă Mateiu.

— În orice caz lumea de-aici e mereu cu gîndul la voi, continuă bătrînul. S-au înfiinţat societăţi de binefacere, doamnele noastre au devenit surori de caritate, schimbînd toaletele de seară cu uniforma spitalelor... Se adună totul pentru rezbel... Haine, alimente, arme, bani... Să nu credeţi că v-am uitat!

Vîrgolici vorbea repede, cu convingere, uitînd cînd era de partea celor ce nu doreau acest război. Mateiu îşi aduse aminte de acest lucru şi se mulţumi să surîdă.

— De ce zîmbeşti ? îl întrebă Vîrgolici surprinzîndu-l. Nu-ţi vine a crede ? D-apoi aici, bădie, se rechiziţionează totul pentru ca voi să nu duceţi lipsă de nimic. Matale ştii că nu se mai găseşte un strop de „Chateau-Lafitte ?“ Că n-am mai mîncat un „Chateaubriand“ de nu mai ţin minte ? Că bunătatea aceea de cornuri cu lapte şi unt nu mai există? Că icrele moi parcă le-a înghiţit pămîntul ?... Nu

zic să nu se strîngă cureaua. E război, e firesc să ne obișnuim cu lipsurile, dar nici așa ! Țara e bogată. De ce să fim privați noi cei de-aici ?...

— Ca să avem noi cei de-acolo, răspunse Mateiu în bătaie de joc. Vîrgolici nu sesiză. Află, cucoane Iorgule, că toată șampania „Chateau-Lafitte" de care duceți lipsă aici ni s-a adus nouă...

— Tiens, tiens ! făcu uimit bătrînul luîndu-l pe Mateiu în serios.

— Că dimineața ni se servesc cornulețe cu lapte și unt. E firesc să nu se găsească aici, continuă amuzat Mateiu. E drept că icre moi ni se aduc ceva mai puțin, dar cu timpul...

— Olalá ! Atunci stați bine, mon cher ! Să tot faci rezbel !

— Nu-i așa ? Și la urma urmei pentru ce vă trebuie vouă icre negre ? Sau șampanie ? Sau cornulețe cu lapte ? Pentru ce ? Mateiu lăsase gluma deoparte. Vîrgolici îl privi mirat. Nu se așteptase la atîta obrăznicie. La naiba cu șampania și icrele voastre ! Dumneata știi că soldații noștri se culcă de multe ori nemîncați ? Că se bat cu burțile goale ?

— Dă-mi voie...

— Că le îngheață picioarele în noroi și în apă ? Că le degeră mîinile ? Că pîinea e mucedă ? Că rația de carne fiartă s-a micșorat ?...

— Dragul meu, în rezbel totul e admis, o întoarse Vîrgolici.

Mateiu se enervase pe de-a-ntregul.

— Caii dumitale au fost rechiziționați ? îl întrebă Alevra pe bătrîn.

— Ai mei ? se miră Vîrgolici. De ce ai mei ? Se iau de pe la țară, de pe la moșii, de peste tot... Îs

destui. Îi drept că mulți se căpătuiesc, că unii prefecți își fac de cap și iau pămînturile de la femeile celor plecați dîndu-le petice de pămînt unde le convine lor... Da ce să-i faci ? Ăsta-i rezbelul ! Și-apoi, rîse el, cînd s-a făcut dreptate în țara românească încît să fie cu toții mulțumiți ?

Alevra simțea cum îl apucă greața. Revedea frontul cu oamenii hărtăniți, ciuruiți de gloanțe, acei oameni care luptau cu disperare pentru a-și scăpa țara de jug. Luptă pe viață și pe moarte. Și acum, un Iorgu Vîrgolici rîde liniștit și cinic spunînd că așa e rezbelul ! Un căpitan de intendență cu o muierușcă la braț îți face observație că nu l-ai salutat... Nu se mai găsește homar ! Quel dommage ! Nici cornuri... înspăimîntător ! Pentru jigodiile astea și-au dat viața Sonțu și Mărăcineanu și Caracalia și atîția alții...

— Pentru cine luptăm noi ! spuse Mateiu cu amărăciune...

— Cum adică pentru cine luptați voi ? întrebă Vîrgolici nedumerit. Țara face sacrificii ca să vă țină acolo !

Alevra izbucni în rîs. Vîrgolici vorbise cu tonul unui părinte care amintește fiului cîte sacrificii face spre a-l ține la pension.

— Acolo mor oameni, zise Mateiu.

— E firesc, răspunse cinic Vîrgolici. Și aici mor oameni, darămite acolo !

Mateiu simți nevoia să plece imediat. Dacă ar mai fi stat puțin, cine știe ce i-ar fi spus lui Vîrgolici. Se înclină rece în fața bătrînului.

— Ce faci ? Pleci ? Nu vrei să bem un coniac bun ?

— Mulțumesc. Nu beau nimic. Am trecut pe la dumneata numai pentru a-ți aduce scrisoarea lui Iancu.

Spuse intenționat „numai" ca Vîrgolici să înțeleagă că nu-i făcea plăcere să-l vadă.

— Dacă vrei, pot vorbi să te aducă în țară, zise Vîrgolici luînd plicul.

— Dacă vrei, poți vorbi să-i trimeată pe cei ce se tîrîie pe-aici, acolo ! Ai face un serviciu și țării și lor ! răspunse Mateiu.

Vîrgolici surîse. Nu-i plăcu răspunsul, dar tăcu.

— Ce știi de Serafim ? schimbă Vîrgolici vorba.

— Nu știu nimic.

— Ciudat om, adăugă bătrînul.

— Nu atît de ciudat cît ar fi vrut să pară.

Alevra se ridică.

— Casele i-au rămas pustii...

— Ca și sufletul lui.

— Mateiu, ce-i cu dumneata ? îl întrebă Vîrgolici îngrijorat.

— Ce-ar putea să fie ? Am venit cu gîndul că aici voi întîlni alți luptători și cînd colo am găsit niște nevolnici. Bună ziua !

Ieși fără a mai aștepta răspunsul bătrînului. În aceste două zile se întîlnise cu o mulțime de oameni care îi vorbiseră tot atît de cinic ca Iorgu Vîrgolici.

Seara o revăzu pe Luiza. Părea mai frumoasă ca oricînd. Stăteau în același salon cu covor mare de culoare vișinie, cu pulberea lunii înălțată peste castani. Vru să o prindă în brațe, dar Luiza fugi spre fereastră. Acolo, la lumina începutului de lună, Mateiu îi zări fața și tresări. Avea o privire ciudată, deznădăjduită, buzele și le mușcase. Se uita la el

ca la un duh, fără să vorbească. Se apropie. Îmbrățișarea a durat mult. Luiza părea că se sufocă. S-a lăsat moale la picioarele lui Mateiu de îndată ce el i-a dat drumul. Crezu că Luiza leșinase și se aplecă spre a o ajuta, dar ea îi îmbrățișă picioarele plîngînd și implorîndu-l să nu plece. Mateiu o lăsă să se ridice singură. Luiza își șterse lacrimile, își potrivi părul așezîndu-se pe scăunelul de la pian. El rămase în picioare privind-o ametit. Nu-i răspunsese nimic atunci cînd ea îl implorase să rămînă. Luiza părea mai liniștită. Se întoarse către pian și începu să cînte frenetic, descătușată parcă. Mateiu își lipi fruntea înfierbîntată de fereastră. Răceala sticlei îi făcea bine. Pe Luiza n-o mai vedea sau i se părea că se făcuse abur, înălțîndu-se în fulgerele grave ale muzicii. Orașul dispăruse într-o ceață adîncă, lăptoasă. Sunetele ieșite de sub degetele fine ale fetei se preschimbau în ființe cînd grave, cînd amenințătoare, cînd jucăușe, prinzîndu-l pe Alevra într-un joc nebun. Cînd ultimele acorduri se stinseră, năvăli tăcerea. Luiza închise ușor capacul pianului, ridicîndu-se. Veni lîngă Mateiu fără să spună un cuvînt. Stăteau amîndoi unul lîngă altul, nemișcați în fața nopții.

— Să nu vii la gară, Luiza, șopti el fără să se clintească.

Acesta era răspunsul la implorarea de a rămîne. Fata se întoarse spre el. O clipă îl privi ca pe nebun, apoi îi înlănțui gîtul cu brațele, bîiguind în neștire :

— Ce se va întîmpla cu noi ? Ce se va întîmpla cu noi ?

Alevra plecă pe la miezul nopții. Strada era pustie. Trecu din nou prin fața casei lui Serafim. Se opri cuprins de un sentiment foarte ciudat. Prin grilajul porții, un cîine roșcat și jigărit se strecură încet. Ușa de la intrarea principală cu copertina ei din geam brumat sclipea în lumina lunii. „Ce curios ! se gîndi Mateiu. În orașul ăsta care palpită frenetic am impresia că viața a dispărut în vreme ce, acolo, în linia de bătaie..." Îi veni în minte șarpele lui Serafim. Reptila aceea cu pielea lucioasă ca sticla, cu ochii nemișcați și reci pe care Serafim o ținea la pieptul și inima lui, reeditînd mitul copacului edenic. Din curtea părăsită veni parcă un val de gheață. Mateiu se cutremură plecînd mai departe. Refuză să se mai gîndească la tot ce era legat de Serafim. I se făcu deodată dor de cei din valea Bucovului, de Iancu Vărășteanu, de mugetul tunurilor, de înjurăturile soldaților, de țăranii cu cușmă de dorobanț, de șanțurile mocirloase, de tot. Aici, orașul părea o cetate vrăjită în care nu ardeau și nu luminau decît ochii Luizei.

A doua zi, în zori, porni spre front. Gara mișuna de oameni. Deși o rugase pe Luiza să nu vină, o căută cu privirea și negăsind-o îi păru rău. Un rău aproape fizic. Treceau oșteni ce plecau ca și el într-acolo. O doamnă din „Crucea roșie" împărțea țigări și ceai. Se apropie mlădioasă și zîmbitoare întinzîndu-i un pachet de țigări. Trenul fluieră pentru a treia oară. Mai privi o dată mulțimea. „S-o fi supărat", își zise întunecîndu-se. Dar Luiza nu venise temîndu-se de clipa cînd trenul va porni ducîndu-l pe Mateiu departe de ea. O speria acest joc al depărtării, mîna ridicată și înțepenită ca a unui om ce va fi trecut

limanul vieţii. La început se supărase pe el fiindcă o rugase să nu vină, dar pe urmă îşi dădu seama că amîndoi se temeau de acelaşi lucru. Despărţirea.

Soarele roşu al dimineţii se izbea de geamurile vagoanelor, de locomotivă, poleind-o în foiţe de aramă. Trenul se urni greu, pufnind şi fluierînd. Gara se făcuse mică împreună cu doamna de la „Crucea roşie", împreună cu zîmbetul ei. Mateiu se lăsă pe canapeaua vagonului şi închise ochii, fără nici un gînd, fără nici o dorinţă.

* * *

La lumina roşiatică a jarului, soldaţii îşi luau masa. Ceva mai departe se adunară Pelimon, Zagură, Leonţiu şi Comăneanu. Mîncau toţi pe tăcute, tăind cu baionetele pîinea cu coajă tare pe dinafară şi cu miezul cleios pe dinăuntru. Ieremia Robu îşi scoase cuşma şi după ce îşi făcu semnul crucii începu să îmbuce şi el. Deodată se chirci şi se porni să plîngă. La început încet, apoi din ce în ce mai tare. Pelimon rămase cu lingura înălţată privindu-l cu milă. Leonţiu ridică nedumerit din umeri. Zagură lăsă ochii în pămînt, continuînd să frămînte miezul lipicios al pîinii. Comăneanu mînca liniştit. Nu se auzea decît zgomotul făcut de linguri pe fundul gamelelor. Nu vorbea nimeni. Popa Ilarion termină de mîncat şi îşi scutură lingura. Ieremia încetase să mai plîngă. Stătea dus pe gînduri cu privirile pierdute undeva departe. Cei doi fraţi gemeni, Fodor şi Todor, înghiţeau încet, dumicat după dumicat. Ieremia îi privi lung. Hoaşpă îşi aprinse ţigara. Leonţiu forfolea nişte hîrtii, răsucindu-le şi uitîndu-se la ele absent. Zagură căscă de-i trosniră fălcile. Co-

măneanu se ridică. Ar fi vrut să plece. Se răzgîndi așezîndu-se iar. Plutea peste toți o apăsare grea, istovitoare, sfărîmîndu-le dorințele și bruma de cuvinte pe care fiecare ar fi vrut să le rostească. Căzuseră atîția dintre ei, încît cei rămași trăiau cu senzația că o condamnare teribilă îi aștepta pe toți. Și în liniștea grea, sufocantă, cu jarul roșiatic ce sta gata a se stinge, se auzi de undeva cîntec de fluier. Cînta Mihalcea moldoveanul stînd cu genunchii ridicați și cu coatele sprijinite de ei. Cîntecul aducea cînd a foșnet de lăstăriș, cînd a șipot de izvor, cînd a talangă, cînd a bocet. Ascultîndu-l, oamenii priveau înspre înălțimile dușmane întunecate și neînțelese.

Alevra străbătu linia frontului. Din cauza întunericului, oamenii nu-l recunoscuseră. Sentinelele l-au oprit de cîteva ori. Trecu în grabă îndreptîndu-se spre plutonul său. Comăneanu îi ieși în întîmpinare, spre surpriza lui, îmbrățișîndu-l zgomotos. Pentru prima oară, Mateiu se simțea fericit avîndu-l pe Comăneanu lîngă el. Plecară amîndoi în căutarea lui Vărășteanu.

Dis-de-dimineață, se treziră într-un bombardament infernal. Artileria română bătea pozițiile turcești din Griviția 2. Se continuă tragerea pînă la orele treisprezece, cînd colonelul Sachelarie dădu ordinul de atac. Maiorul Ion Nicolae înaintă cu batalionul desfășurat în tiraliori avînd între rînduri ostași ce purtau gabioane pentru umplutul șanțurilor și scări de escaladare a parapetului. Plutoanele de dorobanți se repeziră la atac cu strigăte puternice. Întîlniră retranșamentul inamic de dinaintea redutei. Se încinse lupta

la baionetă. Maiorul Ion Nicolae își îndemnă oamenii cu sabia în mînă. Plutoanele lui Alevra și Vărășteanu se amestecară. Alergară cu toții înspre șanțul din fața redutei. Primul care se năpusti în șanț fu Comăneanu, urmat îndeaproape de Leonțiu, Zagură și Pelimon. Lupta era turbată. Baionetele sfîșiau piepturi, topoarele despicau, oamenii se rostogoleau într-o încleștare dementă. Comăneanu se lupta cu doi turci voinici. Era iute în mișcări ca veverița. Pe unul îl doborî, apoi se aruncă asupra celuilalt, înjurînd și blestemînd. Alevra se rostogoli cu un nizam în spinare care nu avu timp să-l înjunghie, fiind străpuns de Vărășteanu. Ostașii alergau înainte. Leonțiu se opri o clipă uitîndu-se la un pandantiv de aur de pe pieptul unui ofițer musulman ucis. N-ar fi avut decît să întindă mîna, dar se răzgîndi. Popa Ilarion se învîrtea ca titirezul miruind în jurul lui cînd cu patul armei, cînd cu baioneta. Cei doi ardeleni, spate la spate, țineau piept la vreo patru cerchezi. Se luptau zdravăn ardelenii, cu încetineala ursului, dar și cu ferocitatea lui. Mihalcea își repezi lopata în gîtul unuia și se întoarse spre a-l lua pe altul în primire, dar baioneta lungă a unui nizam i se înfipse în piept, de parcă ar fi trecut printr-o bucată de carton. Mihalcea urlă încercînd să-și scoată baioneta. Nu mai avu putere. Se prăbuși la picioarele luptătorilor. Șanțul era plin de morți și răniți. Românii se avîntară cu scările pieptiș, dar toate eforturile se frînseră de înălțimea parapetului. De pe banchetele redutei, focul năprasnicelor Peobody și Wincester reteză odată cu viața și avîntul năvălitorilor. Patru comandanți de companie fură scoși din luptă. Batalionul 2 de dorobanți se repezi în ajutorul celui ce lupta în șanț

şi care încerca să ocupe reduta. Însă turcii concentrară un foc nimicitor frontal şi de flanc. Zeciuiala plătită în vieţi era mare. Cei doi gemeni, Fodor şi Todor, zăceau unul peste altul, alături de o mulţime de leşuri duşmane. Un ofiţer se văita cu piciorul zdrobit. Pipăi revolverul, încercînd să se împuşte. Vărăşteanu, îngenunchind lîngă el, i-l smulse, după care alergă mai departe. Alevra, Leonţiu, Zagură şi Pelimon îi stăteau în preajmă. Deodată Vărăşteanu se frînge de mijloc. Leonţiu se repezi la el, dar după o clipă făcu o tumbă rămînînd întins cît era de lung. Alevra se zăpăci complet. Nu mai ştia ce să facă. Zagură şi Pelimon îl ridicară pe Leonţiu, iar Comăneanu şi cu Alevra îl traseră pe Vărăşteanu din focul luptei.

Atacul a fost respins cu pierderi mari. Înspre seară, goarna sună retragerea. Noaptea mirosea a sînge.

Soldaţii stăteau în şanţuri tăcuţi şi încrîncenaţi. Răniţii fuseseră evacuaţi. Printre ei se aflau Iancu Vărăşteanu şi Leonţiu. Ceilalţi patru, care scăpaseră din iadul de foc, Alevra, Comăneanu, Zagură şi Pelimon, se simţeau singuri în toată această masă de soldaţi. Se interesau zilnic de ceilalţi doi, bucurîndu-se de cîte ori aflau vreo veste bună.

Cu toată împotrivirea dîrză a turcilor împresurarea Plevnei continuă febril, închizînd inamicului liniile de comunicaţie şi de retragere spre Orhanie şi Sofia la miazăzi şi spre Rahova şi Vidin la miazănoapte. Escadroanele de roşiori şi călăraşi ai colonelului Creţeanu, în înţelegere cu comandantul întregului Corp, generalul Loşkaref, porniseră din Dolny-Etropol spre Mahaleta, Semeret şi Kacemuniţa spre a ţine sub

supraveghere drumul către Rahova, iar cavaleria rusă garanta siguranța pe drumul Plevnei spre Dubnik și Teliș.

Pelimon privea cu interes scrisoarea sosită de curînd, cu litere strîmbe scrise pe plic și, neștiind carte, îl apucă supărarea. În afară de Ana n-avea cine să-i scrie. Deși nici ea nu era știutoare de carte. Poate că îl rugase pe preot sau pe Paraipan, crîșmarul, să-i facă scrisoarea. Plecă în căutarea lui Comăneanu. Ajungînd lîngă popa Ilarion se opri. „Să mă rog de popă să mi-o citească ?... Să nu mă rog ?... Îi străin tare de sufletul meu și-apoi popii sînt oți !“ se gîndi Pelimon trecînd mai departe. Dădu de urma lui Comăneanu tocmai în cortul lui Vărășteanu. Se învîrti prin fața cortului neîndrăznind să intre. Îl văzu Vărășteanu și îl strigă. Pelimon intră în cort salutînd țeapăn.

— Ce-i, Constandine ? îl întrebă blînd Vărășteanu. Iancu vorbea frumos și liniștit cu toți soldații. Rar cînd se supăra. Îi iubeau oamenii felul blajin și prietenos de a fi.

— Ia spune, Constandine ! insistă Vărășteanu. Ce vrei ?

— Să trăiți, don'locotenent, nimic ! zise Pelimon cu gura uscată neștiind cum să înceapă.

Comăneanu stătea răsturnat pe pat, jucîndu-se cu chipiul lui Alevra.

— Ai treabă cu mine ? îl întrebă el pe Constandin.

— Păi da, don'sergent, răspunse stingherit Pelimon și tăcu.

— Ia spune, că eu n-am secrete.

— Nu-i vorba de sicrete, cucoane Mihai,... se scuză Constandin.

— Zi-i, mă, ce te doare și nu-mi mai bate capul !

— Apăi, cucoane Mihai, eu primii carte de-acasă, bag seama c-o fi de la muiere că altul n-are cine să-mi scrie...

— Și ? Ce spune muierea ?

— Nu știu, cucoane Mihai, să mă iertați, da eu nu-s știutor de carte, răspunse Pelimon.

Vărășteanu și cu Alevra îl cîntăreau cu privirea. Era cu un cap mai înalt decît Comăneanu, iar nasul lung, încovoiat, părea plisc și aducea în toată înfățișarea sa cu un luptător din hrisoave.

— Dă scrisoarea încoace, spuse Comăneanu. O deschise continuînd să stea răsturnat pe pat. Se uită la Pelimon, apoi începu să citească. „Drag și iubit bărbat al meu, află despre mine că sînt sănătoasă care sănătate ție doresc și dumitale. Dăce nu-mi scri constandine de mă lași în dîrdora necazului singură singurică că de cînd ai plecat io tot întrun plîns o duc și de jalea ta și de greul daici... că pă moșia comăneanului umblă feciorii boierești și ne strică rosturile că asmute slugile pă noi de ne ia la muncă și ăl de nu vine la luat dracu...“

Comăneanu se opri uitîndu-se la Pelimon care rămăsese lîngă intrare cu gura căscată. Alevra surîdea. Vărășteanu își sprijinise capul în mînă uitîndu-se cu milă la Pelimon.

— Il est des malheurs qu'il ne faut pas avoir ! * rîse Vărășteanu uitîndu-se la Mihai ironic.

— C'est terrible ! completă Alevra.

---

* Sînt nenorociri care nu trebuie să ți se întîmple !

Pelimon se uita cînd la unul cînd la altul neînțelegînd limba asta păsărească, cum îi spunea el.

Izbucni, făcînd cîțiva pași înainte :

— Muiere proastă. Ce să-i facem, boierule, zise speriat ca nu cumva să se supere Comăneanu.

Acesta îl mai măsură o dată cu privirea și continuă să citească...

— „...și să mai știi drag bărbat al meu că fătă vaca o viteluș frumoasă și să mai știi că toți cîini ăia boierești umblă cu biciul pă umăr și fac prăpăd și zic că așa lea dat ordin boieru..." Ba nu le-am dat nici un ordin, grijania lor de slugi, înjură Comăneanu furios. „...că acu dacă vede că nare cine să ne apere face ce vor și ne rîde în nas. Offf constandine, constandine dă cînd ai plecat parcă a plecat stîlpul casei de tot stau să nu se dărîme casa pă mine io mai am cîteva zile și nasc de plouat na plouat. Îmi pare că asta e pedeapsă dela dumnezeu sfîntul tu mai trăiești sau ai murit ? Că dacă trăiești dă ce taci și nu scri că acilea fierbe sufletul în mine că lu Lina a lu'Pițigoi ia venit carte că i sa prăpădit bărbatul da iei nui pasă că se pune cu cracii în sus la dulăii boierești ptiu nu iar fi rușine de blestemată și cutră ce e. Să știi constandine că dacă tei prăpădi dumneata io îmi fac seama și o crește copilul sorumea Catarina așa să știi că auzii că se prăpădi și Ghiță a lu'Bodolan de sa stricat mă-sa la minte iar tatsu dă prin șanțuri că tot întro beție o ține decînd i sa dus fie său. Mai auzii că boier Comăneanu e în rezbel cum dracu de lăsă el moșia de isbeliște că nul trimetea nimeni pă el să se bată cu turcii așa cum să duc ai noștri și dacă sa dus de voia lui apăi să știi că la trimes păcatele ălea multile iar dă nu sa dus să se procopsească... altfel dă ce ?..."

Comăneanu se făcu roşu la faţă. Constandin bătea din buze udîndu-le cu limba şi blestemînd clipa cînd s-a dus după Comăneanu să-i citească scrisoarea. Alevra şi Vărăşteanu rîdeau înfundat.

— Măi, că a dracului muiere ţi-ai mai găsit, spuse Comăneanu. Să-i scrii că n-am venit la rezbel să mă pricopsesc, ci ca să lupt alături de toţi...

— Am înţeles, să trăiţi, cucoane Mihai, da nu ştiu să scriu, spuse Pelimon.

— Las'că-i scriu eu, răspunse Comăneanu bosumflat. A tunat şi v-a adunat, bombăni el.

Pelimon ieşi din cort. Văzîndu-se singur, zîmbi.

— Chiar că a naibii muiere mai am, zise el cu dragoste.

— Ei ? Vă place cum gîndesc ţăranii despre noi ? izbucni Comăneanu.

Iancu îşi aprinse o ţigară suflînd fumul pe nări Nu-l interesa nimic din toată povestea lui Comăneanu. Se gîndea în cu totul altă parte.

— De ce tăceţi ? reluă Comăneanu. Credeţi şi voi că am venit aici să mă pricopsesc cum scrie nebuna aia ? Cu ce să mă pricopsesc ? Poate cu vreun glonte sau topor.

— Comănene, tu ştii bine că ţăranii au instinct puternic,... îl zgîndări Alevra.

— Ce vrei să spui cu asta ? sări Mihai.

— Vreau să spun că de foarte puţine ori se înşeală, răspunse Mateiu. Şi mai e ceva, Mihai, ... femeia lui Pelimon pomeneşte de păcatele tale cele multe...

— Aici s-ar putea să aibă dreptate, consimţi Comăneanu.

Începu să rîdă trăgînd cu coada ochiului la Vărăşteanu care continua să fie absent la hîrjoneala celor

doi. Simţea o apăsare grea pe suflet în vreme ce gîndurile galopau îndărăt spre trecut — Adina Vidraşcu, tulburătoare şi ciudată femeie,... arestarea lui Serafim, execuţia...

— Mateiu ! îl chemă Iancu pe Alevra încercînd să iasă din plasa amintirilor dureroase.

Alevra îl privi întrebător.

— Nimic, adăugă el.

Comăneanu avu impresia că cei doi nici nu-l mai bagă în seamă. Că se ascund de el, că ar vrea să-şi vorbească şi din cauza lui sînt obligaţi să tacă sau să-şi spună fel de fel de fleacuri.

— Cred că ar fi bine să plec, spuse. Poate că aveţi de vorbit ca între prieteni.

Se simţea umilit şi asta îl înfuria.

Vărăşteanu îi făcu semn să rămînă. Mihai se domoli şi se aşeză.

— De la o vreme, începu Vărăşteanu, mă gîndesc că nu voi vedea sfîrşitul acestui război... Mateiu vru să intervină, dar Iancu nu-l lăsă. Ştiu, Mateiu, ce vrei să spui. Că sînt copilării, obsesii şi aşa mai departe. Trebuie însă să ştii că în fiecare om, ca în fiecare animal, există un instinct. Se pare că doar cu cîteva minute înainte îi spuneai povestea asta lui Mihai...

— Dar, Iancule...

— Te rog, nu mă întrerupe. Să ştii că nu mă iau nici după vise, nici după semne, aşa cum poate ai fi tentat să crezi. Şi să mai ştii că nu mă sfiesc să spun că sînt fericit dacă voi muri pentru neamul meu. Decît să-ţi iei zilele pentru o fustă sau pentru pierderea averii, mai bine aşa. Se gîndea la Adina pe care o iubise în tăcere, cu înflăcărare. Nu fac nici pe nebunul, nici pe demagogul. Îmi iubesc ţara din toată inima. Asta e tot...

Comăneanu îl privea cu ochii măriți de uimire. Niciodată nu-l auzise pe Vărășteanu vorbind astfel. Mateiu frămînta mînerul sabiei cu cap de șoim, simțind în palmă răceala pliscului de metal.

— Toți ne iubim țara, Iancule, și toți ne dăm viața pentru ea, zise Mihai.

De-afară se auzea rîsul gros al lui Zagură. Fierarul hohotea împreună cu ceilalți.

— Aștia își dau viața pentru țară, nu noi, vorbi aspru Vărășteanu. Noi nu ne dăm viața ca ei, noi ne-o pierdem, ceea ce nu-i același lucru...

— Exagerezi, Iancule, răspunse Mihai. Vărășteanu îl privi ca de la o mare depărtare. Joc de cuvinte, Iancule, continuă Mihai, și noi luptăm alături de ei, și noi cădem cu aceleași dureri, și noi dorim libertatea acestui neam ca și ei...

— Da, da, da, îl întrerupse Iancu, numai că noi avem interese de apărat pe cînd ei n-au decît sfințenia acestui pămînt pentru care mor.

— Mă mir, Iancule, că poți vorbi așa, spuse Comăneanu.

Nu mai era bătăios și înfipt. Nici arogant și nici gălăgios. Vorbea cu un ton scăzut, păstrînd în priviri triști de cîine alungat.

— Cum așa ? întrebă Vărășteanu fără să-l privească, stînd întins pe pat cu mîinile sub cap.

— Te-ai molipsit de la Serafim luînd disprețul lui pentru tot ce e om, ... adăugă Mihai cu tristețe.

— Încetează ! strigă Vărășteanu. Mateiu și Mihai tresăriră. Serafim ! zise într-un tîrziu Vărășteanu. Serafim a fost o lumină ce învăluia un întuneric care mirosea a sînge...

— N-a fost decît un spion ordinar, răspunse Comăneanu devenind arțăgos. Îl bănuiam de mult...

— De ce n-ai spus, Mihai, îl certă blînd Mateiu. Pentru ce continuai să bei cu el, să-l vizitezi, să faci pe măscăriciul în faţa lui... Eu, recunosc, nu l-am bănuit niciodată. Mi s-a părut pur şi simplu un om interesant şi bizar...

— Nu ştiu de ce n-am spus ! Nu ştiu. Mă cuprindea o teamă neînţeleasă cînd mă aflam în preajma lui. Cred că dacă l-aş fi prins aşa cum l-a prins Iancu pe cînd încerca să fugă, i-aş fi dat drumul. Nu din omenie şi nici din prietenie, pentru că l-am urît întotdeauna. I-aş fi dat drumul de teamă. Iancu a fost mai tare ca mine. Tu l-ai iubit, nu-i aşa, Iancule ? îl întrebă Mihai.

Vărăşteanu nu răspunse imediat. Continuă să stea în aceeaşi poziţie nemişcat.

— L-am iubit, da ! spuse Vărăşteanu într-un tîrziu. Îşi aprinse o ţigară fără să se uite la cei doi. L-am iubit pentru că...

— Tu ai ştiut ?... îl întrebă Comăneanu.

Iancu întoarse capul uitîndu-se la Mihai cu o privire care nu mai era a lui.

— Nu. N-am ştiut niciodată. Stinse ţigara aprinzîndu-şi alta. Eu sînt fiu de negustor... De mare negustor. Tata făcea o mulţime de speculaţii învîrtind afacerile cum învîrtea mătăniile. Ar fi vrut să-i urmez meseria, dar mie nu-mi plăcea să colind lumea cu marfa după mine. Am preferat să studiez filosofia în străinătate, unde mă trimisese să mă specializez în comerţ. Cînd a aflat, a vrut să mă desmoştenească... Vărăşteanu surîse amintirii. Era un bărbat bogat, frumos şi tînăr. Cînd s-a căsătorit cu el, mama avea vreo treisprezece ani, se juca încă cu păpuşile. Tata lipsea mult din ţară umblînd pe la Viena, pe la Paris, pe la Constantinopole, ... îi plăceau femeile gro-

zav ! La Constantinopole s-a încurcat cu o turcoaică. De două ori a încercat să o fure şi de două ori l-au prins bostangiii* snopindu-l în bătaie. A treia oară, cum a făcut, cum a dres, a furat-o şi a venit cu ea în ţară. Toate astea mi le-a povestit Dina, ţiganca care m-a alăptat. Tata i-a luat turcoaicei o casă frumoasă, unde o ţinea închisă sub supravegherea Dinei, care nu sufla o vorbă. Se temea de tata. O îndopa cu galbeni, dar o croia şi cu biciul. În orice caz, mama n-a ştiut niciodată adevărul. Tot Dina mi-a povestit că turcoaica a născut un copil după care, într-o noapte, a dispărut cu copil cu tot. A bătut-o tata pe Dina de a zăcut amărîta de ea o săptămînă. Toate căutările au fost zadarnice. După un timp, tata a plecat din nou la Constantinopole cu marfă. De-acolo s-a întors complet schimbat. Nu mai rîdea, vorbea puţin, era mereu absent şi abătut. Mama a murit tînără. La scurtă vreme, a murit şi el. În biroul lui, pe care îl ţinea în permanenţă închis, am găsit o mulţime de scrisori, în limba turcă. Necunoscînd-o, mi-am închipuit că sînt nişte scrisori de afaceri şi nu le-am dat mare importanţă. Le-am pus pe toate într-o casetă de fildeş pe care o ţineam pe birou. De-atunci au trecut ani... Uitasem totul, cînd, într-o seară, mă anunţă feciorul că mă caută cineva. Am intrat în salon unde mă aştepta un bărbat înalt şi distins, foarte elegant, smead la faţă, cu o privire pătrunzătoare. Mi s-a prezentat cu numele de Serafim. Timp de aproape două ore şi mai bine mi-a povestit o mulţime de lucruri. A colindat lumea. A fost în Asia, la Brussa, în Anatolia, la Veneţia, la Paris, mă rog, dar pe unde nu umblase ! Venise să se stabilească în România

* poliţişti turci

unde se ocupa de negoţ. Mamă-sa murise şi înainte de moarte rupsese o mulţime de scrisori pe care apoi le arsese, spunîndu-i că de va fi la nevoie să se adreseze marelui negustor Vărăşteanu din Ţara Românească. I-am povestit că tata a murit şi el, dar că îi pot sta la dispoziţie cu orice, oricînd. S-a întunecat la faţă, apoi mi-a cerut mai multe relaţii despre tata. L-am întrebat dacă cunoaşte limba turcă şi el mi-a spus că o stăpîneşte perfect. Atunci mi-am adus aminte de scrisori. L-am rugat să mi le traducă. I le-am adus şi Serafim a început să citească. Îi urmăream figura care devenea tot mai palidă. Era o întreagă corespondenţă între maică-sa şi tatăl meu. Îi mulţumea pentru banii trimişi pentru întreţinerea băiatului, îl informa că Serafim fusese botezat creştineşte după dorinţa tatei.

Mateiu şi Mihai ascultau înmărmuriţi povestea lui Vărăşteanu.

— Era un bărbat plăcut şi interesant, continuă Vărăşteanu. Eu l-am ajutat să cumpere casa Zulniei Mavrodin şi tot eu l-am introdus în lumea bună a Bucureştiului. Pentru serviciile pe care i le-am făcut l-am rugat să nu destăinuiască nimănui rudenia cu mine. Nu voiam să se ştie acest lucru spre a nu murdări memoria tatălui meu. Serafim mi-a făgăduit. Am devenit foarte buni prieteni. Cînd a fost ucis Vidraşcu, am avut o strîngere de inimă, dar m-am liniştit. În noaptea crimei Serafim fusese cu noi la petrecere. O clipă nu m-am gîndit că ar fi putut avea complici sau că ar putea fi spion. Şi mult timp n-am ştiut că între el şi Adina Vidraşcu au existat nişte legături şi n-aş fi ştiut nici în ziua de astăzi, dacă Adina nu mi-ar fi scris de la Paris, roasă de

remuşcări, tot adevărul. Adina nu era străină de crimă, dar tot ce-a făcut, a făcut sub puterea hipnotică a lui Serafim... O vreme tăcură cu toţii. Cei doi, înlemniţi de mărturisire, Vărăşteanu copleşit de amintiri. Cînd l-au prins soldaţii mei, am avut senzaţia că mi se opreşte inima în loc. N-am ştiut că fugise din Bucureşti, îşi continuă Iancu povestea, restul îl ştiţi...

— A vrut să-ţi vorbească, Iancule, spuse Mateiu. M-a rugat...

— Ştiu, răspunse Vărăşteanu întunecat. Totuşi m-am dus pe furiş cu o noapte înainte de a fi executat... Mi-a povestit viaţa lui. Adevărata lui viaţă. Mi-a mai spus că înaintea sfîrşitului nu există taine. Atunci am aflat că el era „Selim şarpele", unul din cei mai temuţi spioni, pe numele lui adevărat, Ali Sabry, că era căpitan de spahii şi că era mahomedan. Tot el mi-a spus că venise cu intenţia de a se răzbuna pe tata, pentru suferinţele prin care trecuse mama lui. De Adina nu mi-a vorbit, iar eu m-am ferit să-l întreb ce-a fost între ei. Dealtfel nici nu mai avea rost. Pe urmă mi-a vorbit de viaţă şi de moarte, mi-a vorbit despre Bosfor, despre Cornul de Aur, despre nopţile din Anatolia cu vocea lui catifelată, dar bărbătească. Nu mi-a cerut să-i scap viaţa. Mi-a spus însă că vom pierde războiul fiindcă rezervele umane ale turcilor sînt inepuizabile. La despărţire nu ne-am dat mîna, deşi ştiam amîndoi că în zori el va pleca pentru totdeauna. Avea o expresie pe care n-am întîlnit-o decît la tata cînd se amăra din ceva. Lăsase colţurile gurii în jos, cuprins parcă de o mare silă...

— Eşti tare, mon cher ! Piatră nu altceva, bombăni Comăneanu. Cum ai putut să comanzi grupa de tiraliori şi să tragi în... el ?

Mihai voise să spună în „frate-tău", dar ocoli cuvîntul.

— El mi-a cerut. M-a rugat să fac tot ce se poate face ca să fiu eu comandantul. Nu voia ofiţer străin. Dorea să mă aibă în faţa ochilor lui pînă în ultima clipă. Eram atît de tulburat, încît i-am făgăduit, şi acolo, în faţa tiraliorilor, nu i-am permis nici un gest... I-am dat impresia unui străin, ca trecerea dincolo să-i fie mai uşoară...

— Se luminează de ziuă ! rosti Alevra rău dispus.

— Începe viaţa, spuse Comăneanu. Doamne, mult amar mai e pe lume ! adăugă el.

— Zace sufletul în mine ca un cîine bolnav pe un morman de gunoi, rosti Vărăşteanu cu tristeţea cu care făcuse strania mărturisire.

* * *

Pe la a doua jumătate a lunii septembrie vremea începuse să se strice. Ploile nu mai încetau, sufla un vînt rece, cu spic de zăpadă, înfrigurînd oamenii nevoiţi să stea de veghe cu apa mocirloasă pînă la genunchi. Picioarele degerau, mîinile îngheţau pe arme, bolile măcinau zgîlţîind necontenit sufletele şi trupurile celor ce ţineau ridicat drapelul românesc. Bătălia nu se dădea numai împotriva unui duşman dîrz şi crud, ci şi împotriva vremii potrivnice. Vîntul şi ploile năruiau parapetele umplînd tranşeele cu apă murdară, dar căciularii şi opincarii români înălţau în grabă tot ce stricau stihiile. Nopţile deveniră insuportabile. Nu puteau dormi. Priveau în întuneric,

moţăind, cu burţile chiorăind de foame. Raţiile se micşoraseră din cauza aprovizionării care se făcea foarte greu.

Leonţiu îşi strîngea centironul peste burtă cu cîte o gaură, uitîndu-se cu groază la seminţele de floarea soarelui care se împuţinaseră. Zagură tăia cu grijă pîinea ronţăită pe margini de şobolani, apoi o punea în vîrful baionetei prăjind-o la flacără. Popa Ilarion visa numai mese îmbelşugate, cu colaci şi colivă, iar dimineaţa se scula mahmur şi pus pe ceartă. Pelimon avea hachiţe şi ţîfne. Şi totuşi, aşa cum erau, nemîncaţi, nedormiţi şi înfrigurați munceau pe rupte şi truda îi apropia de redutele turcilor. Nu era zi să nu fie pierderi de vieţi fie dintr-o parte, fie dintr-alta.

Cucerirea Griviţei 2 n-ar fi adus desigur căderea Plevnei, dar efectul moral asupra inamicului ar fi fost covîrşitor. Pentru lichidarea redutei care mîncase atîtea vieţi, comandamentul ordonă colonelului Angelescu să înceapă atacul cu trupele diviziei sale. Şi pentru a nu trezi bănuielile turcilor asupra acestui fapt, românii munceau mai departe la lucrările lor de întărire. Colonelul Dona fu numit comandantul coloanei de atac. Două batalioane din regimentul 5 de linie şi încă două din regimentul 10 dorobanţi porniră în pas alergător înspre moarte. Din Griviţa 1, regimentul ţinea sub focul său spatele poziţiei atacate spre a împiedica sosirea ajutoarelor. Distanţa era mică. Dorobanţii nici nu trăgeau cu arma. Se aruncară cu baioneta asupra vrăjmaşului din şanţuri. Începu o luptă corp la corp înflăcărată şi sîngeroasă. Din Bucova, bateriile de artilerie turceşti, înarmate cu tunuri de mare calibru, îşi concentrară tragerea secerînd vitejii. Românii vedeau cu durere cum se frîngea atacul după atîtea jertfe.

Vărășteanu strîngea arma spasmodic, scrîșnind. Lîngă el, Alevra plîngea de furie. Comăneanu înjură ca un birjar. Leonțiu părea încremenit. Zagură se uită în jurul lui și se cutremură. Atîția morți ! Lui Pelimon îi tremurau mîinile. Obuzele cădeau nebunește. Cei șase se văzură deodată singuri, izolați de restul oamenilor. Bucăți de noroi săreau în sus, aruncate de explozii, ca să recadă împroșcînd. Groapa în care se adăpostiseră Leonțiu și Zagură se cutremură. Își lipiră capetele de pămînt. Comăneanu se ridică și privi năuc. Aveau impresia că sînt împresurați. Vărășteanu luă arma, ieși din groapa lui și ochi culcat. Un glonte plesni lîngă el. Lui Alevra i se păru că Vărășteanu este rănit, dar Iancu rămase întins și trase mai departe. Văzu un turc cum se frînge, spuse „Bine !“ și se lăsă să alunece în groapă.

Goarnele sunară retragerea. Fură dați dispăruți sau morți, printre alții, locotenentul Iancu Vărășteanu, sublocotenentul Mateiu Alevra, sergentul Mihai Comăneanu, soldații Ion Zagură, Leonțiu și Pelimon.

Noaptea își schimba culorile. Mai întîi fusese albastră, apoi vineție și în cele din urmă devenise neagră ca smoala. Bătea un vînt rece și tăios ca briciul. Comăneanu zări în apropiere un fel de colibă ce părea părăsită. Mihai făcu semn celorlalți cinci, arătîndu-le coliba. Înaintară mai mult de-a bușilea, cu armele pregătite. Se opriră ascultînd atenți. Nici un zgomot. Ajunși lîngă ușă, Comăneanu o lovi cu piciorul trîntind-o de perete. Ținea arma întinsă, gata să tragă. Nu era nimeni. Cei șase se așezară, ferindu-se să facă cel mai mic zgomot. Vîntul aducea frînturi de limbă străină.

— Ca să ajungem la ai noştri va trebui să trecem printre santinelele lor, spuse Vărăşteanu.

— Asta ar fi una din soluţii, răspunse Alevra. Dacă ne vor zări, vor da alarma şi ne vor căsăpi. Poate ar fi bine să aşteptăm ivirea zorilor. S-ar putea ca ai noştri să reia atacul şi vom putea străbate distanţa în învălmăşeala creată...

— Eu zic să încercăm acum, insistă Comăneanu.

— Don' locotenent, începu Zagură, dar n-ar fi mai bine să ne instalăm în cîte o groapă făcută de blestematele lor de obuze şi de-acolo să deschidem focul... că n-or şti cîţi sîntem şi poate aşa s-or alarma ai noştri şi...

— Ba eu zic să lichidăm santinelele mai întîi. Una cîte una, spuse Leonţiu.

— Cum ? întrebă Pelimon care tăcuse pînă atunci.

— Foarte uşor, răspunse Leonţiu. Dumneavoastră vă ascundeţi în gropile de care pomeni Zagură, iar eu oi încerca să-i curăţ pe tăcute. Dac-or pune mîna pe mine, deschideţi focul...

Planul lui Leonţiu fu acceptat. Ieşiră din colibă luînd-o mult spre dreapta. Afară ploua. În curînd ploaia se schimbă în ninsoare. Nu vorbea nici unul. Vîntul le biciuia feţele ude.

Leonţiu continua să se tîrască. Deodată se lipi de pămînt. Aproape că nici nu sufla. Nu departe se zărea silueta santinelei turceşti. Leonţiu începu să se tîrască precum şarpele. Dădu într-o băltoacă noroindu-se. Înjură printre dinţi. Turcul privi atent în toate părţile. Parcă auzise ceva. Leonţiu rămase nemişcat. Santinela începuse să tropăie spre a se dezmorţi. Ţinînd arma între picioare, îşi bătea palmele suflînd în ele. Cei cinci, deşi nu vedeau nimic, scrutau întunericul. Leonţiu reîncepu să se tîrască. Ajunse la

cîțiva pași de turc, care se întoarse brusc apucînd arma. Abia avu vreme să se ascundă în spatele unei tufe de mărăcini. Turcul se liniști. Bombăni ceva în limba lui și se apucă să tropăie mai departe. Leonțiu sări ca pantera. Îi bătea inima gata să-i iasă din piept. Cu mîna stîngă astupă gura nizamului, lovind cu drughineața scurt și îndesat. Cursa continuă. La vreo două sute de metri îl zări și pe al doilea. Terenul era drept ca în palmă. Leonțiu se încrezu în întuneric și în vremea aceea mizerabilă. Turcul stătea drept, aproape nemișcat. Era înalt și vînjos. La ăsta nu mergea drughineața. O băgă la piept acolo unde era locul ei și scoase cuțitul. Încet, cu băgare de seamă, începu să înainteze urmărind silueta nemișcată a turcului. Se furișă prin spate. Cuțitul pătrunse pînă în prăsele. Santinela căzu cu fața în jos. Leonțiu începu să-l tragă de picioare. Era greu al naibii ! Ajunse la ai lui cu turcul mort după el.

— Ce-i cu ăsta, Leonțiule ? îl întrebă Vărășteanu.

— Don' locotenent, m-am gîndit că vor veni să-i schimbe și de-i vor găsi morți, am dat de dracu ! Mai bine să-i tragem cît mai departe de posturile lor și or să creadă că ăștia doi au dezertat...

— Ești șmecher, Leonțiule, de nu mai încapi în piele, rîse încet Comăneanu.

Auziră zgomote de pași. Se ascunseră cu toții în gropi. Turcii veneau să-și schimbe santinelele. Erau voci uimite și nervoase. Apoi se depărtară. Puseseră alte două santinele.

— Am făcut pe dracu ! mormăi necăjit Leonțiu.

— Nu ne rămîne altceva, spuse Vărășteanu, decît să ne adăpostim și să deschideți focul la semnalul meu.

— Ce vrei să faci, Iancule ? îl întrebă Alevra îngrijorat.

— Vei vedea, răspunse acesta. Leonţiu şi Zagură se vor ghemui în spatele acelei grămezi de pămînt. Mihai şi Pelimon vor trece ceva mai în dreapta, Alevra şi cu mine vom sta în stînga voastră ca să dăm impresia unui număr cît mai mare de ostaşi. De ne vor rămîne oasele pe-aici, putem muri împăcaţi cu gîndul că ne-am făcut datoria pînă la capăt.

Îşi strînseră mîinile apoi se îndreptară spre locurile indicate de Vărăşteanu. Leonţiu se furişă, îi făcu semn lui Zagură care se tîrî pînă la el şi amîndoi începură să lărgească o groapă cu lopeţile. Deodată Zagură se opri dîndu-şi căciula pe ceafă.

— Ce faci, mă ? Nu mai sapi ? îl întrebă în şoaptă, mirat, Leonţiu.

— Nu mai sap, răspunse Zagură înciudat. Dacă o fi să mor să-mi sape ei groapa nu să le dau eu totul pe tavă.

Leonţiu îşi înăbuşi rîsul. Îl iubea pe Zagură ca pe un dulău bătrîn care hămăie gros.

— Zagură !

— Ce-i, mă?

— Mi se face de moarte, mîrîi Leonţiu prins în capcana unor gînduri negre. Măăă, Zagură, mă visai călcînd prin noroi mult, de intrasem pînă la glezne, şi gîfîiam, şi mă zbăteam să scap, şi nu puteam....

— Ţi se făcu de moarte ! bombăni fierarul, săpînd mai departe. Spui asta de parcă ţi s-ar fi făcut de muiere ! Măăă, moartea nu vine cînd o chemi tu ! Are socotelile ei. Te cheamă ea pe tine... Şi te duci, frate Leonţiule... Da ştii cum te duci ? Mîncînd pămîntu, de parcă ai avea jar undeva... Şi cînd ai ajuns în faţa ei...

Leonţiu nu-l mai asculta. Îşi aduse aminte de cînd cînta în corul bisericii. Începu să mormăie înfundat: „Că a ta este mărirea şi puterea". Zagură se opri din săpat privindu-l lung.

— Măăă, dacă îţi ard o lopată după ceafă, hîcîi ! Păi ce mă-ta ?... Eu venii aici ca să-mi cînţi tu popeşte? Dacă era aşa îl luam pe Hoaşpă, că ăla măcar a fost popă la zilele lui !

Leonţiu pufni în rîs. Se distra grozav cînd se înfuria namila de Zagură. Se linişti şi începu să ronţăie semineţele lui. Ceva mai departe se ciorovăiau între ei Mihai Comăneanu cu Pelimon.

— Măi, Pelimoane, îl luă la rost Comăneanu pe Constandin, acu tot un drac e. Că de scăpat de-aici nu cred că mai scăpăm. Uşor am intrat, dar greu mai ieşim... care o mai ieşi !... De ce erai tu aşa de al dracului, Constandine ?

Vorbeau despre ei şi despre faptele lor la trecut, de parcă ar fi fost morţi de mult.

— De ce'şa ! răspunse ţăranul ştergîndu-şi arma de apă. Gest inutil de timiditate deoarece ploua mereu. Că mi-era greu, cucoane Mihai, dacă vrei să ştii ! răspunse Pelimon fără de teamă. Se gîndea el că acum dacă tot veniseră în gura morţii, măcar să încheie socotelile.

— La cine veneaţi voi cînd aveaţi vreo nevoie, Pelimoane ?

— Dacă ! răspunse înciudat Constandin. Veneam că ne strîngea nevoia, cucoane. Şi dacă ne dădeai, apăi nu ne dădeai dă pomană, că ne lua logofătul cu biciul după tarlaua noastră ca s-o muncim p-a dumitale şi să ne plătim datoria cu munca...

— Da tu mi-ai dat mie ceva pe de pomană ? se înfurie Comăneanu.

— Dă unde păcateli mele să vă dau că și juncanul ce-l avui mi-l tăie blestematul de Ghiță, odihnească-l Dumnezeu în pace !

— Măă, nu face pe prostul ! Eu te întreb, dacă ai fi avut, tu mi-ai fi dat mie ceva ?

— V-aș fi dat. Zău că v-aș fi dat ! răspunse Constandin rînjind.

— Mi-ai fi dat pe mă-ta ! Parcă nu vă cunosc eu... Parcă nu știu eu cine sînteți !... Parcă Saioc isprăvnicelul și Sîrbu logofătul n-ar fi tot dintre ai voștri și vă cotonogesc de vă merg peticele...

— Dacă le-ați datără ordin !...

— Eu le-am dat ordin ? Le-am spus eu vreodată să vă bată ? Dacă era să vă bat, apăi vă băteam eu cumsecade !

Pelimon tăcea. Se gîndea să-i spună una lui Comăneanu ca să-l usture la ficați.

— Da pă muierile și fetele noastre cine le strica ? întrebă el și se rușină. I se păru că întinsese coarda prea mult.

— Și ce dacă ? Nu le-am dat ? Nu le-am făcut case și le-am înzestrat ?

— Parcă ce, spuse Pelimon încăpățînat, dădeai din banii dumitale ? Noi munceam, dumneavoastră prindeați seu la rărunchi și din ce curgea mai dădeați și pe la amărîtele alea ale noastre...

— Măăă, rîse Comăneanu, dacă scăpăm de-aici te iau logofăt în locul lui Sîrbu. Atunci să te văd !

— Eu ? sări Constandin.

— Tu, măă,... tu !

— Ba eu nu, cucoane ! Că neam de neamul meu n-a fost slugă pă moșia boierească. Eu ți-oi munci, c-așa-i lăsat de nu știu cine, da altfel, neam...

— Ești veninos la limbă,... închinarea cui te-a legănat, înjură înciudat Comăneanu.

Pelimon rîse ușor.

— Cucoane Mihai, dumneavoastră credeți că noi ăștia șase cîți sîntem, cu don'locotenent cu tot, aci, în fața Plevnei, facem vreo treabă cu puzderia de turci ?

— Nu facem, dar măcar îi speriem, răspunse Comăneanu.

— Iaca, așa-i și cu boierii, cucoane Mihai, zise Pelimon, sînt puțini și ne sperie că altceva n-avem ce-i face, da cînd nu ne-om mai speria, atunci să vezi drăcia dracului...

— Aoleu, Pelimoane, a naibii sămînță de om mai ești ! Măă, dacă om scăpa de aici, îți dau trei pogoane scutite.

— Eh ! Ziceți dumneavoastră acilea, da cînd o trece dîrdora, uitați ! Așa spuse și Ghiță. Cînd a simțit că se apropie funia dă par, ce și-a zis ? Ia să fac eu legămînt cu amărîtul ăsta că poate m-o auzi Dumnezeu și m-o scăpa ! Da Dumnezeu îl știa ce bucățică e și l-a altoit...

— Pelimoane, mă jur pe mormîntul tatii că dacă scap de-aici, îți dau trei pogoane...

Constandin deveni atent.

— Și dacă mor eu ? întrebă Pelimon.

— Dacă mori tu, i le dau muierii tale, răspunse Comăneanu.

Nu știa nici el ce-i venise să se lege prin jurămînt.

— Bine, cucoane Mihai... Acu pă unde ieși vorba ieși și sufletu...

— Așa să fie, întări Comăneanu legămîntul.

„Chiar de-oi muri, i le dă Anei și tot e bine", gîndi Pelimon. Îl cuprinse deodată o mare bucurie. Era atît de flămînd de pămînt încît începu să fluiere încet nemaigăsindu-și locul. „Acu dacă jură pă groapa lu'tat-su, n-o fi atît de păcătos", își zise el.

— Da nu-mi dați scris p-o hîrtie ? mai întrebă Constandin timid.

— Du-te-n mă-ta ! îl repezi Comăneanu.

— Iaca, mă duc, don' sergent, mă duc, spuse Pelimon supus ca să nu-l supere.

Comăneanu se scutură cuprins de un fior de frig. Privi înspre cer.

— Plouă pe noi ca pe cîini, zise el.

— Așa-i, cucoane Mihai ! Așa stau cîinii ciobănești, că stîna trebuie păzită,... altfel intră lupii și s-a sfîrșit !...

Alevra se tîrî pînă lîngă Vărășteanu. Locotenentul căuta să deslușească prin întunericul și ploaia amestecată cu zăpadă, poziția dușmanului.

— Ce-ai zice, Iancule, de un ceai fierbinte cu rom mult și un pat cald ? glumi Mateiu.

Vărășteanu zîmbi preocupat.

— Cît e ceasul, Mateiu ? îl întrebă Iancu.

— Nu știu. Ceasul meu nu mai are limbi. Au căzut cînd am dat primul atac, răspunse Mateiu.

— Poate că e mai bine așa, spuse Vărășteanu.

— A început să-mi fie frig, zise Mateiu zgribulindu-se în mantaua lui.

— În curînd o să se termine și cu frigul și cu...

Ultimele cuvinte le luă vîntul. „Doamne, de nu s-ar termina", bîigui Mateiu în sinea lui. Cuvintele lui Vărășteanu, căzute ca o amenințare, îl înspăimîntară. Se trezise în el o dorință aproape dureroasă de

a trăi. Chiar în singurătate, chiar de și-ar construi din deznădejde cuib și din groază adăpost, numai să trăiască. Se gîndi la Luiza cu atîta dragoste, încît parcă nu mai era în groapa cu noroi și nici nu mai ploua. Nici frigul nu-l mai simțea cum îi cotrobăia prin veston și cămașă, înfiorîndu-i pielea. Vrăjit, Mateiu asculta tic-tacul ceasornicului său de buzunar pe care îl purta lîngă inimă și care nu mai avea limbi. Dacă timpul nu mai era în ceasornicul lui, cine bătea ? Poate veșnicia. „Sînt atîtea posibilități de a muri, încît nici nu știu ce sfîrșit îmi voi alege", își spuse Mateiu. Trase cu coada ochiului lui Vărășteanu. „Cînd voi ajunge să mă desprind de mine" ? se întrebă. Și din nou Luiza se furișă în sîngele lui, aghezmuindu-i sufletul cu sărutările-i fierbinți. Apa i se scurgea pe ceafă în jos, pe șira spinării, dar Mateiu nu mai era acolo. A fulgerat trosnind o armă. Iancu tresări uitîndu-se la Alevra căruia îi clănțăneau dinții în gură. Vărășteanu îi cuprinse umerii protector fără a spune nimic.

— Nu mi-e frică, Iancule ! Îți jur că nu mi-e frică ! zise Mateiu.

Arma lui Vărășteanu plesni scurt și sec. Se descărcară și armele celorlalți. Fesurile roșii se bulucira. Ziua începea sub semnul sîngelui. Dușmanul trăgea aiurea. Bancheta redutei se umpluse de apărători care trăgeau cu o mare repeziciune. Dușmanii erau prinși într-o pînză de foc. Începură să bată cu tunurile mici de tranșee. Un obuz lovi coliba părăsită năruind-o. O bucată de pămînt îl izbi pe Pelimon peste spate. Mateiu trăgea cu capul culcat pe patul armei :

— Am reintrat în normal, Iancule, îi strigă Mateiu lui Vărășteanu.

Iancu nu-i răspunse. Se mulțumi să-l privească și să surîdă. Deodată, Comăneanu făcu semn celorlalți. Un grup de trăgători inamici veneau prin stînga, încercînd să le cadă în coastă. Vărășteanu îi lăsă să se apropie cam la vreo treizeci de metri, după care deschise focul asupra lor. Urletele celor loviți se auziră pînă în liniile românești, unde comandanții nu știau ce s-a întîmplat. Vărășteanu luă atunci o hotărîre nebunească. Se ridică în picioare urlînd către ai lui :

— Înainte, fraților !

Cei șase se repeziră la atac cu baionetele întinse. Surprinși, turcii începură să se retragă convinși că sînt atacați de forțe superioare.

În același timp, comandantul regimentului 7 de linie, colonelul Grigore Ion, auzind împușcăturile și văzînd învălmășeala, trecu peste paralelă cu oamenii săi. Șanțurile se umplură de morți și răniți, de gabioane și fașine. Turcii aveau pierderi mari. Dorobanții se aruncară asupra redutei. Gorniștii sunau fără încetare. Din toate părțile, turcii năvăleau acum asupra atacatorilor. Colonelul Grigore Ion fu rănit grav. Trebuiră să-l tragă trei soldați voinici înapoi. Striga și se zbătea să scape spre a se întoarce la luptă. Amenința și înjura pe cei ce îl rețineau. Pînă la urmă, din cauza pierderii de sînge, leșină. Locotenentul Marotineanu fu apucat de o cange și ucis. În locul lui sări sergentul Comăneanu, repezindu-se în fruntea soldaților rămași fără comandant. Căzu străpuns de glonț căpitanul Toporanu. Locotenentul Oprea se prăbuși cu capul zdrobit. Sergentul major Dumitru Pascu avea brațul sfărîmat. Strigă soldaților să nu se lase. O lovitură de

baionetă îi ridică zilele. Se băteau ca tigrii. Zagură fu tras de picior de un rănit. Se împiedică și căzu. Un nizam sări asupra lui, dar baioneta lui Leonțiu scăpă zilele fierarului. Zagură se avîntă cu drapelul în mîini. Apucă să înfigă tricolorul românesc pe muchia redutei, apoi se prăbuși străpuns de gloanțe. Leonțiu îl văzu și se îngălbeni. Îl prinse în brațe și, pentru prima oară în viața sa, zugravul plînse. Zagură sufla greu, stînd cu ochii închiși. Avea trei gloanțe în el. Ceru apă cu glas stins. Leonțiu se uită în jur, făcu palmele căuș, adunînd apa murdară în ele. În jurul gurii lui Zagură rămase o dîră de noroi. Popa Ilarion apăru lîngă Leonțiu ca o stafie. Îl ajută pe Leonțiu să-l tragă pe Zagură și să-l așeze ceva mai la o parte din vîltoarea luptei. Fierarul muri înspre seară fără a-și mai fi revenit.

* * *

Cu tot timpul rece, mirosul dulceag de hoit se tîra peste cîmpul de luptă. În marea și dramatica încleștare din fața Plevnei, căzuseră mii de oameni și dintr-o parte și din alta. Atacurile din august, septembrie și octombrie adunaseră între redutele Griviței 1 și Griviței 2 un număr mare de morți care nu fuseseră îngropați din cauza refuzului comandamentului turcesc. Ultimele victime căzute în atacul din 7 octombrie pe locul acela strîmt și îngust, siliseră Comandamentul român să facă un nou demers pe lîngă Osman-pașa pentru încheierea unui armistițiu în vederea îngropării morților. Primejdia unei epidemii era iminentă. În cele din urmă, gîndindu-se că e în joc și sănătatea soldaților săi, mușirul Osman acceptă. În ziua de 9 octombrie, la orele 9 di-

mineața, apăru un parlamentar turc cu steagul alb. Focul încetă imediat pe toată linia. Din pozițiile turcești ieși un șir de santinele fără arme, așezîndu-se la o distanță de doi metri unul de altul. Turcii erau foarte bine echipați. Nici românii nu se lăsară mai prejos. Era un fel de întrecere de cochetărie în fața morții. Apărură brancardierii și soldații cu sape și lopeți. Românii predau turcilor cadavrele ostașilor lor, iar turcii procedau la fel. Ieșiră oștenii români spre a-și recunoaște frații. Un sergent se opri lîngă un mort întorcîndu-l pe spate. „Măi, ăsta parcă ar fi Mihalcea, moldoveanul de la batalionul întîi". Îl căută în buzunare. Într-adevăr el era. Hoașpă descoperi pe cei doi gemeni, Fodor și Todor, îmbrățișați în veșnicie. Turcii ieșiră și ei pe jumătate din șanțuri, urmărind curioși figurile dușmanilor lor, românii. Ofițerii se salutau între ei respectuoși, iar soldații păreau a fi uitat încrîncenarea de pînă atunci. Leonțiu căută peste tot trupul lui Zagură. Îl găsi și se lăsă în genunchi în fața lui. Apoi se ridică începînd să sape groapa. Un turc se apropie de el. Leonțiu ridică privirea. Îl apucară toți dracii. „Hai sictir !" îl repezi el. Turcul începu să rîdă. „Știm turcește, bre ?" Leonțiu nu-i răspunse. Începură glumele inofensive. Românii aruncau turcilor tutun, iar aceștia le azvîrleau lulele.

— Mă, turcule, nu-mi dai mie fesul lui Osman-pașa ? îl întrebă Pelimon pe unul dintre ei.

Turcul ridică din umeri neînțelegînd. Interveni un altul care o rupea puțin românește.

— Ce faci la fes, bre ghiaur ?

— Fac ceva în el și p-ormă ți-l dau înapoi, răspunse Pelimon în hazul tuturor.

— Vin la noi și îl ia.

— Apăi venim, mă, nu te teme !

Rîdeau și unii și alții.

— Evalá ! strigau turcii prietenește.

— I-auzi, Leonțiule, cică să le dăm halva ! rîse popa Ilarion.

Dar Leonțiu tăcea. Se uita la groapa acoperită și tăcea. De la moartea lui Zagură, devenise întunecat.

— Veniți, bre, încoace că vă dăm noi halva de n-o puteți duce ! strigă Hoaspă.

La amiază se isprăvi cu îngropatul morților. Leonțiu privi cîmpul de luptă gata curățat. „Se făcu loc pentru alții", gîndi el și se lăsă repede în șanț. Goarnele sunară încetarea armistițiului. Fiecare sări în șanț, unii nu suficient de repede, încît fură loviți de moarte șase soldați și alți paisprezece răniți. Privirile deveniră din nou aspre și pline de dușmănie. Muriseră glumă și înțelegerea. Murise pacea de cîteva ore.

* * *

Alevra primi o scrisoare de la Luiza. Se retrase în cort spre a o citi. Pe îndelete, așa cum se citesc scrisorile de la cei dragi, cu opriri, cu repetări, lăsînd gîndurile să se întoarcă înspre liniștea amintirii. Luiza îi scria cu patima femeii îndrăgostite. Mateiu află de fericirea ei — aștepta o nouă viață. Vestea îl buimăci. Înainte, cu mult înainte, poate că ar fi sărit în sus. Se schimbase însă mult în aceste luni de război. Figura i se înăsprise, trăsăturile feței i se lungiseră, pierzînd dulceața aceea adolescentină. Slăbise și se bronzase la soarele și vînturile

cîmpului de luptă. Se întinse pe pat lăsînd scrisoarea din mînă. Miracolul unei vieți noi îl scotea din lumea realului.

Iancu Vărășteanu intră în cort, grăbit și morocănos. Își scoase chipiul și își descinse sabia.

— Ți-a scris Luiza ? îl întrebă el pe Mateiu văzînd scrisoarea.

— Mi-a scris, răspunse Mateiu scurt.

Începuse să-l enerveze orice amestec în povestea lui și a fetei. Iancu nu se simțea în apele lui.

— Și mie mi-a scris, spuse el. Tonul îi era nemulțumit. Desigur că îndată după război vă veți căsători, continuă Vărășteanu cu aceeași nemulțumire în glas.

— Firește că ne vom căsători, răspunse Mateiu cuprins de o ușoară nervozitate. I se păru că Iancu nu are încredere în sentimentele lui și asta îl mîhni.

— Oricum, poate că ar fi fost mai bine să așteptați sfîrșitul războiului, zise Iancu privind în altă parte.

Erau în cuvintele lui și teama că Alevra s-ar putea prăpădi, și grija pentru viitorul Luizei, și un reproș palid față de purtarea neelegantă a lui Mateiu. Alevra înțelese gîndurile lui Vărășteanu și în sinea lui îi dădu dreptate.

— Iancule, să știi că orice s-ar întîmpla...

— Ce să se întîmple ?... îl întrerupse Vărășteanu nervos.

— În cazul că voi muri, precizâ Mateiu fără să se gîndească o clipă la moarte.

— În cazul că vei muri, Luiza va fi dezonorată, replică Iancu aspru.

— Iancule, ne iubim, înțelegi ? Ne iubim. Și nu știu în ce măsură niște formalități întăresc sentimentele.

— Cred că vă iubiți, dar asta nu vă dădea dreptul să aduceți pe lume un nenorocit al cărui tată a murit ca un erou...

— De unde știi tu că mor ? De unde ? Mateiu sări de pe pat, roșu la față de enervare. Iancu surîse cu amărăciune. Privești totul prin prisma ta egoistă temîndu-te de ce va spune lumea, continuă Mateiu.

Încercă să se liniștească aprinzîndu-și o țigară...

— Este firesc să mori aici mai degrabă decît acasă,... începu Iancu.

— Moartea nu-i firească, răspunse Mateiu numai din dorința de a-l contrazice.

Vărășteanu zîmbi. I se păru că Mateiu redevenise copilul încăpățînat pe care îl știa din trecut.

— Bine, dar e mult mai probabil să mori pe front,... insistă el.

— Nu. Nu-i deloc mult mai probabil, spuse Mateiu cu încăpățînare.

Știa că Iancu are dreptate, dar nu voia să recunoască.

— Cine vrea să moară, n-are decît să moară, adăugă el. Au mai fost războaie. Unii au murit, alții au scăpat ! De ce mă arăți cu degetul și îmi spui că va trebui să mor ?

— Dar înțelege odată, strigă Vărășteanu, bătînd cu pumnul în masă, că nu ți-e permis să te joci cu viețile a doi oameni, cum te-ai juca... știu eu ? !... Cu niște păpuși. Gîndește-te că peste puțin timp vom intra din nou în luptă, că Plevna n-a căzut, că sîntem în fața unor luptători cu tradiție, dîrji, sălbateci,

mulţi şi bine înarmaţi. Ştii că nu m-am opus iubirii voastre, deşi Luiza e încă un copil, iar tu nu eşti departe de ea, fiindcă dacă ai fi fost bărbat, nu făceai ceea ce ai făcut!

Alevra stătea cu spatele căutînd să se stăpînească.

— Mă certi de parcă aş fi într-adevăr un copil, spuse Mateiu fără să se întoarcă.

Iancu surîse privindu-l cu dragoste. Îndată ce primise scrisoarea Luizei şi aflase totul, Iancu alergase la Comandament, pentru a-l scoate pe Mateiu din focul luptei, trimiţîndu-l sub un pretext oarecare la Bucureşti. Nu-i spusese nimic lui Mateiu, temîndu-se că acesta va sări în sus şi va face tărăboi. Lăsă ca totul să vină ca din partea superiorilor. Se ridică încingîndu-şi sabia fără grabă. Trase tocul pistolului mai în faţă apoi îşi luă chipiul şi mănuşile.

— Pleci? îl întrebă Alevra fără să se întoarcă.

— Da. Cu bine, spuse Vărăşteanu şi ieşi.

Mateiu nu răspunse. Nu trecu multă vreme şi un călăreţ intră în cortul lui.

— Să trăiţi, don'sublocotenent, sînteţi chemat la Comandament. Alevra nu părea surprins. Îşi încinse sabia şi, luîndu-şi chipiul, ieşi băgînd în buzunarul de la piept scrisoarea Luizei.

* * *

Constandin a lu' Pelimon era vesel din calc afară. Îi născuse femeia un băiat. Primul care a aflat a fost sergentul Comăneanu.

— Să trăiţi, cucoane Mihai, îmi făcu muierea fecior, spuse el şi faţa îi strălucea de părere de bine.

— Să fie într-un ceas bun, îi ură Comăneanu. Să ştii, Pelimoane, că dacă scap mi-l fac fin...

Pelimon nu știu ce să răspundă. Își frecă mîinile, se foi, rîse. Dădu fuga la ai lui. Află popa Ilarion, Leonțiu și în cîteva minute tot plutonul. Cînd Pelimon îi spuse că are un băiat, Leonțiu surîse. Îi plăcea țăranul ăsta voinic și naiv, cu privirea curată și sinceră, care nu-și putea stăpîni bucuria.

— Acu te găsișsi, mă, să-l faci ? îl întrebă Leonțiu cu ton de glumă.

— D-apoi cînd păcatelor ? ! răspunse Pelimon.

— Păi să-ți trăiască, Pelimoane, și să apuci să-l vezi mare, îi ură Leonțiu cu o ușoară umbră de tristețe, gîndindu-se la viața lui singuratecă, nerostuită. Să fie voinic ca tine și să-i joc la nuntă, dacă mă vei chema.

— Tomnai pă tine să nu te chem ? se miră Pelimon. Ba pă toți vă chem... Că-i fac o nuntă, fraților, de s-o duce pomina ! Că-i tocmește tătica lăutari din Radumirești și o să-mi iau baba după gît și-am să joc, iote așa !

Și Pelimon începu să cînte și să bată din palme trîntind zdravăn piciorul în pămînt. Se înălța, se răsucea și cînta tot mai îndrăcit în hazul celorlalți din jur.

„Foaie verde, apă lină
Cu miros de bolbotină
Și cu zaceri de lumină...
Și-așa... Tot așa... Uite-așa !...

Și tropăia, și chiuia ca un apucat. Se opri deodată cuprins de îngrijorare.

— Ce-ți veni, mă ? îl întrebă Leonțiu văzîndu-i chipul întunecîndu-se.

— Mă gîndii că era bine de mă nimeream și eu p-acasă ca să auz noaptea cum mi-or ursi feciorul !

Hoaşpă se trăgea de barbă și rîdea. Norul de pe fața lui Constandin se risipi.

— Ni-l însori, popo ? îl întrebă Pelimon pe Hoaşpă, foarte serios.

— Ți-l însor, Pelimoane ! Îi trag un „Isaia dănțuiește" de ai să mă pomenești cît oi trăi !

Rîdeau toți și se veseleau de bucuria lui Pelimon de parcă blestemul războiului pierise de mult. Vîntul rece, aducător de zăpadă, începu să sufle din nou. Soldații se zgribuleau în mănătăluțele destul de subțiri. Care avea cojoc pe dedesubt nu-i păsa, care nu, dîrdîia de mama focului, dar voia bună nu-i părăsea.

— Măi, care are o fată pentru feciorul lui Pelimon ? strigă popa.

— Eu am, popo ! spuse un țăran de prin Muscel. Cît e de mare fecioru-tău, Pelimoane ?

— Păi are și el, mînca-l-ar tata, fo cîteva zilișoare...

— Apăi vezi..., răspunse cel din Muscel, că fiemea are șap'sprezece ani !

— Haideți, măi, să facem hora miresei, sări Hoaşpă prinzîndu-l pe Pelimon de mînă.

Se încinse horă, nu jucărie ! Unul, ceva mai la o parte, îi zicea din fluier, soldații jucau bătuta chiuind îndrăcit, iar popa parcă îi pusese cineva jar sub tălpi așa sărea, de gîndeai că-i țap nu om !

Pe parapet se iți cîteva fesuri ; turcii priveau mirați.

— Măi, stați așa, le strigă Hoaşpă, că acu, acu o să jucăm sîrba în reduta voastră !...

— Şi în Plevna, măăăă ! le strigă şi Pelimon. Unul din turci puse puşca la ochi şi trase. Glonţul fluieră şi se duse într-aiurea.

— Aici m-ai nimerit, turcule, uite aici, strigă Hoaşpă şi îşi bătea fundul cu mîna în rîsetele nebune ale dorobanţilor.

— Auzi, popo ? îl întrebă Leonţiu în felul lui indiferent, dacă există Dumnezeu, de ce lasă el să se prăpădească o mulţime de creştini ?

— Uite-aşa, ca să se mire proştii ! Da ce-ai vrea să facă ? întrebă popa.

— Să ne lase să intrăm peste păgîni şi să-i prăpădim. Că doar în numele lui luptăm, că dacă e de-al nostru să ţină cu noi, nu cu ăia dă peste drum, spuse Leonţiu cu vocea lui dreaptă şi leneşă.

— Adică tu ai vrea să vină Dumnezeu şi să spună măi, turcule, dă-te prins că de nu te ia mama lui nen-tu dracu !

— Păi da, răspunse Leonţiu, că dacă a ieşit în alegeri, înseamnă că noi l-am votat şi trebuie să ţină cu noi !

* * *

Alevra se întoarse de la Comandament într-o dispoziţie foarte rea.

Refuză să plece la Bucureşti, rugîndu-l pe colonelul Anghelescu să-i permită să lupte în cadrul unităţii lui. Colonelul Anghelescu îl bătu pe umăr :

— Bine, tinere. Voi trimite pe altcineva în locul dumitale.

— Pentru acelaşi lucru se poate duce un sergent, spuse Mateiu. Se gîndea la Comăneanu.

La întoarcere se întîlni cu Iancu. Alevra se făcu că nu-l vede. Era furios din cale-afară, fiindcă colonelul Anghelescu îi spusese fără să vrea că Vărăşteanu a intervenit.

— Mateiu ! îl strigă Iancu. Ce-i mutra asta pe tine ?

— Nimic. Ce să fie ? răspunse Mateiu încercînd să treacă mai departe.

— Haide, Mateiu, îl luă Vărăşteanu cu binişorul, te fereşti de prieteni ?

— Ascultă, Iancule, îl luă din scurt Alevra, dacă am venit aici, am venit îndemnat de conştiinţa mea. Nu m-a trimis nimeni şi nici n-am fost chemat sub arme...

— Fireşte, răspunse Iancu concesiv.

— Fireşte, fireşte, îl îngînă Mateiu. Pentru asta nu permit nimănui să se amestece în treburile mele. Şi altădată, te-aş ruga să nu mai faci chestii din astea.

Vărăşteanu se făcu roşu la faţă.

— Nu înţeleg ce tot spui, răspunse Iancu cu o figură nevinovată.

— Uite ce e, Iancule ! Nu-ţi stă bine făcînd pe naivul. Iar dacă pe mine mă crezi un bebeluş, apăi te-aş ruga să-ţi schimbi părerea dacă vrei să-ţi mai întind mîna !

— Iartă-mă, îngînă Vărăşteanu, am vrut,... m-am gîndit,...

— Ştiu. Te-ai gîndit la Luiza, să nu ajungă de rîsul lumii. Ascultă ! Dacă ai fi putut, i-ai fi scăpat viaţa ? îl întrebă Mateiu pe Iancu proţăpindu-se în faţa lui cu mîinile în şolduri.

— Cui ? întrebă Vărăşteanu mirat.

— Lui Serafim.

— Nu, răspunse acesta după un moment lung de tăcere, întunecîndu-se.

— Era doar fratele tău, îl zgîndări Alevra.

— Asta nu-l putea absolvi de păcatul săvîrșit.

— Te-ai temut să spui că ți-e frate ca nu cumva să fie pătată memoria tatălui tău și implicit făptura ta,... îl chinui Mateiu mai departe.

— De vreme ce ți-am spus ție și lui Comăneanu înseamnă că nu m-am temut.

— Ai spus fiindcă nu mai puteai tace.

— Mateiu, încearcă să mă înțelegi. Gîndește-te că trăim într-o lume în care fiecare gest e bîrfit, ... că oamenii nu-s ca tine... Că cercul în jurul Plevnei încă nu s-a închis, că Rahova n-a căzut și războiul încă nu s-a terminat.

— Și ce-i cu asta? întrebă Mateiu îmbufnat.

— Înseamnă că încă putem face parte din cele cinci companii de recunoaștere spre Crușoveni și Vadin, localități ocupate de turci. Că d-abia în urmă va urma Rahova,... de aceea am vrut să te apăr. M-am gîndit nu numai la Luiza, ci și la tine și la mititelul care va veni pe lume. Acum mă înțelegi, Mateiu?

Alevra nu răspunse imediat.

— Mai ești supărat pe mine? îl întrebă Iancu cu o figură atît de nefericită încît Mateiu nu se putu abține să nu rîdă.

— Nu m-am supărat prea tare, dar...

— Și mai rămînem în vechea formație? îl mai întrebă Iancu.

— Rămînem, lua-te-ar naiba!

Pufniră amîndoi în rîs.

Ajuns la pluton, Alevra îl chemă pe Comăneanu în cortul său.

— Să trăiți, domnule sublocotenent, salută Comăneanu cu glas tare, apoi șopti :

— Ce vrei mă, amărîtule ?

— Sergent, bagă de seamă că te afli în fața superiorului. S-a înțeles ?

Comăneanu îl privi buimac. Era pentru prima oară cînd îl repezea Alevra.

— Am înțeles, să trăiți, domnule sublocotenent, spuse Comăneanu bătînd călcîiele.

— Stai jos, Mihai, îi spuse Mateiu schimbînd tonul. Se potolise. Îi păru rău că a strigat la el. Stai jos ! îl îmbie.

— Lăsați, domnule sublocotenent, eu sînt grad inferior, răspunse Comăneanu foarte amărît.

Mateiu începu să rîdă.

— Uite despre ce e vorba, Mihai, începu Mateiu. Vei pleca la București într-o misiune... Se opri, așteptînd ca Mihai să sară în sus de bucurie.

— Tu mi-ai făcut-o ? întrebă Comăneanu cu un aer foarte nemulțumit.

— Ce-i aia „ți-am făcut-o" ? Nu te bucuri ?

— Pentru ce să mă bucur ?

— Cum Mihai ?... Scapi dintr-o bătălie din care s-ar putea să nu mai ieși cu viață și în loc să-mi mulțumești faci pe supăratul ?

Comăneanu tăcea, uitîndu-se în pămînt.

— Ei ? Nu spui nimic ?

— Domnule sublocotenent, răspunse Comăneanu pe un ton rece, oficial, probabil că m-ați crezut o secătură și un laș dacă v-ați gîndit să mă trimiteți la București în timp ce oamenii de lîngă mine se pregătesc de moarte. Nu fac nici pe eroul, nici pe viteazul, dar pur și simplu mi-e rușine... Salută scurt voind să plece.

— Sergent !

Comăneanu se întoarse rămînînd în poziţia de drepţi.

— Ascultă, Mihai ! Nici o clipă nu m-am gîndit că eşti laş sau secătură...

— Atunci ? Pentru ce mă trimiţi pe mine ? Ce misiune periculoasă poate fi aceea de a mă duce la Bucureşti ? Mateiu tăcu. Dacă te-ar fi trimis pe tine, în momentele astea, să te plimbi prin Bucureşti ducînd o scrisorică la ministru sau la Statul major, te-ai fi dus ? Mateiu nu răspunse. Desigur că e convenabil să te distrezi cu dame şi băuturică în loc să stai cu apa asta împuţită pînă la genunchi. E mult mai plăcut să bei şampanie decît să stai cu ochii zgîiţi la poziţiile ălora, sau să te plimbi cu birja, ori să joci „panţarola" cu un ramolit ca Vîrgolici ascultîndu-i palavrele decît să auzi vaietele răniţilor şi gemetele celor ce îşi dau sufletul. Şi-apoi ce poate fi mai bine decît să-ţi pui viaţa la adăpost ! Dar uite că eu refuz ! Nu ştiu,... s-a strecurat ceva în mine ce seamănă a fior, ce mă îndeamnă să rămîn aici, lîngă oamenii ăştia care pătimesc de sete şi de foame, care sînt fericiţi cînd li se aduce fasolea aia nefiartă şi pîinea cleioasă, îţi jur, Mateiu, că sînt mai fericit, aici, sub veşnica ameninţare a morţii, decît dincolo, singur, cu linişti bolnave, inutil şi pustiit.. Eşti liber să crezi ce vrei, eu ţi-am spus tot ce-am avut de spus...

— Ce se petrece cu tine, Mihai ? îl întrebă Mateiu privindu-l cu vie curiozitate.

— Să mă ia dracu, dacă ştiu ! răspunse Comăneanu scoţîndu-şi căciula.

— Nu ne țineai tu teoria, acolo la „*Hugues*“, că moartea noastră nu rezolvă nimic ? Că și de vom sta la adăpost, războiul va merge înainte ?

— În război ți se schimbă gîndurile. Sînt aici niște adevăruri crude pe care le vezi cu ochii tăi, nu le afli din auzite... Știi ce-mi spunea parșivul ăla de țăran, Constandin a lu'Pelimon ? Că „dacă poroncește țara să murim, cucoane Mihai, apăi trebuie să murim fără crîcnire“. De ce mă, Constandine ? îl întreb eu. „De ce'șa ! Că dacă ne ia țara, ne ia și pămîntul, și dacă ne ia pămîntul, ne ia și hambarul, și muierea, și casa, și copilul, și vitele, și viața“. Așa mi-a zis. Știi ce-mi spunea unul, Firfirică ? L-am întrebat, dumneata ce ești în viața civilă ? „Comersant“, mi-a răspuns el. Avea o burtă caraghioasă... Și de ce ai venit aici ? „Păi don'sergent, dacă intră turcii peste noi s-au dusără dracului și crîșma mea, și casa, și bănișorii agonisiți, și-apoi ce fac eu cu turcu'n cîrcă ?“ A căzut într-o încăierare cu niște cerchezi. S-a apărat pînă la ultimul glonț încercînd să aducă masa soldaților, cînd ar fi putut foarte bine să-i lase pe turci să treacă, iar el să facă pe mortul, mai ales că era și noapte și se afla și pe cîmpul de luptă... Fiecare se bate pentru țară cu deznădejde pentru că în ideea asta de „țară“ intră tot rostul lui și al familiei. Eu lupt pentru țară, pentru că acolo se află moșia mea. Firfirică a luptat pentru țară, pentru că acolo era crîșma și agoniseala lui. Pelimon se bate pentru țară, pentru că acolo se află muierea, copilul și vitele lui... Și-apoi nimeni nu vine la război cu gîndul că moare. E convins că scapă, că vor cădea alții, iar el va rămîne...

— Teoria ta e simplă ca și tine, Mihai, spuse deodată Mateiu, cu o grosolănie de care se miră și el.

— Tot ce se poate, răspunse Mihai. Eu n-am studiat la Paris și nici n-am frecventat oameni de cultură ca tine. Pentru mine, ideea de patrie se confundă cu interesele mele. Și, crede-mă, îmi iubesc țara mai mult decît orice pe lume. Dar tu, intelectual de rasă ce ești, îl luă Comăneanu peste picior, tu, pentru ce lupți ?

— Eu ? Pentru dreptul la respirație al acestei națiii, pentru dreptul de a exista liberă și stăpînă pe soarta sa,... pentru țara în sfera căreia nu intră numai moșia, crîșma sau hambarul... Iartă-mă, Mihai ! Tu știi să-ți muncești pămîntul doar cu ajutorul țăranilor pe care îi tragi pe sfoară luîndu-le și cămașa de pe ei...

— Nu-l pot lucra singur, îl întrerupse Comăneanu.

— Dacă nu-l poți lucra singur, trebuie să-l dai sau să-l vinzi celor ce îl pot lucra singuri... Dacă pentru asta te lupți, apăi să știi, Mihai, că nu te lupți pentru țară. Dar e bine și așa. Luptă-te pentru ce vrei, numai luptă-te ! Că vom muri sau nu, asta nu mai are nici o importanță. Se gîndi la Vărășteanu care îi spusese că s-ar putea să moară și se înfioră.

Afară începu să plouă încet, mărunt, mohorît. În curînd ploaia se schimbă în zăpadă. Cei doi priveau acum tăcuți, prin deschizătura cortului, alunecarea lenește a fulgilor mari ca niște pene de pasăre uriașă, ucisă în zbor. Se rostogoleau, se săltau și se lăsau la pămînt, ființe vii ce își căutau scăparea de urmăritori nevăzuți.

— A venit iarna, spuse Mihai privindu-le jocul.

Mateiu nu răspunse. Gîndurile îi fugiseră la casa cu piticii sluțiți de ploi și vînturi. La vremea asta,

la Stoicănești, se aprind opaițele și fumul focului de coceni iese pe hornuri,... muierile mestecă mămăliga, plozii se zbenguiesc în apa stătută în șanțuri, cîinii își scutură blănile ude...

— Am stat două ierni acolo, își continuă Mihai amintirile.

Mateiu nu-l asculta. Plecase de mult și intrase în casa cu pitici. În salon focul duduia în sobă. Era cald și bine. Pianul aștepta cu notele puse deasupra... Se deschise ușa și Mateiu simți în nări mirosul acela învăluitor, de parfum și de femeie...

— La țară, pe vremea asta, oamenii stau pe cuptor și beau rachiu,... și povestesc, și își iau femeile la iubit,... bolborosea mai departe Comăneanu.

— Desigur, desigur, răspundea Alevra fără să înțeleagă și fără să audă ceva. De afară, nu se auzea nici un zgomot. Țăranii, îmbrăcați în mantăi de dorobanți, cu căciulile lor cu pene de curcan, stăteau ghemuiți cu arma lîngă ei, ca în jurul unui foc nevăzut, și în tăcerea aceea nefirească păreau niște bolovani cenușii, rostogoliți acolo de sandalele legionarilor romani, puși de strămoși în calea tuturor furtunilor și a sfîrșitului.

* * *

În dimineața de 7 noiembrie, o ceață deasă ca un abur lăptos și umed acoperea șanțurile luptătorilor, ascunzîndu-le vederii. Oamenii stăteau la posturi, cu armele în mîini, atenți la cel mai mic zgomot, căutînd să străpungă cu privirea ceața blestemată.

Se vorbea în șoaptă. Nimănui nu-i era permis să aprindă vreo țigară. Oamenii pîndeau tăcuți, cu nervii gata să plesnească, convoiul turcesc ce avea să

vină. Şase sute de dorobanţi aţineau calea unei garnizoane de două mii de oameni, înnebunită şi demoralizată, dispusă la orice, numai să poată scăpa. Leonţiu vru să-şi aprindă o ţigară, dar îşi aduse aminte de ordin şi renunţă înjurînd printre dinţi. Popa Ilarion Hoaşpă îşi numără cartuşele. Constandin a lu'Pelimon stătea lîngă Comăneanu. Era obosit din cale-afară. Ca toţi ceilalţi. Îşi culcă încet capul pe braţ.

— Parcă aş sta într-un mormînt, atît e de întuneric, auzi Pelimon vorbele lui Comăneanu.

„Chiar aşa!", vru să zică Pelimon, dar nu răspunse. Nu se mai gîndea nici la Ana, nici la copil, nici la pămînt. Înaintea lui se făcea o alee nesfîrşită cu plopi mulţi. Mergea zorit nedîndu-i de capăt. Într-un tîrziu îi ieşi înainte, socru-său, Sucală. Pelimon îşi făcu cruce cu limba în gură. Îl ştia mort de mult şi acu, deodată,... apăruse înaintea lui, vesel şi sănătos. Rîdea fără să-i spună un cuvînt. Dar nu era un rîs binevoitor, ci mai mult de ameninţare şi spaimă. „Eu şi Ana avem un copil", îi spuse Constandin spre a-l îmbuna. Sucală continua să rîdă arătîndu-şi colţii de fier lungi, ca nişte cuţite. Constandin încercă să se tragă înapoi din faţa arătării, dar nu putea face un pas. „Ce, Constandine? Te temi de mine?" îl întrebă socru-său rîzînd. Pelimon se întoarse luînd-o la fugă. Sudoarea îi brobonea fruntea. Alerga cu ultimele puteri, îngînînd rugător: „Avem un copil! Avem un copil!" În faţă îi răsări un gard înalt făcut din dinţi lungi de fier... Căzu în genunchi prinzîndu-se cu mîinile de gardul ciudat. În spate auzea gîfîitul fierbinte al arătării şi se lăsă cuprins de neguri...

— Te căutam, Mateiu, spuse Iancu mulțumit că îl întîlnise pe Alevra. Pe întunerecul ăsta grozav e o minune că am dat peste tine... Să știi că dacă se va întîmpla ceva cu mine...

— Lasă prostiile, Iancule, căută să-l încurajeze Alevra.

— Dacă totuși se va întîmpla, insistă Vărășteanu, să ai grijă de Luiza.

Îl îmbrățișă scurt, depărtîndu-se repede. Mateiu încercă să alerge după el, dar se răzgîndi. Curios, fiecare îi spunea vecinului același lucru : „Dacă mi s-o întîmpla ceva..." Nici unul nu rostea cuvîntul „moarte". Începuseră să devină nerăbdători. Încordarea cerea să se isprăvească odată cu așteptarea blestemată, chinuitoare.

Papură își rodea unghiile pînă la sînge. Leonțiu își scoase drughineața băgînd-o între centură și manta. Făcu operația asta de cîteva ori. Popa Ilarion reluă numărătoarea cartușelor. A cîta oară ? Știa numărul pe dinafară, dar mîinile nu puteau să se liniștească, să stea locului. Căutau metalul rece, îl zdrăngăneau în palmă, îl vînturau ca pe pleavă, în vreme ce vocea murmura încet cuvinte amarnice de iertare, adresate cuiva pe care Ilarion se ferea să-l numească. Nu erau la prima lor încleștare și totuși... Constandin a lu'Pelimon simți deodată mîna lui socru-său pe umărul lui. Gemu și se trezi. Era Comăneanu.

— Cum dracu poți dormi, Pelimoane, în clipele astea ? îl întrebă Comăneanu.

— Mă fură somnul, se scuză Pelimon fericit că îl trezise din coșmarul îngrozitor, că totul nu fusese decît închipuire.

Deodată, oamenii ciuliră urechile. Din depărtare se auzea un scîrţîit de care. Trecuse de ora trei din noapte. Ajutată de ceaţă, garnizoana turcească părăsea Rahova înaintînd încet, înspre podul de la Hêrlek. Cei şase sute de români trebuiau să facă faţă puhoiului de două mii de turci, avînd ordinul de a nu da înapoi cu nici un preţ.

— Vin, don'locotenent, şopti o voce înfrigurată lîngă Vărăşteanu.

Dorobanţii luară linia de ochire mai mult din auzite, că de văzut nu puteau vedea mai nimic. Stăteau neclintiţi în aşteptare. Din ceaţă se ivi convoiul. Turcii se opriră o clipă în faţa podului ca şi cum ar fi adulmecat ceva. Porniră mai departe. Înaintau pe pod, pe lîngă care, lovind vitele cu patul armei sau cu iataganul. Soldaţii îşi proptiră carabinele în scobitura umărului.

O smucitură, un şuier ca de bici şi urletele de durere ale celor loviţi. Pe sus, în direcţia podului, veneau fluierînd obuzele bateriei de artilerie. Cerul, pînă acum întunecat, se făcuse roşu din cauza exploziilor. Mirosul de pucioasă intra în nări. Gloanţele lăsau dîre luminoase prin aer. Cuprinşi de furia disperării, cei două mii de turci se repeziră înainte. Mulţi dintre cei loviţi se rostogoliră de pe pod găsindu-şi sfîrşitul în apă. Încăierarea devenise măcel. Înnebuniţi, turcii se băteau cu ferocitatea fiarei încolţite. Bateria trăgea fără întrerupere. Carele se răsturnau în apa adîncă cu vite cu tot. Altele erau trase de animalele speriate înspre români lăsîndu-i pe turci descoperiţi.

„Oare tot aşa o fi fost şi la Călugăreni ?“ se gîndi Alevra trăgînd glonţ după glonţ. Lîngă el, Leonţiu mînuia închizătorul cu repeziciune. Ţevile armelor

erau încinse. Abia puteai ține mîna pe ele. Alevra se tîrî lîngă Comăneanu. Încercă să-i spună ceva. Mihai îi făcu semn că nu înțelege nimic. Un obuz lovi cîteva căruțe în plin. Din aer cădeau bucăți de jug, de loitră, de carne însîngerată. Românii nu dădură un pas înapoi, dar puzderia vrăjmașilor părea a-i copleși pe dorobanți.

Deodată, căpitanul Merișanu se ridică și apucînd arma unui soldat căzut lîngă el, strigă din tot pieptul :

— Înainte !

Dorobanții se aruncară la atac cu baioneta la armă. Pelimon țîșni ca un urs. Învîrtea arma cu stînga ca pe ciomag. Hoașpă se trezi în fața lui cu spatele unui turc. Popa îl bătu pe umăr și cînd turcul se întoarse, îi înfipse baioneta în piept. Nu-i plăcea popii să lovească pe la spate.

Turcii începură să șovăie. Cei căzuți se tîrau rostogolindu-se în apă.

Leonțiu se răsucea, punea piedici, izbea cu drughineața, îmbrîncind pe cei amețiți de lovitură în apă, alerga mai departe făcînd pîrtie prin dușman. Pelimon, urmat de Comăneanu, își deschidea drum cu ciomagul și cu cuțitul. Mergea aplecat ca și cum s-ar fi temut să nu-i cadă ceva în cap. În fața lui Comăneanu apăru o namilă de om. Făcu ce făcu și îi zvîrli arma din mînă. Comăneanu rămăsese fără apărare.

— Nu mă lăsa, Pelimoane ! strigă Mihai îngrozit.

Cuțitul lui Pelimon se înfipse cu furie în coastele atacatorului care se prăbuși bătînd aerul cu mîinile. Drughineața lui Leonțiu făcu să crape capul turcului care se prăvălise peste Alevra.

În pericol de a fi înconjurați, dorobanții dădură înapoi, lăsînd în seama artileriei răscolirea puhoiului turcesc. Inamicul răsturnă căruțele rămase, sacii cu făină și cu orez, corturile și bagajele în apă, improvizînd un pod. Desfăcură tunurile purtînd afetele pe brațe și, ocrotiți de văgăuni și de povîrnișurile malului, reușiră să se strecoare. Dar d-abia apucară să mulțumească lui Alah că se și treziră luați în săbii de cavaleria română și de ulanii ruși.

Sfărîmăturile garnizoanei din Rahova izbutiră să se strecoare înspre Lom-Palanca.

La orele douăsprezece, detașamentele colonelului Slăniceanu și ale generalului Meyendorf intrară în Rahova dinspre Vest și Est. Din unele case se mai trăgea, dar cei ce încercau să se mai apere erau grupuri rămase în urmă spre a jefui. Românii îi lichidau de îndată ce îi prindeau. Aceștia nu mai erau luptători, ci bandiți.

Oamenii se răspîndiră pe la case cerînd apă sau fețe spre a-și lega rănile. Populația îi întîmpină cu lacrimi de fericire în ochi, scoțînd tot ce avea ascuns prin pivnițe și poduri.

Leonțiu se depărtă de ai lui vagabondînd pe străzile cu case mici și dărăpănate, unele din cauza războiului, altele de vreme. Se strecură pe uliți oprindu-se în fața caselor ca un drumeț care n-avea o țintă precisă. O pisică suită pe o ulucă miorlăia stins. Leonțiu o mîngîie și vru să treacă mai departe, dar ea îi sări pe umăr și, cuibărindu-i-se la piept, începu să toarcă. Din casă ieși o fetiță de vreo șase ani. Căuta pisica. La vederea soldatului necunoscut se opri speriată. Zugravul îi făcu un semn prietenesc și fetița zîmbi. Abia acum, la atîția kilometri de țară, în fața unei case străine, uitîndu-se în ochii copilu-

lui, în timp ce-i mîngîia creștetul, simți golul amar al singurătății și nerostuirii sugrumîndu-i sufletul. Își închipui că înăuntru era cald, că exista o familie cu o bunică sau un bunic, o masă care aștepta gata pregătită și multă liniște. Mai ales liniște. Se căută în buzunarul mantalei și găsi o bucată de zahăr. O întinse fetei, îi mîngîie obrăjorii bucălați, apoi se depărtă încet. Întoarse capul de cîteva ori, întîlnind chipul care-l urmărea prietenos.

Vărășteanu urmat de Alevra, Comăneanu, Pelimon și Hoaspă hoinăreau și ei pe străzi. Se întîlneau mereu de parcă era un făcut. Nu lipsea decît Leonțiu după care popa Ilarion se uita în toate părțile. Îl știa pe acesta și puțin hoț la viața lui și se temea ca nu cumva să fi scormonit prin vreo casă, pentru că ar fi nimerit direct în fața plutonului de execuție. Lui Alevra îi turuia gura, deși era foarte obosit. Comăneanu rîdea gălăgios ca în vremurile bune, povestind cum îl strigase pe Pelimon în focul luptei să-i scape viața. Rîdea și îl bătea pe Constandin pe umăr. Alevra povesti și el cum l-a scăpat Leonțiu cu drughineața lui. Deodată se întoarse :

— Da Leonțiu unde-i ? întrebă el pe Hoaspă. Ilarion tăcea neștiind ce să răspundă. N-auzi, popo ? Unde-i Leonțiu ?

I se părea ciudat ca unul din ei să lipsească. Popa rostogoli niște ochi mari cît cepele.

— Da știe-l dracu pe unde umblă ! spuse el.

De după colț le ieși în față chiar Leonțiu. Îngîna o melodie fără nici un chef. Alevra se liniști de îndată ce îl văzu.

— Unde ai fost, diavole ? îl întrebă popa printre dinți.

— Ia nu le mai ști pe toate, popo ! îi răspunse Leonțiu. Hoaspă zîmbi resemnat. Nu putea să-i spună Leonțiu pe numele lui și pace !

Vărășteanu mergea sprijinindu-se în sabie ca într-un baston. Se opri în fața unei case cu cerdac întunecat în care nu se simțea nici o suflare de om.

— Curios ! zise el mai mult pentru sine.

— Ce e curios, Iancule ? îl întrebă Alevra.

— Casa asta... am visat-o cîndva ! Întocmai așa ! Nu mai țin minte cînd...

Înaintă. Deschise portița. N-apucă să facă decît cîțiva pași. De la una din ferestre porni glonțul. Vărășteanu întoarse capul spre cei din urmă și se prăbuși. Alevra se repezi la el. Ceilalți se năpustiră în casă. Comăneanu sparse ușa cu patul armei înjurînd și blestemînd. Doi turci se năpustiră spre ieșire. Fură lichidați cu baionetele. Leonțiu și Ilarion controlară podul, iar Comăneanu și Pelimon cercetară celelalte odăi.

Vărășteanu căzuse cu fața în jos. Alevra îl întoarse pe spate. Din pieptul locotenentului șiroia sîngele. Deschise ochii și întîlnind chipul înspăimîntat al lui Mateiu încercă să surîdă.

— Iancule, se bîlbîi Mateiu, nu te speria, e o rană ușoară. Ai avut noroc...

— Cum să-ți spun... Cine și-ar fi închipuit... murmură Iancu încet.

Rana era gravă. De asta își dădea seama Alevra. Fața lui Iancu se făcuse palidă de tot.

— Aș fi vrut,... continuă Iancu, să... adică... știi... tocmai acuma...

— Te vei face bine, Iancule. Te ducem imediat la spital și în citeva zile...

Vărăşteanu îşi roti ochii încet. Nu credea nimic. Ştia că va muri. Din casă se auziră împuşcături.

— Mateiu, ştii,... ceea ce... am vorbit noi...

— Bine, Iancule, dar nu mai vorbi...

Se uită în ochii lui Vărăşteanu şi văzu cum se sting. Îi sprijini capul pe braţ. Vărăşteanu muri cu surîsul înţelegerii pe buze.

Cei patru ieşiră din casă aducînd între baionete doi bazibuzuci. Mateiu stătea în genunchi, năucit. Se descoperiră. Ochii lui Vărăşteanu rămăseseră deschişi. Păreau puţin obosiţi şi trişti. „Tocmai acum ?... „Cuvintele răsunau încă în urechi. Mateiu se ridică. Era înspăimîntător de palid. Se apropie de cei doi prinşi întrebîndu-i prin semne care din ei a tras. Unul, scundac şi voinic, făcu semn că n-a tras el. Alevra se întoarse spre celălalt. Era îmbrăcat cu o vestă verde, cu pantaloni de postav negru, umflaţi. Purta mustaţă lungă, neagră, lăsată în jos. Ochii ca smoala priveau pieziş. Mateiu se cutremură. Ochii aceia întunecaţi şi adînci ca nişte ape împietrite erau ochii lui Serafim. Deodată, turcul făcu un salt în lături îmbrîncindu-l pe Hoaşpă şi doborîndu-l. Izbutise să-şi scoată mîinile din legătura care i le strîngea şi ţîşni într-o fugă nebună. Alerga în zigzag, cu corpul lăsat înainte. În clipa aceea, răsună şi revolverul lui Comăneanu, care se repezi scrîşnind, descărcîndu-şi toate gloanţele în fugar. Trăgea cu furie, cu sete oarbă. Cînd termină, aruncă revolverul peste trupul prăbuşit, apropiindu-se de celălalt captiv care începuse să tremure. Îl privi rînjind, cerîndu-i lui Alevra pistolul. Mateiu nu i-l dădu. Comăneanu îl izbi cu pumnul în obraz, mai înainte ca Alevra să poată interveni. Şi dacă Mateiu n-ar fi urlat la el,

ordonîndu-i să se potolească, amenințîndu-l cu arestarea, de bună seamă că Mihai l-ar fi ucis și pe al doilea prins.

Pe uliță, dorobanții înaintau în marș, cu muzica militară în frunte, cu drapelul desfășurat. Hoaspă scoase un căpețel de lumînare din buzunar, pe care după ce îl aprinse, îl puse la căpătîiul lui Vărășteanu. Comăneanu acoperi trupul și fața mortului cu mantaua sa. De undeva suna o goarnă ca un popas în veșnicia celor plecați...

* * *

Au fost decorați o mulțime de soldați și ofițeri. N-au fost uitați cei căzuți. Printre ei se afla și locotenentul Iancu Vărășteanu. Pelimon își privi decorația și aburind-o o lustrui cu mîneca mantăii. Alevra, Comăneanu, Leonțiu, Hoaspă primiră și ei răsplata vitejiei. Ostașii au mai fost decorați și din partea împăratului Alexandru, recunoștință pentru vitejia și bărbăția lor. Ceremonia se termină, vodă plecînd urmat de suita sa. Pelimon observase cînd vorbea acesta, că i se clătinase un nasture de la manta. Mai văzu și cînd căzuse. După plecarea tuturor, Constandin se plecă și îl ridică băgîndu-l în buzunar. „Măcar un nasture să am și eu de la vodă", își spuse el.

În locul lui Vărășteanu a fost numit comandant al plutonului locotenentul Dimitrie Pompiliu. Era un tînăr frumușel, cu chip de fată. Avea o voce sonoră, puțin teatrală. Era energic, viteaz și îndrăzneț. Se apropie de Alevra cu mîna întinsă.

— Știu, spuse el, că locotenentul Vărășteanu v-a fost prieten... Mateiu tăcu cu un gol în suflet. Mai

știu că ați fost șase bravi și dacă îmi veți face onoarea de a mă accepta ca prieten aș considera aceasta o mare cinste pentru mine ! Vorbise sincer și prietenos.

— Domnule locotenent, spuse Alevra, pînă acum au căzut doi dintre noi... Un fierar și un filozof. Războiul va hotărî cîți vor rămîne din cîți mai sîntem... Spuse astea cu o tristețe atît de adîncă, încît Pompiliu îl privi cu deosebit respect.

Începu să ningă fără a fi frig. Noroiul se prindea de cizme făcîndu-le grele ca plumbul. Prin mantăile subțiri ale soldaților, iarna trecea fără grijă și piedică. Aprovizionarea se făcea din ce în ce mai greu. Știrile de-acasă soseau cu mare întîrziere. Era o vreme afurisită și posacă de nu-i venea omului nici să mai ridice ochii înspre cer. Ostașii tăceau cu senzația amară că nu mai aveau ce să-și spună. Au depănat amintiri, au povestit, au rîs, au cîntat, și-au deșertat tot sufletul și s-au trezit goi, cuprinși doar de înfrigurarea morții. Cercul din jurul Plevnei se închise.

Românii își dădeau seama că marea bătălie abia acum începea. Din spitalele din spatele frontului s-au întors o mulțime de soldați refăcuți, gata de luptă. Mai erau unii dintre ei cu pansamentele nescoase. Fugiseră din spital așa cum făcuseră cîndva Vărășteanu și Leonțiu.

* * *

Alevra trimise ultima scrisoare Luizei. Îi scria în fugă, ținînd hîrtia pe genunchi. Îi povestea o lume de vis, îi vorbea de dragoste, ferindu-se să-i spună

că peste puțină vreme va intra în foc. Îi scria de un viitor nu prea îndepărtat, descriindu-i-l în culorile cele mai frumoase. O ruga să aibă grijă de ea și de copil, în cazul că i s-ar putea întîmpla ceva. Șterse fraza cu o dungă groasă pentru a nu-i da de gîndit. Nu-i pomeni nimic de moartea lui Vărăș-teanu și nici de starea lui sufletească. Îi aminti de micile lor clipe de fericire, rugînd-o să nu le uite. Șterse cuvîntul „uite", spre a nu-i crea Luizei impresia unei dorințe venite de dincolo de moarte. Începu să cînte încet. „Ce m-o fi apucat ?" se întrebă. „Știi că am început să fumez foarte mult, îi scria el, nu pentru că îmi face mare plăcere, dar aici toți fac așa. Privesc fumul albastru cum se ridică șerpuind și călătoresc cu gîndul spre casă, spre cei dragi. Vorbesc prostii ! Nu-i așa, Luiza mea scumpă ? Viața nu-i chiar atît de urîtă. Poate că noi, oamenii, o urîțim. Poate. Cînd mă voi întoarce de pe front, îți voi cere scrisorile astea și le vom arunca amîndoi în flăcările căminului. Privesc rîndurile scrise și mă mir cum de am avut răbdare să le însăilez ca pe niște mătănii ieftine. Luiza, e o mare liniște în mine. Acum e liniște. Numai ceasornicul macină timpul, dușmanul sau prietenul nostru. A început să ningă în vreme ce eu îți sărut tîmplele răsfirîndu-ți părul mătăsos și privind în ochii tăi verzi ca algele din fundul apelor". Se iscăli, „Mateiu Alevra". Apoi șterse pe „Alevra" lăsînd doar „Mateiu". Lipi scrisoarea și i-o dădu soldatului pentru a o preda curierului.

Afară, în șanțul cu apă înghețată, soldatul Constandin a lu'Pelimon pusese arma pe taluz îndreptată înspre Plevna și fuma. Jarul țigării puncta ca

o steluță mică, roșie, negura începutului de zori. Gîndurile i se vălătuceau în cap ca niște fiare lăsate libere. Și le auzea cum sporovăduiau între ele. „Vină mai aproape de mine, vorbea gîndul lui cu Ana. Tare aș vrea să trăiesc, dar dacă așa mi-a fost scris... Tu glumeai, Ană, cînd spuneai că toate fetele din sat mă plac. Nu-i așa că ai glumit ? Să-i spui lui fiu-meu să nu plece de lîngă tine, iar de o fi să plece, s-o facă de i-o fi sete de dreptate și foame de pămînt. Că noi țăranii cu cer ne-am adăpat și cu pămînt ne-am hrănit. Și să-i mai spui că am căzut ca soldat... Poate că... Să-mi așterneți o floare pe inimă, oriunde vă veți găsi și afla, că inima mea bucuros o va primi..." Gîndea de parcă îi scria Anei el, Pelimon cel fără de carte ! „Mai că-mi vine să cred că dacă aș avea un plaivaz în mînă aș putea să-i scriu muierii", se gîndi el. Nici nu l-a simțit pe Comăneanu cînd s-a apropiat.

— Ce facem, Pelimoane ? îl întrebă acesta. Constandin tresări.

— Păi ce să-i facem, cucoane Mihai ? Iaca, ne-om mai bate puțin pînă la capăt.

Comăneanu vorbea tot atît de mult ca de obicei. Nu avea nici o umbră de frică. Îi căutase pe Alevra și pe locotenentul Pompiliu, dar nu-i găsise. Simțea nevoia să înjure și să ardă cîteva perechi de palme zdravene așa ca să se răcorească. Îl apucase o furie grozavă pe război, pe oameni, pe șanțuri, pe zăpadă, pe tot. Pelimon tăcea și asculta. Cînd Comăneanu îl înjură și pe vodă, Constandin izbucni în rîs.

— Ce rîzi, mă ? Îți place, hai ? Ia să fi înjurat pe unul de-al tău !... Te-ai fi întunecat la față și ți-ai

fi lungit botul de doi metri ! A naibii sămînță de om mai ești tu, Pelimoane ! Căuta gîlceavă. Pelimon tăcu. În inima omului tăcut stă dracul ascuns, îi mai spuse Comăneanu dîrdîind de nervi. Așa sînteți toți, măăă ! Înțelegi ? Tăceți în jurul meu ca omizile, dar nu-s prost,... nu-s prost deloc ! Vă aud foșnetul cînd vă mișcați pe lîngă mine ca să mă priviți din toate părțile. Se înfierbîntase știind că va începe cea mai grea bătălie. Cucurigu mă-ti de soldat !

— De, don'sergent, răspunse Pelimon fără a se uita la Comăneanu. La noi e o vorbă : nu cerca apa fiartă cu degetul.

Comăneanu pufni de rîs. Se întoarse brusc pe călcîie uitîndu-se la ceilalți soldați. Neclintiți ca niște stane de piatră, dorobanții priveau drept înainte de parcă și ochii li se împietriseră. Furia lui Comăneanu se domoli.

— Semănați toți între voi de parcă v-ar fi făcut aceeași mamă ! zise el ceva mai liniștit.

— Ne-o fi făcut ! răspunse Pelimon.

Comăneanu se uită la ceas. Ora șapte dimineața. N-apucă să bage ceasornicul în buzunar că de dincolo, din tabăra turcilor, se porni o vijelie de fier și foc. Zburau obuzele și țiuiau gloanțele de mama focului.

— Păzea, don'sergent !

Un obuz trăsni lîngă ei. Comăneanu se trezi lîngă Pelimon care se grămădise în șanț. Se strînseră unul în altul, în vreme ce peste ei cădeau bulgări de pămînt cu zăpadă. Țăranul rînji.

— Că bine a zis, cine a zis, cucoane Mihai, că pînă treci gîrla și măgarului îi spui nene !

Se uită cum stătea Comăneanu băgat în sufletul lui, mai mai să-l sufoce.

Obuzele turcilor veneau șuierînd. O parte a șanțului, acolo unde stătea Comăneanu și Pelimon, se făcu zob. Cinci dorobanți fură amestecați cu pămîntul. La fiecare explozie, șanțul icnea cutremurîndu-se și zvîrlind din el odată cu pămîntul bucăți de uniformă.

— Gîndesc că acum s-apropie, cucoane Mihai, spuse Pelimon.

— S-apropie pe aia a mă-sii, răspunse Comăneanu scuturîndu-se de pămînt. Îi intrase pe la ceafă sub veston și acum îl mînca spinarea.

La ora șapte, turcii trecură podul desfășurîndu-se pe șesul din stînga Vidului. Comandantul rus privi prin binoclu holbînd ochii. Îl zări pe Osman-pașa strunindu-și armăsarul misirliu ce-i fusese dăruit de sultan, calm, liniștit, în mijlocul grindinei de foc. Turcii năvăliră ca vijelia în stînga românilor, izbind întăriturile rușilor. Un moment de panică și disperare cuprinse rîndurile aliaților. Dacă cei douăzeci de mii de ostași turci aveau să vină, după cum le-a fost înțelegerea, în ajutorul lui Osman-pașa, totul era pierdut. Din fericire lucrurile nu s-au petrecut așa. Pe la orele nouă, linia din nordul Plevnei era în mîinile românilor. Turcii s-au retras pe linia a doua de apărare, înspre Opanez.

Pe cînd Plevna primea trupele române cuceritoare, din reduta „Craiova" se pregătea atacul asupra ultimei linii de rezistență a turcilor de pe înălțimile de la Opanez, atac menit să-i ducă în spatele oștirii dușmane ce făcea front peste Vid. La orele zece, porniră la atac. Brigăzile Sachelarie și Boră-

nescu se avîntară înspre inamicul care își căuta cu disperare scăparea. Plutoanele lui Alevra și Pompiliu alergau unul lîngă altul. Locotenentul Pompiliu mergea în frunte, îndemnîndu-și ostașii cu vocea lui sonoră și puțin teatrală. Din cînd în cînd se uita spre dreapta lui, unde era Alevra, făcîndu-i cu ochiul. Mateiu surîse. Nici o clipă nu citi pe fața lui Pompiliu vreo urmă de teamă. Mergea cu pași rari, urcînd dealul și trăgea din mers, renunțînd la sabie în favoarea carabinei. Nu se arunca la pămînt nici cînd focul se întețea. În dreapta lui Alevra venea Comăneanu. Ținea arma pe braț vînătorește. Pelimon înainta aplecat. Uneori, cînd se pleca mai mult, simțea răceala baionetei răcorindu-i fața înfierbîntată. Leonțiu și Hoașpă se țineau aproape de ceilalți. Cineva strigă din răsputeri : „Înainte, copii !“ Alevra întoarse capul să vadă cine era. I se păruse că auzise vocea lui Pompiliu. Ostașii începură să alerge. De sus îi întîmpină un foc nimicitor. Se răreau rîndurile românilor și iar se refăceau înaintînd prin ploaia de gloanțe fără oprire. Ajunși sus, năvăliră asupra dușmanului cu strigăte înverșunate. Unul, Tomescu de prin Vlașca, un țăran cît un munte, învîrtea arma ca pe o ghioagă. Cîteva baionete se înfipseră cu sete în trupul lui de uriaș. Căzu fără să geamă. Comăneanu se lupta cu doi. Pelimon îl izbi pe cel mai apropiat. Oamenii se amestecau unul cu altul într-o încleștare nebună. Leonțiu înainta învăluit de tristețe. Pentru prima oară nu se folosea de drughineață. În fugă îl zări pe Hoașpă încleștat cu un munte de bărbat. Popa îl țintuise. „Arde-l, părinte !“ îi strigă Leonțiu din fugă. Ilarion se ridică mormăind un „Iartă-i,

Doamne, păcatele cele multe". Voi să plece, dar își simți spatele străpuns. Cugetul mai morfoli o frîntură de gînd : „Doamne,... numai pentru mine nu mă mai pot ruga !" Avu senzația unei ușurări nemaipomenite. Apoi totul se destrămă făcîndu-se parcă fuior de fum. Gîndul frînt se prăbuși în nesfîrșitul singurătății veșnice. Peste trupul popii rămas cu ochii deschiși trecură luptătorii în goană. O clipă Leonțiu întoarse capul căutînd cu privirea pe Ilarion, dar nu-l mai zări. Alevra lupta cu arma ca orice soldat. Îl săgetă o arsură puternică în genunchiul drept. Se pipăi și mîna i se umplu de sînge. Locotenentul Pompiliu se opri lîngă el, îngrijorat.

— Ești rănit ?

— Da. Cred că da, murmură Mateiu. Dar nu-i decît o zgîrietură, adăugă el.

Pompiliu se depărtă în fugă. Mateiu vru să-l urmeze, dar piciorul nu-l mai asculta. Se lăsă încet la pămînt. Un turc îl zări și se năpusti asupra lui cu iataganul. Baioneta lui Leonțiu îi scăpă viața. Pompiliu își repezi oamenii înainte înflăcărîndu-i. Leonțiu se trezi lîngă locotenentul Pompiliu. Zugravul se învîrtea ca o zvîrlugă răcnind către cei rămași în urmă.

— 'Nainte, fraților, că ne-apucă noaptea ! Să-i isprăvim ! Haideți, măi, haideți !

Îi dispăruse tristețea. Ajuns pe muchia redutei, porni cu baioneta întinsă în mijlocul fesurilor roșii de parcă se aruncase într-o groapă cu vipere. Săriră cu toții asupra lui, dar Leonțiu nu cădea. Răsucea baioneta, punea piedici, lovea cu piciorul în fețele descompuse de oboseală și furie, pînă ce dintr-o latură îl păli toporul. Leonțiu se întoarse clă-

tinîndu-se. Îl privi pe turc atît de cumplit încît acela încremeni cu toporul în mînă. Zări în cădere pe Comăneanu lovind dușmanul. Voia să-l strige pe Pelimon, dar el nu-l vedea. În locul aiurelii își făcu loc durerea. Privi în jurul lui și se miră de atîta ceață. Cînd naiba s-au lăsat negurile ? Zgomotul luptei parcă se depărtase. Lîngă el îngenunche Zagură. Leonțiu se miră fiindcă își amintea că Zagură murise de mult. Avea o lumină mare pe față cît o basma de nuntă. Zîmbea și îl îndemna pe Leonțiu să se ridice. Zugravul surîse. Se simțea bine. Sprijinindu-se de brațul fierarului porni alături de el, după care se lăsă învăluit de neguri.

Prima linie de apărare a Opanezului căzu.

Maiorul Vartiade deschise un foc viu și puternic cu bateriile sale asupra redutei celei mari. Coloanele de atac hărtănite, înjumătățite, se repeziră înainte. Constandin auzi vocea spartă, de bețiv, a lui Comăneanu, care se zbătea încolțit de trei nizami. Unul dintre ei se repezi asupra lui Pelimon care sărise în ajutorul lui Comăneanu. Țăranul despică burta turcului. Al doilea căzu fulgerat de un glonte venit de undeva. Pe al treilea îl prinse Mihai. Se avîntă înainte ajungîndu-l pe Pelimon, care smulsese steagul din mîna unui oștean lovit, în timp ce încerca să-l înfigă în pămînt. Pelimon ținea arma în stînga, ferind drapelul ars și ciuruit de gloanțe ca pe un prunc. Un dușman lovi pieziș cu iataganul brațul încleștat pe lemnul drapelului. Pelimon simți o durere cumplită. Brațul căzu cu drapel cu tot. Îl ridică din fugă alt soldat. Acesta îl înfipse puternic în pămîntul parapetului. Pelimon își strînse ciotul

din care țișnea sîngele. Îl văzu pe Comăneanu cum se frînge lovit de glonț.

Erau orele unsprezece. Turcii, copleșiți, încetară lupta, aruncînd armele și ridicînd îngroziți brațele. Încolonați, prizonierii pășeau cu fețele livide, tremurînd încă de spaimă și de efortul bătăliei. Erau murdari de praf, stropiți de sînge, înecați de fumul de pucioasă, cu hainele zdrențuite, cerșind cu ochi rătăciți îndurare și milă.

Amurgul leului de la Plevna începuse. Peste această dramă, cortina istoriei se lăsa încet. Afară se întunecase. De sus cădeau fulgii de zăpadă acoperind morții, sîngele și tunurile, așa cum se așterne praful pe mobile într-o casă în care nu mai locuiește nimeni în afară de tăcere. Începuse să sufle un vînt rece. Osman era galben la față, cu buzele supte și uscate. Și așa cum stăteau toți nemișcați, într-o tăcere adîncă, păreau personajele unui tablou făcut de un pictor crud și nebun, care a împietrit totul în lucrul său, și oameni, și cai, și învinși, și învingători. O singură goarnă suna fără încetare. Apoi coloanele de prizonieri porniră trecînd cu capetele în jos ca toți aceia care nu mai dispun de soarta lor. Românii se îndreptau acum spre Smîrdan și Vidin...

* * *

Medicii curățară rana lui Mateiu și el se simți mai bine. Comăneanu înjura, scuipînd sînge. Un glonte îi intrase în plămînul stîng. Ciotul lui Pelimon nu mai sîngera.

Înspre seară, Alevra începu să ceară apă. Avea puțină febră. Rana de la genunchi îl durea. Stătea

întins pe pat, palid la față, retrăind clipele luptei. Se gîndi să-i scrie Luizei și să-i spună unde se află. Noaptea începu să aiureze. Surorile i se păreau niște vedenii albe, răsărite din ceață. Îi apăru chipul Luizei lîngă pat și se bucură din tot sufletul. I se păru chiar că-i ține mîna în mîna lui. Degetele Luizei erau calde ca sufletul ei. Îl zări apoi pe Vărășteanu apropiindu-se cu Serafim. Pe Leonțiu, pe Zagură... Încercă să le vorbească, ținînd strînsă mîna Luizei. Le spuse că nu e nimic grav, că totul n-a fost decît un fleac. Ridică privirea căutînd ochii verzi ca algele ai Luizei spre a-i cere încuviințarea reîntoarcerii. Cei patru se mistuiră în ceață. Se zbuciuma strigîndu-i să nu-l părăsească. Zîmbi Luizei ca să nu o sperie și îi simți mîna pe fruntea înfierbîntată. O chemă încet de două ori,... ar fi vrut să-i vorbească despre copil. I se păru că și ea îl strigă, dar de la mare depărtare. Și parcă nu mai era în spital. Nu era nici în casa cu piticii de piatră. Dar atunci unde era ? Totul părea străin și rece. Ochii verzi ca algele luminau încăperea într-un mod straniu.

— Luiza, du-mă de-aici ! Ia-mă !...

Dar Luiza se făcuse abur dispărînd ușor. Pe urmă se liniști. Se gîndea că va muri. Odată cu gîndul morții îi apăru Serafim care îi vorbea în șoaptă... Mateiu încercă să audă și nu putu. O oboseală ciudată îi țintuia pleoapele. Gîndul se frînse ca un vreasc, iar sufletul primi o ușurare atît de plăcută, încît pe Mateiu nu-l mai interesă nimic. Muri împăcat. Uneori moartea se poate numi Luiza !... Un sanitar întinse un cearșaf alb peste trupul lui Mateiu Alevra.

Mult mai tîrziu, ieşiră din spital Constandin a lu' Pelimon şi Comăneanu. Cînd era vreme urîtă, pe Constandin îl durea ciotul, iar Comăneanu tuşea.

Zile întregi se plimbaseră prin curtea spitalului şi nu se mai înţelegeau defel. Fiecare o ţinea pe-a lui.

— A dracului sămînţă de om mai eşti tu, Pelimoane, spunea Mihai.

— Apăi, nici cu 'mneatale nu mi-e ruşine.

— Mă..., n-am mai rămas decît doi...

— Acu om vedea care din noi o pleca mai întîi, rîdea Constandin şi rîsul parcă avea o uşoară ameninţare.

Cînd au ieşit pe poarta spitalului, Comăneanu se urcă în trăsura ce-l ducea la gară.

— Da cu pămîntu cum rămîne, cucoane Mihai, îi strigă Pelimon.

— Care pămînt ?

— Al de mi-l juruişi în noaptea aia de prăpăd...

— Care, mă ?

— Alea trei pogoane..., cînd cu don'locotinent Vărăşteanu şi cu don' sublocotinent Alevra...

Comăneanu rîse ca de o glumă bună şi nu răspunse. Făcu semn vizitiului.

Caii porniră la trap lăsînd în urmă un nor de praf ce-l învălui pe Constandin ca o ceaţă.

Ţăranul privi lung după boieri, clătinînd din cap.

Mergea pe jos. Decoraţiile zdrăngăneau pe pietul lui la fiecare pas. Trecu, pe lîngă el, scîrţîind, un car cu boi. Pelimon îi privi cu o dragoste aproape bolnavă. Îl cuprinse deodată un val de fericire. Uită şi de Comăneanu, şi de pămînt.

— De unde vii, omule, îl întrebă cel cu carul.

— Păi,... de la Plevna.

Soarele se făcu o pălălaie de foc.

— Suie, îl îmbie prietenos.

Pelimon se urcă.

— S-aude că ne dă pământ...

Constandin nu răspunse. Stătea pe loitra căruței cu picioarele pe lada de lemn și cu gîndurile la Ana lui și la anii ce vor veni...

Din depărtare se auzea șuieratul locomotivei...

Vieți !...

— București 1975 —

CUPRINSUL

Capitolul I.	...Și ai început a învăța netulburarea care este semnul tuturor fericirilor !... .	5
Capitolul II.	...Nu lăsa drumul mare pentru cărare	31
Capitolul III.	Păzește-te de cel ce nu mai are ce pierde !...	81
Capitolul IV.	...Selim șarpele căuta întunericul !... .	110
Capitolul V.	...Niciodată moartea nu s-a clintit de pe tronul ei, ci noi ne-am dus spre ea cerîndu-i azil...	141
Capitolul VI.	...Ce-ai să te faci cînd nu vei mai vedea Lumina strălucind pe fața mea ?... (Mahabharata)	173

Redactor : VIORICA LOGHIN
Tehnoredactor : M. NICOLAE

Bun de tipar 17.02.1977. Apărut 1977. Tiraj 21 570 exemplare. Hîrtie scris tip II A de 63 g/m². Format 700×1000/32. Coli tipar 8¼. B 305.

Comanda nr. 70 026
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr 1, București
Republica Socialistă România

EDITURA MILITARĂ

Lei 6